

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ

№8
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ

Праці молодих науковців

2024 – № 8

ОДЕСА
ОНУ
2024

УДК 316:327:33(082)
С692

Рекомендовано до друку вченою радою
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 9 від 20 червня 2024 р.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету міжнародних відносин,
політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 13 від 28 травня 2024 р.

Головний редактор: **В. В. Глебов**, кандидат історичних наук

Відповідальний секретар: **Ю. В. Узун**, доктор політичних наук

Члени редакційної колегії: **С. В. Коч**, доктор політичних наук
І. В. Максименко, кандидат політичних наук
С. В. Романенко, кандидат соціологічних наук
М. С. Покась, кандидат історичних наук
Н. І. Кадук, кандидат політичних наук

Соціально-політичні студії : наук. альм. : пр. молодих науковців. [Науки :
С692 політологія, соціологія, історія, економіка]. [Вип. 8] / ОНУ ім. І. І. Мечникова,
Ф-т міжнар. відносин, політології та соціології. – Одеса : Одес. нац. ун-т
ім. І. І. Мечникова, 2024. – 220 с. – Текст укр., англ.

У випуску представлено результати наукових та науково-практичних досліджень студентів та молодих вчених в галузі політології, історії і практики міжнародних відносин. Представлені у восьмому випуску журналу авторські наукові роботи присвячені актуальним проблемам соціально-політичного та міжнародного розвитку – переважно, проблемам еволюції воєнно-політичних конфліктів, ескалації двостороннього російсько-українського військового конфлікту, особливостям ходу двосторонніх міждержавних перемовин, а також проблемам зростання ролі інформаційної складової у збройній боротьбі в умовах глобалізації та розвитку високотехнологічного, інформаційного суспільства.

Представлені статті можуть бути використані учнями шкіл, молодими науковцями-студентами, всіма, кого цікавлять сучасні процеси соціально-політичного розвитку.

УДК 316:327:33(082)

Адреса редакційної колегії: Україна, вул. Французький бульвар,
24/26, Одеса, 65026. Tel. : (0482) 68-51-60

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2024

ЗМІСТ

Глебов В. В. – декан факультету міжнародних відносин, політології та соціології ПЕРЕДМОВА	7
Алекса А. С. ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ АФГАНІСТАНУ: ПРИЧИНИ НЕВДАЧІ США	8
Бадьорний М. О. ЕВОЛЮЦІЯ МОВНИХ ПОЛІТИК У ТАЙВАНІ ТА СІНГАПУРІ	11
Белінська П. П. КОНЦЕПЦІЯ ГАРМОНІЇ У СУЧАСНОМУ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ КНР: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ДО НОВИХ ПІДХОДІВ	16
Булін О. О. ПЕРЕШКОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА ШЛЯХУ СТВОРЕННЯ ПАЛЕСТИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	22
Воронкіна С. Д. ЛОБІЗМ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ: ДОСВІД УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	26
Герасименко А. Е. ЧИ МЕРТВІЙ ЛЕВ? АБО БЕЗСИСТЕМНА ЛОКАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗВИНЕНИХ ДЕМОКРАТІЙ ЯК ЧИННИК СВІТОВОГО ХАОСУ	34
Гервасій О. В. ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ І ПОЛІТИЧНИХ НАРАТИВІВ У ГРЕЦЬКОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ	39
Гук А. І. ЯДЕРНА ПОЛІТИКА РФ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	45
Donets V. A. UKRAINE'S MEMBERSHIP PERSPECTIVE TO THE EUROPEAN UNION	50

Зейналов Д. Р.

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ТА МЕДІА
НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНУ СТРАТЕГІЮ ТУРЕЧЧИНИ
ЩОДО КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ ТА ПІВНІЧНОГО КАВКАЗУ 56

Знахаренко І. Б.

ШЛЯХ ДО МУЛЬТИПОЛЯРНОГО СВІТУ:
ЗМІНИ У ГЕОПОЛІТИЧНІЙ ДИНАМІЦІ ТА РОЗПОДІЛІ ВЛАДИ 66

Зубова А. О.

АМЕРИКАНО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА ЧАСИ
АДМІНІСТРАЦІЙ ДОНАЛЬДА ТРАМПА ТА ДЖО БАЙДЕНА 72

Конюшенко Я. Г.

РОЛЬ США У КОНТЕКСТІ КАПІТУЛЯЦІЇ ТА ОКУПАЦІЇ ЯПОНІЇ 79

Крючкова Д. Д.

ЄВРО-АТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СЕРБІЇ 83

Мальована В. І.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 90

Мартинюк К. І.

ДИНАМІКА СПІВРОБІТНИЦТВА ІРАНУ З РОСІЄЮ ТА КИТАЄМ
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ПІСЛЯ 2022 РОКУ 96

Михайленко А. О.

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ 103

Мороз А. С.

ДИНАМІКА ВІДНОСИН МІЖ ЄС ТА УКРАЇНОЮ
В КОНТЕКСТІ СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ (СПБО) 108

Мотречко С. С.

ДИНАМІКА КОНФЛІКТУ КНР ТА ІНДІЇ ЩОДО КОРДОНУ
ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ХУ ЦЗІНЬТАО 114

Пашали Е. О., Гудей Д. А.

ПРОГАЛИНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ:

СКІЛЬКИ УКРАЇНА ВТРАЧАЄ ЧЕРЕЗ «ЗАКОННІ ДІРИ» ТА ЯК ЦЕ ВИПРАВИТИ 120

Петриченко Д. О.

ГУМАНІТАРНА ІНТЕРВЕНЦІЯ:

МІЖНАРОДНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ 127

Плохотнюк А. Ф.

ЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА

У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ 132

Робінкова С. В.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

В ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ 136

Рунєєва В. А.

ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ У СХІДНОМУ СЕРЕДЗЕМНОМОР'ї:

ПРІОРИТЕТИ ТА ВИКЛИКИ 141

Ряполов С. Д.

НАРАТИВИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ:

КЕЙС ГРЕЦЬКО-АЛБАНСЬКИХ ВІДНОСИН 149

Сбітнєва В. В.

ОСНОВНІ НАРАТИВИ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 154

Сизокрилов М. В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ

В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 160

Скоробогатько М. Д.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ

В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 167

Сурсу Д. С.

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРЕТЕНЗІЇ ЯПОНІЇ ДО РОСІЇ.

ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНУ ЯПОНСЬКУ ПОЛІТИКУ ТА ВІЙНУ В УКРАЇНІ 173

Ткаченко М. А. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЖІНОК НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАХИСТУ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	178
Урденко В. В. ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯПОНІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	187
Ходоровська Є. КОНТРОЛЬ НАД ОЗБРОЄННЯМИ У ДРУГІЙ ДЕКАДІ ХХІ СТОЛІТТЯ	192
Череватий Г. О. ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРАЇН АСЕАН	198
Черепенко Є. А. РОСІЙСЬКА ДЕЗІНФОРМАЦІЙНА КОМПАНІЯ (ІПСО) З ДИСКРЕДИТАЦІЇ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ВЛАДИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТА МЕСЕНДЖЕРАХ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ	202
Яценко С. Д. СПІВРОБІТНИЦТВО НА ШЛЯХУ ДО МИРУ: ЯПОНСЬКА ГУМАНІТАРНА ТА ДИПЛОМАТИЧНА ДОПОМОГА УКРАЇНІ	208
АВТОРИ	213
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ	218

ПЕРЕДМОВА

Дорогі читачі! Раді вітати вас на сторінках чергового, восьмого випуску нашого щорічного збірника «Соціально-політичні студії: науковий альманах: праці молодих науковців».

Цей випуск демонструє результати наукових досліджень здобувачів вищої університетської освіти Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Перспективні молоді науковці, переважно студенти факультету міжнародних відносин, політології та соціології, вкотре доводять, що їхня активність у наукових пошуках заслуговує на увагу й підтримку.

Представлені наукові розвідки підтверджують високий інтелектуальний потенціал і креативність молодих дослідників, що активно розвиваються в межах своїх університетських програм. Їхні роботи не лише відображають актуальні питання соціально-політичного розвитку, але й формують нові підходи до вирішення складних проблем сучасності. Їхні дослідження заслуговують на увагу як колег-науковців, так і широкого кола читачів.

Цей номер об'єднує результати досліджень студентів та молодих науковців у галузях політології, історії та практики міжнародних відносин. Представлені роботи охоплюють актуальні проблеми соціально-політичного розвитку. Автори висвітлюють еволюцію воєнно-політичних конфліктів, причини ескалації російсько-української війни, динаміку двосторонніх переговорів між державами, особливості міждержавних переговорів і глобальні виклики розвитку інформаційного суспільства.

Представлені у випуску дослідження розкривають глибину сучасних викликів і

можливостей у різних регіонах світу. Серед основних тем цього номера:

Плохотнюк Андрій досліджує проблему Кримського півострова у відносинах між Україною та Росією; Валерія Донець аналізує перспективи членства України в Європейському Союзі; Мартинюк Крістіна досліджує співробітництво Ірану з Росією та Китаєм у нових геополітичних умовах після 2022 року; Петриченко Дар'я вивчає міжнародні та політико-правові аспекти гуманітарної інтервенції; Георгій Череватий оцінює динаміку та перспективи розвитку країн АСЕАН; Поліна Белінська аналізує концепцію гармонії у зовнішньополітичному дискурсі КНР; Діана Сурсу висвітлює територіальні претензії Японії до Росії та їхній вплив на сучасну японську політику й війну в Україні; Максим Бадьорний досліджує еволюцію мовної політики на Тайвані та у Сінгапурі; Зейналов Денис аналізує вплив громадської думки та медіа на зовнішньополітичну стратегію Туреччини щодо країн Центральної Азії та Північного Кавказу.

Сподіваємося, що представлені дослідження збагатять вас новими знаннями та ідеями, надихнуть на подальші наукові пошуки і сприятимуть розширенню розуміння сучасних проблем соціально-політичного розвитку.

**З найкращими побажаннями,
Головний редактор журналу, декан
факультету міжнародних відносин,
політології та соціології
В. В. Глєбов**

УДК 327(73:581)“20”

Анастасія Алекса

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ АФГАНІСТАНУ: ПРИЧИНИ НЕВДАЧІ США

В цій статті досліджуються причини невдачі політики США та їхніх союзників щодо процесу демократизації Афганістану протягом 2001-2021 років. Проведено аналіз еволюції американських воєнної та дипломатичної стратегії щодо афганського питання. Здійснено комплексний розгляд неієздатності Ісламської Республіки Афганістан, що існувала в 2001-2021 роках, та її неконкурентоспроможності порівняно з Талібаном, що утримує владу з 2021 року.

Ключові слова: Афганістан, США, Талібан, Аль-Каїда, 2001, 2021, демократизація, тероризм, легітимність.

Постановка проблеми. Однією з причин інтервенції в Афганістан 2001 року та подальшої двадцятирічної американської військової присутності була мета усунути від влади теократичний авторитарний рух Талібан, що співпрацював з терористами Аль-Каїди, та побудувати в Афганістані міцну демократичну державу. Ця ідея зазнала повної поразки, і демократичний афганський уряд пав одночасно з виведенням американських військ у влітку 2021 року.

Метою даної статті є комплексне дослідження причин невдачі політик США та їхніх союзників щодо побудови та афганської демократії, простеження змін американської воєнної та дипломатичної стратегії щодо афганського питання та винесення висновків, щодо можливості побудови демократичного суспільства внаслідок зовнішньої військової інтервенції.

Виклад основного матеріалу.

Інтервенція НАТО під головуванням США в Афганістан, що почалася 7 жовтня 2001 року першочергово мала на меті знищити Аль-Каїду, включно з її лідером Осамом бін Ладеном, у відповідь на терористичні атаки 11 вересня, а також скинути владу Талібану, яка надавала можливість Аль-Каїді розгорнути інфраструктуру на афганській території. За кілька тижнів до початку вторгнення президент Дж. В. Буш висунув ряд вимог до талібського уряду: закрити табори підготовки терористів, видати (США або міжнародним інституціям) лідера Аль-Каїди та повернути усіх іноземних громадян, включно з американськими, що незаконно утримувалися в країні [4].

Оскільки Талібан не пристав на вимоги, 7 жовтня коаліція, маючи мандат ООН, почала завдавати ударів по території Афганістану. Початковий етап бойових дій був успішним: вже 13 листопада таліби без бою залишили Кабул. Однак подальше закріплення воєнної перемоги та спроба США побудувати націю через зовнішнє втручання зазнали поразки, що призвела до падіння Ісламської Республіки Афганістан одночасно з виводом американських військ 2021 року.

20 років перебування американських військ в Афганістані відзначилися непослідовністю у стратегії як при зміні різних американських адміністрацій, так і навіть впродовж термінів окремих американських президентів.

Так початковою метою інтервенції була боротьба з тероризмом та знищення Аль-Каїди у відповідь на 11 вересня. Потім, остаточно цього не досягши (Осама бін Ладен зміг втекти в тому числі через некомпетентність американських урядовців та військових [7], а Талібан зосередився у віддалених районах), США розпочали політику створення «нової» афганської нації, розбудови держави та демократизації.

Не закінчивши й цей процес, у 2003 році адміністрація Буша зосередилася на війні в Іраку, яка стала основним питанням восьми років його президентства, та відтягнула військові, фінансові та інші ресурси, що могли бути спрямовані на Афганістан. Так перетворення Іраку на новий осередок тероризму, «кипучий котел» з етноконфесійних сутічок призвело до підвищення адміністрацією Буша та Конгресом США військового контингенту в Іраку на 30 тис. осіб, відомого як «сплеск» (англ. “surge”) [3]. Зміна пріоритетів сприяла відтоку американських військ та розвідувальних сил з Афганістану (у 2008 році американський контингент в Іраку був у п'ятеро більший, ніж в Афганістані) та дала Талібану можливість у 2008 році перейти в масштабний наступ, тим самим підриваючи демократичний процес [2].

Стратегія Обами, який колись як сенатор голосував проти війни в Іраку, полягала у виведенні військ з Іраку (що відбулося в 2011 році) та зосередження уваги на Афганістані. У 2010 році відбулося збільшення військового контингенту до 100 тисяч осіб, що за аналогією з політикою Буша-молодшого в Іраку дістало назву «сплеск». При цьому Обама обіцяв, що до середини 2011 року війська будуть виведені з Афганістану (чого не трапилося аж до 2021) [5]. Передбачалося, що за рік, завдяки збільшенню чисельності контингенту, Талібан вдасться остаточно подавити.

Пізніше Державний департамент США на чолі з Гіларі Клінтон розробили концепцію примирення з талібами та введення Талібану в легітимний демократичний афганський процес. Клінтон заявляла, що потрібно «чітко відрізнити терористів Аль-Каїди, що вчинили замах 9/11, від Талібану, котрий об'єднував екстремістів, що повстали проти кабульського уряду» та що «Талібан заплатив величезну ціну за своє рішення

2001 року кинути виклик міжнародній спільноті та боронити Аль-Каїду» [1].

Така політика продовжилася і за президентства Трампа, що призвело до укладання 29 лютого 2020 року між США та Талібаном Дохійської угоди. США зобов'язувалися вивести свої війська в обмін на зобов'язання талібів боротися з тероризмом.

Адміністрація Байдена підтримала процес виведення військ, що завершився 30 серпня 2021 року. Оскільки таліби не дотрималися своєї частини угоди, виведення військ перетворилося на хаос, а демократичний афганський уряд пав ще до завершення виходу афганських військ.

Тож однією з причин американської невдачі стала нездатність випрацювати довгострокові, реалістичні та ефективні військову та дипломатичну стратегії, що дали б змогу знищити Талібан, або принаймні примусити його відмовитися від ідеї силового захоплення влади та встановлення теократичної автократії.

Нездатність забезпечити безпеку прямо позначалася на демократичному процесі. Прослідковується чітка кореляція між рівнем урядового контролю та кількістю відкритих виборчих дільниць. Так на президентських виборах 2019 року понад 37% виборчих дільниць були визнані занадто небезпечними для відкриття [8]. Нездатність забезпечити безпеку виборчого процесу підривала його легітимність та легітимність обраних високопосадовців та створювала в очах значної частини населення образ Талібану, як більш впливової та ефективної сили.

Не вдалося також централізувати політичну владу та вибудувати стабільний, здоровий зв'язок між столицею та периферіями держави. На Боннській конференції, що відбулася під егідою ООН в грудні 2001 року та зібрала представників не пов'язаних з Талібаном афганських сил та міжнародної спільноти, було підписано угоду, що виступала за

створення сильної централізованої президентської системи.

Однак багато тонких питань так і залишилися невирішеними. Проблема створення демократичної афганської держави полягає в тому, щоб знайти баланс між центральною та регіональною владами. Центральна влада не повинна забирати надто багато повноважень в регіонів, різних за культурним, етнічним та релігійним складом, аби це не спонукало їх до непокори та дезінтеграції держави. Проте підхід Боннської угоди надавав владу центральній владі, забираючи її в місцевої [6]. В тому числі його просували зовнішні актори, які вважали, що завдяки побудові держави «згори» зможуть скоріше передати військові та поліційні функції афганцям, а також вважали за краще співпрацювати з одним великим центром влади, ніж з багатьма меншими.

Це призвело до підриву легітимності центральної влади у регіонах, оскільки там рівень її повноважень вважали несправедливим. Афганська центральна влада утримувала вплив у столиці, в той час як поза її межами її вплив було слабким. До того ж через те, що рівень повноважень влади вважався несправедливим, її все більше сприймали як ставлеників західних інтервентів, які намагаються утримувати свій контроль над Афганістаном. За 20 років присутності США так і не змогли побудувати афганську націю за своїм баченням.

Порівняно зі слабкою, корумпованою, роздробленою та нелегітимною в очах населення владою Ісламської Республіки Афганістан, Талібан був структурованою, добре організованою силою, що із часом змогла об'єднати невдоволених діями США та їхніх союзників. Ці фактори сприяли тому, що афганська демократична влада пала одночасно з виводом американських військ, а афганська армія не чинила талібам серйозного спротиву.

Висновки. Після 20 років ведення бойових дій та спроб демократизувати

Афганістан США та їхні союзники зазнали повної невдачі. Цьому сприяли нездатність випрацювати чітку військову та дипломатичну стратегію, неможливість залучення кількості ресурсів, необхідної для такої війни та помилки у проектуванні форми демократичної афганської держави. Увівши війська після терактів 11 вересня задля знищення терористичної інфраструктури, американський уряд згодом захопився ідеєю побудови держави на зразок класичних західних демократій, та нової афганської нації, в чому зазнав абсолютної поразки. Талібан же зміг зосередити навколо себе невдоволених діями Сполучених Штатів та їхніх афганських партнерів, і таким чином швидко повернути владу у 2021 році. Найдовша війна в історії США продемонструвала, що неможливо створити націю ззовні і нав'язати власне бачення на форму правління.

Список літератури:

1. Клінтон Г. Важкі рішення. *Наш Формат*. 2016. Ст. 188.
2. Обама Б. Земля обітована. *BookChef*. 2002. Ст. 179.
3. Bowman T. As The Iraq War Ends, Reassessing The U.S. Surge. *NPR*. 2011. URL: <https://www.npr.org/2011/12/16/143832121/as-the-iraq-war-ends-reassessing-the-u-s-surge> (дата звернення: 29.04.2024).
4. Bush Announces Strikes Against Taliban. *The Washington Post*. 2001. URL: https://www.washingtonpost.com/wpsrv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_100801.htm (дата звернення: 29.04.2024).
5. Chatterjee D. Obama's Afghanistan Policy. *Institute of Peace and Conflicts Studies*. 2010. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep09346?> (дата звернення: 29.04.2024).
6. Partaw A. M. The failure of democracy in Afghanistan. *British Journal for Middle Eastern Studies*. 2022. P. 3.

7. Pilkington E. This article is more than 14 years old Rumsfeld let Bin Laden escape in 2001, says Senate report. *The Guardian*. 2009. URL: <https://www.theguardian.com/world/2009/nov/29/senate-report>. (дата звернення: 29.04.2024).
8. What We Need to Learn: Lessons From Twenty Years of Afghanistan Reconstruction. *Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*. P. 59–60. URL: <https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-21-46-LL.pdf> (дата звернення 30.04 2024).

Aliaksa A. S. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

DEMOCRATIZATION OF AFGHANISTAN: REASONS FOR THE FAILURE OF THE USA

This article examines the reasons for the failure of the policy of the United States and its allies regarding the process of democratization in Afghanistan during 2001-2021. The author carried out an analysis of the evolution of the American military and diplomatic strategy regarding the Afghan issue and a comprehensive review of the incapacity of the Islamic Republic of Afghanistan, which existed in 2001-2021, and its non-competitiveness in relation to the Taliban, which has been in power since 2021, was carried out.

Key words: *Afghanistan, USA, Taliban, Al-Qaeda, 2001, 2021, democratization, terrorism, legitimacy.*

Рекомендовано до друку – к. політ. н., доц. Дубовиком В. А.

Стаття надійшла в редакцію 09.05.2024 р.

УДК 81.26:323.22

Максим Бадьорний

ЕВОЛЮЦІЯ МОВНИХ ПОЛІТИК У ТАЙВАНІ ТА СІНГАПУРІ

Стаття присвячена дослідженню еволюції мовного ландшафту на територіях Тайваню та Сінгапуру. Зокрема, простежуються основні історичні та політичні пертурбації, що вплинули на формування сучасного соціолінгвістичного середовища на території островів. Особливо увага приділена особливостям використання основних мов, поширених на Тайвані та Сінгапурі.

Ключові слова: *Тайвань, Сінгапур, лінгвістичний ландшафт, мовна політика*

Постановка проблеми. У сучасному світі проблематика міжкультурного та міжетнічного взаєморозуміння, що включає в себе аспекти мовної політики, залишається вкрай актуальною. Особливу загрозу становлять потенційні протиріччя, що виникають між відмінними лінгвістичними прошарками у межах однієї країни, зокрема, виключну роль у цьому контексті відіграє побудова ефективної державної мовної політики. Дослідження історичного та політичного досвіду на Тайвані та Сінгапурі, де міжкультурне спілкування не лише є необхідністю, але і одним з ключових факторів розвитку суспільства та державності, може сприяти поглибленню розуміння соціолінгвістичної динаміки в азійському регіоні та розвитку майбутніх стратегій управління лінгвістичним різноманіттям у сучасних мультикультурних суспільствах.

Метою статті є аналіз та порівняння розвитку лінгвістичних політик на територіях Тайваню і Сінгапуру для виявлення подібних та відмінних

тенденцій у використанні мов та їх ролі в суспільстві.

Аналіз актуальних публікацій та досліджень. Для дослідження даної проблематики автором були вивчені публікації зарубіжних авторів, включаючи китайських, європейських, американських та сінгапурських науковців. Для розгляду питання багатомовності Сінгапуру були проаналізовані роботи таких дослідників, як Черленг Лі та Чіу Фенг Фуа [5], Маркель Ечеверія Еханіз [6], Пітер Зімунд і Ліцзюнь Лі [9]. Окремо варто відзначити роботу Саравана Гопінатана [3], яка, незважаючи на публікацію у 1998 році, залишається відносно частково актуальною до нині. Щодо аналізу лінгвістичних пертурбацій та їх наслідків на Тайвані, варто відзначити роботи Алана Патена [1], Сяо Чуна [4] та Мін-Хсуан Ву [10]. Крім того, були використані публікації Департаменту статистики Міністерства торгівлі та промисловості Республіки Сінгапур [2] і Виконавчого юаня Республіки Китай [11].

Виклад основного матеріалу. Розташована між Східним та Південно-Китайським морями Республіка Китай є частково визнаною державою, що складається з 168 островів. На головному острові Тайвані проживає понад 23.8 мільйонів осіб. Більшість населення, близько 95 %, стверджує, що має ханське походження. З них більше 70 % є етнічними холо (нащадками вихідців з провінції Фуцзянь), 15-20 % – хакка (з Гуандуну та околиць Фуцзяні), понад 10 % – нащадками китайських мігрантів з материка (1945-49 рр.). Близько 2,5 % тайванців належать до австронезійських корінних народів. Найбільші з них – амі, пайван і атаял – складають понад 70 % корінного населення. Ще приблизно 2,5 % усього населення складають іноземні мігранти. Офіційною мовою на Тайвані є північнокитайська (гоюй), нею розмовляє близько 83,5 % тайванців. Більшість населення володіє холо (81,9 %), меншість

– хакка (6,6 %) та мовами тайванської австронезійської сім'ї (1,4 %) [11].

Республіка Сінгапур є острівною державою в морській Південно-Східній Азії, складається з одного головного острова (Сінгапур) та 62 супутніх острівців. Населення країни становить близько 5,9 мільйонів осіб, з яких приблизно 3,6 мільйони (61,6 %) є громадянами країни, решта – іноземними студентами та працівниками. Основні етнічні групи включають: китайців (75,9 %), малайців (15 %), індійців (7,5 %) та інших (1,6 %). У країні визнані чотири офіційні мови: англійська (48,3 %), мандаринська (29,9 %) малайська (9,2 %) і тамільська (2,5 %) [2]. Разом з КНР та РК Сінгапуром є одним із трьох політичних утворень у світі, де китайська мова є офіційною.

Історично-політичний контекст. Протягом XVII-XIX століть на Тайвані відбувся перший етап активної мовної трансформації. Цей період співпав з епохою голландсько-іспанської колонізації та заснуванням династії Цін. Після маньчжурського завоювання Китаю у XVII столітті багато китайських мігрантів були змушені шукати притулок на Тайвані, який у той час знаходився під контролем голландців на півдні та іспанців на півночі. Після перемоги голландців у 1642 році, нова влада розпочала процес християнізації населення, основним інструментом поширення якої стали романізовані австронезійські мови. Як наслідок використання корінних мов розповсюдилося навіть у тогочасних документах. Наступним, хто витіснив голландців та зайняв острів у 1662 році, став генерал династії Мін Чжен Чен-гуна. За його правління акцент був зроблений на просуванні китайської мови та культури, шляхом побудови китайських шкіл, що призвело до поширення мови холо. У 1683 році війська генерала були розбиті, а острів інтегрований в імперію Цін. У 1885 році Китай перетворив Тайвань на

окрему провінцію та продовжив політику м'якої китаїзації корінних народів, проте на відміну від Чжен Чен-гуна утвердження нового мовного середовища відбувалося за рахунок класичної китайської мови.

Другий етап еволюції мовної політики на Тайвані відбувся у час японської колонізації (1895–1945). Після передачі острова під владу Токіо у 1895 р. з метою перетворення місцевого населення у лояльних підданих японського імператора було впроваджено політику активної японізації. На першому етапі цього процесу, з 1895 по 1919 рік, ставлення до китайських шкіл та мови залишалося відносно толерантним. Хоча японський уряд і заохочував місцеве населення віддавати дітей до японських державних шкіл, китайська продовжувала викладатися обов'язково. На другому етапі, з 1919 по 1937 рік, відбулася заборона приватних китайських шкіл, а китайська мова стала факультативним предметом. На третьому етапі (1937–1945 рік), китайські та інші місцеві мови були повністю заборонені. Японська політика завдала серйозної шкоди австронезійським та китайським народам, проте одночасно з цим вона призвела до формування нової острівної ідентичності серед колонізованих, які регулярно потерпали від дискримінації.

Третім етапом стала епоха правління Гоміньдану після його поразки від комуністів та втечі на Тайвань. Цей період характеризувався прибуттям на острів понад мільйона людей з усіх куточків Китаю та проведенням геноцидної політики щодо місцевого населення. Материкові та місцеві жителі були повністю сегреговані, а населення фактично перетворилося на дуалістичне суспільство. Водночас основна увага націоналістів була приділена формуванню спільної китайської ідентичності шляхом обмежень будь-яких проявів культурної різноманітності. Ця політика призвела до значного ослаблення місцевих мов та діалектів (деякі навіть зникли).

Після скасування воєнного стану у 1987 році на Тайвані розпочався новий процес мовної перебудови, який був супроводжений активною демократизацією країни та підтримкою місцевих мов і культур. Важливу роль у демократизації відіграв тодішній президент Лі Денг Хуей (1988–2000) та новостворена Партія демократичного прогресу (ДПП), яка активно сприяла політиці багатокультурності. Наприкінці ХХ століття змінилося і ставлення до англійської мови, навчання якою до середини 1990-х років було спрямоване переважно на вивчення граматики та тестів, що не завжди відповідало потребам часу. З посиленням глобальної інтеграції та економічного зростання острова англійська почала розглядатися як ключовий інструмент державного та суспільного розвитку. У зв'язку з цим влада (загалом ДПП) зосередилася на поширенні англійської мови, спочатку включивши її до загальнонаціональної початкової освіти у 2001 році, а згодом у 2017 році затвердивши ініціативу «Двомовної нації 2030», що передбачає впровадження англійської як другої офіційної мови до 2030 року.

На відміну від Тайваню, історія формування мовної політики у Сінгапурі сягає відносно недавнього періоду. Коли майбутнє місто-держава було засноване британським колонізатором Стемфордом Рафлзом у 1819 році, воно складалося з невеликого рибальського села. Згодом, у 1867–1942 роках, Сінгапур став частиною колективу малайських штатів і швидко був трансформований у важливий торговельний порт. Різноманіття народів із різних куточків Азії, які прибули до Сінгапуру у цей період, призвело до формування ситуації багатомовності на острові. Однак справжні зміни відбулися під керівництвом прем'єр-міністра Лі Куан Ю (1959–1990) після проголошення незалежності у 1965 році. Відповідно до Акту 1965 року, уряд приймав концепцію

багатомовності, згідно з якою малайська, мандаринська, тамільська та англійська ставали офіційними мовами країни, тобто були визнані "рідними мовами" для китайської, малайської та індійської громад. Таким чином, внутрішньо етнічні відмінності між китайцями, малайцями та індійцями були радикально зменшені шляхом встановлення єдиної мови для кожної з груп. Тим не менш, уряд Сінгапуру зіткнувся з очевидною проблемою. Хоча культурна різноманітність мала свої переваги, вона також ускладнювала комунікативну інтеграцію, перешкоджаючи розвитку країни, саме тому офіційний статус був наданий і англійській мові як національно об'єднуючій, що загалом узгоджувалося зі стратегією економічного і технологічного розвитку країни. Незважаючи на свідомо англомовну політику уряду, поширення англійської на думку влади мало і низку негативних наслідків, включаючи «вестернізацію» способу життя, тобто поширення ідей зловживання наркотиками, сексуальної вільності та політичного лібералізму. Для зміцнення культурних традицій у 1966 році була запроваджена політика двомовності, проте через велике навантаження для учнів, вона не призвела до бажаного успіху.

Мовні настрої. На обох островах вищий соціальний статус асоціюється з англійською мовою, яка згідно з останніми тенденціями стає усе більш загально вживаною як на Тайвані [8] так і у Сінгапурі [2]. Китайська мова на Тайвані вважається маркером солідарності суспільства, китайські ж діалекти та астронезійські мови використовуються, щоб продемонструвати особливу етнічну ідентичність та підтримку традиційних культурних цінностей. У Сінгапурі використання китайської мови (особливо її діалектів), подібно до малайської і тамільської, також асоціюється з традиціями та культурою. Щодо політичних стереотипів, то на Тайвані носії

мандаринської мови частіше асоціюються з Гоміньданом, тоді як носії тайванських діалектів китайської чи корінних мов – з ДПП. У Сінгапурі політичні стереотипи не так суттєво залежать від мови. Щодо особливостей використання, то у Сінгапурі англійську та мандаринську можна набагато частіше почути у контексті роботи та публічної взаємодії. Водночас китайські діалекти, малайська і тамільська, переважно використовуються у родинному оточенні. На Тайвані спостерігається тенденція до збільшення домінування китайської мови в більшості сфер, китайські діалекти та корінні мови загалом використовуються у родинному оточенні [6; 7].

Висновок. Аналізуючи розвиток мовних політик на Тайвані та в Сінгапурі, можна зробити кілька висновків. По-перше, країни мають різноманітний історичний досвід у формуванні лінгвістичного середовища на їхніх територіях. Тайвань часто знаходився під контролем різних політичних режимів, кожен з яких втілював власні мовні стратегії, переважно протилежні один одному. Більшість з підходів мала репресивний характер. Розвиток мовної політики на території Сінгапуру був більш стабільним, оскільки основні зміни відбувалися після проголошення незалежності і мали консенсусний характер. По-друге, населення обох територій розглядає мовне питання у контексті суспільного, культурного та політичного розвитку: процеси, пов'язані зі змінами мовного середовища, стали одним із найважливіших факторів у формуванні та реформуванні держав. По-третє, незважаючи на значні відмінності, ми можемо констатувати наявність спільної загальнонаціональної політичної тенденції на підтримку багатомовності та культурної різноманітності в обох країнах. По-четверте, на обох територіях спостерігається подібне розуміння важливості розвитку англомовної

політики. Сінгапур з моменту незалежності активно впроваджував стратегію англомовності, на Тайвані цей підхід тільки набирає популярності. По-п'яте, серед населення обох островів простежується спільні патерни щодо використання англійської мови як маркеру розвитку та високого соціального статусу, водночас інші мови переважно відносяться до ідеї збереження традицій та етнічної ідентичності. У цілому сучасні політичні системи, що знаходяться на Тайвані та Сінгапурі, незважаючи на історичні та політичні відмінності, змогли однаково успішно розробити ефективні лінгвістичні стратегії та зробили вагомі кроки у підтримці багатокультурності та мовної різноманітності, що мінімізували можливість міжетнічних конфліктів, водночас приділивши значну частину уваги розвитку інтеграції та співпраці, розвиваючи політику англомовності.

Список літератури:

1. Allan Patten. Social Justice and Language Policy in Taiwan. Princeton University, 2017. URL: <https://apatten.scholar.princeton.edu/document/14> (дата звернення: 12.05.2024)
2. Department of Statistics, Ministry of Trade & Industry, Republic of Singapore. *Census of Population 2020 Statistical Release 1: Demographic Characteristics, Education, Language and Religion*. 2021. URL: https://www.singstat.gov.sg/publications/reference/cop2020/cop2020-wsr1/census20_stat_release1 (дата звернення: 12.05.2024)
3. Gopinathan S. Language, Society and Education in Singapore: Issues and Trends. *Times Academic Press*, 1998. URL: http://books.google.ie/books?id=tDFFPgAACAAJ&dq=Language,+Society+and+Education+in+Singapore:+Issues+and+Trends.&hl=&cd=4&source=gbs_api (дата звернення: 12.05.2024)
4. HsiaoChun Lin. Multilingual students' language use, identities and attitudes in Taiwan. 2021. URL: <https://addi.ehu.es/handle/10810/55552> (дата звернення: 12.05.2024)
5. Lee, Ch., Phua, Ch.. Singapore bilingual education: One policy, many interpretations. *Journal of Asian Pacific Communication*. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/344623274_Singapore_bilingual_education_One_policy_many_interpretations__ (дата звернення: 12.05.2024)
6. Markel Echeverria Echaniz. *English as a Contact Language: Singapore English*. 2017. URL: <https://addi.ehu.es/handle/10810/21255> (дата звернення: 12.05.2024)
7. Nig, P. Language Planning in Action: Singapore's Multilingual and Bilingual Policy. *Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies*. 2011. Vol. 30. Is. 1-12. URL: https://www.researchgate.net/publication/309494304_Language_Planning_in_Action_Singapore's_Multilingual_and_Bilingual_Policy (дата звернення: 12.05.2024)
8. National Statistics Bureau of Republic of China (Taiwan). *Population and Housing Census*. 2020. URL: <https://eng.stat.gov.tw/cl.aspx?n=239> (дата звернення: 12.05.2024)
9. Siemund, P., & Li, L. *Multilingualism and Language Policy in Singapore*. 2020. URL: https://www.academia.edu/41346112/Multilingualism_and_language_policy_in_Singapore?email_work_card=view-paper (дата звернення: 12.05.2024)
10. Wu, M. H. Language planning and policy in Taiwan. *Language Problems & Language Planning*. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/233615218_Language_planning_and_policy_in_Taiwan_Past_present_and_future (дата звернення: 12.05.2024)

11. Executive Yuan, Republic of China (Taiwan). 2016. *The Republic of China Yearbook 2016*. URL: https://issuu.com/eyroc/docs/the_republic_of_china_yearbook_2016 (дата звернення: 12.05.2024)

Badorny M. O. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE EVOLUTION OF LANGUAGE POLICIES IN TAIWAN AND SINGAPORE

The article analyses the evolution of language policies in Taiwan and Singapore to highlight the main similarities and differences between the two Asian countries. The work also aims to deepen the understanding of the evolution of the language environment on the islands and highlight the main historical and political factors of influence. Particular attention is paid to analyzing the current sociolinguistic situation, considering modern state entities' cultural and political specifics. The results of the study help to better understand the context of contemporary language policies on the islands and their relationship to national identity in these regions.

Keywords: Taiwan, Singapore, linguistic landscape, language policy

*Рекомендовано до друку –
викл. Шевченко Ю. Г.*

Стаття надійшла в редакцію 04.05.2024 р.

УДК 327.5+327.8

Поліна Белінська

КОНЦЕПЦІЯ ГАРМОНІЇ У СУЧАСНОМУ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ КНР: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ДО НОВИХ ПІДХОДІВ

У статті розглянуто еволюцію концепції гармонії у зовнішній політиці сучасного Китаю. Досліджено нові підходи, які є пов'язаними з концепцією, враховуючи сучасні геополітичні, економічні реалії та виклики. Стаття розкриває значення концепції гармонії, як основи для стабільності, співпраці, мирного співіснування та взаєморозуміння в міжнародних відносинах Китаю в контексті його зростаючої ролі на світовій арені. Також розглянуто роль, позицію та бачення Китаєм вирішення російсько-української війни на основі принципів гармонії та дипломатії; роль Китаю, як посередника у вирішенні конфлікту; економічне співробітництво через ініціативу «Один пояс, один шлях» та його недоліки; відносини з США; фактор голови Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпіня.

Ключові слова: Китай, концепція гармонії, зовнішня політика, "українська криза", ініціатива "Один пояс, один шлях".

Постановка проблеми. У контексті сучасного світового порядку Китай переглядає концепцію гармонії в зовнішній політиці у зв'язку з новими глобальними викликами, такими як конфлікти, тероризм та економічні трансформації. Вивчення цієї еволюції є важливим для розуміння стратегії Китаю на міжнародній арені. Аналіз нових підходів до гармонії допоможе зрозуміти, як Китай пристосовує свою зовнішню політику до сучасних

викликів, сприяючи міжнародній співпраці та мирному вирішенню конфліктів. Наукова значимість полягає у вивченні еволюції концепції гармонії в зовнішній політиці Китаю, що допомагає розкрити стратегічні курси країни на міжнародній арені. Практична значимість полягає у тому, що аналіз нових підходів до гармонії дозволить краще зрозуміти, як Китай пристосовує свою зовнішню політику до сучасних глобальних викликів.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. До аналізу дослідження було залучено праці та статті, які зосереджуються на історичному контексті та еволюції концепції гармонії в китайській політиці; наукові статті, дослідження аналітичних центрів, офіційні звернення та статті офіційних представників КНР.

Так, З. Ліхуа вказує на вплив традиційних китайських цінностей на сучасну зовнішню політику Китаю, розкриваючи цей вплив у світовій китайській прагматичності. Ф. Сяньжун підкреслює важливість ідеї Сі Цзіньпіна в просуванні світової дипломатії та стабільності в глобальному масштабі. І. Ченг Вей пропонує всебічний аналіз зовнішньої політики Китаю, описуючи її стратегічні цілі та прагнення в глобальній перспективі. Ван І від уряду КНР роз'яснює офіційну позицію Китаю щодо української кризи, висвітлюючи принципи нейтральності та прагнення до політичного регулювання. М. Харт-Ландсберг критикує ініціативу «Один пояс, один шлях», розкриваючи можливості та ризики цього проекту для країн-учасниць. Джерело Asia for Educators детально пояснює основні принципи зовнішньої політики КНР, як вони розвивалися та якими втілюються в міжнародних відносинах. Програми міжнародного радіо Китаю та інформація Міністерства закордонних справ КНР демонструє зусилля Китаю з підтримки політичного вирішення української кризи шляхом дипломатичних перемовин та офіційної заяви спеціального представника

Лі Хуея. Аналітичний центр Baidu представляє китайську позицію щодо політичного вирішення української кризи через систему 12 пунктів, підкреслюючи прагматичний підхід Китаю. Українські автори, наприклад, Н. Бутирська аналізує стійкість України у здобутті підтримки Китаю у світовій російській агресії, позначаючи невідповідність очікувань України та Китаю. І. Куса акцентує увагу на посередництві Китаю у відновленні відносин між Іраном та Саудівською Аравією, що демонструє можливості Китаю як міжнародного посередника. О. Мащенко розглядає відносини між США та КНР після самого Байдена і Сі, відзначаючи потенціал для покращення відносин при існуючих складнощах.

Ця література разом розкриває різноманітні аспекти зовнішньої політики КНР, її стратегічні цілі та методи, які формують уявлення про динаміку розвитку країни на міжнародній арені.

Метою статті є аналіз концепції гармонії у сучасному зовнішньополітичному дискурсі Китаю з урахуванням традиційних принципів та нових підходів до досягнення гармонії на міжнародній арені; використання концепції гармонії Китаєм у контексті сучасних глобальних викликів та трансформацій у міжнародних відносинах; визначення факторів, які впливають на перетворення та адаптацію концепції гармонії у зовнішньополітичній діяльності Китаю.

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових концепцій, яка визначає зовнішньополітичні стратегії Китаю, є концепція гармонії. Ця концепція витікає з традиційних культурних та філософських принципів, таких як конфуціанство, та відображає бажання Китаю сприяти стабільності та мирному співіснуванню на міжнародній арені. Однак у ХХ столітті, особливо після становлення Китайської Народної Республіки в 1949 році, концепція гармонії

отримала новий акцент у контексті державної політики. Китайські лідери використовували концепцію гармонії для підтримки внутрішньої стабільності та зовнішнього миру, пропагуючи ідею гармонійного розвитку як ключового напрямку для країни. Ця концепція містить ключові ідеї зовнішньої політики Китаю. По-перше, це шукати гармонію, а не одноманітність.

Різноманітність відзначається у всесвіті, природі та суспільстві, проте це не завжди веде до конфлікту. Іноді різниця між об'єктами може перетворитися на протиріччя, але інколи вона є ключовою умовою для гармонії.

Дотримання принципу співіснування та процвітання в зовнішній політиці базується на п'яти принципах: повага до територіальної цілісності та суверенітету, взаємне невтручання, невтручання у внутрішні справи, рівність і взаємна користь, мирне співіснування.

Друга ідея концепції гармонії полягає в повазі великих країн по відношенню до малих, тобто велика держава повинна завоювати довіру меншої. Прикладом цієї ідеї є китайська політика щодо сприяння дружньому, безпечному та процвітаючому сусідству, з акцентом на суверенітет, невтручання у внутрішні справи один одного, взаємодопомогу, рівність та взаємну вигоду.

Третя ідея полягає в тому, що великі країни не повинні прагнути до верховенства або бути захоплені своїм прагненням до влади. Згідно зі словами китайського філософа Лао Цзи, «навіть гордому дракону доведеться покаятися, коли він впаде після надто високого польоту в розряджене морозне повітря». Також Лао Цзи зазначив, що велика сила може легко впасти.

Четверта ідея полягає у вирішенні конфліктів належними чином. Якщо це не збройний конфлікт, то слід вирішувати дипломатичним шляхом, що буде

підтримувати гармонію між державами та вирівняє дисбаланс [1].

Ці принципи китайське комуністичне керівництво перерахувало у 1954 році, щоб запевнити некомуністичні країни Азії, що Китай не буде втручатися у внутрішні справи і прагне до мирного сусідства [2]. Зараз Китай стикається з багатьма викликами, такими як геополітична напруженість та нестабільність, що чинить тиск на національну економіку. Уряд стурбований наслідками російсько-української війни, нестабільністю на Близькому Сході та напруженістю відносин між Китаєм та США.

Щоб пом'якшити ці загрози, Пекін вжив заходи щодо зменшення напруженості, відправивши спеціального представника Лі Хуея для зустрічі з офіційними особами у Києві та Москві, проводячи перемовини за допомогою човникової дипломатії, яка сприяє вирішенню «української кризи» [3]. Китай є однією з країн, яка оголосила про свої наміри виступити посередником у вирішенні конфлікту між Україною та Росією. З 16 по 17 травня 2023 року в Україні перебував спеціальний представник уряду КНР у справах Євразії Лі Хуей. У цей період президент України В. Зеленський зустрівся з Лі Хуеєм, а Лі провів зустрічі з українськими представниками. Лі Хуей пояснив позицію Китаю та зазначив принципи вирішення української кризи, запропоновані Сі Цзіньпіном [4].

По-перше, Китай закликає до припинення вогню та початку мирних переговорів, оскільки війни не мають переможців. Це загальний погляд, але для Росії та України бажання отримати перевагу через конфлікт є сильним.

По-друге, повага суверенітету є надзвичайно важливим чинником розвитку для України. Це допоможе забезпечити міжнародну справедливість і захистити інтереси кожної держави.

По-третє, Китай закликає до відмови від односторонніх санкцій без дозволу Ради Безпеки, що особливо важливо у разі конфлікту між Росією та Україною.

Четверте, потрібно відмовитися від духу холодної війни і визнати, що безпека однієї країни не повинна здійснюватися за рахунок інших [5].

За словами Наталії Бутирської, візит Лі Хуея до України, Росії та європейських країн підтвердив, що Китай не виявив готовності вкладати свій дипломатичний капітал у вирішення конфлікту між Росією та Україною. Видима дипломатична активність Пекіна була переважно спрямована на поліпшення відносин з європейськими країнами та заробіток додаткових балів в очах Глобального Півдня як миротворця та посередника заради стабільності. Проте китайська «мирна ініціатива» не отримала значної підтримки з боку жодної зі сторін, що зараз вказує на завершення миротворчих зусиль Пекіна [6]. Щодо українського питання, то Китай ні разу не назвав повномасштабне вторгнення «війною», а лише «українською кризою», зберігаючи «проросійський нейтралітет», але і виступаючи за вирішення конфлікту дипломатією. Міністр закордонних справ КНР Ван І наголосив, що Китай не є ініціатором української кризи та не бере в ній участі, проте він також не залишається осторонь цих подій. Президент Сі Цзіньпін заявив, що поважання суверенітету та територіальної цілісності всіх країн є невід'ємними принципами, які необхідно дотримуватися, а проблеми безпеки мають бути вирішені відповідно до міжнародного права. Китай активно підтримує мирні переговори та відіграє позитивну роль у відновленні миру. Не згасає надія на врегулювання конфлікту, і чим швидше почнуться мирні переговори, тим менше збитків зазнають усі сторони [7].

Також варто зазначити, що у березні 2023 року Китай, здобув дипломатичну перемогу у посередництві нормалізації

відносин Саудівської Аравії та Ірану. Це становить турботу для США, які відчувають, що можуть залишитися осторонь, коли Китай, здається, посилює свої позиції. По-друге, стає очевидним, що монархії Перської затоки віддають перевагу нелінійному та автономному підходу відносно своїх західних союзників і мають намір самостійно визначати постамериканську безпекову архітектуру, при цьому не обов'язково враховуючи всі інтереси США та їхніх союзників. Хоча це вже було очевидно раніше, тепер це отримало практичне підтвердження. Звісно, центральною темою стала роль Китаю [8].

Економічні проблеми примусили керівництво зробити стратегічні зміни у напрямку поліпшення відносин із Заходом. Міністр закордонних справ Ван І зауважив, що «досягнуто певний прогрес у зміцненні відносин» із США після зустрічі президента Китаю Сі Цзіньпіна з президентом США Джо Байденом в листопаді 2023 року. Під час зустрічі Китай погодився відновити військові контакти та зупинити потік експорту прекурсорів фентанілу, що були двома ключовими вимогами Вашингтону. Також, Пекін скасував економічні обмеження щодо Литви, що стало важливим моментом у відносинах Китаю та ЄС. Але незважаючи на спроби укріпити дипломатичні відносини, економічні суперечки між Китаєм та США збереглися [9].

Ще однією складовою зовнішньої політики Китаю є спільне будівництво «Одного поясу, одного шляху». Саме цей проєкт Китай пропонує для сприяння взаємовигідному співробітництву та спільному розвитку країн регіону в умовах економічної глобалізації. Китай активно втілює цю ініціативу на практиці, лідируючи у створенні фінансових механізмів, таких як Фонд Шовкового шляху та Азійський банк інфраструктурних інвестицій, з метою

підтримки країн, котрі беруть участь у розвитку «одного поясу, одного шляху» [10]. Але цей проект зіштовхнувся з критикою та його вважають неефективним. Ця стратегічна помилка полягає в тому, що ініціатива не враховує реальних торговельних обмежень та складнощів, що можуть виникнути через геополітичні фактори, такі як політичні рішення і заборони. Такі проблеми можуть суттєво обмежити ефективність та прибутковість проєктів ініціативи «Один пояс, один шлях», які пропагуються як засіб підтримки торгівлі та економічного зростання між регіонами [11]. Тут концепція гармонії полягає у прагненні до взаємовигідних та гармонійних відносин між країнами, які беруть участь у проєкті.

Також варто згадати роль політичного лідера Сі Цзіньпіна. Саме він є більш амбітним та наполегливим політиком у порівнянні зі своїми попередниками. Його метою є реалізація «Великого омолодження китайської нації», що дозволить зміцнити економічний, військовий та культурний аспекти на міжнародному рівні [13].

У наступному році Китай, ймовірно, продовжить зміцнювати своє зовнішнє середовище в інтересах збереження внутрішньої стабільності. Проте не можна гарантувати успіху цієї стратегії. У контексті багатьох викликів, з якими стикається Китай, Лі Хуей підкреслив, що досягнення цьогорічних цілей «буде складним завданням» [6].

Висновки. Очевидно, що концепція гармонії має особливе значення у сучасній китайській дипломатії. По-перше, це економічна співпраця через ініціативу «Один пояс, один шлях». Гармонія в цьому випадку означає розвиток взаємовигідних відносин, які сприяють економічному співпроцвітанню усіх учасників. По-друге, вирішення світових криз, таких як: конфлікти, тероризм і т. ін. Гармонія в цьому випадку означає спільне розв'язання проблем за допомогою діалогу, співпраці

та мирних засобів. По-третє, Китай активно пропагує ідею гармонії у відносинах між країнами на основі принципу мультиполярності. Це означає визнання різноманітності політичних систем та культур, а також унікальності шляхів розвитку кожної країни. У цьому контексті, гармонія передбачає невтручання у внутрішні справи і реалізацію суверенітету інших країн. Китай у своїй зовнішній політиці та економічних ініціативах виявляє готовність до співпраці, розвитку та умиротворенню, виступаючи як посередник, однак успіх буде залежати від здатності країни вирішувати внутрішні та зовнішні чинники.

Список літератури:

1. Lihua Z. China's Traditional Values and Modern Foreign Policy. *Lihua*. 2013. URL: <https://carnegieendowment.org/2013/01/15/china-s-traditional-values-and-modern-foreign-policy-pub-50629>. (дата звернення: 06.04.2024)
2. Принципи зовнішньої політики Китаю. *Asia for Educators*. URL: http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_forpol_principles.htm. (дата звернення: 06.04.2024)
3. МЗС КНР: Човникова дипломатія Китаю спрямована на сприяння політичному врегулюванню української кризи. *CRI – Міжнародне радіо Китаю*. 2024. URL: <https://ukrainian.cri.cn/2024/03/12/ARTIcoE2HadLxPQ2blcZVS240312.shtml>. (дата звернення: 06.04.2024)
4. Zhōngguó zhèngfǔ ōu yà shìwù tèbié dàibiào lǐ huī fāngwèn wūkèlán(2023). *Zhōnghuá rénmín gònghéguó wàijiāo bù*. Україну відвідає спеціальний представник уряду КНР у справах Євразії Лі Хуей.(2023) *Міністерство закордонних справ Китайської Народної Республіки*. URL: http://www1.fmprc.gov.cn/wjb_

- 673085/zzjg_673183/dozys_673577/xwlb_673579/202305/t20230518_11079396.shtm. (дата звернення: 06.04.2024)
5. Zhōngguó fābù zhèngzhì jiějué wūkélán wéijī 12 diǎn lǐchǎng de shēnyì, méiyǒu fāng'àn cáì shì dà zhìhuì. 2023. *Baijiahao*. *Baidu*. (дата звернення: 06.04.2024)
6. Глибоке значення позиції Китаю з 12 пунктів щодо політичного врегулювання української кризи. Велика мудрість не мати плану. *Baijiahao*. *Baidu* 2023. URL: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1758985895652841749&wfr=spider&from=r> (дата звернення: 06.04.2024)
7. Butyrska N. Ukraine's Futile Struggle to Win China's Support over the Russian Aggression. *ChinaObservers*. 2024. URL: <https://chinaobservers.eu/ukraines-futile-struggle-to-win-chinas-support-over-the-russian-aggression/> (дата звернення: 06.04.2024)
8. Wang Yi Elaborates on China's Position on Ukraine Crisis. The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. / *The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2024. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202402/t20240218_11246505.html. (дата звернення: 06.04.2024)
9. Куса І. Китайське посередництво: нормалізація відносин між Іраном та Саудівською Аравією. *Ми-Україна*. 2023. URL: https://weukraine.tv/blog/kytajske-poserednytstvo-normalizatsiya-vidnosyn-mizh-iranom-ta-sauidivskoju-araviyeyu/#goog_rewarded. (дата звернення: 06.04.2024)
10. Машенко О. Саміт Байден — Сі: є ознаки нової епохи у відносинах США і КНР, проте є чимало «АЛЕ». *АрміяInform*. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/11/16/samit-bajden-si-ye-oznaky-novoyi-epohy-u-vidnosynah-ssha-i-krn-prote-ye-chymalo-ale/>. (дата звернення: 06.04.2024)
11. Сяньжун Ф. Надзвичайний та Повноважний Посол КНР в Україні Фань Сяньжун: Ідеї Сі Цзіньпіна про дипломатію сприяють побудові мирної, стабільної та процвітаючої планети. *Embassy of the People's Republic of China in Ukraine*. 2020. URL: http://ua.china-embassy.gov.cn/rus/xwdt/202009/t20200904_3204340.htm (дата звернення: 06.04.2024)
12. Hart-Landsberg M. A critical look at China's One Belt, One Road initiative [Електронний ресурс] / Hart-Landsberg // Committee for the Abolition of Illegitimate Debt. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cadtm.org/A-critical-look-at-China-s-One-Belt-One-Road-initiative> (дата звернення: 06.04.2024)
13. Cheng Wei I. Analysing Chinese Foreign Policy. *Cheng Wei. E-Internationals Relations*. 2023. URL: https://www.e-ir.info/2023/01/26/analysing-chinese-foreign-policy/#google_vignette.

Belinska P. P. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE CONCEPT OF HARMONY IN THE MODERN FOREIGN POLICY DISCOURSE OF THE PRC: FROM TRADITIONAL PRINCIPLES TO NEW APPROACHES

The article examines the evolution of the concept of harmony in the foreign policy of modern China. New approaches related to the concept, taking into account the current geopolitical, economic realities and challenges, are explored. The article reveals the importance of the concept of harmony as a basis for stability, cooperation, peaceful

coexistence and mutual understanding in China's international relations in the context of its growing role on the world stage.

The role, position and vision of China in resolving the Russian-Ukrainian war based on the principles of harmony and diplomacy were also considered; China's role as a mediator in resolving the conflict; economic cooperation through the One Belt, One Road initiative and its shortcomings; relations with the USA; factor of President Xi Jinping of the People's Republic of China.

Key words: *China, the concept of harmony, foreign policy, "Ukrainian crisis", "One Belt, One Road" initiative.*

*Рекомендовано до друку –
викл.. Шевченко Ю. Г.*

Стаття надійшла в редакцію 04.05.2024 р.

УДК 327.5(569.4-076):323.28

Олександр Булін

ПЕРЕШКОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА ШЛЯХУ СТВОРЕННЯ ПАЛЕСТИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В цій статті досліджуються сучасні перешкоди на шляху створення незалежної палестинської держави, а також перспективи й умови її становлення в ближчому майбутньому. Автор проводить комплексний аналіз чинників, що впливають на проблему, що заважають мирному врегулюванню конфлікту з ізраїльської та палестинської точок зору.

Ключові слова: *Ізраїль, Палестина, ФАТХ, ХАМАС, тероризм, Західний Берег, Сектор Гази, «дві держави для двох народів», Осло, інтифада.*

Постановка проблеми. Палестино-ізраїльський конфлікт залишається однією з найбільш гарячих точок на мапі світу і яскравим прикладом цієї обставини став терористичний напад ХАМАС 7 жовтня 2023 року і розгорнуті в результаті цього широкомасштабні бойові дії у Секторі Гази. Створення (та перешкоди на його шляху) палестинської держави є одним з найважливіших аспектів в аналізі палестино-ізраїльського конфлікту та знаходження рішення для розв'язання проблеми. **Метою** статті є аналіз чинників, що заважають створенню незалежної Держави Палестина та пошук прийнятних дій та заходів для мирного рішення.

Виклад основного матеріалу. Появі незалежної палестинської держави сьогодні заважають суперечливі питання, чия доля не вирішується на перемовинах вже десятиліттями, та суб'єктивна позиція осіб при владі по обидва боки конфлікту.

П'ять головних проблем, що стоять на заваді вирішення палестино-ізраїльського конфлікту [1]:

1. Повернення арабів, що покинули свої домівки під час Накби, чи виплата їм репарацій (на сьогодні таких людей та їхніх нащадків нараховується близько 7 мільйонів осіб).
2. Ізраїльські незаконні поселення на Західному березі та інфраструктура, що веде до них, які роз'єднують територію Західного берега на відокремлені анклавні та перешкоджають нормальному життю палестинських арабів на них.
3. Контроль над Східним Єрусалимом. У попередніх мирних угодах (наприклад, плані Трампа 2019 року) Палестині пропонувалися як столиця лише східні околиці Східного Єрусалима.
4. Контроль над водними ресурсами, що особливо важливо на посушливих землях Близького Сходу. Ізраїль контролює палестинські водні ресурси, та використовує воду як елемент тиску, часто не даючи ліцензію на побудову нових колодязів, а також забирає в Палестини її найродючіші землі.
5. Безпека Ізраїлю, роззброєння незаконних угруповань на палестинських територіях (наприклад, ХАМАС та Палестинський ісламський джихад) та перебування військ Ізраїлю на території Палестини.

Попередні перемовини не запропонували розв'язання цих питань, які задовольнили б обидві сторони, а отже вони були приречені на провал.

Також існує проблема у високопосадовцях, що перебувають при владі з обох сторін.

У Палестині ФАТХ, що безальтернативно керує на Західному березі, перетворилася на корумповану та автократичну організацію. Її голова – президент Держави Палестина Махмуд Аббас править на безальтернативній основі з 2005 року. Його

адміністрація є критично непопулярною серед населення, яке звинувачує її у корупції, та роботі на користь Ізраїлю.

В Ізраїлі існує тенденція до росту популярності ультраправих політиків, які замість пошуку шляхів для досягнення миру, пропагують шовіністичні та антиарабські погляди. Так, у 2022 р. до влади в Ізраїлі прийшла найправіша коаліція за весь час його існування. Серед інших міністерські пости отримали Бецалель Смотрич (пропонував сегрегувати єврейських та арабських жінок у пологових будинках [5]) та Ітамар Бен-Гвір (був звільнений від служби в армії за радикальні погляди, та потім визнавався винним судом в екстремізмі [4]).

Серед факторів, які сприяють такому зростанню ультраправих, окремої уваги потребує демографічна ситуація на ізраїльсько-палестинських землях. Найвищий рівень народжуваності мають ультраортодоксальні єврейські громади (харедім) та араби [3].

За прогнозами ультраортодоксальні євреї схильні голосувати за ультраправих політиків (адже вони обіцяють їм анексію земель, що з їхнього погляду є їхньою по праву від бога) у 2050 році будуть становити третину громадян Ізраїлю [2]. Якщо цей демографічний тренд продовжиться, це означає, що більше таких шовіністів як Бен-Гвір та Смотрич будуть ставати членами уряду.

Араби ж за різними оцінками або вже складають понад половину населення між річкою Йордан та Середземним морем [6], або принаймні до 2050 року остаточно закріплять цю перевагу [2]. Це призведе до зростання дефіциту їжі, води, робочих місць та інших ресурсів, що своєю чергою спричинить зростання соціальної напруги.

Зростання кількості арабського населення, разом з «поворотом» ізраїльської політики вправо – неодмінно призведе до зростання рівня насилля та кривавих конфліктів та звужить вікно можливостей для знаходження мирного рішення та ство-

рення повноцінно незалежної Держави Палестина.

Проте така можливість потенційно могла відкритися після терористичної атаки ХАМАС 7 жовтня 2023 року. Як не парадоксально, однак в минулому були прецеденти, коли силові зіткнення між Ізраїлем та Палестиною, хоча й погіршували взаємовідносини у короткостроковій перспективі – у довгостроковій призводили до позитивних наслідків.

Так, Перша інтифада відкрила двері для угод «Осло» (які підписав прем'єр-міністр Іцхак Рабин, відомий на прізвисько Костолом за те, що під час інтифади віддав наказ «ламати кістки арабським протестувальникам»); Друга інтифада – до плану одностороннього розмежування та виведення ізраїльських окупаційних поселень з Сектора Гази (і це зробив прем'єр-міністр Аріель Шарон, відомий своїм жорсткими діями щодо палестинців та тим, що був одним з головних ідеологів поселенського руху). До цих людей, відомих своєю жорстокістю стосовно арабів, із часом приходило усвідомлення необхідності існування палестинської держави для миру в Ізраїлі. І навіть Бен'ямін Нетаньягу попри програму розбудови поселень на Західному березі, багаторічні обіцянки про їхню анексію та критиці процесу «Осло», не відмовився від формули «дві держави для двох народів», розуміючи необхідність хоча б якогось самоврядування для запобігання колапсу.

Для використання цього невеликого вікна можливостей серед іншого необхідно знаходження нових популярних лідерів, які готові були б йти на поступки один одному.

В Ізраїлі велика ймовірність того, що після закінчення сучасної війни у Секторі Гази, ультраправий уряд Нетаньягу піде у відставку через провал 7 жовтня. Тоді необхідно, щоб ізраїльтяни віддали свої голоси за людей, готових прагматично та далекоглядно дивитися на конфлікт.

У Палестині за підтримки міжнародної спільноти повинні бути створені нові політичні рухи, що не стосувалися б ані корумпованої ФАТХ, ані терористичної ХАМАС. Або принаймні повинно бути сприяння реорганізації ФАТХ та приходу до керівництва нового демократично обраного лідера на зміну Махмуду Аббасу.

Висновки. Сьогодні на заваді створення незалежної Держави Палестина стоїть багато факторів: відсутність з обох сторін адекватних, популярних та прагматичних лідерів, що готові були б йти на взаємні поступки задля вирішення конфлікту, розростання єврейських окупаційних поселень на Західному Березі, діяльність терористичних угруповань (таких як ХАМАС та Палестинський ісламський джихад, питання води та продовольства (та інші, що стосуються об'єктивної можливості існування Палестини як незалежного суб'єкта).

Зважаючи на сучасну ситуацію, можна однозначно стверджувати, що мир у регіоні не може наступити без створення незалежної Держави Палестина. Арабське населення Палестини ніколи не буде повністю інтегрованим у юрисдикцію Держави Ізраїль, адже в такому випадку араби будуть складати більшість населення, й Ізраїль втратить свій статус єврейської держави.

Мир не може бути досягнений без реалізації формули «дві держави для двох народів». Задля того, щоб ця формула могла бути реалізована, потрібен міжнародний тиск на обидві сторони конфлікту. Від Ізраїлю повинна вимагатися зупинка програми побудови поселень та виведення більшості з них із палестинських територій. В Палестині потрібно сприяти створенню нових політичних рухів, та приходу до влади нових лідерів, не пов'язаних ані зі старими корупціонерами, ані з терористами (як ХАМАС).

Лише міжнародним тиском на обидві сторони та взаємними поступками Держави Палестина може стати незалежною. І

лише за умови існування незалежної Палестини, як остаточно оформленої держави, на Близькому Сході може настати мир.

Список літератури:

1. Булін О. Від арабо-ізраїльських війн до повзучої анексії: чи побачить світ суверенну Палестинську Державу? *ADASTRA*. 2023. URL: <https://adastra.org.ua/blog/vid-arabo-izrayilskih-vijn-do-povzuchoyi-aneksiyi-chi-pobachit-svit-suverennu-palestinsku-derzhavu> (дата звернення: 01.05.2024).
2. De Martino С. Israel: a demographic ticking bomb in today's one-state reality. *Aspenia Online*. 2023. URL: <https://aspeniaonline.it/israel-a-demographic-ticking-bomb-in-todays-one-state-reality/> (дата звернення: 01.05.2024).
3. In Israel, birth rates are converging between Jews and Muslims. *The Economist*. 2022. URL: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/08/18/in-israel-birth-rates-are-converging-between-jews-and-muslims> (дата звернення: 01.05.2024).
4. Kingsley P. Israel Moves Forward With Far-Right Plan for National Guard. *The New York Times*. 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/04/02/world/middleeast/israel-national-guard-ben-gvir.html> (дата звернення: 01.05.2024).
5. Lis J. Israeli Lawmaker: My Wife Wouldn't Want to Give Birth Next to an Arab Woman. *Haaretz*. 2016. URL: <https://www.haaretz.com/israel-news/2016-04-05/ty-article/.premium/israeli-lawmaker-my-wife-wouldnt-want-to-give-birth-next-to-an-arab-woman/0000017f-f782-d47e-a37f-ffbe2cc90000> (дата звернення: 01.05.2024).
6. Stuff T. Jews now a 47% minority in Israel and the territories, demographer says. *The Times of Israel*. 2022. URL: [https://www.timesofisrael.com/jews-now-](https://www.timesofisrael.com/jews-now-a-minority-in-israel-and-the-territories-demographer-says/)

a-minority-in-israel-and-the-territories-demographer-says/ (дата звернення: 01.05.2024).

Bulin O. O. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

OBSTACLES AND PROSPECTS FOR THE CREATION OF AN INDEPENDENT PALESTINIAN STATE

This article examines the current obstacles to the creation of an independent Palestinian state and the prospects and conditions for its creation in the near foreseeable future. The author conducts a comprehensive analysis of factors from the Israeli and Palestinian sides that prevent a peaceful settlement of the conflict.

Key words: *Israel, Palestine, Fatah, Hamas, terrorism, West Bank, Gaza Strip, "two states for two peoples", Oslo, intifada.*

Рекомендовано до друку – ст. викладачем Пoble Д. К.

Стаття надійшла в редакцію 07.05.2024 р.

УДК 327.8:327.5(477:470+571)

Станіслава Воронкіна

ЛОБІЗМ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ: ДОСВІД УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стаття аналізує роль лобізму як інструменту захисту та просування національних інтересів держав на міжнародній арені на прикладі України в контексті російсько-української війни. Лобізм як систематичну діяльність, спрямовану на вплив на процес розробки та прийняття рішень через пряме або опосередковане спілкування з представниками влади, Україна активно використовує у формуванні політичних стратегій як зсередини, так і в рамках зовнішньої політики. У статті досліджуються лобістські зусилля України для просування своїх інтересів поза власними державними кордонами, питанню підтримки міжнародної спільноти позиції України у війні з Російською Федерацією, а також посиленню геополітичного авторитету України як міжнародного суб'єкта і встановлення партнерської співпраці з ключовими "гравцями" міжнародних відносин.

Ключові слова: лобіювання, зовнішня політика, міжнародні відносини, національні інтереси, національна безпека, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Сучасний світовий порядок характеризується динамічними змінами у глобальній політиці, економіці та соціальних структурах, що робить актуальним глибоке розуміння механізмів впливу на політичні процеси. Одним із ключових елементів, що

формують політичну реальність демократичних держав, є лобізм. Саме складова лобістських зусиль конкретних держав є нагальною проблемою в контексті формування міжнародних, міждержавних відносин. Враховуючи цей аспект, важливо зрозуміти, як лобізм допомагає впливати на міжнародне відношення до України крізь призму російсько-української війни. Чи сприяє він створенню позитивного образу України в очах міжнародної спільноти? Чи може лобізм забезпечити активну підтримку України під час війни? Чи є він дієвим механізмом для реалізації українських національних інтересів та безпеки? Подібні питання вказують на необхідність дослідження механізмів та особливостей використання лобізму під час російсько-української війни.

Метою статті є аналіз ролі лобізму в зовнішній політиці України під час російсько-української війни та визначення його впливу на сприйняття України як держави та формування думки міжнародної спільноти і її підтримки.

Аналіз актуальних досліджень. Під час аналізу проблеми застосування лобізму в рамках зовнішньої політики України під час російсько-української війни було опрацьовано різноманітні джерела, зокрема як описові, серед яких українські «Економічна правда», «Радіо Свобода», «Forbes.ua», «Укрінформ», «УНІАН» зарубіжні «Responsible Statecraft», «BBC News», «The Economist», «The Guardian», «Washington Post», так і статистичні джерела, звіти аналітичних центрів «Міжнародний центр перспективних досліджень», «Національний інститут стратегічних досліджень», «Аналітичний центр: «Центр Разумкова», а також різноманітні наукові статті.

Виклад основного матеріалу. Характерні глобалізаційні та інтеграційні процеси останніх десятиліть формують новий порядок у міжнародних відносинах. Відтак, лобіювання як міжнародне явище

набуває особливої актуальності, оскільки воно стає інструментом впливу на прийняття рішень на всіх рівнях – від внутрішнього, національного до міжнародного, глобального. Зокрема, міжнародне лобювання стає все більш важливим інструментом зовнішньої політики, що дозволяє країнам захищати свої національні інтереси на міжнародній арені через дипломатичні канали, де держави використовують різні методи для впливу на зовнішню політику інших країн.

Україна, як суверенна держава, активно веде зовнішньополітичну діяльність та використовує інструменти міжнародного лобювання, спрямовані на захист своїх національних інтересів, зміцнення міжнародного партнерства та підтримку власної національної безпеки. Суттєво вплинула на зовнішню політику України тривала війна з РФ, яка розпочалася в 2014 році анексією Криму та збройним конфліктом на сході України, однак кардинальні зміни спричинило саме повномасштабне вторгнення у 2022 році, що викликало ще більше уваги з боку вищого керівництва України до дипломатичного фронту роботи з іноземними та міжнародними партнерами. В умовах геополітичної нестабільності, спричиненій війною з РФ та неможливістю повноцінно протистояти їй через порівняну слабкість воєнних структур, меншу кількість людських та економічних ресурсів, Україна неминуче вимушена спиратись на допомогу та підтримку ззовні. Раціональне використання інструментів лобювання дозволяє країні ефективніше впливати на прийняття міжнародних рішень на свою користь.

Починаючи з 2022 року, стратегічні комунікації України з партнерами стали основою формування міжнародних коаліцій проти російської агресії. «Телефонна дипломатія» президента України В. Зеленського [4], виступи перед парламентами інших країн [3], а також активна присутність в соціальних мережах

та ЗМІ сприяли просуванню національних інтересів та збереженню уваги світової аудиторії. Зокрема, відбувалися спроби переговорів щодо деескалації конфлікту, отримання військово-технічної допомоги для України, зменшення гуманітарної кризи, документування воєнних злочинів, підтримка фінансової стабільності і відновлення пошкодженої інфраструктури.

Враховуючи досить недемократичні та нелегітимні внутрішні особливості українського лобювання (корупційні схеми, тіньові, олігархічні канали впливу, непотизм тощо), які можуть справляти негативне враження на партнерські відносини з іншими державами, особливо західного поля, для України критично важливим є уміння ефективно управляти власним іміджем на міжнародній арені та контролювати його динаміку. Першочерговим завданням тут є здобуття підтримки з боку міжнародної аудиторії для української зовнішньої політики та викликання симпатії серед масової свідомості. Українські дипломати (уповноважені особи, послы, працівники посольств і консульств) за кордоном відіграють важливу роль як лобі-групи, що сприяють порозумінню та підтримці України як суб'єкта міжнародних відносин. Дипломатичні місії, посольства та консульства України в інших країнах виконують важливу роль у сприянні діалогу та співпраці з партнерами по всьому світу. Україна також співпрацює з міжнародними організаціями, такими як СОТ, ООН, ЄС та НАТО, щоб забезпечити підтримку та підтримати свої зовнішньополітичні інтереси [10].

Окремим засобом лобістської діяльності є висвітлення у ЗМІ та міжнародних платформах гострих питань, які потребують уваги з боку міжнародної спільноти, тобто пропаганда, яка може бути використана для популяризації ідей і національних інтересів за кордоном. З перспективи міжнародних відносин, цей процес передбачає координацію і

мотивацію урядів через медіа-платформи до прийняття політичних рішень або стратегії, яка вигідна для розвитку тієї сторони, яка є зацікавленою стороною пропаганди. В рамках медійного позиціонування під час російсько-української війни, Україна спрямовує зусилля на висвітлення воєнних злочинів РФ, жахливих наслідків російської воєнної агресії та наполягає на загрозі, яку представляє РФ для міжнародного миру та безпеки, щоб привернути увагу до конфлікту, посунути позиції нейтралітету та забезпечити притягнення до відповідальності режиму В. Путіна. Зокрема, Україна намагається у такий спосіб забезпечити свій статус як незалежного міжнародного суб'єкта, позицію якого потрібно враховувати. Формування образу України як держави, яка бореться не тільки за свою свободу, але за свободу і мир у всій Європі, має стратегічне значення для української сторони в безпековій, економічній та політичній сферах, зокрема просування такого нарративу у державах Великої вісімки, міжнародних партнерів і світових лідерів є ключовим напрямком української пропаганди [5; 12].

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується наявністю численних платформ для діалогу щодо актуальних питань. Міжнародні саміти, форуми, конференції, а також двосторонні зустрічі представників держав для обговорення важливих проблем співробітництва створюють широкий простір для лобістської діяльності. В рамках співпраці України з міжнародною спільнотою у питаннях безпеки був утворений механізм координації дій щодо підтримки української сторони в боротьбі з російською агресією, так званий формат зустрічей «Рамштайн», який сприяє обговоренню, синхронізації і прискоренню надання військової допомоги, зброї та спорядження від країн-членів України, що відіграє фундаментальну роль в

забезпеченні можливості України стримувати та відбивати російську агресію [6].

Застосування санкцій проти РФ, з-поміж іншого, розглядається Україною як спроба зменшити істотну різницю економічного потенціалу між обома країнами та в перспективі знизити фінансові можливості російської сторони, викликати загальноекономічну стагнацію в Росії та погіршення життєвого стандарту громадян, яке виявляється в обмеженні доступу до західних товарів і послуг, зростанні цін та ускладненні ситуації на ринку праці. В ідеальній картині світу ці довготривалі наслідки мають на меті змусити російське керівництво переглянути свою агресивну політику. Суттєву роль у формуванні санкцій відіграє Санкційна група Єрмака–Макфола, в роботі якої активно беруть участь KSE Institute та інші національні та міжнародні аналітики. До цього часу було створено 10 робочих документів, які містять рекомендації щодо підвищення ефективності існуючих санкцій, депривації доходів від нафтогазової галузі, паралізації фінансової системи, зменшення доступу до сучасних технологій та інше [14].

З метою забезпечення стратегічних інтересів України та міжнародної спільноти необхідно домогтися повної міжнародної ізоляції Російської Федерації, відокремивши її від партнерів, що підтримують війну в Україні, іноземних інвестицій та економічних ринків. Необхідно посилювати індивідуальні санкції щодо усіх суб'єктів, що сприяють діяльності Кремля та державних корпорацій, які підтримують російський режим. Позитивним результатом санкційних заходів стало скорочення виробництва військової техніки та ракет на базі імпортованих комплектуючих, а також призупинення діяльності понад 20 військових підприємств [9].

Особливу роль в підтримці України після повномасштабного вторгнення

займає США. До початку деструктивного військового вторгнення В. Путіна, українські та російські представники активно змагалися за вплив на зовнішньополітичний курс Сполучених Штатів. Цей конфлікт відбувався не на фронті, а в Вашингтоні, де замість військових діяли лобісти, представляючи інтереси обох держав. Метою цієї боротьби було здобути вплив на американську зовнішню політику. Після обрання В. Зеленського президентом України у 2019 році, В. Зеленський та його команда доклали значних зусиль для залучення фінансової та військової допомоги з боку США, використовуючи для цього як офіційні канали, так і приватні лобістські структури. МЗС в Україні, Посольство України в США та численні українські дипломати активно працюють з американськими урядовцями. Зокрема, за перший рік повномасштабного вторгнення Україна витратила майже 5 млн. доларів на лобіювання в США. Такі провідні лобістські компанії у Вашингтоні, як Yorktown Solutions та BGR Group, були найняті українською стороною для просування інтересів України у Конгресі та Білому домі. Завдяки зусиллям українського лобі, Конгрес США неодноразово схвалював пакети фінансової та військової допомоги для України [2].

Серед головних викликів, що стоять перед українськими лобі, є конкуренція за увагу американських законодавців, необхідність постійного доведення доцільності виділення коштів на допомогу Україні, а також опір з боку проросійських лобістських груп. Згідно з доповіддю науковця Бена Фрімена, озаглавленою «Лобістська битва перед війною: російські та українські інтереси в США», російська сторона інвестувала 42 млн. доларів у лобістські фірми. У порівнянні витрати української сторони склали лише 2 млн. доларів. Однак сьогодні чисельність проукраїнського лобі збільшилася вдвічі порівняно з показниками 2021 року. Деякі

лобістські та PR-фірми, які раніше представляли інтереси Росії, несподівано почали співпрацювати з українськими клієнтами включно з наданням послуг на безоплатній основі. Mercury Public Affairs, фірма, що до вторгнення представляла інтереси російського банку, тепер намагається відновити свій громадський імідж, займаючись безкоштовним лобіюванням для Міжнародного агентства регіонального розвитку Globee на користь України. Незважаючи на зусилля російських інтересів з використанням їх лобістської мережі в спробах уникнути санкцій, саме обмежене, але ефективне українське лобі досягло переваги [1].

Військова допомога, яка становить одну з основних цілей проукраїнського лобі, значно зросла після початку російського вторгнення. З моменту ескалації конфлікту, Україна отримала понад 50 мільярдів доларів у формі економічної та військової допомоги від Сполучених Штатів, включно з усіма видами озброєнь, які були зазначені в її списку потреб. Серед переданого озброєння були тисячі протитанкових та зенітних ракет, броньована техніка, безпілотники, гелікоптери, гаубиці, протиартилерійські ракетні системи, стрілецька зброя та боєприпаси [1].

Аналітичні центри відіграли ключову роль у прагненні проукраїнського лобі забезпечити військову підтримку від Сполучених Штатів, при цьому лише з Атлантичної ради було здійснено майже шістсот контактів. Атлантична рада опублікувала дослідження під назвою «Підтримка Західною громадськістю зміцнення допомоги Україні проти Росії». Зазначене дослідження було виконано на замовлення Фонду Віктора Пінчука та Ялтинської європейської стратегії, проте не згадується про те, що фонд вносить між 250 000 до 499 000 доларів щорічно до Атлантичної ради, або про те, що Пінчук, який є другою за багатством особою в Україні, є членом міжнародної

консультативної ради цього аналітичного центру. Проукраїнське лобі, незважаючи на свої зусилля, не досягло створення «безпольотної зони», за яку виступали декілька аналітиків Атлантичної ради, включно з Джоном Гербстом, старшим директором Євразійського центру.

В умовах обмежених ресурсів, Україна вкрай залежить від міжнародної допомоги для відновлення своєї економіки та забезпечення обороноздатності. Європейський Союз тут виступає як ключовий міжнародний актор, що надає суттєву фінансову, гуманітарну та військову підтримку Україні, а також сприяє її підтримці на міжнародній арені. Надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу 23 червня 2022 року може бути розглянуте як значний результат лобістських зусиль українського уряду та його представництв у ЄС. Основною стратегією було підкреслення значення України як стратегічного партнера Європи, що сприяє зміцненню стабільності та безпеки на континенті. Зокрема, українські біженці в Європі також демонстрували досить гідну поведінку та відносно безпроблемно інтегрувалися у країни, що їх прийняли, таким чином сприяючи формуванню позитивних уявлень про українську націю. Ці обставини створили оптимальні умови та полегшили зусилля для української дипломатії у формуванні проукраїнських настроїв у світі. Президент В. Зеленський, Прем'єр-міністр Д. Шмигаль, Міністр закордонних справ Д. Кулеба, а також широке коло українських дипломатів, членів парламенту виявили надзвичайну активність протягом перших місяців військового конфлікту, завдяки чому Україна отримала позитивні результати залучення міжнародної спільноти до проблеми національної безпеки [11].

В. Зеленський активно звертався до урядів та парламентів країн через публічні виступи та офіційні візити, які найбільш імовірно мали інтерес допомоги Україні, а

також залучав до діалогу на форумах ті держави, де до української ситуації ставились з упередженням або навіть індиферентністю. Д. Кулеба переміщувався між європейськими столицями, зміцнюючи переконання потенційних союзників у необхідності підтримки України, а українські дипломатичні представництва за кордоном ефективно працювали над формуванням проукраїнської коаліції. Таким чином, українським лобістам вдалося досягти значних успіхів у залученні фінансової та військової допомоги з боку ЄС. 6 січня 2023 року було ратифіковано Меморандум про взаєморозуміння та Кредитну угоду між Україною та ЄС стосовно надання Україні макрофінансової допомоги. В рамках цієї ініціативи до загального фонду державного бюджету України було спрямовано 18 млрд євро, що еквівалентно 19,5 млрд доларів США. Від початку повномасштабного конфлікту загальна сума бюджетної підтримки від ЄС досягла 26 млрд євро. Крім цього, Рада ЄС ухвалила рішення створити Європейський фонду миру (ЄФМ), з якого виділяють кошти для купівлі зброї Україні [7]. Згідно з резолюцією Європейської ради від 23 березня 2023 року ЄС та його країни-члени підтримують невідкладні військові та оборонні потреби України, зокрема негайне постачання зброї та боєприпасів класу «земля-земля» та артилерійських боєприпасів за умови, що не буде порушено особливого характеру політики безпеки та оборони певних держав-членів.

В абсолютних цифрах лідером серед держав, які спрямовували кошти до загального фонду державного бюджету, безумовно, є США. У 2023 р. бюджет України отримав від цієї держави майже 11 млрд дол. США. Крім бюджетної допомоги, Україна у 2023 р. отримала від Сполучених Штатів ще понад 21 млрд дол. військової допомоги. Решту до загального фонду бюджету надали інші союзники, найбільшими з яких є: Японія – 3,6 млрд

дол. США; Канада – 1,7 млрд дол. США; Сполучене Королівство – майже 1 млрд дол. США відповідно. Аналіз показує, що ключовими постачальниками фінансової допомоги Україні були ЄС, США, Японія, Сполучене Королівство та МВФ, а військової допомоги – США, Німеччина, Сполучене Королівство, ЄС та Норвегія. Якщо аналізувати, яке саме навантаження поклали на себе наші партнери, то лідерами допомоги є країни Балтії – Естонія, Литва та Латвія. Їхній особистий внесок був не таким великим в абсолютних цифрах, але найбільшим відносно ВВП цих країн [7].

Від початку російського вторгнення, Україна також підписала багато двосторонніх економічних і безпекових угод про співробітництво з країнами ЄС, зокрема з Великою Британією, Францією, Німеччиною, Італією, Нідерландами, Данією, а також з Канадою, Фінляндією та Латвією [8]. Залишаючись на тій же географічній позиції, Україна суттєво зміцнила своє становище на геополітичній мапі, незворотно впливши в ряди світових демократій і зайнявши серед них одне з провідних місць.

На 15-16 червня заплановано проведення першого в історії міжнародних відносин Саміту миру для України, ініційованого в результаті січневих угод між президентом України Володимиром Зеленським та президенткою Швейцарії Віолою Амхерд. Участь у Саміті візьмуть ключові політичні фігури — лідери та голови урядів з різних континентів. Методологія та основні принципи роботи Саміту були розроблені та узгоджені під час ряду міжнародних консультацій радників з національної безпеки, що були організовані Офісом Президента України для деталізації Української формули миру, що безумовно є нагальним свідченням успішності лобістської кампанії В. Зеленського [13].

Висновки. За допомогою інструментів міжнародного лобіювання

(дипломатія, пропаганда тощо) Україна від початку встановлення чіткої прозахідної, проєвропейської позиції намагається створити позитивний образ демократичної держави з метою залучити іноземні інвестиції, нових партнерів та закріпити свій авторитет як суб'єкта міжнародних відносин. За два роки вторгнення лобізм виявився значущим інструментом для України у протидії російській агресії та посиленні власного геополітичного становища. Систематичні та цілеспрямовані зусилля українських лобі на міжнародному просторі дозволили залучити значну підтримку з боку західних держав, що проявилось у фінансовій, військовій та консультаційній допомозі. Це зокрема включає укладення двосторонніх угод, ініціювання санкційних механізмів проти агресора та активну участь у багатосторонніх діалогах з метою формування коаліції на підтримку суверенітету України. Для створення адекватних захисних механізмів, здатних стримувати Росію від нових актів агресії, нагальною є потреба в ефективних безпекових гарантіях, які Україна може здобути лише шляхом лобіювання цього інтересу серед міжнародної спільноти. Відповідно, головна мета української держави перетворити національний інтерес "безпеки" в спільний з західними партнерами, причому в процесі аналізу зовнішньої політики України було виявлено, що частково ця стратегічна задача була виконана. На основі всього вищезазначеного є підстави стверджувати, що український досвід свідчить про високий потенціал зовнішньополітичного лобізму як інструмента захисту національних інтересів у міжнародних відносинах. Результати дослідження підкреслюють, зокрема, необхідність подальшої інтеграції України у світові політичні процеси, розвитку власних лобістських мереж, а також забезпечення належного моніторингу та оцінки їхньої

діяльності для забезпечення тривалої підтримки з боку міжнародних партнерів.

Список літератури:

1. Fathizadeh F., Cleveland-Stout N. Ukraine far outperforms Russia — on the lobbying front, in Washington. 2022. URL: <https://responsiblestatecraft.org/2022/07/21/ukraine-far-outperforms-russia-on-the-lobbying-front-in-washington/> (дата звернення: 17.05.2024)
2. Stern L. D. As U.S. rushes to send military aid, Ukrainians applaud lobbying effort. 2024. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/29/ukraine-lobbying-military-aid-war/> (дата звернення: 17.05.2024)
3. Wheeler B. Volodymyr Zelensky makes history with speech to UK Parliament. 2023. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-64568516>. (дата звернення: 17.05.2024)
4. Wintour P. The phone has become the Ukrainian president's most effective weapon. 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/28/the-phone-has-become-the-ukrainian-presidents-most-effective-weapon>. (дата звернення: 17.05.2024)
5. Бадюк О. «Убивства, зґвалтування, тортури»: скільки воєнних злочинів російської армії вже підтвердили в Україні і які перспективи трибуналу? 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-trybunal-haaha-putin/32292306.html> (дата звернення: 17.05.2024)
6. Голішевська А. Що таке зустрічі у форматі Рамштайн і як вони допомагають Україні: все, що відомо про 16 засідань. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20231011-pidtrymka-ta-ozbroynnya-shho-take-zustrichi-u-formati-ramshtajn-ta-yak-vony-dopomagayut-ukrayini/> (дата звернення: 17.05.2024)
7. Міжнародна допомога Україні: підсумки 2023 і тренди 2024 року. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/mizhnarodna-dopomoha-ukrayini-pidsumky-2023-i-trendy-2024-roku> (дата звернення: 17.05.2024)
8. Павлюк О., Кізілов Є. Україна готує 7 нових безпекових угод, зокрема з США – Зеленський. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/05/1/7453850/> (дата звернення: 17.05.2024)
9. Пашкіна А. Чи знищать санкції російську оборонну промисловість. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/23/691772/> (дата звернення: 17.05.2024)
10. Пашков М. Зовнішньополітична стратегія України: орієнтири і реалії. Аналітичний центр: «Центр Разумкова». 2021. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/zovnishnopolitychna-strategiia-ukrainy-orientyry-i-realii> (дата звернення: 17.05.2024)
11. Редько Д. Підсумки року: Україна здійснила стратегічний прорив у дипломатії сучасності. Укрінформ. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3635494-pidsumki-roku-ukraina-zdijsnila-strategicnij-perelom-u-diplomatii-sucasnosti.htm> (дата звернення: 17.05.2024)
12. Російська війна проти України як тригер змін міжнародної безпеки: базові наративи. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/rosiyska-viyna-proty-ukrayiny-yak-tryher-zmin-mizhnarodnoyi> (дата звернення: 17.05.2024)
13. Сасенко В. Зеленський розповів подробиці першого Саміту миру для України. Інформаційне агентство "УНІАН". 2024. URL:

<https://www.unian.ua/politics/zelenskiy-rozpoviv-podrobici-pershogo-samitu-mirudlya-ukrajini-12623613.html> (дата звернення: 17.05.2024)

14. У 2023-му нафтогазові доходи РФ обвалюються вдвічі, а ВВП впаде на 8%. Прогнози деградації російської економіки від KSE. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/u-2023-naftogazovi-dokhodi-rf-obvalyatsya-vdvichi-a-vvp-vpade-na-8-prognozi-degradatsii-rosiyskoi-ekonomiki-vid-kse-03012023-10874> (дата звернення: 17.05.2024)

Voronkina S. D. - Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa I. I. Mechnikov National University.

LOBBYING AS A TOOL OF THE FOREIGN POLICY OF STATES IN THE INTERNATIONAL AREA: UKRAINE'S EXPERIENCE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article analyses the role of lobbying as a tool for protecting and promoting the national interests of states in the international arena on the example of Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war. Lobbying, as a systematic activity aimed at influencing the decision-making process through direct or indirect communication with government officials, is actively used by Ukraine in shaping its political strategies both domestically and within the framework of foreign policy. This article examines Ukraine's lobbying efforts to promote its interests beyond its own state borders, to secure international support for Ukraine's position in the war with the Russian Federation, and to strengthen Ukraine's geopolitical authority as an international actor and establish partnerships with key players in international relations.

Key words: *lobbying, foreign policy, international relations, national interests, national security, Russian-Ukrainian war.*

*Рекомендовано до друку –
д. політ. н., проф. Узун Ю. В.*

Стаття надійшла в редакцію 13.05.2024 р.

УДК 321.7(73:410)

Андрій Герасименко

ЧИ МЕРТВИЙ ЛЕВ? АБО БЕЗСИСТЕМНА ЛОКАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗВИНЕНИХ ДЕМОКРАТІЙ ЯК ЧИННИК СВІТОВОГО ХАОСУ

У статті проаналізовано роль зовнішньополітичної безсистемності провідних демократій, особливо США, у формуванні сучасного світового порядку. В основі роботи лежить теза про те, що коливання і непослідовність у політиці цих держав сприяли розгортанню численних міжнародних конфліктів та погіршенню глобальної стабільності. Автор звертає увагу на те, як розпад СРСР та подальше «лідерство» США, яке не супроводжувалося адекватними зусиллями щодо забезпечення тривалої міжнародної безпеки та стабільності. Особливу увагу приділено розгляду таких подій, як війни на Балканах, в Іраку та афганська кампанія, де американська зовнішня політика виявилася реакційною та відчутно запізнілою. У статті також порушується питання про необхідність перегляду міжнародної стратегії США та Європи у контексті нових глобальних викликів і змін у світовому порядку, включаючи зростання впливу Китаю та зміцнення позицій інших регіональних держав. Висвітлено конкретні приклади невдалої політики та її наслідки для міжнародної безпеки, підкреслюючи важливість стратегічного планування та комплексного підходу до зовнішньої політики у великих демократіях.

Ключові слова: безсистемна політика, розвинені демократії, глобальний хаос, світова стабільність, міжнародне лідерство, міжнародні конфлікти

Постановка проблеми. На початку 1990-х років відразу після закінчення Хо-

лодної війни здавалося, що світ може сподіватися на тривалу мирну епоху з лідерством розвинених демократій, зокрема Сполучених Штатів Америки. В теорії політичної науки домінувала ідея перемоги демократії та її розширення внаслідок процесу глобалізації. Однак, подальші десятиліття показали, що ці сподівання були марними. Світ зіткнувся з розмаїттям міжнародних конфліктів та війн, що охоплюють різні регіони від Близького Сходу до Східної Європи. Така ситуація яскраво демонструє слабкості у зовнішній політиці розвинених демократій, які хоч і володіють значними ресурсами, але часто діють без чіткої системи або стратегії, іноді навіть контрпродуктивно. Ця безсистемність не лише зазнала критики, але й спричинила ряд непередбачуваних наслідків, які вплинули на глобальну стабільність та безпеку. Важливо зрозуміти, чому такі демократії як США виявилися нездатними забезпечити тривалий мир та стабільність, і які фактори впливають на їхнє рішення займати пасивну або реактивну позицію у критичні моменти світової політики. Розгляд цих питань вимагає детального аналізу не лише політичних дій, але й ширших соціокультурних тенденцій та історичних факторів, що формують зовнішню політику розвинених демократій.

Метою даної статті є дослідження та аналіз політики розвинених демократій, зокрема Сполучених Штатів Америки, яка, як виявилось, сприяла загостренню та затягуванню значній кількості міжнародних конфліктів та вплинула на глобальний порядок і стабільність. Крім того стаття має на меті з'ясувати основні чинники, що спонукали впливові світові демократії до прийняття рішень, які часто здаються хаотичними або неконсистентними. А також проаналізувати, як така політика впливає на світовий порядок. Особлива увага приділяється аналізу кейсів міжнародних конфліктів, де зовнішня політика цих країн мала вирішальне значення. Таким чином, у статті прагнемо визначити негативні нас-

лідки та відкриті можливості, які є наслідком безсистемної зовнішньої політики сталих демократій, з метою вироблення рекомендацій для покращення глобальної стабільності та безпеки в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. *Ілюзія імперіалізму.* Варто визнати, що сучасний світ перебуває в стані кризи, зіткнувшись із значною кількістю конфліктів і війн, у одній з яких перебуває українське суспільство. Однак, тридцять років тому, на початку 1990-х, в громадській думці як на Заході, так і на території колишнього СРСР, подібний рівень конфліктів здавався неможливим. Переважала думка, що людство вперше отримало можливість уникнути війну та насильство, які були постійними супутниками попередніх поколінь [3]. Важливо зазначити, що у масовій свідомості склалась думка про важливу роль у набутті світом такого «шансу» країн розвинутої демократії, насамперед США [8]. До того ж такий погляд склався у громадянській свідомості природно, незважаючи на те, що «Імперія зла» розвалилась перш за все внаслідок неспроможності радянської політичної системи ефективно реагувати на внутрішні і зовнішні виклики, а самі США намагались недопустити розпаду СРСР (Візит Дж. Буша до Києва 1 серпня 1991 р.). Але коли пил осів, а буря вщухла, коли стало очевидно, що СРСР остаточно зник, «лідер вільного світу» – Вашингтон з гордістю і задоволенням прийняв від людства лавровий вінок переможця у Холодній війні, не дуже й сперечаючись з цим статусом.

«Все пройшло як ми і хотіли»

Однак зникнення гегемона № 2 не зупинило незадоволених таким результатом осіб, і вони знову почали розробляти теорії, раціоналізуючи свою образу та відчуття ресентименту. Не пройшло і 15-ти років після «перемоги» вільного світу над диктатурою, як знову набула популярності «геополітика».

Знову почали обговорювати «сфери впливу», знову пригадали Гантінгтона, а

замість Японії, яку Валлерштайн помилково вважав конкурентом США, увагу зконцентрували на Китаї. Ілюстративним прикладом такого ставлення є розповсюджена як на Заході, так і на пострадянському просторі думка, що американці вторглися в Ірак виключно заради нафти, нехтуючи фактом, що США самі є однією з провідних нафтодобувних країн, і нафта Іраку життєво необхідною для них не була.

Підсумовуючи, набір стереотипів, ілюзій, які панували у масовій свідомості останні десятиліття, зазначимо, що виходила картина:

- ✓ Глобального домінування США як провідника демократії;
- ✓ Глобального запиту на «скидання» цього «ненависного» світового поліцейського.

Вважаємо, ми не помилились, якщо припустимо що на Британську Імперію наприкінці ХІХ-го століття дивилися подібним чином. Ми не дарма пригадали Британську Імперію, адже людське мислення інертне, а система освіти та передачі наукових знань іноді не здатна подолати індоктринації. «Ідеологічна індоктринація спрямовується на формування світогляду індивіда, вона передбачає некритичне сприйняття чужих ідей. Індоктринацію слід сприймати як репрезентацію часткової інформації, недостатньої для критичного аналізу подій; створення штучних «білих плям» тощо» [11].

Філософи і мислителі ХХ-го століття або на власні очі бачили часи панування імперій, або вчилися у тих, хто бачив. До того ж, Британія та США у масовій свідомості належать до «англо-саксів», і багато в чому подібні між собою [4]. На нашу думку, навіть через 70 років після краху колоніальної системи у масовій свідомості залишився образ планетарної метрополії як центру сили, якому або треба служити або з яким треба боротися. Лише місце Британії посіли США.

Імперії мертва

Протягом останніх 70 років країни з розвинутою демократією функціонують у

рамках «Вікна Овертона». Обрані політики можуть та здатні здійснювати лише ті дії, які мають хоча б мінімальну підтримку в суспільстві. Зазвичай, агресивна війна, навіть об'єктивно необхідна, не фігурує в списку суспільних запитів в демократичних країнах [2].

Наприклад, після 1945 року США мали значну перевагу над СРСР у ядерній та термоядерній зброї. Протягом щонайменше 10 років США мали можливість з мінімальними втратами або навіть без втрат для себе знищити кожне місто, порт, завод і аеродром на території СРСР, які вважали воєнними цілями [1]. Американці підозрювали, що СРСР розробляє власну атомну бомбу, з 1949 р. вже точно про це знали – але можливістю покласти край цьому так і не скористувались, хоча й могли. У шістдесятих роках ХХ ст. Вашингтон, напевно, був дуже здивований, усвідомивши що “вікно можливостей” втрачене, причому назавжди. Сполучені Штати Америки, в значній мірі успадкувавши в світовій свідомості роль Великобританії як світової метрополії, відрізнялись від своєї «бабусі» принциповим небажанням вчиняти активних дій задля нав'язування світу своєї волі.

Це було обумовлено перш за все політикою ізоляціонізму та, певною мірою, поразкою у В'єтнамі, хоча конкретні причини і не мають великого значення [10]. Британська імперія також зазнавала поразок у колоніях, але це не заважало їй продовжувати працювати на збереження своєї домінуючої ролі в світі.

Натомість у випадку з США результат був прямо протилежним. Відсутність проактивної політики США та Європи багато в чому сприяла конструюванню сучасної світової політичної системи, у якій стали очевидними посилення автократій та згортання демократичних тенденцій в окремих державах посткомуністичного світу. Декілька прикладів:

1. Ірано-іракська війна, що тривала 8 років, проходила на тлі нейтралі-

тету як з боку США, так і з боку все ще існуючого СРСР. Зрозуміло, що СРСР був тоді трохи зайнятий, але США в принципі нічого не заважало продемонструвати волю і змусити колишні колонії Британської імперії припинити різанину. Однак цього не сталося, США потурали конфлікту, надаючи непрямую, ситуативну, а іноді й секретну підтримку обом сторонам. За підсумками саме ця війна створила сьгоднішній Іран, мілітаризований, агресивний та безкомпромисний, режим якого став украй не прогнозованим.

2. Військові конфлікти на Балканах у 90-х роках, у які США та НАТО, зрештою, були змушені втрутитися, хоча це і сталося не відразу, а після того, як градус суспільного обурення від жахів, що відбувалися на території колишньої Югославії, перевищив усі можливі межі. Знову ж таки, якби США або Європа продемонстрували активну політику, направлену на забезпечення реалізації норм міжнародного права в 1993 році з метою стабілізації ситуації у Югославії, навіть застосувавши примус, чи не сприяла б така політика зменшенню загальної кількості жертв конфлікту порівняно з тим що ми мали в реальності?

3. «Буря в пустелі» 1991 року демонструє той самий підхід. Спочатку Саддам Хусейн окупував Кувейт, і лише у відповідь на це американці та британці ввели свої війська. Чи не варто зауважити, що якби вони втрутилися ще в 80-х роках у війну між Іраном та Іраком, цього конфлікту могло б взагалі не бути? Навіть після того, як союзники ввели війська та розгромили іракську армію, вони проявили пасивність у ключовому аспекті – дозволили Саддаму Хусейну зберегти владу, тим самим заклавши фундамент для майбутніх проблем як у регіоні, так і у світі.

У 2001 році теракти на території США спричинили друге, вже повномасш-

табне вторгнення в Ірак, з окупацією всієї території країни. Саддам Хусейн, нарешті, втрачає владу, а згодом і життя.

І знову, це була реакційна політика: спочатку світ з жахом спостерігав за падінням веж-близнюків, а потім, демонструючи пробірку в Раді Безпеки ООН, американці розпочинають війну. Навіть після того, як США блискуче розгромили залишки армії Хусейна та захопили країну, у них не було жодного розуміння, що робити далі.

Вони не створили, на зразок своєї Великої Британії, колоніальних адміністрацій та не нав'язали іракському народу свою волю, навіть з метою майбутньої демократизації країни. Замість цього, США організували в Іраку «вибори», фактично заграючи з місцевою елітою, яка одразу ж почала використовувати могутніх, але у чомусь навіть наївних "лідерів вільного світу" для досягнення власних, їм одним відомих цілей.

Цей список можна продовжувати і далі: Афганістан, Лівія 2011-го року, Російсько-Грузинську, а потім і Російсько-Українську війну. І щоразу політика західних демократичних держав, очолюваних США, мала реакційний, ситуативний, безсистемний характер. Комплексного підходу до вирішення питання безпеки світу як не було, так і немає досі.

Варто розглянути і політику Великої Британії як колишньої метрополії Сполучених Штатів Америки. У 1853 році війська Російської імперії окупували Молдавію та Валахію, мотивуючи це захистом православного населення, яке потерпало від утисків Османської імперії.

Звісно, це був лише формальний привід, усім було зрозуміло, що справжньою метою імператора Миколи I було позбутися османської присутності на Балканах і, як наслідок, анексувати Константинополь, отримуючи таким чином контроль над протоками Босфор і Дарданелли.

Не гаючи час і не очікуючи на подальший розвиток подій, Великобританія та

Франція, що долучилась до неї, оголошують Росії війну та розпочинають активні бойові дії, у результаті яких Росія втрачає свої позиції в Чорному морі, на довгий час відмовляється від експансіоністських планів щодо Константинополя та розпочинає внутрішньополітичні реформи.

Це гарний приклад вдалої проактивної політики. І, на жаль, у виконанні західних країн ми її бачимо досить рідко.

Гордий собака сміливо кидається на мертвого лева

Мусимо визнати, що упередження, яким багато в чому підіграють мас-медіа та медійні "експерти", не мають відношення до реальності. Світового уряду не існує. Ані Вашингтон, ані Брюссель не керують світом і навіть не намагаються вибудувати таку модель. З цього випливає, що в світі більше не залишилося «доброї», у сенсі конструктивної та цивілізованої, сили, до якої можна було б приєднатися і яка б забезпечувала захист в обмін на лояльність [4].

«Сильні» актори в сучасному світі безвольні, непослідовні та реакційні. «Вольові» актори – деструктивні, безпринципні та аморальні. Як наслідок, у світі спостерігається серйозний дефіцит конструктивної політичної волі. Єдиний спосіб вижити – розвинути власну волю і провадити її в реальність шляхом впливу на союзників, зокрема і на сильніших. На нашу думку, прикладом ефективності такої міжнародної політики є реалізація зовнішньополітичної волі, що впроваджується Ізраїлем. Хоча і в нього останнім часом з цією самою волею спостерігаються певні складнощі.

Залишається наразі без відповіді питання: Чи дійсно лев мертвий, або ж він просто спить?

Список літератури:

1. Kissinger H. Diplomacy. N.-Y.: Simon & Schuster, 1994. 764 p.

2. Nye J. S. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. N.-Y.: Public Affairs, 2004. 239 p.
3. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man*. L.: Free Press, 1992. 954 p.
4. Wallerstein I. *The Decline of American Power: The U.S. in a Chaotic World*. The New Press, 2003. 241 p.
5. Waltz K. N. *Theory of International Politics*. L.: Addison-Wesley, 1979. 324 p.
6. Huntington S. P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. L.: Simon & Schuster, 1996. 214 p.
7. Keohane R. O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press, 1984. 251 p.
8. Ikenberry G. J. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton University Press, 2011. 221 p.
9. Walt S. M. *The Origins of Alliances*. Cornell University Press, 1987. 563 p.
10. Zakaria F. *The Post-American World*. W.W. Norton & Company, 2008. 897 p.
11. *Ideology and Education in Post-Soviet Countries* URL: [https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/Full%20Version%202\(13\)%202019%20.pdf](https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/Full%20Version%202(13)%202019%20.pdf) (дата звернення: 06.04.2024)

Gerasyenko A. E. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

IS THE LION DEAD? OR HAPHAZARD LOCAL POLITICS OF DEVELOPED DEMOCRACIES AS A FACTOR OF GLOBAL CHAOS

The article analyses the role of foreign policy inconsistency of the leading democracies, especially the United States, in shaping the current world order. The work is based on the thesis that fluctuations and inconsistencies in the policies of these states have contributed to the outbreak of numerous international conflicts and the deterioration of global stability. The author draws attention to how the collapse of the USSR and the subsequent "leadership" of the United States, which was not accompanied by adequate efforts to ensure long-term international security and stability. Particular attention is paid to such events as the wars in the Balkans, Iraq and the Afghanistan campaign, where American foreign policy proved to be reactionary and significantly delayed. The article also raises the question of the need to revise the international strategy of the United States and Europe in the context of new global challenges and changes in the world order, including the growing influence of China and the strengthening of other regional powers. Specific examples of failed policies and their consequences for international security are highlighted, emphasising the importance of strategic planning and a comprehensive approach to foreign policy in major democracies.

Key words: *unsystematic policy, developed democracies, global chaos, global stability, international leadership, international conflicts*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Кройтором А. В.*

Стаття надійшла в редакцію 16.05.2024 р.

УДК 327.5:355.01(477:470)

Ольга Гервасій

ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ І ПОЛІТИЧНИХ НАРАТИВІВ У ГРЕЦЬКОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

У статті аналізується еволюція військових і політичних наративів у грецькомовному медійному дискурсі, розглядаючи їхні сучасні тенденції та вплив на грецьке суспільство. Здійснено аналіз змін у відображенні військових подій та політичних процесів у засобах масової інформації від початку повномасштабного вторгнення і до сьогодні. Особлива увага приділяється ролі медіа у формуванні грецької громадської думки та впливу на формування національної ідентичності греків. Дослідження базується на аналізі текстів грецьких мас-медіа, включаючи статті, газети та інтернет-портали. Проведено аналіз еволюції риторики та способів представлення важливих подій, таких як війна, політика та збройні сили у медійному просторі. Досліджено вплив медійних наративів на формування грецької громадянської свідомості та їх відображення в політичних процесах. Зроблено висновки щодо змін у підходах до представлення військових та політичних подій у медійному просторі, а також ролі медіа у формуванні суспільних переконань і цінностей у грецькому суспільстві.

Ключові слова: еволюція, війна, медійний дискурс, наративи.

Постановка проблеми. Виявлення та аналіз наративів із плином часу в контексті повномасштабного вторгнення; вивчення та аналіз змін у способах представлення військових та політичних подій у грецькомовних ЗМІ.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. У вітчизняній та зарубіжній

літературі існує багато робіт, присвячених різним аспектам наративів, пропаганди та інформаційної війни. Серед актуальних досліджень варто відзначити З. Боженко, що охарактеризувала технологію інформаційного охоплення у комунікаційних технологіях; І. Валюшко, який охарактеризував еволюцію інформаційних війн, їх історію і сучасність; Н. Васильєву, яка розкрила пропаганду як складову інформаційно-комунікативної політики і загрозу національній безпеці та Г. Нестеренко, який охарактеризував інформаційну зброю як основний засіб ведення інформаційної війни.

Мета: вивчення та аналіз змін у представленні військових та політичних подій у грецькомовних ЗМІ з часом. Стаття спрямована на розкриття ключових тенденцій та факторів, що впливають на формування наративів у медійному просторі Греції стосовно військових конфліктів та політичних подій, із метою зрозуміння динаміки грецької громадської думки та сприйняття міжнародних подій.

Виклад матеріалу дослідження. У цьому дослідженні ми фокусуємось на медійному просторі грецькомовних країн, власне Греції та Кіпру, зокрема на проросійських і токсичних меседжах, які можуть шкодити іміджу України. Греція та Кіпр в загальному декларує нейтральну позицію та на офіційних рівнях підтримує Україну, проте метою цієї статті є розкрити та проаналізувати негативні політичні наративи та підміну понять щодо виразу «війна», а також негативну характеристику українців, правлячих кіл та збройних сил.

У медіа простір даних країн російська пропагандистська література потрапляє ситуативно. Здебільшого, в тамтешніх медіа з'являються цитати російських чиновників, заголовки російських газет та веб-сайти з російським впливом.

Офіційні грецькі медіа підкреслюють нейтральну позицію щодо війни в Україні,

але неофіційний медіа дискурс має дещо іншу позицію, зокрема такі пропагандистські наративи як «братська війна», «важка ситуація», «громадянська війна», «нацизм», «неонацизм». Навіть із цих кількох фраз ми можемо зробити висновок, що більшість населення Греції та Кіпру сприймає російсько-українську війну через призму російської пропаганди і називає її «братською» або «громадянською», або й взагалі не називає її війною, і навіть в приватних листах чи розмовах не вживають виразу повномасштабне вторгнення або війна, а просто називають це «важкими подіями».

Починаючи з 24 лютого 2022 року питання оцінки дій окупанта не створює дискусій: війна. Однак до цього часу поняття «війна» всіляко уникали як представники влади, так і ЗМІ, називаючи дії російського агресора «конфліктом», «терористичною операцією», ескалацією «конфлікту» у той час, коли відбулась окупація окремих територій України, які як із історично-географічної точки зору, так і з поглядів міжнародного права та права національного входять до складу території України. Ключовим критерієм при розмежуванні понять «війна» та «збройний конфлікт» виступатиме учасник відносин. Так, учасниками війни можуть виступати лише суверенні суб'єкти міжнародного права – держави, що й зумовлює необхідність виконання певних додаткових дій міжнародного характеру у випадку, якщо держава входить у стан війни з іншою державою, зокрема офіційне оголошення про початок війни, припинення дії двосторонніх договорів та дипломатичних відносин тощо. У той час, як поняття «збройного конфлікту» виступатиме загальним і передбачатиме, що учасником можуть виступати не лише держава як суб'єкт права, але й неурядові та інші групи населення всередині держави. Тобто війна в кожному разі буде збройним конфліктом, проте збройний конфлікт не завжди є війною [6].

«Повномасштабне вторгнення» – так українська військова влада називає дії Росії, вказуючи на те, що війна, котра спалахнула на території України, є формою агресії. Якщо слова «війна» або «збройний конфлікт» можуть бути недостатніми для створення єдиного розуміння ситуації, то формулювання «війна, спровокована агресією Росії» або «війна, до якої призвело вторгнення Росії», будуть звертати увагу на злочинні дії агресора. Також можна сказати простіше – російська агресія проти України [5].

Як і на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, так і зараз російська пропаганда активно працює в грецькомовному регіоні. На жаль, там все ж є велика кількість людей, які є прихильними до Російської Федерації та їхнього президента зокрема. Саме через цю прихильність, у грецькомовних медіа є дуже багато суперечливих цитат та заголовків, які тим чи іншим чином дискредитують Збройні сили України, полк «Азов», президента Зеленського та його дружину та загалом українців як націю: «Ο Ουκρανοί θα καταστραφούν – Ο ματωμένος κλόουν Zelensky θα τελειώσει» (Українців знищать – із кривавим клоуном Зеленським буде покінчено) [8]. «Το μήνυμα του κλόουν Ζελένσκι για διαπραγματεύσεις με τον Πούτιν και... Γ'παγκόσμιο πόλεμο» (Послання клоуна Зеленського на переговори з Путіним і... Третя світова війна) [13]. Наративи щодо Володимира Олександровича і досі активно ширяться мережею, найчастіше його називають клоуном, не професіоналом і не політиком. Такі висловлювання періодично з'являлися і після початку повномасштабного, так і зараз є досить популярними в чималій кількості онлайн статей. Також, досить часто з'являється критика політики Зеленського та наблизених осіб.

Досить популярними є висловлювання та заголовки різного характеру щодо полку «Азов», де їм

приписують різні військові злочини та знущання над власним народом, їх називають фашистами, націоналістами, неонацистами та інше: «Ο ζόφος του “Αζόφ”»: Εργαστήριο φασισμού (Азовська яма: Лабораторія фашизму).(9) «Τι είναι το νεοναζιστικό Τάγμα του Αζόφ που έδωσε «άλλοθι» στον Πούτιν για την εισβολή» (Що таке неонацистський орден «Азов», який дав Путіну привід для вторгнення) [10]. Найбільшої популярності ці наративи здобули саме в період активних військових дій та окупації Маріуполя та безпосередньо на заводі «Азовсталь». У грецьких мережах «азовців» характеризують як дуже радикальних та агресивно налаштованих військово-службовців, які вбивають своїх співвітчизників. Нацисти, неонацисти, фашисти, радикали – так називають українців у грецькомовних медіа. На жаль, така риторика активно шириться онлайн джерелами й досі: «Τι είναι το νεοναζιστικό Τάγμα του Αζόφ που έδωσε «άλλοθι» στον Πούτιν για την εισβολή» (Що таке неонацистський орден «Азов», який дав Путіну «сплав» для вторгнення) [10]. «Ουκρανοί νεοναζί επιτίθενται σε Ρώσο ιερέα μέσα στην εκκλησία» (Українські неонацисти напали на російського священика в церкві) [8], «Ρωσία: Ουκρανοί Ναζί ξεχειλίζουν από οργή και σκοτώνουν αμάχους στο Donetsk λόγω της συντριπτικής ήττας στην Avdiivka» («Росія: українські нацисти лютують і вбивають мирних жителів у Донецьку через нищівну поразку під Авдіївкою») [11].

Також, у деяких статтях поширюється інформація про причетність Сполучених Штатів Америки та НАТО до війни в Україні: «Αν το σκεφτούμε για λίγο, είναι σαφές ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία δεν είναι απλώς ένας πόλεμος μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας, αλλά ένας πόλεμος «δια αντιπροσώπων» μεταξύ των δυτικών συμμάχων και της Ρωσίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία με ποιαού πλευρά βρίσκεται η Δύση. Τα τελευταία χρόνια, ο ουκρανικός

στρατός οπλίζεται και εκπαιδεύεται από χώρες του ΝΑΤΟ» [14] (Якщо замислитися на мить, то стає зрозуміло, що війна в Україні – це не просто війна між Україною та Росією, а «проксі» війна між західними союзниками та Росією. Немає сумнівів, на чию боці Захід.

Останніми роками українську армію озброюють і навчають країни НАТО). Після 24 лютого війну між Росією та Україною в грецькомовних засобах масової інформації називали братською війною, громадянською війною, збройним конфліктом та спеціальною військовою операцією. Це свідчить про те, що греки не зовсім розуміли, що саме відбувається в Україні, та досить помилково сприймали події, які відбуваються, а сприяло цьому і досі продовжує активне поширення російської пропаганди. Ці заголовки активно ширились мережею протягом двох років повномасштабного вторгнення і припинились після візиту прем'єр міністра Греції Кіріакоса Міцотакіса до Одеси 6 березня 2024 року. Міцотакіс заявив, що сам проконтролює всі медіа статті з подібною риторикою. Президент України Володимир Зеленський та прем'єр-міністр Греції Кіріакос Міцотакіс відвідали Одесу. Разом вони побували в Одеському порту та біля пошкодженого Спасо-Преображенського собору, а також вшанували пам'ять загиблих внаслідок російської атаки 2 березня. Під час їхнього візиту Росія атакувала місто. За словами Кіріакоса Міцотакіса, «це був вражаючий досвід»: «Ми перебували в порту. Ми не встигли піти в захищене місце, це був дуже вражаючий досвід. Ми розуміємо, що ця війна стосується всіх, нема людей, які знаходяться поза війною. Війна нікого не милує, Україна протистоїть варварській силі. І це різні речі – читати про війну в газеті й відчувати це, чути своїми вухами», – розповів прем'єр-міністр Греції [7].

На зустрічі зазначили, що Греція долучиться до відновлення культурних пам'яток Одеси: «Я хочу подякувати

сьогодні Греції за готовність взяти участь у відновленні нашої культурної спадщини, зокрема і в Одесі, яка має такий зв'язок із грецькою історією і культурою. Я радий сказати, що ми з Грецією також почали підготовку двосторонньої угоди щодо майбутніх безпекових гарантій і щодо нашої співпраці в цьому», – додав президент України.

На думку Міцотакіса, «ця війна стосується всіх», хоча ще кілька років тому «це не було зрозуміло»: «У серці Європи почалась війна, але європейці не усвідомлювали, що це таке і до яких меж вона може дійти. Ми бачимо, що ця війна порушує всі правила. І тому ми не можемо бути нейтральними. Ми не можемо мовчати», – наголосив він. Грецький прем'єр додав, що світ має згуртуватись для того, щоб захищати Україну. «Кожна країна має докладати своїх зусиль для допомоги Україні, щоб допомога була стабільною, щоб не було перерв і все, що необхідно, постачалось», – підсумував Міцотакіс [4].

Хоча на початку військової ескалації Греція не дуже активно підтримувала Україну та санкції проти Російської Федерації і навіть гальмувала надсилання допомоги. Але потім з часом ця риторика змінилась і грецькі правлячі кола все ж підтримали надсилання військового спорядження до України. Власне, відносно нещодавно українськими новинами ширилась інформація про те, що Греція збирається передати Україні військові літаки «F16», які вони планують списати та розпродати в обмін на новіші та сучасніші «F35». Але згодом прем'єр Греції Кіріакос Міцотакіс спростував повідомлення у ЗМІ і заявив, що вони не готові надати Україні F-16. Прем'єр також зазначив, що Греція продовжує підтримувати Україну і робить це від початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, Афіни надали Києву значну кількість 155-мм снарядів і продовжують шукати шляхи посилення військової допомоги. Водночас урядовець

наголосив, що його країна занепокоєна власною безпекою. За словами чиновника, поставки в Україну не повинні впливати на обороноздатність самої Греції. Тож, питання про поставки «списаних» літаків та зброї наразі залишається актуальним, і поки не вирішується в позитивному для України напрямку [2].

Президентка Греції Катерина Сакелларопулу також декілька раз висловлювалась про війну в Україні і активно підтримує Україну. У листопаді 2022 року Сакелларопулу навіть відвідала Україну та деякі міста на Київщині, які зазнали чималих втрат, знущань та військових злочинів з боку країни терориста. Також варто відмітити, що президентка заявила, що Греція підтримуватиме всі позови української сторони на Спецтрибуналі проти Росії в Гаазі, це в черговий раз підтверджує те, що в деякій мірі Греція та Кіпр все ж підтримує Українську сторону в цьому конфлікті та засуджує дії з боку Російської сторони. «Сьогодні вранці я відвідала на чолі грецької делегації Бородянку, Бучу та Ірпінь на Київщині. Я побачила, що зробила росія в цьому куточку України, але розумію, що подібне відбулось і в інших місцях, наприклад, у Маріуполі. Тому я хочу сказати, що Греція беззастережно стоїть на боці України і буде підтримувати всі позови України до Міжнародного суду в Гаазі. Ми також будемо підтримувати всі ініціативи, пов'язані зі створенням Спецтрибуналу, оскільки воєнні злочини мають бути покарані», – сказала Сакелларопулу [1].

Висновок на основі вищенаведеної інформації полягає в тому, що присутність російської пропаганди в грецькомовному регіоні має серйозний вплив на сприйняття подій в Україні. Популяризація негативних стереотипів про українське суспільство, Збройні сили України та її лідерів, таких як президент Зеленський, та позначення їх як фашистів, неонацистів та радикалів є

засобом дискредитації України та її боротьби за незалежність.

Присутність такої пропаганди викликає помилкове розуміння ситуації в Україні серед грецькомовного населення, що може призвести до сприйняття війни як братської чи громадянської, а також до неправильного сприйняття дій українських владних структур та Збройних сил. Аналіз інформації підкреслює важливість розвитку медіа- та інформаційної грамотності серед грецькомовного населення, підтримки незалежних ЗМІ та дипломатичних зусиль для боротьби з пропагандою. Також важливо надавати підтримку та заохочувати український народ у його боротьбі за свободу, демократію та суверенітет.

Список літератури:

1. Ukrinform. Греція буде підтримувати всі позови України проти росії в Гаазі – президентка. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL:<https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-polytics/3607087-grecia-bude-pidtrimuvati-vsi-pozovi-ukraini-proti-rosii-v-gaazi-prezidentka.html> (дата звернення: 19.04.2024)
2. Defence Express Греція не буде передавати F-16 Україні, але Афіни списують і інші бойові літаки. URL:https://defenceua.com/weapon_and_tech/gr_etsija_ne_bude_peredavati_f_16_ukrajini_ale_afini_spisujut_i_inshi_bojovi_litaki-15057.html (дата звернення: 19.04.2024)
3. Європейська правда. ЗМІ дізнались, як ЄС схвалив 11-ий пакет санкцій проти РФ попри опір Греції та Угорщини. Європейська правда. URL:<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/21/7164152/> (дата звернення: 19.04.2024)
4. Європейська правда. Прем'єр Греції в Одесі: ця війна стосується всіх, ми неможемо мовчати. Європейська правда. URL:[ews/2024/03/6/7181202/](https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/6/7181202/) (дата звернення: 19.04.2024)
5. Кривенко С. Війна, конфлікт, агресія. Як правильно називати боротьбу українців та дії росіян. Твоє Місто – твоє телебачення. URL:https://tvoemisto.tv/blogs/viyna_konflikt_agresiya_yak_pravyлно_nazyvaty_borotbu_ukraintsiv_ta_dii_rosiyan_130268.html (дата звернення: 19.04.2024)
6. Не збройний конфлікт, не терористична операція – операція «ВІЙНА» – Jurfem. URL: <https://jurfem.com.ua/nezbroynnyu-konflikt-ne-terorystychna-operatsia-operatsia-viyna/> (дата звернення: 19.04.2024)
7. Шукова О., Волкова К. В Одесу приїхали президент Зеленський та прем'єр-міністр Греції. Новини України та світу *Суспільне | Новини*. URL:<https://susplne.media/amp/699544-v-odesu-priihali-prezident-zelenskij-ta-premer-ministr-grecii-kiriakos-micotakis-pro-so-govorili/> (дата звернення: 19.04.2024)
8. Ο ουκρανοί θα καταστραφούν – Ο ματωμένος κλόουν zelensky θα τελειώσει – αποτυγχάνουν τα leopard, storm shadow, HIMARS. *bankingnews.gr*. URL:<https://www.bankingnews.gr/diethni/articles/681791/o-oukranikos-stratos-tha-katastrafei-o-matomenos-klooun-zelensky-tha-teleiosei-apotyghanoun-ta-leopard-storm-shadow-himars/> (дата звернення: 19.04.2024)
9. Ο ζόφος του “Αζόφ”: εργαστήριο φασισμού. *Νέα Προοπτική*. URL:<https://www.neaprooptiki.gr/o-zofos-tou-azof-ergastirio-fasismou/> (дата звернення: 19.04.2024)
10. Τι είναι το νεοναζιστικό Τάγμα του Αζόφ που έδωσε «άλλοθι» στον Πούτιν για την εισβολή. *Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*. URL:<https://www.naftemporiki.gr/kosmos/1305469/ti-einai-to-neonazistikotagma-tou-azof-pou-edose-allothi-ston-poutin-giatin-eisβολή> (дата звернення: 19.04.2024)

11. Ρωσία: Ουκρανοί Ναζί ξεχειλίζουν από οργή και σκοτώνουν αμάχους στο Donetsk λόγω της συντριπτικής ήττας στην Avdiivka. bankingnews.gr. URL: <https://www.bankingnews.gr/diethni/article/s/722515/rosia-oukranoi-nazi-kseheilizoun-apo-orgi-kai-skotonoun-amaxous-sto-donetsk-logo-tis-syntriptikis-ittas-stin-avdiivka>(дата звернення: 19.04.2024)
12. Αβντίβκα: Οι Ρώσοι έπληξαν το Σύνταγμα Αζόφ-Είχε σταλεί για ενίσχυση. iskra. URL: <https://iskra.gr/avntiivka-oi-rosoi-eplixan-to-syntagma-azof-eiche-stalei-gia-enischysi/>(дата звернення: 19.04.2024)
13. Το μήνυμα του κλόουν Ζελένσκι για διαπραγματεύσεις με τον Πούτιν και...Γ'παγκόσμιο πόλεμο. Periodista. URL: <https://periodista.gr/to-mhnyuma-tou-kloun-zeleniski-gia-diap/> (дата звернення: 19.04.2024)
14. Πως ο δυτικός ιμπεριαλισμός προετοίμασε τη σύγκρουση στην Ουκρανία. URL:<https://marxismos.com/> (дата звернення: 19.04.2024)

formation of Greek national identity. The study is based on a comprehensive analysis of texts from Greek mass media, including articles, newspapers, and online portals. An analysis of the evolution of rhetoric and methods of presenting important events such as war, politics, and armed forces in the media space is carried out. The influence of media narratives on the formation of Greek civic consciousness and their reflection in political processes is investigated. Conclusions are drawn regarding changes in approaches to presenting military and political events in the media space, as well as the role of the media in shaping societal beliefs and values in Greek society.

Key words: *evolution, war, media discourse, narratives.*

*Рекомендовано до друку –
к. пед. н, доцентом Сніговською О. В.*

Стаття надійшла в редакцію 19.05.2024 р.

Hervasii O. V. – *Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University (Ukraine)*

THE EVOLUTION OF MILITARY AND POLITICAL NARRATIVES IN GREEK-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE

In this research article, the evolution of military and political narratives in the Greek-language media discourse is analyzed, considering their contemporary trends and impact on Greek society. A detailed analysis of changes in the portrayal of military events and political processes in mass media is conducted, from the beginning of full-scale invasion to the present day. Special attention is paid to the role of the media in shaping Greek public opinion and influencing the

УДК 327(470+571:477):623.454.8

Ангеліна Гук

ЯДЕРНА ПОЛІТИКА РФ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена ядерній політиці Росії під час повномасштабного вторгнення в Україну. Зазначається, що ядерна зброя є важливою частиною воєнної доктрини РФ та завжди відіграла вагомую роль у зовнішній політиці країни, однак із повномасштабним вторгненням градус напруги щодо ядерної сфери помітно зріс. У статті наведено хронологію подій щодо ядерних погроз з боку Росії, а також аналіз, як еволюціонувала її ядерна доктрина.

Ключові слова: Росія, ядерна політика, російсько-українська війна, НАТО.

Постановка проблеми. Покладання РФ на ядерну зброю завжди було високим, однак із повномасштабним вторгненням Москва почала все частіше звертатись до ядерного шантажу з метою вплинути як на країни-партнери Києва, так і на саму Україну. Подібна політика РФ впливає не лише на перебіг російсько-української війни, але і на режим нерозповсюдження у всьому світі, тому тема роботи є актуальною.

Метою статті є з'ясувати головні риси ядерної політики РФ під час російської війни проти України в контексті її впливу на міжнародних акторів.

Аналіз актуальних досліджень. Серед українських науковців, які досліджують ядерну політику РФ, можна виділити роботи Поліни Сіновець [4; 11], які досліджують російську ядерну доктрину та окреслюють еволюцію ядерної риторики Москви, та Олексія Їжака [2], в роботі якого глибоко досліджено місце

ядерного шантажу в російській політиці. Серед закордонних дослідників варто зазначити наступних Вітольда Родкевича [8], в чий роботі проаналізована ескалація ядерної риторики з боку російських політологів під час повномасштабного вторгнення.

Виклад основного матеріалу.

Ядерний чинник відіграє чималу роль в риториці РФ вже доволі тривалий час. Маючи найбільший ядерний арсенал у світі, Москва використовує його як спосіб шантажу та регулярно натякає або відкрито погрожує застосуванням ядерної зброї у своїх цілях. Застосування ядерних погроз інтенсифікувалось під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Тепер погрози лунають майже щоразу, коли Москві не вдається досягнути поставлених цілей, а захоплення ЗАЕС та ведення там бойових дій часто класифікують як ядерний тероризм.

Прослідковуючи еволюцію російської ядерної доктрини можна побачити, що починаючи з воєнної доктрини 2000 року з'являється згадка використання ядерної зброї для деескалації регіонального конфлікту, тобто обмеженого удару, який би змусив супротивника припинити агресію. У той же час текст доктрини підтверджує можливість завдання ядерного удару першою «у разі, якщо всі інші засоби виснажені або довели свою неефективність». Таким чином, дані положення свідчать про готовність Москви застосовувати ЯЗ з оборонною метою [10].

У воєнній доктрині 2010 року було проголошено, що ядерна зброя може бути використана у випадку, коли «саме існування держави знаходиться під загрозою» [9]. Хоча таке формулювання здається більш стриманим та звужує можливість застосування ЯЗ, проте Кремль може трактувати його як загрозу існуванню самого ж режиму.

У 2020 році були опубліковані «Основи державної політики РФ у сфері ядерного стримування». У них до пункту про застосування ядерної зброї у випадку загрози самому існуванню держави додався також і пункт про захист територіальної цілісності, який стосується й окупованого Криму. Більше того, в «Основах» знайшов відображення і пункт про захист суверенітету, який можна трактувати доволі широко, навіть як збереження конкретного російського керівництва [4].

Документ не торкається прямих закликів до превентивного застосування ядерної зброї під час конфліктів, але й не дає відповідь на питання, чи перейде Росія до використання ядерної зброї, якщо отримає поразку у звичайній війні.

Що ж стосується подій після повномасштабного вторгнення, то із самого його початку Росія систематично вдається до ядерних погроз, а тактика ядерного шантажу вже нерозривно пов'язана із безпосередньо бойовими діями, що розгортаються. Хоча західні аналітики протягом багатьох років вважали, що така активна ставка Росії на ядерну зброю пояснюється оборонними цілями, тепер яскраво помітний перехід від оборонної стратегії ядерного стримування до наступального ядерного шантажу [2].

27 лютого 2022 р. Путін зробив заяву про приведення російських ядерних сил в стан підвищеної бойової готовності. Це відбулось у відповідь на прохання України до НАТО про передачу систем ПРО, розуміння російською верхівкою провалу блискавичної війни та запровадження санкцій з боку США та ЄС. Примітно, що самого визначення «особливого режиму несення бойового чергування» в російській военній доктрині просто не існує. Тож такі заяви в Москві стали ще одним виявом ядерного шантажу і зрештою стали причиною затримки поставки Україні польських винищувачів МІГ-29 [11].

27 квітня градус російських заяв зріс навіть більше. У виступі перед членами палат Федеральних зборів РФ Путін пригрозив «блискавичними» ударами у відповідь, у разі якщо хтось зі сторони наважиться втрутитись у «події, що відбуваються». Крім того додав, що Росія має «усі інструменти, якими ніхто не може похвалитись» і наголосив на тому, що вона застосовуватиме їх за необхідності [2]. Під цими інструментами, очевидно, мався на увазі ядерний арсенал, який у РФ найбільший у світі. Така емоційна заява могла свідчити лише про те, що світова спільнота не сприймає ядерний шантаж серйозно і накреслені Росією «червоні лінії» перетинаються раз за разом, оскільки сприймаються як блеф. Однак, з наведеної цитати можна зробити певні висновки про політичне мислення російської верхівки: інтереси Росії не дорівнюють інтересам режиму. А отже існують певні загрози, які є неприйнятними саме для режиму, відповідно, приводом для застосування ядерної зброї будуть вони, а не загроза «самому існуванню Росії». Крім того, оновлений критерій використання ядерної зброї не стосується участі інших ядерних країн у створенні загрози для РФ [2].

21 вересня 2022 р. Путін знову звернувся до ядерних погроз. Оголошуючи часткову мобілізацію, що відбувалось незадовго до проведення референдумів про «приєднання» на окупованих українських територіях, зокрема на територіях Запорізької та Херсонської областей, він заявив: «При загрозі територіальної цілісності нашої країни, для захисту Росії та нашого народу ми, безумовно, використовуємо всі наявні у нашому розпорядженні засоби. Це не блеф». Оскільки ядерна доктрина РФ передбачає застосування ЯЗ у разі нападу на її території, таку спішність у проведенні «референдумів» і «приєднанні» цих територій можна пояснити тим, що Москва хотіла використати ядерний чинник задля

шантажу, коли українська армія почне звільняти ці регіони. У заяві знову звучить теза про «загрозу територіальній цілісності», що підпадає під ядерну доктрину [11]. Не забув президент Росії згадати й обстріли Запорізької АЕС, проте звинуватив у них Україну. А також, як і в згаданому вже виступі перед членами палат Федеральних зборів РФ він наголосив на тому, що Київ прагне отримати ядерну зброю. Однак ці погрози не спинили контрнаступ на зазначених ділянках, що стало, по суті, перетинанням «червоних ліній» Москви. Пізніше Москва також не відповіла на атаки по Кримському мосту і різних російських військових об'єктах на півострові.

Новий виток ескалації був пов'язаний з масованою інформаційною кампанією щодо нібито рішення України застосувати брудну бомбу. Причиною став успішний контрнаступ української армії на Херсонському напрямку у серпні та Харківському напрямку у вересні. В міру того, як ситуація Росії на полі бою погіршувалась, риторика Кремля ставала все агресивнішою. 23 жовтня 2022 року Шойгу та начальник російського генштабу Герасимов зателефонували своїм колегам у Сполучених Штатах і Великій Британії, щоб обговорити ймовірну загрозу брудної бомби. А посол Росії в ООН написав аналогічне звернення Генсеку ООН. Ці погрози також збіглися із проведенням масштабних ядерних навчань у Росії. Усе це створило побоювання щодо того, що Москва шукає приводу для застосування ядерної зброї і може дійсно звернутись до її використання. Однак відповідь західних лідерів як у публічному, так і у приватному порядку була жорстка та непохитна. США та НАТО пригрозили Росії наслідками, якщо та перейде від погроз до дій. 26 жовтня відбулась розмова між Шойгу та міністром оборони Індії Сінгхом. Після цього наратив щодо брудної бомби зупинився [12].

Початок 2023 року ознаменувався подальшою ерозією того, що раніше вважалося російською червоною лінією. США та деякі їхні союзники вирішили поставити Україні танки та літаки F-16. Коментуючи це, посол Росії в США Анатолій Антонов зазначив, що будь-який український удар по Криму буде розцінюватися як удар по Росії, а міністр закордонних справ Росії Лавров назвав надання цієї зброї «неприпустимою ескалацією», що, проте, не зупинило дискусії на Заході про шляхи підтримки України [11].

Крім того, ядерні погрози можна прослідкувати не лише в риториці Путіна, але й в статтях російських політологів, а саме Треніна та Караганова, які в червні 2023 висунули аргументи за нанесення тактичних ядерних ударів по деяких країнах-членах НАТО, підважуючи таку пропозицію думкою про те, що НАТО не відповість на удари, остерігаючись великої ядерної війни [8]. Лише таким чином, на їхню думку, можливо виграти війну в Україні.

Тоді ж у червні Путін згадував про розміщення ядерної зброї в Білорусі задля стримування Заходу. За його словами, в липні Росія закінчувала будівництво на території Білорусі сховища для тактичної ядерної зброї та передала ракетний комплекс «Іскандер», він придатний, щоб нести ЯЗ [7]. Цей крок – ще одна спроба залякування, адже таким чином російська ядерна зброя стає територіально ближчою до країн НАТО. Насамперед, такі символічні погрози були адресовані країнам Балтії та Польщі, які розташовані близько до РФ [3].

Вже на 2024 рік стало відомо, що Росія розмістила свою тактичну ядерну зброю в Білорусі. А в січні 2024 Міністр оборони Білорусі Віктор Хренін заявив, що в оновленій військовій доктрині країни буде передбачено використання ЯЗ [1].

Наступна хвиля погроз, закономірно, відбулась 5 жовтня 2023 року

під час промови Путіна на форумі «Валдай». Тоді він заявив про успішні випробування ядерних ракет «Буревісник» та «Сармат» та наголосив, що «ядерний удар по Росії абсолютно неприйнятний для будь-кого, адже шансів на виживання у них не залишиться» [5].

Яскрава риса російської ядерної риторики полягає в тому, що вона насамперед спрямована на країни НАТО, а не на Україну. Російські посадовці та політологи постійно наголошують на перевазі свого ядерного арсеналу над ядерним арсеналом США. Від самого початку шантаж мав на меті змусити США та НАТО зтягувати із воєнною допомогою Україні або взагалі відмовитись від неї.

29 лютого 2024 року відбулась чергова зустріч Путіна із Федеральними зборами. На ній знову прозвучало нагадування, що ядерна зброя знаходиться «у стані повної бойової готовності» з лютого 2022 року, хоча й така заява не звучала достатньо переконливо після пожежі 7 лютого на Воткінському машинобудівному заводі, який є ключовим підприємством російських ядерних сил. Звернення до ядерної риторики на цей раз пов'язують із заявою Еммануеля Макрона про можливість відправки західних військових до України, адже Путін прямо пригрозив «трагічними наслідками», якщо інші країни підтримають таку ініціативу, натякаючи, насамперед, на стратегічну ядерну зброю [6].

Висновки. Отже, можна доволі чітко побачити, що російська риторика в ядерній сфері спрямована насамперед на західних партнерів України, вона є відповіддю Росії майже на усі виклики, з якими вона стикається, будь то програти на лінії фронту чи підтримка НАТО щодо України. Насамперед погрози, що застосовує Кремль, спрямовані на те, щоб позбавити Україну підтримки, зупинити чи затримати постачання зброї, внести розбрат між країнами-членами НАТО, а також вплинути на моральний дух і самих

українців. Заяви російського керівництва щодо ядерної зброї часто носять риси інформаційно-психологічної операції із залученням великої кількості медіа ресурсів. Тому більшість російських ядерних заяв звикли сприймати як блеф, однак це не означає, що загрози насправді не існують. Тема російської ядерної політики вимагає великої уваги, оскільки Москва часто апелює до своєї ядерної доктрини, яка часом містить доволі розпливчасті формулювання, які можуть легко трактуватись Росією на свою користь. Більше того, подібна риторика РФ розвиває режим ДНЯЗ і веде до нових викликів у ядерній сфері по всьому світу. Все ж, хоча ядерні погрози Москви не варто скидати з рахунків, шантаж Росії стає дедалі неефективнішим: Захід зміцнює підтримку України, продовжує переходити «червоні лінії» Москви, а ядерні погрози РФ все частіше сприймаються в Україні та світі як блеф.

Список літератури:

1. Білорусь у новій військовій доктрині вперше передбачить використання ядерної зброї. *Європейська правда*. 16.01.2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/01/16/7177583/> (дата звернення: 18.04.2024)
2. Їжак О. Ядерне стримування і ядерний шантаж у політиці РФ. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 27.10.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/yadernestrymuvannya-i-yadernyy-shantazh-u-politytsi-uf> (дата звернення: 18.04.2024)
3. Ізвоцікова А., Матвіїшина Г. Данілов прокоментував розміщення ядерної тактичної зброї в Білорусі. *Суспільне новини*. 25.07.2023. URL: <https://suspilne.media/536563-danilov-prokomentuvav-rozmisenna-adernoitakticnoi-zbroi-v-bilorusi/> (дата звернення: 18.04.2024)

4. Сіновець П. Добре для ЄС, погано для України: чим небезпечна для Києва нова ядерна стратегія РФ. *Європейська правда*. 09.07.2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/07/9/7111955/> (дата звернення: 18.04.2024)
5. Що довела промова Путіна на форумі «Валдай». *Центр протидії дезінформації*. 06.10.2023. URL: <https://cpd.gov.ua/main/shho-dovela-promova-putina-na-forumi-valdaj/> (дата звернення: 18.04.2024)
6. Що довело звернення путіна до федеральних зборів росії. *Центр протидії дезінформації*. 01.03.2024. URL: <https://cpd.gov.ua/main/shho-dovelo-zvernennya-putina-do-federalnyh-zboriv-rosiyi/> (дата звернення: 18.04.2024)
7. Hickey S., Montgomery M., Murray C., Rostker S., Teasdale M. Nuclear Issues in the Ukraine Crisis. *Center for Arms Control and Non-Proliferation*. 28.09.2023. URL: <https://armscontrolcenter.org/nuclear-issues-in-the-ukraine-crisis/> (дата звернення: 18.04.2024)
8. Rodkiewicz, W. Russia intensifies its nuclear blackmail. *The Centre for Eastern Studies*. 23.06.2023. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-06-23/russia-intensifies-its-nuclear-blackmail> (дата звернення: 18.04.2024)
9. Russia Nuclear Overview. *Nuclear Threat Initiative*. 11.10.2018. URL: <https://www.nti.org/analysis/articles/russia-nuclear/> (дата звернення: 18.04.2024)
10. Russia's Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization. *Congressional Research Service*. 21.04.2022. URL: <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R45861.pdf> (дата звернення: 18.04.2024)
11. Sinovets P. All Blushes of Autumn: Russia's Evolving "Red Lines" in the War on Ukraine. *PONARS Eurasia Policy Memo No. 860*. 23.10.2023. URL: <https://www.ponarseurasia.org/all-blushes-of-autumn-russias-evolving-red-lines-in-the-war-on-ukraine/> (дата звернення: 18.04.2024)
12. Williams H., Hartigan K., MacKenzie L. & Deter and divide. Russia's Nuclear Rhetoric & Escalation Risks in Ukraine. *Center for strategic and international studies*. 04.12.2023. URL: <https://features.csis.org/deter-and-divide-russia-nuclear-rhetoric/> (дата звернення: 18.04.2024)

Гук А. І. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

NUCLEAR POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

The article is devoted to Russia's nuclear policy during the full-scale invasion of Ukraine. It is noted that nuclear weapons are an important part of the military doctrine of the Russian Federation and have always played an important role in the country's foreign policy, however, with the full-scale invasion, the degree of tension regarding the nuclear sphere has noticeably increased. The article provides a chronology of events regarding Russia's nuclear threats and analyzes how its nuclear doctrine has evolved.

Key words: *Russia, nuclear policy, Russo-Ukrainian War, NATO.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцент Сіновець П. А.*

Стаття надійшла в редакцію 14.05.2024 р.

УДК 327:339.92(477:061.1ЄС)"20"

Valeriia Donets

UKRAINE'S MEMBERSHIP PERSPECTIVE TO THE EUROPEAN UNION

This article is devoted to the analysis of the perspectives of Ukraine's accession to the European Union, taking into consideration the acquis, reforms needed and Russian aggression against Ukraine. The author emphasizes the importance of such cooperation for international security and development. Since gaining independence in 24 August 1991, Ukraine has chosen a Euro-Atlantic strategic route of foreign policy, which was enshrined in its Constitution. However, till the 2000 there was a policy of balancing between West and East. Finally, the conscious desire of Ukrainians to join the EU was confirmed after the Revolution of Dignity in 2014, the annexation of Crimea and the beginning of the war in Donbass region. European leaders previously considered Ukraine's membership as overly ambitious, but opinions have undergone a significant shift since the war began. This article considers a few aspects – law, security, economics and politics – in order to make a full picture of Ukraine's ability to access the block. Although, it is difficult to predict the outcome of the Russian invasion, there are few possible scenarios and all of them have their own disadvantages and advantages in terms of geopolitical changes and obstacles set. Ukraine as a state still has some issues in dealing with corruption, social politics and rule of law, which restrain it from joining the Union with all the necessary acquis it has. EU's support of Ukraine is a vital point in terms of the "accession through war" and all the key factors that will determine both probability and tempo of accession.

Key words: *Ukraine, the European Union, accession, Russian invasion, EU enlargement.*

Formulation of the problem. Russia's invasion in Ukraine on 24 February 2022 changed the perception of the EU's enlargement policy. According to European Commission's analytical report, Ukraine, in general, has a good overall capacity to align with EU acquis, considering different spheres of integration and co-operation. Except of the war consequences, Ukraine faces a lot of challenges while acquiring all the key points of Copenhagen criteria in order to be able to uphold all the obligations of membership. Likewise, EU will have to reform some institutions because Ukraine's accession will make a huge impact on decision-making procedures and institutional absorption capacity.

Analysis of current researches and publications. While working on this article, numerous social media posts, pieces of news and reports were analysed. Topic is relevant and there is a plethora of sources, including those from official institutions of the European Union and scientists from both EU and Ukraine.

The purpose of the article is to show Ukraine's potential on its way to becoming a part of the EU. Because of the natural resources, energy potential, territories, working force and transport, Ukraine is represented as a beneficial subject of international relations and implies a great interest to the EU members. Ukraine actively supports European values and interests, providing its citizens with the same democratic opportunities and freedom. Security and stability are also vitally important in the framework of EU and that is why before the accession, members should be ensured in Ukraine's capability to deal with emerging calls.

Main body. The European Union's policy of enlargement has become a priority since the Russian invasion in February 2022. Now the agenda involves consideration of Eastern European countries to have an access to the EU and also NATO in order to expand

defensive abilities and improve co-operation between all the members.

Previous steps of the Ukrainian government were aimed at pro-European route: the Association Agreement with the EU (March 2014), the Agreement on the visa-free regime (May 2017) and, eventually, EU candidate status of Ukraine (23 June 2023) [17]. “Accession through war” is something new for the European Union and it is also a reason why members justify such a favorable treatment of Ukraine which fights not only for itself, but also for the common European values [15].

Ukraine’s road to the European Union is long and complicated not only because of internal problems, but also due to external matters. It has given momentum not only to Europeans’ increased support for Ukraine’s membership, but also for the EU leadership accepting this perspective. On the fourth day of the war, *President Volodymyr Zelensky officially submitted a letter of application for EU membership*, requesting a special procedure for Ukraine’s immediate admission into the Union. On the same day, the leaders of eight European nations gathered EU member states to grant Ukraine “candidate country” status immediately. The following day, on 1 March 2022, the European Parliament issued a recommendation — with 637 in favor and 13 votes against — in support of Ukraine’s official “candidate” status [9].

It is now considered that the term “enlargement” involves geopolitical necessity more than economic one. Moreover, Ursula von der Leyen underscores the importance of Ukraine’s integration into the block in terms of geopolitical imperative and defensive possibilities regarding the threat Russia poses [7]. That is the exact reason why this enlargement wave is different from those of the past – it exceeds from the matters of security. Eastern partnership states are different in their nature from that of the EU, but they are also different from Russia and do

not want it to interfere and be affected by its “hard power” [10, с. 263].

Ukraine still has numerous internal issues to deal with in order to deepen the Euro-integration and to obtain a membership. In order to fit in the Copenhagen criteria, Ukraine has to get rid of corruption, to adopt new policies of strategy and security matters, to provide economic operators with equal treatment, to increase the quality of financial control, to implement some competition laws etc. There are a lot of hardships to deal with and that is why Ukraine may need exclusive terms. It has already achieved good results in areas of digital transformation and media, economic and monetary policy, science and research, food safety and sanitary. The European Commission admitted that Ukraine has gained significant results in the spheres of customs union, energy policy, external relations and, of course, foreign, security and defense policies [5]. Also, hesitations between European countries remain because such a “special” accession is about to raise tensions among the countries that had submitted their candidacy claims before Ukraine, such as Albania, Montenegro, Serbia, North Makedonia etc [11].

The most significant question remained is whether Ukraine will be able to fit in all the *acquis* after the war. Russia, obviously, will continue to play a role in the Ukraine-EU relations and will continue to affect security, economics and political matters as well as social sphere. Russia may and is willing to create conditions under which Ukraine’s admission may imply a risk for EU-states. So, a “peace deal”, along with Ukraine’s NATO membership, territorial integrity, security guarantees and neutrality, plays a pivotal role here. It would be an unbearable challenge for Ukraine to participate in the complicated accession race while being engaged into resource-consuming and cruel war with Russia [16].

The best scenario for both Ukraine and EU is a complete military defeat of Russia and returning to the Ukraine’s 1991 borders.

“Fast track”, as it may be called, will be the most likable here, although it will cost more destruction, resources and people’s lives. Also, a good scenario is a compromise and de-occupation of the territories taken after 24 February 2022. This might be a questionable task for Ukrainian companies located on those territories because there is no understandable and prescribed rules on how to treat them – are they considered EU-members or not. Two worst scenarios are the endings with “status quo” or a complete defeat of Ukraine. In these cases, Ukraine’s membership will be impossible because it will not function properly and the benefits of accession will be equal to zero.

For Ukrainians opening of the negotiations gives hope in terms of the existential war and all the consequences that may emerge if this violent fight continues. The European Commission proposed on November 8 that EU member states begin talks regarding Ukraine's potential membership in the European Union. Ursula von der Leyen stated that Ukraine has fulfilled 90% of the recommendations provided by the Commission following the granting of candidate status [13]. As today’s geopolitical realities and international rules are crumbling, Ukraine’s strong innovation potential and ready-to-fight army can bring a lot of profit to the Western society. Moreover, agriculture also has a huge potential which can be both beneficial and destructive factor because of the competitive market of the EU, and especially skeptical opinions of farmers from other European countries such as Poland, that can suffer from this. Such effect can be seen on the example of Ukrainian-Polish border protests happening [14].

Lately, aid given to Ukraine has fallen to its lowest point since the first day of a full-scale invasion and that is why Ukrainian audience alarms the whole world and states on the necessity of providing it with all the resources and aid needed to beat the aggressor [4]. Although the initiation of accession talks doesn't ensure eventual EU membership, it

marks a significant step for Ukraine in a geopolitical transformation that commenced many years ago and has accelerated dramatically amidst Russia's invasion. However, a decision-making process may become more complicated with the entering of a new state. History already knows how changes to the European Treaty were not approved by Belgium and the Netherlands in 2005 because countries were resistant and skeptical about it [6].

Ukraine has participated in the framework of EU’s Common Defensive Policy since early 2000s. Since 2015, an administrative arrangement with the European Defence Agency has governed bilateral relations and offered Kyiv the opportunity to participate in its military technology projects and programmes. In October 2021, EU member states recognised Ukraine’s wish to participate in Permanent Structured Cooperation (PESCO) projects [8]. The accession of Ukraine will have an impact on the changes in the security policy of EU because organization will have another direct border with Russia and its external border will not be congruent with that of NATO. So the inclusion of Ukraine into the CSDP would have to go along with the changes in a geostrategic positioning, realignment of EU-NATO relations, and an expansion of EU capabilities in dealing with both cyberattacks and disinformation. Also, in order to provide a new member with facilities of International crisis management, NATO will have to assure its readiness to guarantee conventional protection and security to Ukraine.

The EU aims to enhance Ukraine's security by revitalizing the union's defense industry and establishing a reliable source of military assistance. The conflict has exposed significant deficiencies in Europe's defense manufacturing capability. Shortages in ammunition and equipment, coupled with lengthy production timelines, stemming from a lack of specialized suppliers, skilled labor, facilities, and raw materials, underscore decades of inadequate preparation for intense

warfare. In reaction, the European Commission has initiated various new projects to facilitate collective procurement, replenish European supplies, and fortify European defense enterprises in the long run [1].

It is important to understand legitimate fears of the European Union about the functioning of the block. Ukraine suffers from a widespread corruption and weak rule of law. The war has a dynamic process of nation-building and strengthened state institutions, although it is important to prevent the war-related dominance of the executive branch and the necessary defense against Russian attempts to interfere into Ukrainian democracy and not allow it to damage human rights within the country. In addition, the process of prosecution the war crimes, supported by international actors, may also help to promote the rule of law. Therefore, during the negotiations on accession, systematic anti-corruption measures and permanent control on the clearness of political processes should be prioritized [3].

The judicial system in Ukraine, in the conditions of the military invasion of Russia, has the following features: destroyed court buildings, inability to implement the judicial proceedings, a part of fundings goes for the needs of the country's Armed Forces, no special funds with capital investments for restoration. For the accession, the judicial system should be properly modernized in the aspect of strengthening independence of judges, eliminating corruption, strengthening the trust if Ukrainian society and the international community in the judicial system as a whole [2, с. 54]. Ukraine should become attractive for investors, but only if it provides conditions of proper implementation of the right of business to judicial protection, as well as consideration of the case by a competent court in a reasonable time. Ukraine has already prepared so called "road-map" in order to implement all the requirements.

Despite the fact that Russian-Ukrainian war started already in 2014, the European

Union didn't underscore the necessity of getting rid of Russian influence and admitting that it poses a threat to the Western society. Up to February 2022 those countries continued engaging Russia in their economies and politics while deepening co-operation and strengthening ties with Ukraine in a frame of EU Enlargement policy [12].

Conclusion. Ukraine is ambitious and perspective country that may bring lots of benefits to the European society, but along with this, there are a lot of difficulties and obstacles to overcome. Security remains the key point in terms of the framework because co-operation depends on it a lot because Russia threatens European borders and ensures instability in the region. Although Ukraine is already integrated into European market and some of the initiatives and organizations, it has a lack of the proper functioning and implementation of European Union acquis and requirements. It has to improve the rule of law, get rid of corruption, increase economic efficiency, make itself attractive to investors and also to provide its governmental systems with all the necessary measures.

References:

1. Besch S., Ciaramella E. Ukraine's Accession Poses a Unique Conundrum for the EU. Carnegie Endowment for International Peace. 2023. URL: <https://carnegieendowment.org/2023/10/24/ukraine-s-accession-poses-unique-conundrum-for-eu-pub-90838>. (дата звернення: 12.03.2024)
2. Berch V. Ukraine – a candidate for joining the EU: current challenges of the court system. *Конституційно-правові академічні студії*. Ужгород, 2022. Вип. 1. С. 54–58.
3. Challenges to internal security and the rule of law from an EU perspective / [R. Bossong, O. Geden, R. Kempin та ін.] *SWP*. 2022. URL: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/ukraines-possible-eu-accession-and-its->

- consequences (дата звернення: 12.03.2024)
4. Dickinson P. Historic breakthrough for Ukraine as EU agrees to begin membership talks. *Atlantic Council*. 2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainen/alert/historic-breakthrough-for-ukraine-as-eu-agrees-to-begin-membership-talks/> (дата звернення: 12.03.2024)
 5. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union / Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. – European Union: European Commission, 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (дата звернення: 12.03.2024)
 6. Dutch say '\devastating no\' to EU constitution. *The Guardian*. 2005. URL: <https://www.theguardian.com/world/2005/jun/02/eu.politics>. (дата звернення: 12.03.2024)
 7. European Council. EU-Ukraine Summit on 3 February 2023, 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2023/02/03/> (дата звернення: 12.03.2024)
 8. Kempin R. The impact of Ukraine's accession on the EU's Common Security and Defence Policy (CSDP). *SWP*. 2022. URL: <https://www.swpberlin.org/publikation/ukraines-possible-eu-accession-and-its-consequences#publication-article-64>. (дата звернення: 12.03.2024)
 9. Kundnani H. Ukraine means enlargement is again the EU's priority – but not for the reasons it claims. Chatham House, 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/02/ukraine-means-enlargement-again-eu-priority-not-reasons-it-claims> (дата звернення: 12.03.2024)
 10. Kuzmin D. Soft power vs hard power: is there place for the EU as such “common neighboring” countries as Ukraine? *Odesa National University Herald. Sociology and Politics*. 2018. Vol. 23. Is. 2 (31). p. 262-263.
 11. Lippert B. *Ukraine's Membership Bid Puts Pressure on the European Union*. *SWP*. 2022. URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C21/>. (дата звернення: 12.03.2024).
 12. Osypchuk A., Raik K. The EU's Geopolitical Enlargement – Ukraine's Accession Will Make the EU a Stronger Security Actor. 2023. URL: <https://www.jointproject.eu/2023/11/08/the-eus-geopolitical-enlargement-ukraines-accession-will-make-the-eu-a-stronger-security-actor/>. (дата звернення: 12.03.2024)
 13. Patoka M. What will Ukraine gain from EU membership and the EU from Ukraine's joining? *Svidomi*. 2023. URL: <https://svidomi.in.ua/en/page/what-will-ukraine-gain-from-eu-membership-and-the-eu-from-ukraines-joining>. (дата звернення: 12.03.2024)
 14. Polish farmers march to protest Ukrainian imports, EU policy. *Deutsche Welle*. 2024. URL: <https://www.dw.com/en/polish-farmers-march-to-protest-ukrainian-imports-eu-policy/a-68390804>. (дата звернення: 12.03.2024)
 15. Petrov R. Applying for EU Membership in Time of War: “Accession Through War” of Ukraine. 2023 *Instituto Affari Internazionali*. URL: <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip2309.pdf> (дата звернення: 12.03.2024)
 16. Petrov R. Ukraine's Accession to the EU: Does the Peace Deal Matter?

2022. <https://eulawlive.com/op-ed-ukraines-accession-to-the-eu-does-the-peace-deal-matter-by-roman-petrov/> (дата звернення: 12.03.2024)

17. Ukraine-EU relations. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL: <https://mfa.gov.ua/en/aboutukraine/european-integration/eu-ukraine-relations>. (дата звернення: 12.03.2024)

Донець В. А. – студентка факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

ПЕРСПЕКТИВИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Стаття присвячена аналізу перспектив для вступу України до складу Європейського Союзу. Повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року підняло питання вступу України до ЄС на порядок денний і пришвидило усі процеси, пов'язані з цим. Проєвропейський вектор Київ обрав давно і це підтверджено рядом документів, які були опубліковані за час незалежної України. Незважаючи на те, що війна дуже сильно впливає на спроможність держави вступити у цей блок, Україна є доволі амбітним суб'єктом міжнародних відносин і активно висловлює свою позицію щодо цього. Москва не хоче допустити подальшого розширення ЄС, тому на цій основі виникає багато ускладнень, що стосуються можливості України стати членом блоку. Не дивлячись на те, що, завдяки всезагальному Договору про Асоціацію з ЄС від 2014 року, Україна вже інтегрована в деякі структури Європейського Союзу, включаючи економіку, вільний ринок, транспортну систему, енергетику і вільне пересування громадян, все це залишаються сумніви щодо того, чи може цей Договір стати відповідною основою під час процесу вступу. Аналітичний звіт Єврокомісії у

2022 році зробив висновки щодо того, наскільки Україна відповідає Копенгагенському критерію. Згідно з ним, Києву треба докласти ще багато зусиль задля того, щоб подолати корупцію і провести усі необхідні реформи, проте вже зараз є аспекти, в яких Україна стоїть «попереду» багатьох європейських держав. Авторка статті детально розглядає такі основні фактори, як: безпека, право і економіка, а також імовірні сценарії розвитку подій залежно від наявної в світі ситуації. Російська агресія показала необхідність консолідації демократичних країн, важливість вміння вчитися на помилках минулого і докласти зусиль задля того, щоб зберігати мир і знаходити рішення до нових викликів більше ефективно.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, російська агресія, війна, розширення ЄС.

Рекомендовано до друку – старшим викладачем кафедри міжнародних відносин Кузьмінім Д. В.

Стаття надійшла в редакцію 30.04.2024 р.

УДК 32.019.51+327

Денис Зейналов

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ТА МЕДІА НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНУ СТРАТЕГІЮ ТУРЕЧЧИНИ ЩОДО КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ ТА ПІВНІЧНОГО КАВКАЗУ

Стаття досліджує вплив громадської думки та медіа на зовнішньополітичну стратегію Туреччини у відношенні до країн Центральної Азії та Північного Кавказу. Розглядаються ключові аспекти економічного співробітництва, геополітичні фактори та історичні зв'язки між Туреччиною та державами регіонів. Автор аналізує еволюцію зовнішньополітичної поведінки Туреччини в контексті її взаємодії з іншими гравцями світової політики. Досліджуються медійні та електоральні процеси, що формують громадську думку та впливають на зовнішньополітичні рішення Туреччини. В статті відводиться увага також ролі інших акторів у регіоні та їхнім інтересам.

Ключові слова: *Туреччина, зовнішньополітична стратегія, Центральна Азія та Північний Кавказ, медіа, громадська думка.*

Постановка проблеми. Турецька Республіка, знаходячись фактично на перетині Європи та Азії, беззаперечно має одну з ключових позицій у системі регіональної, субрегіональної та, навіть, глобальній системі міжнародних відносин. Вплив Туреччини на регіони Центральної Азії та Північного Кавказу, її, в першу чергу, безпекова стратегія відіграє важливу роль у формуванні геополітичних процесів цих регіонів. Водночас це наштовхує на роздуми відносно причин і наслідків нинішньої стратегії.

Центральну Азію та Кавказ останнім часом все більше й більше називають місцем боротьби за вплив між різними акторами міжнародних відносин, такими як Росія, Китай, США та Європейський союз. Туреччина, в якості ключового актора у регіоні, розглядає ці регіони як важливі для своїх стратегічних інтересів, з точки зору, в першу чергу, геополітики та економіки. З огляду на пункти, зазначені вище, геостратегічне значення і положення Центральної Азії та Кавказу змушує задуматись й над місцем і роллю Туреччини у безпековій архітектурі цих регіонів.

Враховуючи медійні особливості, притаманні Туреччині, електоральні процеси, які очевидно неможливі без медійних інструментів, важливим є розуміння громадської думки, сформованої у турецькому суспільстві в контексті даної проблематики.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій включав в себе ознайомлення й опрацювання науково-дослідницьких робіт, досліджень, статей, аналітичних записок, офіційних документів, джерел органів державної влади та міжнародних інституцій, згадок в медіа й засобах масової інформації. Варто виділити аналітичні статті Вадима Волохова, Гели Васадзе, Євгенії Габер, Олексія Воловича, Олега Махно, Олега Березюка, Олександра Моценка, Руслана Демчишака, Сергія Польовика, Тетяни Стародуб, Юрія Пойти – матеріали розроблені цими дослідниками були фундаментально вивчені як такі, що дуже ретельно і професійно описують геополітичний й економічний аспект відносин Туреччини і держав Кавказу та Центральної Азії. Велику увагу в їх роботах приділено історичному тлу. Можна впевнено сказати, що ґрунтовний підхід цих дослідників склав підґрунтя даного дослідження. Опрацьовано матеріали аналітичних центрів «Українська призма», «Борисфен Інтел», Національного інституту стратегічних

досліджень. Також під час роботи приділено увагу турецьким дослідникам. Робота А. Давутоглу «Зовнішня політика Туреччини без проблем» (Davutoğlu A. – «Turkey's Zero-Problems Foreign Policy») характеризує загальні політологічні тенденції в Туреччині на початку 2010-их років. Дослідження Х. Акин Унвера «Російські цифрові ЗМІ та інформаційна екосистема в Туреччині» (H. Akın Ünver – «Türkiye'deki Rus dijital medya ve bilgi ekosistemi», 2019) ґрунтовно описує турецьке інформаційне поле, стан справ в ньому та вплив зовнішніх акторів, зокрема, Росії на нього. Важливою є робота доктора Сердара Йилмаза – «Політика Казахстану щодо Туреччини. Внутрішня структура, дискурс, зовнішня політика та фактор лідера» (Dr. Serdar Yılmaz – Kazakistan'ın Türkiye politikası. İç Yarı, Söylem, Dış Politika ve Lider Etkeni, 2016), яка ретельно досліджує центральноазійський загалом і казахстанський, зокрема, погляд на регіональну політику і сучасний стан справ в регіоні.

Вивчено інформаційний та медійний фон офіційних зустрічей перших осіб держав регіонів; проаналізовано й документи рівня міжнародних угод, які було ухвалено на таких зустрічах як, наприклад, Шушську декларацію.

Отже, **метою цієї статті** є виявлення особливостей розвитку сучасної зовнішньополітичної стратегії Турецької Республіки відносно власного стану справ в Центральній Азії і Кавказі, аналіз еволюції турецької зовнішньополітичної поведінки в протистоянні та/або партнерстві з іншими акторами регіонів, аналіз наявної громадської думки щодо політики Туреччини у цих регіонах й аналіз впливу цієї думки на зовнішньополітичні процеси, вивчення ролі інших акторів, їх інтересів.

Виклад основного матеріалу. Турецька Республіка фактично знаходиться на межі різних цивілізацій. При цьому очевидним є формування власного підходу

– підходу цивілізаційного або, принаймні, схожого на такий. З цього випливає й проблема власного геополітичного бачення та вектору подальшого розвитку.

На сучасному етапі розвитку Туреччини, при формуванні нової політичної системи, виникають складнощі у вирішенні геополітичних викликів. Ці проблеми полягають у потребі узгодження внутрішніх національних інтересів з пріоритетами зовнішньої політики. До того ж, не можна забувати про електоральні тенденції, на яких постійно сконцентрована увага політичних еліт.

З середини 2000-их років, фактично ми можемо виділити наявність двох основних напрямків зовнішньої політики Туреччини, які політикум завжди намагається протиставити один одному: атлантизм і євразійство. Другий підхід представляє собою альтернативний першому геополітичний сценарій, базуючись на потенційних можливостях Туреччини [13]. Власне Туреччина опинилась в ситуації, в якій позиція посередника між двома різними цивілізаційними та геополітичними підходами буде для неї максимально вигідною.

Турецька Республіка має відносно стабільний внутрішній стан, не враховуючи економічних показників, але які не впливають на міжнародну торгівлю тощо. Нормальні відносини з мусульманськими державами, сильні економічні зв'язки з різними акторами та підтримку від НАТО, якому так необхідна Туреччина, в контексті лобювання власних інтересів у Чорноморському регіоні та поблизу нестабільного сирійського регіону. Це дозволяє Туреччині позиціонувати себе як посередника між Заходом і ісламськими країнами, здобуваючи позицію впливової держави, що відіграє ключову роль у міжнародних відносинах регіону. Здійснюючи стратегічні дії для досягнення своїх економічних та політичних цілей,

Туреччина успішно діє на всіх фронтах і одночасно є важливим союзником для країн Заходу. Звідси випливає, що забезпечення власних зовнішньополітичних пріоритетів Туреччиною є цілком і повністю можливим. А перешкоди, які виникають на цьому шляху, турецькому керівництву вдається вправно обходити або перечікувати. Значною мірою на подібний стан справ вплинуло вигідне геополітичне розташування, громадська думка, мовчазна згода населення в більшості своїй, зацікавленість інших сторін у співпраці через економічний та транзитний потенціал Туреччини, наявність впливових позицій в регіональних та міжнародних структурах, лобістських ініціатив [8].

В цьому контексті, далеко не останнє місце посідають у відносинах з Туреччиною держави Центральної Азії та Кавказу. І тут варто наголосити на історичному аспекті, який турецька сторона часто використовує як ледь не вирішальний у побудові міждержавних відносин.

Фактично з початку 2000-их років, після приходу до влади в Турецькій Республіці Реджепа Ердогана, Туреччина почала формувати нову власну геополітичну ідеологічну концепцію – «тюркський світ» [5]. Більш того, вплив міжнародного безпекового середовища обумовив зміни в уявленні про ймовірні інструменти реалізації зазначеної ідеології, що призвело до трансформації самої доктрини та появи неопантюркізму. До цього, ще за часів Османської імперії була ідея «османізму». Нинішній підхід деякі фахівці схиляються називати «неосманізмом», дехто – «неопантюркізмом», інші просто – «пантюркізмом». На нашу думку, враховуючи відмінності з османськими політичними підходами та спираючись на заяви діючого вищого військово-політичного керівництва та академічних еліт Туреччини, більш доречним є

використання поняття «неопантюркізм», адже саме воно більш влучно описує нинішній актуальний концептуальний підхід Туреччини до своєї зовнішньополітичної стратегії щодо країн Центральної Азії та Кавказу. Але варто зауважити, що й «неосманізм» має місце. Питання в тому як ми тлумачимо ці поняття [5].

Все ж таки, поки що можна констатувати, що Туреччина «ходить по лезу ножа» намагаючись використовувати і перший, і другий підхід. Але неопантюркізм є більш широким, більш зрозумілим і доступним, більш реалістичним в очах пересічних громадян й таким, що, на погляд турків, легше імплементувати за межами Туреччини. Неосманізм виглядає на фоні неопантюркізму дещо радикальнішим і, навіть, небезпечнішим [5]. Туреччина усвідомила, що, наприклад, проект Пантуранської держави, який викликав багато дискусій в наукових та політичних колах, «не на часі» [13]. Але дозволимо собі частково не погодитись з цією думкою. Справа в тому, що враховуючи інтеграційні процеси економічного та політичного характеру, можна впевнено сказати, що Туреччина не втратила інтерес до держав Центральноазійського та Кавказького регіонів. Більш того: вважаю, що всі ці процеси є ничим іншим, ніж намаганням підготувати фундамент для майбутніх поколінь у спробі об'єднання тюркських народів. Причому, далеко не обов'язково шляхом об'єднання в одну державу. Зумовлено це саме впливом громадськості, її думкою, ментальними особливостями. Очевидно, що без застосування методів м'якої сили, досягти такого ефекту згоди було б складно. Панівна в Туреччині Партія справедливості та розвитку ініціювала зміну політичної системи. Фактично – з метою збільшення і зміцнення президентської влади в країні. Жартома цю систему називають «султанат Ердогана».

Ідеологічні розбіжності та внутрішні чвари опозиції призвели до того, що значною мірою не було заперечень проти такого розвитку подій. Власне, сам факт демонстрації такої політичної сили, при чому демократичними методами, відкинув будь-які закиди у «нелегітимності» [8]. Зовнішньополітичні концепції та стратегії Туреччини на фоні посилення влади Ердогана також зазнають відповідних змін. У 2016 році в Туреччині відбулась спроба військового державного перевороту. Рішучість і швидкість дій, проявлені владою в усуненні такого серйозного внутрішнього виклику, засвідчили спроможність Туреччини до реагування на загрози власній безпеці. При чому на загрози як внутрішні, так і зовнішні. Звісно, події 2016 року не могли не вплинути й на безпекову стратегію Туреччини, яка торкнулася й держав Кавказу та Центральної Азії. Варто зауважити і на ролі політичних поглядів та наративів, поширюваних в турецькому суспільстві. В Туреччині дуже високі антиамериканські настрої. У свою чергу, підтримка описаної вище концепції неопантюркізму, в тому чи іншому вигляді, дуже широка. Пояснити це можна декількома факторами. По-перше, наявністю глибокої історичної пам'яті турецького народу. По-друге, баченням себе як «старшого брата» серед тюркських народів. По-третє, бажанням протиставити навколоєвроатлантичним, навколоросійським та навколочитайським цивілізаційним концепціям світу свій власний ідеологічний продукт, мета та методи якого зрозумілі, в першу чергу, самим туркам [12]. Беззаперечно, намагання посилити свій вплив у Кавказькому та Центральноазійському регіонах, не в останню чергу, зумовлене й актуальними регіональними конфліктами у світі. Зокрема, це стосується боротьби Ізраїлю проти ХАМАСу, російсько-української війни, конфлікту між Азербайджаном та Вірменією. Якщо останній прямо лежить в

площині Кавказького регіону і ми спостерігаємо відверту зацікавленість Туреччини у перевазі саме Азербайджану, то з першими двома не все так очевидно. Справа в тому, що війни в Ізраїлі і Україні без перебільшення сколихнули баланс сил в усьому світі. Система безпеки стала зазнавати ще більших й активних змін. Й тим часом, поки увага світової спільноти сконцентрована на важких за своєю суттю конфліктах у Східній Європі та на Близькому Сході, Туреччина, користуючись моментом слабкості Росії та сконцентрованою іншими акторів на збройних протистояннях, нарощує свій економічний вплив в регіонах свого глибокого інтересу – Кавказі та Центральній Азії. Варто ще раз наголосити на важливості саме концептів неопантюркізму та частково неоосманізму у зовнішньополітичній стратегії Туреччини. Адже провідний вплив на ці регіони Туреччина здійснює саме з точки зору реалізації цих підходів, застосовуючи засоби м'якої сили та гнучкої дипломатії, пропонуючи не гірший, ніж у Росії чи Китаю альтернативний центр сили для Кавказу та Центральної Азії [12]. Громадська думка та вплив медійних інструментів тільки сприяють цьому в Туреччині.

Розглядаючи питання навколо Кавказу та Центральної Азії з точки зору геополітики, в першу чергу, варто звернути увагу на інтереси акторів, які позиціонують себе як великі глобальні гравці. Виходячи з цього, можна виділити «геополітичний трикутник: Туреччина-Росія-Китай». Інтереси перших двох особливо проявлені на Кавказі. Китай більш зацікавлений у Центральній Азії [12]. Російська Федерація на Кавказі своїм найголовнішим партнером і союзником до недавнього часу вважала Вірменію. Але протягом останнього року відносини між державами різко погіршились. На тлі політичної і військової нездатності Росії забезпечити контроль над

ситуацією у Нагірному Карабасі, як вона це зобов'язалась робити після переговорів 2020 року, Вірменія втратила віру у геополітичну здатність Росії. Довіра вірменського суспільства до Росії нині досягла свого історичного мінімуму. Азербайджан, підтримуваний Туреччиною дипломатично, економічно, технологічно і військово, користуючись зануреністю Росії у війну в Україні і фактичною відсутністю перешкод на своєму шляху, повернув повний і цілковитий контроль над своїми землями в Нагірному Карабасі військовим шляхом. Рішуче відновлення суверенітету над цими землями після десятиліть невизначеності дозволило говорити про зростання Азербайджану як серйозного регіонального актора з надпотужним союзником у вигляді Туреччини. Взагалі варто наголосити на особливому місці і ролі Азербайджану у міждержавних відносинах Туреччини. Саме Азербайджан став стратегічним партнером номер один на Кавказі. Беззаперечно, військові кампанії Азербайджану у 2020 та 2023 роках не були б настільки ефективними без допомоги Туреччини. Більше того, можна сказати, що є серйозні й фундаментальні підстави вважати, що без активного сприяння Туреччини, Азербайджан не зміг би так блискавично та, в певній мірі, неочікувано повернути контроль над Нагірним Карабахом.

Взагалі політична й суспільна неприязнь між вірменами та турками є очевидною – важке історичне минуле неабияк впливає на політичні реалії зараз. Чого варта лише згадка про геноцид вірмен 1915 року. А нинішня підтримка Туреччиною Азербайджану робить нормалізацію відносин Вірменії з Туреччиною практично неможливою. Роль Росії в Кавказькому регіоні нині, як показали події останніх років, занадто перебільшувалась. Звісно, раніше з точки зору Росії, Кавказ був у прямій зоні її геополітичних інтересів. Дві чеченські кампанії і п'ятиденна війна в Грузії

2008 року яскраво це демонструють. Але відносно першого слід наголосити – війни в Чечні часто позиціюються самою Росією, як «боротьба» або «війна з тероризмом». Чечня наприкінці 1990-их - початку 2000-их була для Росії таким собі лакмусовим папірцем – чинником, «стабільність» якого (в межах російської доктрини безпеки) гарантувала б непохитність владної вертикалі, враховуючи задекларовану федеративну форму устрою [1].

На прикладі Чечні, можна простежити позицію Туреччини щодо частини Північного Кавказу, що під контролем Росії. Туреччина під час Другої чеченської війни стала прихистком для декількох тисяч чеченських біженців. Але значної підтримки чеченський народ не отримав. Загалом, Туреччина дотримувалася позиції мовчазної згоди або незгоди з діями Кремля в Північній частині Кавказу. Ключове – про це турецькі представники ніколи не говорили. Максимум, про що заявляло турецьке керівництво, так це розмиті і не до кінця зрозумілі повідомлення про підтримку миру та стабільності в регіоні. Таке відношення зумовлене небажанням псувати відносини з Росією і, водночас, розумінням певної ментальної близькості до народів Північного Кавказу. Балансування й зумовило фактичну відсутність яскраво вираженої позиції. До того ж, сконцентрованість на власних внутрішніх проблемах другої половини дев'яностих років минулого століття, явно не сприяла залученню Туреччини в цей регіональний конфлікт. А ось, без перебільшення, експансіоністські настрої Росії, проявлені в іншій частині Кавказу, вже змусили Туреччину переглянути свою зовнішньо-політичну стратегію. По-перше, через наявність в регіоні прямих економічних, зумовлених транспортними і енергетичними коридорами, інтересів. По-друге, усвідомлення потенційної загрози геополітичним інтересам, заснованим на вищезгаданій концепції неопантюркізму.

Реалізація ідей, пов'язаних з неопантюркізмом, неможлива без залучення кавказьких акторів, зокрема Азербайджану як головного політичного хабу регіону і Грузії, виконуючої роль транзитного пункту як з економічної точки зору, так і з ідейної. Перехід Кавказького регіону в сферу глибокого впливу Російської Федерації, з точки зору зовнішньополітичної стратегії Туреччини, є загрозою. Нині, враховуючи ідеологічну поразку Росії на Кавказі, зумовлену втратою Вірменії як довіреного партнера, ця загроза знизилась, але ризики з точки зору Туреччини лишаються, адже російський вплив на грузинський політичний естеблішмент і азербайджанські економічні кола ще лишається потужним. Що стосується Грузії, то з точки зору Туреччини – це надійний транзитний пункт товарів і енергетичних вантажів, політичного капіталу. Основна частина Азербайджану, за винятком Нахічеванської Автономної Республіки, не має кордону з Турецькою Республікою. Турецько-вірменський кордон закритий. Відповідно, Грузія безальтернативний для Туреччини транзитний пункт на шляху до Азербайджану та Центральної Азії. Роль Азербайджану як хабу інтересів для Туреччини важко переоцінити. Звісно, азербайджанські еліти переслідують власні інтереси. Але азербайджанцям та туркам влучно вдалось поєднати спільні позиції та інтереси. Підписана в 2021 році Шушська Декларація (Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında. ŞUŞA BEYANNAMESİ) яскраво демонструє єдність турецьких та азербайджанських поглядів на безпекову, економічну та культурну складову регіональних відносин [4].

Центральна Азія посідає не менш важливе місце у зовнішньополітичній стратегії Туреччини аніж Кавказ. Перше, на чому варто наголосити, так це на

наявності ще одного, крім Туреччини та Росії, великого геополітичного гравця, зацікавленого в регіоні. Китайська Народна Республіка намагається шляхом економічної взаємодії на міждержавному рівні з кожною окремо взятою країною регіону здобути вплив та авторитет в регіоні з метою використати його в подальшій перспективі у реалізації власних глобальних цілей. Зокрема, йдеться про проект «Нового шовкового шляху», який пов'язує регіони Кавказу та Закавказзя з Центральною Азією. В цьому контексті варто звернути увагу на Шанхайську організацію співробітництва (ШОС). Саме використовуючи цей майданчик для реалізації своїх прагнень в економічному плані, Китай м'якою силою «протягує» й політичні інтереси. Туреччина, лобіюючи проект Тюркської ради, тобто Ради співробітництва тюркомовних країн, змогла залучити туди, крім Азербайджану на Кавказі, ще Казахстан та Киргизстан. Економічне співробітництво з останніми двома для Туреччини є вкрай важливим.

Підтримуючи концепцію неопантюркізму, турки мають щоразу знаходити нові й нові засоби заохочення партнерів в Центральній Азії. Водночас, цікавим є кейс Узбекистану. Узбекистан не є державою-членом Тюркської ради, але разом з, як не дивно, Угорщиною, є спостерігачем. Узбекські високопосадовці наголошують на прагненні до інтеграції з Китаєм, який, на думку Узбекистану, є більш привабливим і вигідним для реалізації національних інтересів. Через це Узбекистан віддає відверту перевагу вищезгаданій Шанханській організації співробітництва. Наприклад, у вересні 2022 року в Самарканді (Узбекистан), в межах саміту ШОС, було узгоджено будівництво нової дороги, яка б мала сполучити Узбекистан та Китай. Узбекистан відверто лобіював цей проект і домігся його виведення на серйозний регіональний рівень. На саміті «Китай-

Центральна Азія» в травні 2023 року Китай, Киргизстан та Узбекистан домовились про будівництво нової залізниці. Причому, варто зазначити, що цю дорогу буде побудовано без російської участі. Тобто, вона стане фактично коротким шляхом з Китаю в Європу в обхід Росії. Туреччина в цьому контексті має неоднозначну позицію. З однієї сторони є відверта зацікавленість у налагодженні нових альтернативних торговельних і економічних шляхів, що начебто мало б відповідати концепції неопантюркізму. З іншої сторони виникає конфлікт лідерських інтересів – під чією егідою здійснюються великі проекти. Тому питання партнерства, з точки зору реалізації спільних проектів, переростає в площину конкуренції – як в економічній, так і в ідейній та геополітичній. Роль Росії в регіоні, аналогічно із позиціями на Кавказі, останнім часом значно зменшилась. Пов'язано це, насамперед, зі сконцентрованістю Росії на війні з Україною. Водночас, як це не парадоксально, саме центральноазійський регіон став актуальним економічним хабом для Росії. Економічні санкції, накладені на Росію західними державами, змушують її шукати нові шляхи імпортування товарів, послуг та технологій.

Країни Центральної Азії ідеально, з точки зору Росії, підходять для цієї цілі. Як приклад, обіг «експорту-імпорту» в Киргизстані за 2022 рік зріс на 5000 %. Очевидно, що мова не про «киргизьке економічне чудо», а про обхід санкцій шляхом вторинного експорту [10]. Таджикистан в зовнішньополітичній стратегії Туреччини розглядається, в першу чергу, як буферна зона і умовний кордон між «тюркським світом» і Афганістаном, який вже не входить в межі інтересів Туреччини. Принаймні саме такий висновок можна зробити, аналізуючи зустрічі вищого керівництва Туреччини та Таджикистану. Цікаво поглянути на Туркменістан з точки зору досліджуваної

проблематики, адже аналізу стану справ з цією державою обмаль.

Туреччина є одним з найбільших і нечисленних економічних партнерів Туркменістану. Через закритість та ізолюваність Туркменістану Туреччина, як здавалося, могла б використовувати його у реалізації своїх інтересів в межах Центральної Азії. Але це не є можливим в повній мірі через відсутність зовнішнього активного авторитету Туркменістану на міжнародній арені та через неспроможність запропонувати власний політичний продукт іншим державам. А внутрішній «політичний ринок» Туркменістану для Туреччини не представляє глибокого інтересу. Турецько-казахстанські відносини посідають особливе місце у зовнішньополітичній стратегії Туреччини в Центральній Азії. Казахстан є найбільшою державою регіону і здійснює реальну самостійницьку політику намагаючись будувати навколо себе маленькі осередки центрів сили. Користуючись занепадом російського становища в регіоні, сконцентрованістю Туреччини та Китаю на опонуванні один одному, Казахстан намагається останні декілька років будувати власну лінію сили – в основному спираючись на економічні проекти та свій транзитний потенціал. Туреччина, звісно, бачить ці прагнення. Відкрите намагання оскаржити їх неминуче призведе до ескалації та напруження відносин – причому не тільки із самим Казахстаном, а й з іншими акторами, і в першу чергу з Китаєм. Тому Туреччина обрала обережну стратегію, в якій Казахстан посідає місце такого собі «проміжного лідера». Якщо проводити паралель з Кавказом, то там таким лідером є для Туреччини Азербайджан. Це означає, що Туреччина в межах своєї зовнішньополітичної стратегії та концепції неопантюркізму, визнає регіональне лідерство Казахстану, але в якості посередника між Туреччиною та іншими державами центральноазіатського регіону.

Поки можна впевнено констатувати певний балансуючий дрейф між Туреччиною і Казахстаном – є щирі прагнення зберегти вже здобуті результати і напрацьовані хороші відносини, поєднуючи це з переслідуванням власних інтересів, але без застосування різких і контраверсійних методів [17].

Центральна Азія залишається для Туреччини тим стратегічним напрямком на який увага та ресурси будуть й надалі спрямовуватись, враховуючи субрегіональну та глобальну політичну кон'юнктуру, що склалась.

Висновки. Зовнішньополітична стратегія Турецької Республіки щодо країн Центральної Азії та Кавказу ґрунтується на ідейній, економічній та геополітичній складових. Усвідомлення Туреччиною себе як регіонально значущого актора з потенціалом здійснювати вплив на глобальні процеси, змушує турецькі еліти шукати нові шляхи реалізації цього потенціалу. Центральна Азія та Кавказ найбільш очевидні, зрозумілі і доступні, з точки зору Туреччини і турецьких громадян для цієї мети. Поставши перед вибором власного геополітичного шляху та формуванням своєї доктрини, Туреччина сформулювала концепцію неопантюркізму. Ця концепція викликає підтримку і серед політичних еліт, і в опозиції, і в турецькому суспільстві загалом. Водночас, Туреччина у своїй зовнішній політиці поки відмовилась від агресивних і радикальних методів імплементації своїх концептів. Підходи, запропоновані неосманізмом, відійшли на другий план. Беззаперечно, Туреччині досить вдало вдається позиціонувати себе як посередника між Заходом і ісламськими країнами, здобуваючи позицію впливової держави, що відіграє ключову роль у міжнародних відносинах регіону. Цей сценарій спрацював і в стратегічному контексті щодо держав Кавказу та Центральної Азії.

На Кавказі головним партнером Туреччини є Азербайджан. Тісне військове

і політичне співробітництво між двома державами носить системний, послідовний і стратегічний характер. Грузія має в очах Туреччини роль економічного та транспортного посередника. Вірменія, звісно, враховуючи історичне тло і радикально різні концептуальні бачення регіону, не має з Туреччиною нормальних відносин. Для Туреччини вірменське питання не є першочерговим на порядку денному, а підтримка Азербайджану здійснюється не заради того, щоб зміцнити свої позиції проти Вірменії, а заради лобювання власних неопантюрських або хоча б протурецьких настроїв в регіоні. Статус-кво влаштовує як Туреччину, так й інших кавказьких акторів. Туреччина й надалі буде використовувати ті самі методи з просування своїх інтересів в регіоні.

В Центральній Азії сформувався геополітичний трикутник «Туреччина-Росія-Китай». Туреччина, намагаючись вибороти лідуючу позицію в регіоні, застосовує м'які методи та засоби, переважно точкові. Усвідомивши, що пряма радикалізація своїх інтересів в регіоні призведе до псування вже здобутих результатів, Туреччина йде шляхом найменшого спротиву – економічні і культурні проекти в поєднанні з інфраструктурними. Але тут є велика конкуренція з Китаєм, менша з Росією. Казахстан і Киргизстан зацікавлені у продовженні статусу-кво – балансуювання між Китаєм і Туреччиною дає першим двом можливість отримати політичні бенефіти і від КНР, і від Турецької Республіки. Узбекистан відверто заявив про бажання співпрацювати більшою мірою з Китаєм. Туркменістан, враховуючи відсутність альтернатив та й, зрештою, особливо не прагнучи їх знайти, продовжуватиме торгівлю з Туреччиною. Таджикистан розглядається Туреччиною як прикордоння у просуванні концепту неопантюркізму. Туреччина й надалі продовжуватиме ведення такої зовнішньополітичної стратегії щодо країн

Центральної Азії та Кавказу за умови, що баланс сил в регіоні залишатиметься таким самим. Прогнози, що цей баланс сил зміниться, на наш погляд, недостатньо вагомі. Ймовірним наріжним каменем могло б стати ставлення до війни в Ізраїлі. Але мова лише про декларативні позиції й не більше в контексті досліджуваних регіонів.

Вельми важливим зацентувати увагу на тому, що Туреччині у своїй зовнішньополітичній стратегії вдається балансувати між ідейною складовою, представленою неопантюркізмом, і реальними викликами, пов'язаними з поточними геополітичними процесами, в які залучені всі пов'язані з регіоном актори. Подальший успіх або невдача зовнішньополітичної стратегії Туреччини щодо країн Центральної Азії та Кавказу, напряду залежить від того, наскільки ідея неопантюркізму залишатиметься актуальною для турецького суспільства і чи зможе турецький естеблїшмент надати більш зрозумілу, доступну, політично якіснішу і значущу альтернативу. Ймовірно, нині таких альтернатив в турецькому суспільстві немає або вони абсолютно непопулярні. Вплив громадської думки, електоральних тенденцій й медіа, попри авторитарні ознаки, наявні в Туреччині, лишаються ключовими у будівництві політичної стратегії відносно Центральноазійського й Кавказького регіонів. Політичні еліти в Туреччині не можуть нехтувати цими факторами, адже від цього опосередковано залежить їх легітимність.

В будь-якому випадку Туреччина керуватиметься виключно своїми інтересами. Будь-які кроки, які можуть бути розцінені як відступ від офіційної зовнішньополітичної стратегії, є нічим іншим, як намаганням досягти своїх цілей іншими шляхами. Для Кавказу та Центральної Азії важливим є усвідомлення цього факту, адже від цього напряду

залежить вибудовування їх власних аналогічних стратегій.

Говорити про відмову від інтересів на Кавказі та в Центральній Азії ми зможемо лише після офіційної відмови Туреччини від таких інтересів або у разі появи більш перспективної альтернативи. Але передумов для такого розвитку подій немає. Власне, тривале збереження статусу-кво видається нині в контексті досліджуваної теми найбільш ймовірним сценарієм.

Список літератури:

1. Березюк О. Північний Кавказ - як порохова бочка Росії. 2023. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/piv-nichnyu-kavkaz-yak-porokhovabochka-rosiyi/>. (дата звернення: 11.04.2024)
2. Бобровицький А., Гавриленко Н., Замікула М., Парахонський Б., Ус І., Широкий Г., Яворська Г. Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти. 2022, Київ: НІСД, 59 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.16>. (дата звернення: 11.04.2024)
3. Бурейко, Н., Максак, Г., Шелест, Г., (). Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження. Київ. 2023. 258 с.
4. Волович О. Південний Кавказ у геополітичному трикутнику «Туреччина — Росія — Іран». 2020. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voprosy/armii-voorugenie/pivdennij-kavkaz-v-geopolitichnomu-trikutniku-turechchina-rosiya-iran/>. (дата звернення: 11.05.2024)
5. Волохов В. Центральна Азія у планах Туреччини. Вплив «тюркського фактору» на розвиток ситуації в регіоні Центральної Азії. 2020. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/turechchina-centralna-a-ziya-uplanax-ankari/>. (дата звернення: 11.05.2024)

6. Габер Є. Партнери, кращі за Росію: як змінилося ставлення Туреччини до України та інших сусідів. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/01/12/7118382/> (дата звернення: 11.05.2024)
7. Габер Є., Васадзе Г., Пойта Ю. Підтримка санкційного режиму проти РФ Туреччиною та країнами Південного Кавказу, Центральної Азії. 2022. URL: <http://prismua.org/sacntions2467> (дата звернення: 11.05.2024)
8. Демчишак Р. Основні напрями та пріоритети зовнішньої політики Туреччини в період президентства Реджепа Ердогана. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Вип. 30. С. 130–136.
9. Мавріна О. Стратегічне партнерство в зовнішньополітичній практиці Туреччини. *Сходознавство*. 2012. № 59. С. 48–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhodoz_2012_59_8. (дата звернення: 11.05.2024)
10. Махно О. Росія втрачає Кавказ? Ердоган сильніший за Путіна. 2023. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/rosiya-vtrachae-kavkaz-erdogan-silnishiy-zaputina/>. (дата звернення: 11.05.2024)
11. Мощенко О. Пріоритетні напрями зовнішньої політики Туреччини у Близькосхідному регіоні. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 183-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_4_26. (дата звернення: 11.05.2024)
12. Польовик С.. Настав час оновлення стратегії стосовно Центральної Азії. 2023. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/nas-tav-chas-onovlennya-strategii-st-osovno-centralnoi-azii/>. (дата звернення: 11.05.2024)
13. Рижков М. Геополітичний вибір для Туреччини: досвід для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць*. Київ. 2010. Вип. 93, ч. 1. С. 17-22.
14. Стародуб Т. Сучасна політика Туреччини на Близькому Сході в контексті її залучення до революційних подій. 2011. URL: <http://www.vidkrytochi.org.ua/> 2011/11/2011.html. (дата звернення: 11.05.2024)
15. Чубрикова О. Нові підходи у реалізації зовнішньої політики Турецької Республіки: переваги багатовекторності. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2011. Вип. 17. С. 126-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2011_17_21. (дата звернення: 11.05.2024)
16. Davutoğlu A. Turkey's Zero-Problems Foreign Policy. *Foreign Policy*. 2010. May 20. URL: <http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy>. (дата звернення: 11.05.2024)
17. Serdar Yılmaz. Kazakistan'ın Türkiye politikası. İç Yapı, Söylem, Dış Politika ve Lider Etkeni. 2016. URL: https://www.academia.edu/35738987/KAZAK%20BOSTANIN_T%20C3%9CRK%20C4%B0YE_POL%20T%20C4%B0KASI (дата звернення: 11.05.2024)
18. Akın Ünver H. Türkiye'deki Rus dijital medya ve bilgi ekosistemi. EDAM, Oxford CTGA & Kadir Has Üniversitesi. 2019. URL: <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2019/08/AKIN-Russian-Digital-Media-TR.pdf> (дата звернення: 11.05.2024)
19. Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttelik İlişkileri Hakkında. ŞUŞA BEYANNAMESİ. 2021. URL: <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azərbaycan-Sus-aBeyannamesi.pdf> (дата звернення: 11.05.2024)

Zeinalov D. R. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE INFLUENCE OF PUBLIC OPINION AND THE MEDIA ON TURKEY'S FOREIGN POLICY STRATEGY TOWARDS THE COUNTRIES OF CENTRAL ASIA AND THE NORTH CAUCASUS.

The article explores the impact of public opinion and media on Turkey's foreign policy strategy towards the countries of Central Asia and the North Caucasus. Key aspects of economic cooperation, geopolitical factors, and historical ties between Turkey and the region's states are examined. The author analyzes the evolution of Turkey's foreign policy behavior in the context of its interaction with other players in global politics. Media and electoral processes shaping public opinion and influencing Turkey's foreign policy decisions are investigated. The article also pays attention to the role of other actors in the region and their interests.

Key words: Turkey, foreign policy strategy, Central Asia and the North Caucasus, media, public opinion.

*Рекомендовано до друку –
к. і. н., доцентом Глебовим В. В.*

Стаття надійшла в редакцію 04.05.2024 р.

УДК 327.33

Ірина Знахаренко

**ШЛЯХ ДО
МУЛЬТИПОЛЯРНОГО СВІТУ:
ЗМІНИ У ГЕОПОЛІТИЧНІЙ
ДИНАМІЦІ ТА РОЗПОДІЛІ
ВЛАДИ**

Стаття присвячена дослідженню переходу до мультиполярного світу і його впливу на глобальну політичну динаміку та розподіл влади. Здійснено аналіз сучасного положення основних геополітичних акторів, таких як США, Китай, ЄС та Росія, та їх роль у сучасному світовому політичному процесі. В статті розглядаються глобальні виклики, пов'язані з цим переходом, а також можливості для співробітництва та нові шляхи міжнародної спільноти. Підкреслюється необхідність спільних зусиль та взаємодії між великими державами у створенні стабільного та справедливого міжнародного порядку, що враховує інтереси всіх учасників світової арени

Ключові слова: мультиполярність, геополітична динаміка, розподіл влади, глобальні тенденції, великі держави, світова економіка, система міжнародних відносин.

Постановка проблеми. Стрімкі зміни геополітичної динаміки в сучасних умовах сприяють динамічним перетворенням у системі міжнародних відносин, для якої характерним є поступовий шлях до оформлення багатопольярного міжнародного порядку. Так, можна спостерігати як відбувається переформатування відносин в сучасному світовому політичному процесі. Традиційні держави-лідери, такі як Сполучені Штати Америки, поступово ділять простір із іншими учасниками, зокрема, Китаєм, Російською Федерацією,

Європейським Союзом та іншими регіональними об'єднаннями. А перехід від уніполярності або біполярності до багатополярності створює нову геополітичну реальність, де кожен гравець має свої інтереси та вплив.

Розподіл влади у світі також зазнає змін через економічний зріст нових суб'єктів та руйнування традиційних геополітичних конструкцій. Глобалізація, розвиток інформаційних технологій та економічні перетворення впливають на роль держав у світовій політиці, сприяючи формуванню більш рівноправного та різноманітного міжнародного співтовариства.

Метою даної статті є дослідження феномену «багатополярного світу» та особливості його формування в сучасних умовах, які супроводжуються динамічними геополітичними змінами.

Дослідження проблеми мультиполярного світу можна спостерігати у роботах таких авторів як Кеннет Волтц, Джон Міршаймер та Генрі Кіссінджер, де під даним феноменом розуміють глобальний політичний порядок, в якому декілька великих держав або блоків держав мають приблизно однаковий рівень впливу і сили, що створює баланс влади.

Кеннет Волтц у роботі «Theory of International Politics» підкреслює, що мультиполярність передбачає відсутність домінування однієї держави, як це було за часів уніполярності, і веде до більш складної і динамічної системи міжнародних відносин. Джон Міршаймер у книзі «The Tragedy of Great Power Politics» акцентує увагу на тому, що мультиполярний світ створює умови для частіших конфліктів між великими державами, оскільки жодна з них не може одноосібно встановити правила гри. Генрі Кіссінджер у своїх працях також аналізує цей феномен, зазначаючи, що мультиполярність може сприяти більш збалансованому та справедливому

міжнародному порядку, якщо великі держави здатні до співпраці і компромісів.

Таким чином, феномен мультиполярного світу розглядається як складна система міжнародних відносин, де декілька держав мають приблизно рівний вплив, що впливає на глобальну стабільність і безпеку.

Виклад основного матеріалу. При аналізі тенденцій сучасного світового політичного процесу можна виокремити наступне: по-перше, глобальні тенденції та світова політика, яка характеризується посиленням регіональних акторів, зростання економічної могутності держав, що розвиваються, та розширення їх геополітичних інтересів на світовій арені; по-друге, еволюція міжнародних відносин, яка передбачає перехід до мультиполярності як результат розширення геополітичної конкуренції між різними регіональними та глобальними гравцями, включаючи США, Китай, Європейський Союз, РФ та інших геополітичних акторів; по-третє, розподіл влади та глобальне управління, в межах якого спостерігається адаптація міжнародних інститутів та організацій до нових реалій мультиполярності, а також їх здатністю своєчасно та ефективно реагувати на виклики, які виникають перед ними.

Сучасна глобальна політика відображає значний перехід від уніполярного або біполярного світу до багатополярного порядку, що відбувається під впливом ряду ключових тенденцій:

➤ Економічні зрушення: зростання економічної потужності нових гравців, таких як Китай та Індія, створює нові центри впливу у світовій економіці. Наприклад, Китай став другим за обсягом світовим економічним лідером та впливає на глобальні торговельні та фінансові процеси. За даними Світового банку, Китай продовжує демонструвати значне економічне зростання, і його ВВП у 2023 році склав понад 17 трильйонів доларів США, що робить його однією з найбільших економік світу [7].

Крім того, Індія також відіграє дедалі важливішу роль у світовій економіці. Згідно з прогнозами Міжнародного валютного фонду (МВФ), Індія демонструє стабільне економічне зростання з темпами, що перевищують 7 % на рік, що робить її однією з найшвидше зростаючих економік у світі. Ці економічні зрушення змінюють глобальний розподіл економічної влади, створюючи нові можливості та виклики для міжнародного співтовариства [7].

Завдяки зростанню економічної потужності Китай та Індія не лише збільшують свою присутність на світових ринках, але й активно впливають на глобальні економічні політики та стандарти. Вони стають важливими гравцями у міжнародних організаціях, таких як Світова організація торгівлі (СОТ) та Група двадцяти (G20), формуючи нові правила гри у глобальній економіці [8].

➤ Геополітичні перетворення: країни висувують свої геополітичні амбіції, прагнучи змінити розподіл влади у світі. РФ, наприклад, здійснює активну зовнішню політику в регіоні Східної Європи та на Близькому Сході, впливаючи на міжнародний порядок.

➤ Зміщення ролі основних геополітичних акторів у формуванні нового світового порядку:

1. Сполучені Штати Америки: Втрачаючи свою роль єдиного світового лідера, США намагаються адаптуватися до нових умов та співпрацювати з іншими країнами для збереження свого впливу.

2. Китай: Швидке економічне зростання Китаю дозволяє йому виступати як ключовий геополітичний актор у різних частинах світу через проекти, такі як «Один пояс, один шлях».

3. Європейський Союз: ЄС намагається зміцнити свою роль у міжнародних відносинах, особливо в контексті власної безпеки та економічної інтеграції. Програма «Стратегічна автономія» спрямована на зменшення

залежності від зовнішніх постачальників та підвищення власних оборонних можливостей.

ЄС також активно працює над розвитком спільної зовнішньої політики та безпеки (CFSP), що дозволяє країнам-членам ефективніше координувати свої дії на міжнародній арені. Наприклад, у 2020 році ЄС запровадив новий механізм санкцій за порушення прав людини, що дозволяє швидше реагувати на глобальні виклики.

ЄС прагне бути лідером у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, торгівля та цифровізація, що підкреслює його амбіції зміцнити свою позицію у світі [1].

Ці тенденції підкреслюють перехід до більш складної та різноманітної глобальної арили, де роль кожного геополітичного актора стає визначальною для формування нового світового порядку.

Міжнародні відносини пройшли значний етап еволюції, починаючи з епохи уніполярності до сучасних реалій багатопольярного світу. Цей процес супроводжувався різними трансформаціями і впливами глобалізації та інших факторів на розподіл глобальної влади.

Після закінчення Холодної війни світ став свідком епохи уніполярності, де Сполучені Штати Америки та їх прибічники володіли переважаючим впливом у міжнародних відносинах. Така концентрація влади призвела до певної стабільності, але також породила протиріччя та протест від інших країн, особливо тих, які не підпорядковувалися американським інтересам. Наприклад, вторгнення США в Ірак у 2003 році викликало сильний опір з боку багатьох країн, включаючи Францію, Німеччину та Росію, які виступили проти цієї акції в рамках ООН, вважаючи її порушенням міжнародного права [4].

Також Китай і Росія, зокрема, активно працювали над зміцненням своїх позицій на міжнародній арені, щоб

протистояти американському домінуванню. Китай з його ініціативою «Один пояс, один шлях» прагне створити нові економічні та торгові маршрути, що сприяють зростанню його впливу в Євразії та Африці, а також підтримують інфраструктурний розвиток у регіонах, які не отримують значної підтримки від Заходу [5].

Зазначені події підкреслюють, що хоча епоха уніполярності забезпечувала певну стабільність, вона також сприяла формуванню нових альянсів і розширенню впливу інших великих держав, що стало важливим етапом на шляху до мультиполярного світу.

Проте з часом центри впливу розпочали зміщуватися. Розвиток Китаю, зростання ролі Європейського Союзу та інших геополітичних акторів призвели до поступового переходу до багатопольного світу. Сьогодні ми спостерігаємо взаємодію різних держав, які прагнуть забезпечити баланс і стабільність у глобальних відносинах.

Слід також відзначити вплив глобалізації та інших факторів на розподіл глобальної влади. Глобалізація, з одного боку, розширила можливості співробітництва та взаємозв'язків між країнами, зміцнюючи міжнародні зв'язки. З іншого боку, вона сприяла появі нових викликів: економічна конкуренція та транснаціональні загрози, які змінюють динаміку глобальної влади.

Наприклад, міжнародні корпорації та фінансові установи стали важливими гравцями у формуванні міжнародної політики через свій вплив на економіку та державні рішення.

Ці фактори разом створюють нову реальність міжнародних відносин, де розподіл глобальної влади стає більш різноманітним і вимагає відповідного адаптивного підходу від усіх учасників.

Глобальна політична сцена переживає період значних змін, що визначається розширенням кількості геополітичних акторів і переходом до багатопольного

світу. У цьому контексті роль великих держав (Сполучені Штати Америки, Китай, РФ) та регіональних об'єднань – Європейський Союз (ЄС), зокрема, та інші, виступають ключовими у формуванні сучасного глобального порядку.

Так, доцільно розглянути роль та взаємодії основних геополітичних гравців у новій геополітичній системі, динаміку їх співпраці і конкуренції.

США залишаються однією з провідних глобальних сил, маючи великий військовий, економічний і політичний вплив. Однак зростання конкуренції від Китаю та інших країн ставить під сумнів стабільність їх гегемонії. Під президентством Дж. Байдена США активізували свою роль у міжнародних організаціях, зокрема, у питаннях кліматичних змін та боротьби з пандемією COVID-19.

Китай швидко зростає як економічна і політична сила, що поширює геоекономічний та геополітичний тиск у Східній Азії та по всьому світу. Ініціатива «Один пояс, один шлях» (Belt and Road Initiative) сприяє розширенню китайського впливу в Євразії. Крім того, Китай активно залучається до міжнародних договорів і співпраці, ставши головним конкурентом для США у сфері торгівлі та технологій.

Російська Федерація виступає як геополітичний гравець Східної Європи та на Близькому Сході. Зовнішня політика цієї держави спрямована на посилення впливу через політичні та військові дії, що провокує напругу з іншими гравцями, зокрема, з ЄС та США.

Що стосується Європейського Союзу, то об'єднавши економічний потенціал своїх членів, він зберігає впливовий геополітичний статус. Європейські країни ведуть спільну зовнішню політику та співпрацюють у питаннях безпеки та енергетики. Однак BREXIT і внутрішні розбіжності покладають певні обмеження на єдність ЄС у глобальних справах.

Отже, у мультиполярній системі великі держави взаємодіють у складних геополітичних конфігураціях. Наприклад, конкуренція між США та Китаєм у сфері торгівлі і технологій підштовхує до пошуку нових союзників та стратегій. З іншого боку, спільні інтереси у боротьбі з кліматичними змінами чи здійсненні міжнародних миротворчих місій стимулюють співпрацю.

Всі ці динаміки виявляються в геополітичних реаліях сучасного світу, де великі держави мають вирішальне значення у формуванні міжнародного порядку і забезпеченні стабільності та безпеки.

Сучасний світ переживає перехід від уніполярності до багатополарності, що супроводжується рядом глобальних викликів і відкриває нові можливості для співробітництва та змін у міжнародній спільноті. Давайте розглянемо ці аспекти у контексті сучасних геополітичних реалій.

Серед основних викликів переходу до мультиполярного світу можна відмітити:

1. *Геополітична нестабільність*: Перехід до багатополарного світу створює нові динаміки взаємодії між державами, що може призвести до більшої геополітичної нестабільності. Прикладом може бути конфлікт між США та Китаєм у Тихоокеанському регіоні або напруженість між Росією та Європейським Союзом на сході Європи.

2. *Економічні перетворення*: Зростання економічного впливу нових гравців, таких як Китай, може призвести до перерозподілу економічної влади та викликати економічні турбуленції в світовій системі.

3. *Глобальні виклики*: Проблеми, такі як зміна клімату, пандемія COVID-19, тероризм та міграційні кризи, вимагають спільних зусиль та координації між великими державами для ефективного вирішення.

Щодо можливості для співробітництва та нових шляхів

міжнародної спільноти в сучасних умовах, то їх можна спостерігати у:

1. *Співпраці в глобальних питаннях*: Умови мультиполярного світу створюють потенціал для співпраці між великими державами у вирішенні спільних проблем. Наприклад, Паризька угода про зміну клімату відкриває можливості для спільних зусиль у зменшенні викидів парникових газів [9]. Нові формати дипломатії: Міжнародні організації, такі як ООН, ЄС або ШОС, можуть стати платформами для діалогу та співпраці між великими державами з метою вирішення глобальних проблем.

2. *Технологічному прогресі*: Інновації та технологічний прогрес створюють нові можливості для спільного розвитку у сферах енергетики, медицини та інформаційних технологій.

Перехід до мультиполярного світу створює як виклики, так і можливості для міжнародної спільноти. Спільна дія та взаємодія великих держав можуть сприяти створенню більш стабільного та справедливого світу, де глобальні проблеми вирішуються колективно на користь всіх.

Висновки. Таким чином, здійснюється перехід до мультиполярного світу та є його вплив на глобальну політичну динаміку і розподіл влади. Основні висновки надають можливість кращого розуміння та оцінки шляху, який ми прокладаємо у напрямку більш рівноправного та стабільного світового порядку.

Динаміка глобальної політики: Перехід до мультиполярного світу призводить до змішання карт, де США, Китай, ЄС, Росія та інші гравці виявляються на передньому плані. Це вимагає нових стратегій та підходів у дипломатії та співробітництві.

Виклики та можливості: Разом з новими можливостями для співробітництва у сферах економіки, технологій та боротьби з глобальними

проблемами, ми також стикаємося з викликами геополітичної конкуренції та нестабільності.

Необхідність спільних дій: У мультиполярному світі співпраця та взаємодія між великими державами стає ключовим елементом забезпечення міжнародної стабільності і вирішення глобальних викликів.

Отже, шлях до мультиполярного світу вимагає розуміння складних динамік міжнародних відносин та підтримки всіма гравцями світової арени. Тільки спільними зусиллями і взаємодією ми зможемо побудувати стійкий, справедливий та ефективний міжнародний порядок, що враховує інтереси всіх держав і народів.

Список літератури:

1. European Commission, Directorate-General for Communication, Короткий посібник про ЄС, Publications Office of the European Union, 2023. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/02579> (дата звернення: 12.03.2024)
2. Герасіна Л. М. Концепт і тенденції розвитку світового політичного процесу. «Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2019. №2(37). С. 8–17.
3. Парахонський Б. О. Зовнішня політика України в умовах кризи міжнародного безпекового середовища: аналіт. доп. / Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська. К.: НІСД, 2015. 100 с.
4. Waltz K. N. Theory of International Politics. University of California, Berkeley. 1979. 250 p. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20AddisonWesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20201979.pdf (дата звернення: 12.03.2024)
5. Ikenberry G. John. Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order. Princeton University Press. 2011. Vol. 141. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7rjt> (дата звернення: 12.03.2024)
6. Mearsheimer John J. The tragedy of great power politics. New York: W.W. 2001. 555 p. URL: <https://samuelbhfaure.com/wp-content/uploads/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf> (дата звернення: 12.03.2024)
7. The World bank. GDP (current US\$). China. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN> (дата звернення: 12.03.2024)
8. World Economic Outlook Database. IMF URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO> (дата звернення: 12.03.2024)
9. Paris Agreement. United Nations. 2015. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (дата звернення: 12.03.2024)

Znakharenko I. B. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE PATH TO A MULTIPOLAR WORLD: CHANGES IN GEOPOLITICAL DYNAMICS AND POWER DISTRIBUTION

The article is devoted to the study of the transition to a multipolar world and its impact on global political dynamics and power distribution. The author analyzes the current position of major geopolitical actors such as the United States, China, the EU, and Russia and their role in the current global political process. The article discusses the global challenges associated with this transition, as well as opportunities for cooperation and new ways for the international community. The author emphasizes the need for joint efforts and cooperation between the great powers in creating a stable and fair international order that takes into account the interests of all participants in the world arena.

Key words: *multipolarity, geopolitical dynamics, power distribution, global trends, great powers, world economy, system of international relations.*

*Рекомендовано до друку –
к.політ.н., доц. Милосердна І. М.*

Стаття надійшла в редакцію 09.05.2024 р.

УДК 327(73:569.4)"2017/2024"

Аліна Зубова

АМЕРИКАНО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА ЧАСИ АДМІНІСТРАЦІЙ ДОНАЛЬДА ТРАМПА ТА ДЖО БАЙДЕНА

Стаття присвячена порівняльному аналізу американо-ізраїльських відносин за часи адміністрацій Дональда Трампа та Джо Байдена. Автор детально розглядає підходи двох президентів до ізраїльсько-палестинського конфлікту та їхню політику щодо Ізраїлю. Значна увага приділяється безпрецедентній підтримці Ізраїлю за часів Трампа, зокрема, визнанню Єрусалиму столицею та суверенітету над Голанськими висотами. Натомість, автор аналізує курс Байдена на відновлення ідеї створення палестинської держави та більш збалансованого ставлення до конфлікту.

Ключові слова: *Сполучені Штати Америки, Ізраїль, Дональд Трамп, Джо Байден, Близькосхідний регіон, палестино-ізраїльський конфлікт, безпека, Іран.*

Постановка проблеми. США та Ізраїль традиційно мають міцні зв'язки, що є ключовим елементом американської політики на Близькому Сході. Однак підходи різних адміністрацій до розвитку цих відносин та врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту істотно відрізнялися. Трамп обрав безпрецедентну політику максимальної підтримки Ізраїлю, тоді як Байден прагне до більш збалансованого ставлення з урахуванням інтересів палестинців. Ці відмінні курси створюють серйозні проблеми та виклики для регіону і світу.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Під час роботи над статтею було проаналізовано численні аналітичні статті, новини та звіти. Зокрема в роботах

А. М. Захарченко та В. В. Александрюк (2022), А. Дехахена (2021) аналізуються позитивні наслідки політики Трампа, особлива увага приділяється підписанню «Авраамських угод», яке безумовно стало проривом у цього застарілому конфлікті. Детальний аналіз основних ідей та відмінностей близькосхідної політики Джо Байдена від його попередника показали В. О. Швед (2021) та Х. Юссеф (2021) у своїх статтях. У праці А. М. Захарченко (2022) були висвітлені нещодавні події, які кардинально змінили американську зовнішню політику на Близькому Сході. При написанні статті з урахуванням її проблематики був використаний офіційний документ декларації «Авраамських угод». Тож можна зробити висновки, що обрана тема є актуальною.

Метою статті є порівняльний аналіз американо-ізраїльських відносин за адміністрацій Дональда Трампа та Джо Байдена, виявлення відмінностей у їхніх підходах до Ізраїлю та палестино-ізраїльського конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Особисті погляди та переконання президентів США та їхніх найближчих радників традиційно відігравали важливу роль у визначенні зовнішньополітичного курсу держави. Ізраїль історично розглядається як один з ключових стратегічних союзників Сполучених Штатів на Близькому Сході. З наближенням чергових президентських виборів питання особливих відносин між Вашингтоном та Тель-Авівом знову привертає значну увагу експертного середовища та громадськості. У зв'язку з цим актуальним стає порівняльний аналіз політики адміністрацій 45-го президента Дональда Трампа та чинного 46-го президента Джо Байдена щодо Держави Ізраїль.

Передвиборна риторика Дональда Трампа привернула увагу через відмінність від позицій попередників. Новообраний президент критикував політику своїх

попередників щодо надмірної підтримки арабських монархій Перської затоки та недостатньої допомоги Ізраїлю – єдиній демократії регіону і важливому партнеру США [7]. Це викликало в Ізраїлі очікування щодо зміцнення стратегічного партнерства з Вашингтоном, але водночас зневіру палестинців у неупередженому посередництві США.

Проізраїльський курс Трампа загострив відносини з арабським світом, підірвавши авторитет Сполучених Штатів як ключового гравця у врегулюванні конфліктів в цьому регіоні. Розчарування деяких країн спонукало їх шукати альтернативних союзників – Росію чи Китай [6].

Проте критика та невдоволення не змусили Трампа відхилитися від обраного курсу. Протягом усього свого президентства він залишався вірним другом Ізраїлю, підкріплюючи це не лише гучними заявами, а й конкретними діями. Обірвавши майже всі контакти з палестинцями, Трамп підписав документ про визнання Голанських висот ізраїльською територією. Також за часи свого президентства він відмовився від процесу створення двох держав, переніс посольство США з Тель-Авіву до Єрусалиму, визнавши це законною столицею Ізраїлю, закривав очі на ізраїльські поселення та вирішення проблеми палестинських біженців [1].

Як з'ясувалося згодом, попередні кроки Трампа були лише підготовкою до подальших дій. Трамп представив свій план врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, який назвав «Угодою століття». Згідно з планом, Ізраїль мав отримати багато палестинських територій, захоплених у 1967 році, тоді як палестинцям пропонувалася лише фінансова компенсація, що не враховувало їхні інтереси. Палестинське керівництво відхилило цю пропозицію та розірвало відносини з США через упередженість плану [6]. Такий курс щодо палестинців не

зупинив Дональда Трамп, і він продовжив політику повної підтримки Ізраїлю, взявши на себе посередницьку роль у налагодженні відносин між єврейською державою та деякими арабськими країнами.

Через зміни після «Арабської весни» багато арабських країн переключили увагу з палестино-ізраїльського конфлікту на стримування зростаючого впливу Ірану, який вони вважали більшою загрозою. Це спричинило зміну пріоритетів і зміщення палестинського питання з порядку денного арабських країн [3]. США скористалися цим для побудови альянсу між Ізраїлем та поміркованими арабськими країнами проти Ірану. Результатом стали «Авраамські угоди» про нормалізацію відносин між Ізраїлем та ОАЕ, Бахрейном, Суданом і Марокко у 2020 році. Ці мирні угоди мали закласти підґрунтя дипломатичної, економічної та іншої кооперації на Близькому Сході [5, 2020]. Передбачалося створення альянсу для боротьби з організаціями на кшталт ХАМАС чи «Хезболла», що чинять опір нормалізації відносин Ізраїлю з арабськими країнами [15].

Під час президентства військово-технічна складова політики Дональда Трампа щодо Ізраїлю була на високому рівні. По-перше, обидві країни активно працювали над створенням системи протиракетної оборони та розробкою нових видів озброєнь, зокрема винищувачів. По-друге, вони тісно співпрацювали у сфері розвідки, що допомагало протистояти загрозам з боку Ірану, Сирії, Іраку та терористичних угруповань, таких як ХАМАС і «Хезболла». Спільні зусилля були спрямовані на зменшення присутності Ірану в регіоні, знищення ракетних установок у Сирії та стримування її союзників – Росії, Іраку та Туреччини [17].

Дії Трампа щодо підтримки Ізраїлю були продиктовані не лише особистими симпатіями та міцною дружбою з

Беньяміном Нетаньягу, а й прагненням заручитися підтримкою впливової групи виборців – протестантів-євангелістів та американських євреїв, які є прихильниками підтримки Ізраїлю. Намагаючись підвищити свій знижений рейтинг після процедури імпичменту, Трамп розраховував, що рішучі проізраїльські кроки допоможуть йому здобути більше голосів на президентських виборах 2020 року. Проте, незважаючи на ці зусилля, на наступних виборах переміг представник демократів Джо Байден.

На відміну від прихильника Ізраїлю Трампа, який вживав жорстких заходів проти Ірану, Байден задекларував курс на збалансовану політику щодо палестино-ізраїльського конфлікту та захист прав людини. Він поновив участь США в миротворчій місії ООН БАФОР на Голанських висотах та відновив фінансову допомогу палестинцям [4]. Однак спроби вивести війська з Афганістану та налагодити діалог з Іраном протягом першого року призвели до ускладнення відносин США з близькосхідними союзниками та дестабілізації ситуації в регіоні. Це підірвало довіру союзників до здатності Вашингтона гарантувати безпеку, змусивши їх шукати альтернативні гарантії від Росії та Китаю, чия активність у регіоні зросла. Непослідовна політика останніх адміністрацій США на Близькому Сході лише поглибила хаос, посиливши вплив регіональних гравців та переорієнтацію низки країн на інших впливових акторів, що не відповідає геополітичним інтересам Сполучених Штатів [4].

На початку свого президентства Джо Байден не розглядав палестино-ізраїльське питання як першочергове, не призначаючи тривалий час спеціального посланника з цього питання, на відміну від попередніх адміністрацій. Він також не представив чіткого плану врегулювання конфлікту, зосередившись натомість на заявах про необхідність врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту на основі

принципа двох держав. Хоча адміністрація Байдена декларує підтримку ідеї «двох держав», конкретної стратегії врегулювання поки що немає. Після років руйнівної політики Трампа щодо палестинців США намагалися сприяти відновленню палестино-ізраїльських відносин, але без чіткого плану дій [4]. Президент США наголошував, що перш ніж вести переговори про врегулювання, потрібно вирішити більш нагальні проблеми, такі як погіршення якості життя палестинців на окупованих територіях, недорозвиненість цих районів і труднощі з водо- та енергопостачанням [18].

На відміну від попередніх адміністрацій, які пропонували конкретні ініціативи для врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту, такими як «Новий початок» Обама чи програма «Мир заради процвітання» Трампа, підхід Джо Байдена відрізняється уникненням чіткої позиції з ключових спірних питань, таких як статус Єрусалима, ізраїльських поселень і палестинських біженців. Байден надіслав сигнал про відхід від односторонньої підтримки Ізраїлю часів Трампа, проте не зробив конкретних кроків для відновлення ролі США як неупередженого посередника у врегулюванні конфлікту. Замість запропонування власної «дорожньої карти» нова адміністрація обрала більш обережну стратегію, утримуючись від жорстких позицій з принципів для палестино-ізраїльського протистояння питань та уникаючи конфронтації з будь-якою зі сторін [17].

Незважаючи на декларування більш збалансованого підходу до палестино-ізраїльського конфлікту, на практиці Джо Байден виявляв підтримку Ізраїлю. Зокрема, під час загострення у 2021 році, коли ХАМАС обстрілював Ізраїль ракетами з Сектора Газа, Байден комунікував з ізраїльським урядом, засуджуючи дії ХАМАСу та наголошуючи на праві Ізраїлю на самооборону. США виділили додатковий \$1 млрд для

зміцнення ізраїльської системи ПРО «Залізний купол» [2]. Водночас, адміністрація Байдена розглядала питання безпеки Ізраїлю в широкому регіональному контексті та закликала інші сторони долучитися до мирного процесу [9].

Після початку російської агресії в Україні напруження у відносинах США з Ізраїлем та арабськими країнами загострилося через їхню відмову приєднатися до західних санкцій проти Росії, що свідчить про зменшення впливу Вашингтона в регіоні [2]. Саме тому адміністрація Байдена почала рішучі дії. Засуджуючи в багатьох аспектах політику свого попередника, Джо Байден розглядав «Авраамські угоди» як шлях до подальшої нормалізації ізраїльсько-арабських відносин [4]. У першій половині каденції адміністрація Джо Байдена вважала за потрібне розвивати «Авраамські угоди» шляхом нових угод Ізраїлю з сусідами [12]. Зокрема, обговорювалася можливість встановлення дипломатичних відносин між Ер-Ріядом та Тель-Авівом в обмін на військові гарантії США для Саудівської Аравії. Однак Білий Дім спростував ці чутки, демонструючи обережність щодо складного переговорного процесу [8]. Бо існував великий шанс зірвання угоди саме через осуд зі сторони інших арабських держав. І основною причиною посередництва США у цій угоді були побоювання про посилення позицій КНР в регіоні, зокрема поглиблення відносин з Ізраїлем та арабськими країнами.

Однак у жовтні 2023 року масштабна терористична атака ХАМАСу в Ізраїлі, що спричинила численні жертви, зірвала цю угоду [10]. Ескалація конфлікту розглядалася як спроба Ірану та Росії не допустити нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами [16]. Жорстка відповідь Ізраїлю призвела до обурення арабо-місльманського світу, який звинувачував США у байдужості до палестинців через беззаперечну підтримку єврейської держави [14].

Незважаючи на це, США не припинили надавати допомогу своєму найбільшому союзнику. З жовтня 2023 року адміністрація Байдена надала Ізраїлю понад 100 пакетів військової допомоги, включно з боєприпасами, бомбами, ракетами та стрілецькою зброєю. У квітні 2024 року Байден розглядав нові продажі зброї Ізраїлю на \$18 млрд, включаючи 50 винищувачів F-15 [11].

Аналізуючи політику США в цьому регіоні, можна прослідкувати зміни у ставленні США до Близького Сходу. Видно, наскільки жорсткіше та рішучіше стала американська позиція в деяких аспектах. Яскравим прикладом цього є реакція Вашингтона на масований ракетний удар Ірану по всій території Ізраїлю 13 квітня 2024 року. Цей безпрецедентний акт став переломним моментом в ескалації ситуації на Близькому Сході, створивши передумови для переростання регіонального конфлікту в глобальне протистояння. Реакція міжнародної спільноти була рішучою: США, Велика Британія, Франція та інші країни долучилися до знищення іранських ракет ще в повітрі.

Ці позитивні зміни важливі не лише для США та Заходу загалом, а й особисто для президента Джо Байдена напередодні виборів. Зважаючи на нестабільний етап війни в Україні, адміністрація шукає нові можливості продемонструвати виборцям рішучість своєї політики. Так, на початку травня 2024 року з'явилася інформація про те, що Сполучені Штати та Саудівська Аравія розпочали переговори щодо безпрецедентної безпекової угоди за формулою «безпека в обмін на лояльність». Згідно з певними джерелами, США можуть гарантувати Ер-Ряду ядерний захист та сприяти створенню незалежної Палестинської Держави за умови визнання її саудитами. Натомість Саудівська Аравія має розірвати більшість зв'язків із Китаєм та Росією [13].

Висновки. Міцні американо-ізраїльські зв'язки мають глибоке історичне коріння, проте кожна нова адміністрація вносить корективи у формат цих особливих відносин. За Трампа взаємодія США з Ізраїлем набула безпрецедентно проізраїльського характеру. Його одностороння підтримка Тель-Авіва сприяла «Авраамським угодам» з арабськими країнами та покращенню американо-ізраїльських відносин, але погіршила стосунки з палестинцями і радикальними режимами. Байден спочатку обрав ліберальний курс з акцентом на демократію та права людини, як і його попередник з демократичної партії, прагнучи деескалації близькосхідного конфлікту. Проте агресія Росії в Україні та загрози від Ірану змусили адміністрацію переосмислити важливість регіону і перейти до більш реалістичного підходу заради національної безпеки США. Це спонукало Байдена до збалансованої позиції щодо Ізраїлю з урахуванням геополітичних чинників.

Список літератури:

1. Вергелес А. В. Безпековий вимір американсько-ізраїльських відносин за президентства Дональда Трампа. *Цифровий архів Острозької академії*. 2020. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324186319.pdf>. (дата звернення: 21.03.2024)
2. Захарченко А., Александрюк В. «Авраамські угоди» та перспективи врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Репозитарій Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. 2022. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/34633>. (дата звернення: 21.03.2024)
3. Захарченко А. М. Відносини між США та ЄС в контексті проблем безпеки Близького Сходу в період президентства Д. Трампа. *Політичне життя*. 2022.

- URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7966>. (дата звернення: 21.03.2024)
4. Швед О. В. Формування основних засад близькосхідної політики адміністрації Джо Байдена. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. URL: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/view/181>. (дата звернення: 21.03.2024)
 5. The Abraham Accords Declaration. U.S. Department of State. 2020. URL: <https://www.state.gov/the-abraham-accords/>. (дата звернення: 21.03.2024)
 6. Soekarno A. A. United States' unwavering support to Israel: biased foreign policy in Israel-Palestine conflict under president Donald Trump's Administration (2016-2019). *Journal of International Relations*. 2019. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/United-States'-Unwavering-Support-to-Israel%3A-Biased-Soekarno-Uto-mo/32694773d4c6ec12a88063875f2eba321bdd9eeb>. (дата звернення: 21.03.2024)
 7. Dekhakhena A. Fuelling disdain: President Trump's policy towards the Israeli-Palestinian conflict. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*. 2021. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1484698>. (дата звернення: 21.03.2024)
 8. Exclusive: US-Saudi defence pact tied to Israel deal, Palestinian demands put aside. / S.Nakhoul, J. Mackenzie, M. Spetalnick, A. Yaakoubi. *Reuters*. 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/us-saudi-defence-pact-tied-israel-deal-palestinian-demands-put-aside-2023-09-29/>. (дата звернення: 21.03.2024)
 9. Jiang Z. Biden's Middle East policy: inheritance and changes to Trump's Middle East policy. Jiang. *Atlantis Press*. 2021. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/icprss-21/125961705>. (дата звернення: 21.03.2024)
 10. Livni E., Gupta G. What we know about the war Between Israel and Hamas. *The New York Times*. 2023. URL: <https://www.nytimes.com/article/israel-gaza-hamas-what-we-know.html>. (дата звернення: 21.03.2024)
 11. Masters J., Merrow W. U.S. Aid to Israel in four charts. *Council on Foreign Relations*. 2024. URL: <https://www.cfr.org/article/us-aid-israel-four-charts>. (дата звернення: 21.03.2024)
 12. Mouton D. E. The post-October 7 US strategy in the Middle East is coming into focus. *Atlantic Council*. 2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-in-the-middle-east-is-coming-into-focus/>. (дата звернення: 21.03.2024)
 13. Nardelli A., Jacobs P., Martin A. US and Saudis near defense pact meant to reshape *Middle East Bloomberg*. 2024. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-05-01/us-and-saudis-near-defense-checkout=true>. (дата звернення: 21.03.2024)
 14. Nereim V., Rubin A., Ward E. U.S. response to Israel-Hamas war draws rury in Middle East. *The New York Times*. 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/10/17/world/middleeast/biden-israel-gaza-anger.html>. (дата звернення: 21.03.2024)
 15. Norlen T., Sinai T. The Abraham Accords – Paradigm Shift or Realpolitik? *The George C. Marshall European Center for Security Studies*. 2020. URL: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/abraham-accords-paradigm-shift-or-realpolitik#toc-united-states-interests-calculations>. (дата звернення: 21.03.2024)
 16. Pacchiani G. Hezbollah praises Hamas, says attack is message to Arab countries normalizing ties with Israel. *The Times of Israel*. 2023. URL: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/hezbollah-praises-hamas-says-attack-is-message-to-arab-countries-normalizing-
 - 17.

ties-with-israel/. (дата звернення: 21.03.2024)

18. Richman J. Trump approves largest-ever aid package to Israel. *Jewish Journal*. 2018. URL: <https://www.sun-sentinel.com/florida-jewish-journal/fl-jj-trump-aid-package-israel-turkey-f-35s-20180814-story.html>. (дата звернення: 21.03.2024)
19. Youssef H. 10 things to know: Biden's approach to the Israeli-Palestinian conflict. United States Institute of Peace. 2021. URL: <https://www.usip.org/publications/2021/06/10-things-know-bidens-approach-israeli-palestinian-conflict>. (дата звернення: 21.03.2024)

Рекомендовано до друку –
к. політ. наук, доцентом Захарченко А. М.

Стаття надійшла в редакцію 14.05.2024 р.

Zubova A. O. - student of the Faculty of International Relations, Political science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

US-ISRAELI RELATIONS DURING THE PRESIDENCY OF DONALD TRUMP AND JOE BIDEN

The article is devoted to a comparative analysis of U.S.-Israeli relations during the administrations of Donald Trump and Joe Biden. The author examines in detail the approaches of the two presidents towards the Israeli-Palestinian conflict and their policies regarding Israel. Significant attention is paid to the unprecedented support for Israel during Trump's tenure, including the recognition of Jerusalem as the capital and sovereignty over the Golan Heights. In contrast, the author analyzes Biden's policy of reviving the idea of a Palestinian state and a more balanced approach to the conflict.

Key words: *United States of America, Israel, Donald Trump, Joe Biden, Middle East, Israeli-Palestinian conflict, security, Iran.*

УДК 327(73:520-074)"1945/1952"

Яна Конюшенко

РОЛЬ США У КОНТЕКСТІ КАПІТУЛЯЦІЇ ТА ОКУПАЦІЇ ЯПОНІЇ

Стаття описує події, що відбулися в Японії наприкінці Другої світової війни, включаючи передумови та процес капітуляції, окупаційний режим США, який тривав з 1945 по 1952 рік. Цей період характеризувався значними політичними, економічними та соціальними реформами, спрямованими на демілітаризацію та демократизацію країни. Детально розглядаються роль США під час окупації та становлення Японсько-американських відносин, Сан-Франциський мирний договір 1951 року, який офіційно закінчив війну між Японією та союзниками і встановив нові відносини між країнами. Увага приділяється: особливостям договору, таким як відмова Японії від територій, репарацій; нова конституція.

Ключові слова: США, капітуляція, окупація, Сан-Франциський договір, повоєнна Японія, Дуглас Макартур, конституція 1947 року.

Постановка проблеми. Капітуляція Японії 1945 року та наступний за нею окупаційний режим силами США та союзників стали поворотними моментами в історії країни. Цей період знаменував кінець Другої світової війни та початок нового шляху розвитку нації. США мали великий вплив на трансформацію країни, були головною силою в окупації і активно проводили реформи, демократизували суспільство та розробляли конституцію, зокрема, 9-ту статтю. Після Другої світової війни США мали два основних завдання щодо Японії: забезпечити безпеку у Західному Тихоокеанському регіоні та сприяти демократизації країни. Підписаний у 1951 році Сан-Франциський мирний договір завершив

окупацію, визначив розмір репарацій та освітлив вирішення претензій до територій.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Важливим джерелом інформації є мемуари та щоденники учасників подій, як з японського, так і з американського боку. «This Is My Life» General Douglas MacArthur, – ці мемуари, написані Верховним головнокомандувачем союзними окупаційними військами в Японії, описують його військовий та побутовий досвід під час війни та окупації. Книга «The Story of a Nation» Edwin O. Reischauer – детально описує події, що призвели до капітуляції Японії, та перші роки окупації; ознайомившись з щоденником «The Imperial Navy in the Pacific War: The War Diary of Admiral Shimomura» Sadao Sato, можна зрозуміти як поведив себе Імператорський флот у Японії наприкінці Другої світової війни. Також важливі промови: «Заява президента про оголошення використання атомної бомби в Хіросімі», Гаррі С. Трумен, 1945 р., і промова генерала Дугласа Макарура з нагоди капітуляції Японії, сам Акт про капітуляцію 2 вересня 1945 р. Ці матеріали дають можливість краще зрозуміти мотивації та погляди людей, які безпосередньо брали участь в окупації. Ця тема досліджувалися рядом науковців: С. Резніченко, Р. Садикова, О. Москаленко, С. Корсунський, В. Іванченко, С. Віднянський.

Метою статті є комплексне та неупереджене дослідження капітуляції, окупації Японії після Другої світової війни та ролі США у цих процесах. Важливо проаналізувати основні причини та передумови капітуляції Японії, описати структуру та методи окупаційного управління, дослідити політичні, економічні, соціальні та культурні реформи, проведені окупаційною владою, та оцінити наслідки.

Виклад основного матеріалу. Після розгрому в битві за Мідвей у травні 1942 р., японські війська розпочали поступовий відступ з усіх захоплених

територій, зазнаючи поразки протягом 1943–1945 рр. [12]. 7 липня 1945 р. президент США Гаррі Трумен заявив, що союзники не мають іншого вибору, крім як вторгнутися на Японські острови і знищити японську армію та флот; він зазначив, що союзники будуть використовувати атомну бомбу, якщо Японія не капітулює [11]. Японський уряд відкинув вимоги союзників про капітуляцію і вже 6 серпня 1945 р. США скинули атомну бомбу на Хіросіму. Це рішення було прийнято після того, як стало зрозуміло, що Японія не збирається капітулювати і в цей же день через 16 годин Трумен зробив нову промову, яка описує використання атомної бомби проти Хіросіми як стратегічний крок для зростання військової потужності [11]. Президент заявляє, що атомна бомба – це використання сили всесвіту проти тих, хто вів війну на Далекому Сході. Також висловлюється готовність знищити всі продуктивні підприємства Японії та повністю паралізувати її здатність вести війну, включаючи заводи та комунікації [11]. Важливо зазначити, що США було необхідно припинити активне просування радянської армії глибше в Японію, вони були стурбовані, що Радянський Союз зможе поширити комунізм в Японії, якщо та капітулює без умов [7]. Ядерні бомби, використані США для демонстрації своєї військової потужності перед СРСР, презентували собою невідому, нову зброю. Атомний удар по Нагасакі 9 серпня 1945 р. та початок вторгнення на землі Японії призвів до внутрішніх розколів у японському керівництві, яке пізніше прийняло рішення про капітуляцію 15 серпня [14].

Капітуляція відбулася на борту USS *Missouri*. У своїй промові президент Гаррі Трумен 14 серпня 1945 р. оголосив про прийняття Японією Потсдамської декларації та беззастережну капітуляцію, він підкреслив відповідальність Японії за війну та

її жахливі наслідки та застеріг від майбутніх воєн, закликаючи до миру та єднання [15]. Імператор Хірохіто 15 серпня підтвердив капітуляцію Японії та визнав поразку країни, він взяв на себе відповідальність за дії Японії під час війни [13]. 2 вересня 1945 р. генерал Дуглас Макартур оголосив про закінчення Другої світової війни та перемогу союзників, він закликав до демократизації Японії та захисту свободи особистості, слова, переконань та верховенства права [8]. У своїй промові він підкреслив важливість перетворення Японії на миролюбну націю, яка сприятиме миру та процвітанню в Азії та світі та попередив про небезпеку ядерної зброї та закликав до створення більш справедливої світової системи, щоб запобігти майбутнім війнам [8].

США на чолі з Макартом та імператором Хірохіто були головною силою в окупації, яка тривала з 1945 р. по 1952 р., вони відповідали за забезпечення безпеки, керування країною, проведення реформ та трансформацію країни. Окрім США, окупацією займалися Великобританія, Китай та СРСР [7]. Суттю окупаційного режиму було не просто окупувати територію Японії, допомогти їй стати такою країною, яка б ніколи більше не воювала, особливо з США [1]. Це означало необхідність зробити з Японії розвинену державу, тобто залежну від США, наприклад за допомогою тісної економіки та демократії [18]. Макартур видав директиви, в яких закріплювалися основні завдання окупації, такі як встановлення миру та демократії, демілітаризація, децентралізація влади та розвиток економіки Японії [2]. Реформи характеризуються наступним: будівництво демократії; змінення акценту обов'язків на права особистості, індивідуалізм; необхідність прибрати войовничий дух японців; заборона рабства; будівництва ринкової економіки, оголошення економічної свободи, ведення бізнесу за сучасними схемами [9].

Підписаний 8 вересня 1951 р. Сан-Франциський мирний договір завершив

окупацію Японії. Підписання затягувалось на багато років через різні погляди між державами-переможницями та неготовність самої Японії [10]. Передбачалось, що Японія відмовиться від всіх своїх претензій на території, які вона захопила в ході війни та виплатить репарації у розмірі 1 мільярда доларів США [4]. Ці репарації повинні були бути сплачені впродовж 12 років, починаючи з 1955 р., але у 1965 році Японія і Південна Корея підписали угоду, в якій Японія офіційно вибачилася за свої дії та виплатила Південній Кореї 800 мільйонів доларів США, завершивши процес виплати репарацій та потім закріпивши свій суверенітет [5]. Репарації були сплачені в основному у вигляді сировини, а не грошей [10]. Японія поставляла союзникам вугілля, сталь, мідь, залізо та інші матеріали. СРСР та його сателіти, такі як Польська Народна Республіка і Чехословацька республіка, відмовились підписувати договір, як і країни, що не були представлені на конференції, такі як Бірма, ДРВ, Індія, КНДР, КНР та МНР [4]. Радянський Союз не взяв участь в конференції через невідповідність його інтересам, оскільки договір не передбачав доступу до Японських островів (Курильських) та не враховував його вимог щодо репарацій [3, с. 55]. 19 січня 1952 р. США та Японія уклали договір про співпрацю та безпеку, встановивши військовий союз. Цей договір передбачав розміщення американських військ в Японії та надання їй військової та економічної підтримки від США. Нова конституція Японії 1947 р., яка була розроблена штабом Макартура та визначала демократичну форму правління, стала основою цього договору, зокрема відомою своєю «пацифістською статтею», що відмовляла Японію від права на війну та застосування сили в міжнародних конфліктах [17].

Висновки. Після атомних бомбардувань Японія капітулювала, відкриваючи двері до окупаційного режиму (1945–1952 рр.), керованого США та союзниками, щоб

перетворити країну на демократичну націю. Директиви Макартура забезпечили демократію, децентралізацію влади, демілітаризацію та економічний розвиток. США сприяли створенню нової конституції, встановивши парламентську демократію. За 9 статтею Японія відмовилася від війни та прийняла роль мирувідновлювача. Радикальні перетворення часів окупації стали фундаментом тісної дипломатії США і Японії. Сан-Франциський договір (1952 р.) закінчив окупацію і повернув Японії суверенітет, але він не вирішив усіх проблем, також не всі країни прийняли його. Співпраця між США та Японією у безпеці та економіці стала основою після підписання договору 1952 р. та його оновленою версією 1960 р. [15]. Оновлений договір передбачав, що США продовжуватимуть надавати Японії військову допомогу та гарантуватимуть її безпеку [6]. Японія, у свою чергу, зобов'язувалася дозволити США зберігати свої військові бази на своїй території. Це сприяло стабільності та запобігло мілітаризму, а також стримувало радянський вплив в Азії. Роль США була визначною, допомагаючи Японії стати сучасною, мирною та процвітаючою державою.

Список літератури:

1. Віднянський С., Мартинов А. Світ після 2 вересня 1945 р. *Український історичний журнал*. 2015. № 5. С. 4–18.
URL:<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/109699> (дата звернення: 14.05.2024)
2. Іванченко В. Культурні та соціальні зміни в Японії під час окупації США. 2018. С. 5–11 (дата звернення: 14.05.2024)
3. Корсунський С. Як будувати відносини з країнами Азії. Харків: Наука, 2021, С. 52–65.
4. Москаленко О. Н. Друга світова війна: Історія дипломатії. 2010. С. 20 (дата звернення: 14.05.2024)

5. Резніченко С. В. Японсько-радянський політично-дипломатичний діалог в ході підготовки до укладання «Спільної декларації» та позиція США (1955-1956 роки). *Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр.* Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Вип. 3. С. 102-107. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/16046> (дата звернення: 14.05.2024)
6. Садикова Р. О. Japan's foreign policy doctrines from the "Cold war" period. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. №224. С. 104–106. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/55854> (дата звернення: 14.05.2024)
7. Цололо С. В. До проблеми характеру імператорської влади в Японії в окупаційний період (1945–1952). *Сходознавство*. 2008. № 44. С. 135–144. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/20777> (дата звернення: 14.05.2024)
8. MacArthur D. Online speech bank: Speech at the surrender of Japan, ending World War II. URL: <https://www.doe.mass.edu/mcas/pdf/2016/268998.pdf> (дата звернення: 14.05.2024)
9. MacArthur D. «This Is My Life». URL: <https://www.macarthurmemorial.org/DocumentCenter/View/1689/BioDouglasMacArthur?bidId=> (дата звернення: 14.05.2024)
10. Edwin O. Reischauer. Japan: The Story of a Nation. 2020. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Japan.html?id=8u6_DwAAQBAJ&redir_esc=y (дата звернення: 14.05.2024)
11. Harry S. Truman. National Archives: Presidential Speeches. "Statement by the President Announcing the Use of the A-Bomb at Hiroshima". August 6, 1945. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/august-6-1945-statement-president-announcing-use-bomb#:~:text=We%20are%20now%20prepared%20to,Japan's%20power%20to%20make%20war.> (дата звернення: 14.05.2024)
12. Jagannath University Journal of Arts, «US-Japan Relations: Analyzing Historical Events of Diplomacy in the Post World War-II Era» Vol. 9, No. 1. January-June 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/361525932_US-Japan_Relations_Analyzing_Historical_Events_of_Diplomacy_in_the_Post_World_War-II_Era (дата звернення: 14.05.2024)
13. National Archives. Цитата: Акт про капітуляцію; 2 вересня 1945 р.; Звіти Об'єднаного Комітету начальників штабів США; Група запису 218. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/surrender-of-japan> (дата звернення: 14.05.2024)
14. Sadao Sato. The Imperial Navy in the Pacific War: The War Diary of Admiral Shimomura. URL: https://brill.com/downloadpdf/view/journals/jaer/29/2/articlep192_005.pdf (дата звернення: 14.05.2024)

Koniushenko Y. G. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE ROLE OF THE USA IN THE CONTEXT OF THE SURRENDER AND OCCUPATION OF JAPAN

The article describes the events that took place in Japan at the end of World War II, including the background and process of surrender, the occupation regime of the United States, which lasted from 1945 to 1952. This period was characterized by significant political, economic and social reforms aimed at demilitarization and democratization of the

country. The role of the United States during the occupation and the formation of Japanese-American relations, the San Francisco Peace Treaty of 1951, which officially ended the war between Japan and the Allies and established new relations between the countries, are considered in detail. Attention is paid to: features of the treaty, such as Japan's renunciation of territories, reparations; the new constitution.

Key words: USA, capitulation, occupation, San Francisco Treaty, post-war Japan, Douglas MacArthur, 1947 constitution

Рекомендовано до друку – ст. викладач кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Велика О. В.

Стаття надійшла в редакцію 15.05.2024 р.

УДК 327.1(497.11):061.1

Діана Крючкова

ЄВРО-АТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СЕРБІЇ

У статті аналізуються основні стратегічні напрямки зовнішньої політики Сербії під впливом історичних та геополітичних трансформацій кінця ХХ – початку ХХІ століття. Зокрема, проаналізовано особливості європейського та євроатлантичного напрямків розвитку Сербії, окреслено специфіку формування та розвитку відносин Сербії з глобальними акторами та міжнародними організаціями, досліджено основні зміни у зовнішньополітичних стратегіях Сербії на сучасному етапі розвитку, основними напрямками яких є: зміцнення демократичних інститутів, верховенство права; зниження рівня корупції; підвищення потенціалу організацій громадянського суспільства та незалежних ЗМІ; сприяння широкомасштабному інклюзивному економічному прогресу; посилення експорту та прикордонний контроль; вибудовування добрих відносин з сусідніми країнами. Автором залучені роботи провідних українських та зарубіжних науковців, а також дані ЗМІ, що ілюструють ступінь розвитку проблематики щодо євроатлантичного вектору зовнішньої політики Сербії в сучасних умовах глобальних трансформацій.

Ключові слова: Сербія, ЄС, Росія, НАТО, ООН.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де глобалізація та постійні геополітичні зміни є невід'ємною частиною, зовнішня політика кожної країни стає важливим фактором у визначенні її міжнародного статусу та ролі

на світовій арені. Це також стосується Сербії, як і багатьох інших країн. Протягом ХХІ століття Сербія зіткнулась з численними випробуваннями та змінами у своїй зовнішній політиці, які були спричинені внутрішньополітичними, регіональними та міжнародними чинниками. Сербія упродовж декількох десятиліть має репутацію країни з найбільш невизначеною позицією в системі міжнародних відносин на Балканському півострові.

Метою статті є дослідження основних напрямків і стратегії зовнішньої політики Сербії в період значних історичних подій і геополітичних змін, що відбулися в Сербії наприкінці ХХ-го століття і на початку ХХІ-го століття. Також серед завдань дослідження можна окреслити наступні: аналіз європейського та євроатлантичного напрямків Сербії; вивчення відносин Сербії з глобальними акторами та міжнародними організаціями; дослідження змін у зовнішньополітичних стратегіях.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Для дослідження, представленого в цій публікації, було використано низку наукових публікацій, медійних джерел, аналітичних матеріалів сербських та європейських авторів. У списку науково-дослідницьких робіт представлені праці українських, сербських, а також зарубіжних журналістів та науковців. Особлива увага приділена роботам видатних сербських авторів Б. Раделіча та Д. Базіча, відомих своїми публікаціями з питань зовнішньої політики Сербії в умовах євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Початок формування відносин Сербії з Європейським Союзом почався ще за часів колишнього президента Бориса Тадіча та прем'єр-міністра, а нині президента Олександра Вучича. Хоча ЄС привітав бажання Сербії приєднатися до союзу, він обумовив прогрес кандидатури Сербії в ЄС

щодо нормалізації відносин країни з Косово. Більшість країн-членів Європейського Союзу визнали Косово як незалежну країну, а п'ять країн ЄС – ні з різних причин, у той час деякі з їхніх власних меншин вимагають незалежності. Участь Європейського Союзу надала допомогу та застосувала свою політику умовності, тому сербське керівництво приймає рівень і швидкість співпраці як з ЄС, так і з Гаазьким трибуналом. Співпраця з Гаазьким трибуналом просувалась задовільно, в результаті чого Сербія стала кандидатом на вступ до ЄС у 2012 році. Згодом у 2013 році між ЄС і Сербією було підписано «Угоду про стабілізацію та асоціацію» [8, р. 287].

У січні 2014 року Сербію офіційно запросили розпочати переговори про членство в ЄС. Сербія мала на меті завершити переговори з ЄС і стати членом Європейського Союзу до 2020 або 2021 року. У грудні 2015 року ЄС розпочав переговори щодо двох розділів: фінансового контролю та Косово. У жовтні 2017 р. прем'єр-міністр Ана Брнабич здійснила свій перший офіційний візит до інституцій ЄС із запевненням, що Сербія прагне приєднатися до ЄС і бути його активним членом [2, р. 157].

Нещодавно Єврокомісія переглянула графік вступу до Європейського Союзу до 2025 року та заявила, що Сербія і Чорногорія є двома найпершими можливими кандидатами на вступ до союзу, враховуючи їхні досягнення до цього часу. Однак, вважається, що Сербія має розбіжності щодо статусу Косова й це може уповільнити вступ до Європейського Союзу. З того часу, як Сербія стала країною-кандидатом на вступ до ЄС, їй надається фінансова допомога ЄС через Інструмент допомоги перед вступом. Зараз існує близько 600 проектів ЄС, які реалізуються в тісній співпраці з сербською владою, бізнесом і громадянським суспільством [3, р.18]. Хоча Сербія наполягала на тому, що вона

може вільно балансувати у відносинах між ЄС і Росією, ЄС критикував Сербію за те, що вона не приєдналася до санкцій проти Росії у відповідь на дії Росії в Україні. Європейський Союз також стурбований потенційною політичною нестабільністю і впливом третіх держав, таких як Росія, Китай і Туреччина на Західні Балкани [6, р. 33]. Прихильники розширення ЄС бачать у ньому головний інструмент забезпечення миру, стабільності, процвітання та верховенства права в регіоні. Також припускають, що ЄС відчуває потребу в нових місіях та цілях, наприклад, інтеграції Західних Балкан після Brexit.

Таким чином, можна сказати, що якщо говорити про Косово як про європейську проблему, є також різні аспекти, які заслуговують на увагу. Наприклад, враховуючи низку критеріїв, яким повинна відповідати будь-яка країна, яка прагне до членства в Європейському Союзі, об'єктивно можна сказати, що Косово, ймовірно, зіткнеться з численними перешкодами. В економічному плані ЄС є найбільшим торговельним партнером Сербії, на який припадає 56 відсотків внутрішнього експорту.

Ідеологічно, хоча Югославія під владою Й. Тіто часто пишлася своєю схожістю з Радянським Союзом, сучасні серби намагаються бути ближчими до ЄС та Заходу. Крім того, рішення Росії не визнавати незалежність Косово не обов'язково має бути пов'язане з ідеологічною близькістю, воно також може сприйматися як її власне прагнення бути більш актуальним у ЄС та міжнародній політиці. Прагнення остаточного членства в Європейському Союзі є спільним знаменником для всіх країн Західних Балкан [3, р. 19].

Відносини США з Сербією погіршились, коли у 1999 році серби почали етнічні чистки та депортації етнічних албанців, які проживали переважно в провінції Косово у Сербії.

Потім почалось бомбардування Сербії з боку НАТО, яке тривало 78 днів доки сербський уряд не погодився на створення УНМІК (Місія ООН у Косово) і НАТО під керівництвом Сили Косова (KFOR), які дозволили переміщенням особам і біженцям повернутися до своїх домівок [4, р. 42]. Сполучені Штати офіційно відновили своє посольство в Югославській федерації у 2001 році після краху режиму сербського лідера Слободана Мілошевича в 2000 році [4, р. 43]. США розглядали Сербію як демократичну та процвітаючу країну, яка перебуває в мирі зі своїми сусідами та інтегрована в євроатлантичні інституції, як важлива частина своєї ключової політичної мети – цілісної та вільної Європи. Америко-сербські зв'язки знову погіршилися після визнання США незалежності Косова у лютому 2008 року. Сполучені Штати загалом залишаються найвпливовішим міжнародним прихильником Косова. На початку 2016 року відносини між США та Сербією натрапили на перешкоду, коли посол США разом зі своїм колегою звинуватили Олександра Вучича в розпалюванні хаосу в Сербії. Згодом стосунки налагодилися, і в червні 2017 року президент Вучич відвідав Вашингтон і зустрівся з віце-президентом Майком Пенсом. Деякі члени Конгресу висловили стурбованість зустріччю через відносини Сербії з Росією, але повідомлялося, що віце-президент М. Пенс підняв питання Росії та російського «гуманітарного» центру в Ніші, Сербія, з Вучичем [7, р. 9]. Відносини знову зіпсувалися в жовтні 2017 року, коли посла США в Белграді звинуватили у втручанні у внутрішні справи Сербії після того, як він критикував міністра оборони Олександра Вуліна, який висловив підтримку засудженим військовим злочинцям, припускаючи, що такі коментарі можуть підірвати зусилля щодо покращення іміджу Сербії в Сполучених Штатах. Подібні скарги знову вибухнули в Белграді після візиту в жовтні 2017 року депутата

США та помічника держсекретаря Хойта, якого серби звинувачували у вимогах до Белграда вибирати між Заходом і Москвою [7, р. 10]. За даними Державного департаменту США, цільова допомога США буде зосереджена на допомозі Сербії у її подальшій інтеграції в ЄС у міру просування вперед у переговорах і відкриття додаткових розділів у процесі вступу. Допомога буде зосереджена на зміцненні демократичних інститутів і верховенства права; зниження рівня корупції; підвищення потенціалу організацій громадянського суспільства та незалежних ЗМІ; сприяння широкомасштабному інклюзивному економічному прогресу; посилення експорту та прикордонний контроль; і будівництві добрих відносин з сусідніми країнами. Відповідно США також допоможуть створити стійкість Сербії перед обличчям зовнішнього тиску з Росії. Інша допомога США буде спрямована на посилення експортного та прикордонного контролю Сербії, зокрема, проти поширення зброї масового ураження. Сербсько-американські військові відносини також покращилися, коли військова допомога США посприяла Сербії взяти участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру». Таким чином, можна визначити, що відносини Сербії зі Сполученими Штатами є нестабільними, та зазнають значної протидії з боку Росії.

Відносини між Республікою Сербія і НАТО багато в чому є особливими через історичну ситуацію, нещодавні події та невирішені поточні питання, які є їхнім відображенням. Позиція НАТО щодо питання Косова і Метохії, визнання більшістю членів Альянсу одностороннього проголошення незалежності Косова і участь НАТО/КФОР у створенні косовських сил безпеки вплинули і надалі впливатимуть на нинішній рівень відносин між Республікою Сербія і НАТО [1, р. 789]. Проте обидві сторони визнають, що розвиток партнерства, в тому числі

членство Сербії в Альянсі, сприятиме розбудові стабільності та довіри на Балканах і в ширшому євроатлантичному регіоні. У цьому контексті для Сербії участь у програмі НАТО-ПЗМ наразі є найбільш прийнятною основою для розвитку відносин і співробітництва з НАТО, її державами-членами та іншими учасниками Альянсу, особливо з огляду на характер цієї програми, її гнучкість і потенціал для адаптації до потреб кожної країни-учасниці. Безпосередньо перед приєднанням до Програми відносини між Республікою Сербія і НАТО були динамічними і висхідними, характеризувалися добрим діалогом. Паралельно з налагодженням відносин з політичними і військовими структурами НАТО, Сербія розвивала багатостороннє співробітництво в галузі політики безпеки і оборони з країнами-членами НАТО [1, р. 798]. 29 листопада 2006 року на саміті НАТО в Ризі Республіка Сербія була представлена Чорногорією, а Боснія і Герцеговина була запрошена до участі в програмі "Партнерство заради миру", яка була включена до підсумкового документа саміту [1, р. 796]. 14 грудня 2006 року президент Сербії Борис Тадич підписав у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі рамковий документ, що містить основні принципи програми, зробивши Республіку Сербія повноправним учасником програми з правом участі в дискусіях у Раді євроатлантичного партнерства, а також у комітетах і робочих групах НАТО, відкритих для партнерів. Після підписання Рамкового документа уряд Республіки Сербія ухвалив презентаційний документ, представлений міністром закордонних справ Вуком Єремичем у штаб-квартирі НАТО 5 вересня 2007 року. У документі окреслені сфери співробітництва з НАТО, заходи, заплановані Республікою Сербія для досягнення цілей партнерства, а також військові та інші можливості, що надаються програмою Партнерство з індивідуальними обов'язками (ПІО) [7,

р. 11]. У своєму поданні Республіка Сербія підкреслює своє бажання брати активну участь у програмі ПЮ і готовність брати участь майже в усіх встановлених механізмах програми, в тому числі в Індивідуальному плані дій партнерства, який є подальшою формою співробітництва. З моменту приєднання до програми ПЮ було здійснено низку кроків, спрямованих на посилення участі Республіки Сербія в ПЮ, і досягнуто прогресу у співпраці, який НАТО вітає. Республіка Сербія і НАТО підписали угоду про безпеку 1 жовтня 2008 року, яка була ратифікована Народною скупщиною Республіки Сербія 5 липня 2011 року [1, р. 798]. Угода гарантує мінімальні стандарти безпеки для обміну інформацією. Вона уможливує обмін секретною інформацією з НАТО і створює умови для того, щоб Республіка Сербія відігравала активнішу роль у програмі СВО (Співпраця з обороною). Наприкінці жовтня 2008 року уряд Республіки Сербія ухвалив рішення про створення делегації Республіки Сербія в НАТО. Це стало важливим кроком на шляху до посилення дипломатичної та оборонної військової присутності в штаб-квартирі НАТО з метою сприяння діалогу і співпраці в рамках програми "Партнерство заради миру". У 2008 році відбулося офіційне відкриття Делегації Республіки Сербія в НАТО, а в грудні 2009 року була прийнята перша Індивідуальна програма партнерства (ПП) між Республікою Сербія і НАТО на період 2009-2010 років; ПП визначає участь Сербії в програмі відповідно до цілей і сфер співробітництва, викладених у цьому документі. Другий Індивідуальний план партнерства охоплював період 2010-2011 років. Третій план, що охоплює період 2011–2012 рр., все ще перебуває на стадії підготовки і був схвалений урядом Республіки Сербія наприкінці грудня 2010 р., а НАТО – у січні 2011 р. У лютому 2011 р. уряд Республіки Сербія вирішив розпочати процедуру Індивідуального

плану дій щодо партнерства (ПДП) як більш інтенсивну форму співпраці в рамках програми "Партнерство заради миру". Уряд Республіки Сербія ухвалив відповідний документ 14 липня 2011 року, який був представлений у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі 25 листопада 2011 року. Ці заходи здійснювалися відповідно до зобов'язань Республіки Сербія брати активну участь у коаліційних силах, але в рамках політики військового нейтралітету Республіки Сербія. Республіка Сербія і НАТО також проводили спільні заходи в рамках "Процесу планування та огляду", особливо важливого механізму СПБО, який сприяє військовому співробітництву в рамках СПБО. 19 лютого 2016 року президент Сербії Томіслав Ніколіч у своєму листі підтвердив план співпраці з НАТО. 12 лютого сербські депутати схвалили угоду про надання дипломатичного імунітету і матеріально-технічної підтримки представникам НАТО. Цей останній крок Белграда потрапив у заголовки газет у Сербії, викликавши низку протестів по всій країні і заклики до проведення референдуму. Угода про логістичну співпрацю між урядом Республіки Сербія і Організацією НАТО з підтримки і постачання (ОНПП) створює основу для ще тіснішої співпраці між Сербією і НАТО [1, р. 780]. Угода визначає відносини між Сербією і НАТО відповідно до Плану дій щодо індивідуального партнерства – найвищого рівня співпраці для країн, які не є членами НАТО. Згідно з угодою, членам НАТО надається свобода пересування по території Сербії, доступ до всіх урядових і цивільних об'єктів, а також право використовувати сербські гарнізони та інфраструктуру. Члени НАТО також звільняються від усіх податків і зборів і користуються дипломатичним імунітетом. Ця форма співпраці набагато менш вигідна для Сербії, ніж членство в НАТО.

Понад 80 % сербської громадськості виступає проти співпраці з НАТО, особливо з огляду на бомбардування

альянсом сербських цивільних і військових об'єктів у 1999 році. Проте майбутні потенційні можливості вступу Сербії до ЄС є досить вірогідними за умови виконання всіх висунутих вимог економічного та політичного характеру.

Висновки. В нинішньому уявленні Сербія є країною, яка має намір до вступу в Європейський Союз, а у той самий час має тісні та дружні зв'язки з Російською Федерацією. Зусилля Росії у формуванні ідентичності населення Сербії можуть стати сигналом для Європейського Союзу про її неефективність і неспроможність зробити те саме. Стратегічне партнерство, «виправдане» на основі економічної співпраці, є нереалістичним у світлі відстані між Сербією та Росією, а також через те, що Сербія вже здійснює більшу частину своєї торгівлі та прямих іноземних інвестицій з країнами ЄС. Сербія прагне приєднатися до Європейського Союзу, але для цього потрібно припинити балансування між ЄС та Росією, обравши єдиний європейський вектор розвитку, тому що зміцнення позицій Росії в Сербії є послаблюючим чинником європейських сил в цій країні.

Зауважимо, що після закінчення холодної війни була поширена думка, що розпад Радянського Союзу означав завершення певних змагань між Сходом і Заходом у міжнародній політиці. Косовська криза 1998–1999 рр. випробувала цей новий порядок між Заходом і Росією. Росія намагалася зберегти певний вплив на розгортання цього конфлікту, дотримуючись прагматичного підходу співпраці із Заходом. Це було марно, оскільки врешті-решт НАТО вирішило, що військове втручання в Сербії/Югославії, проти якого рішуче виступала Росія, було єдиним життєздатним вирішенням кризи. Росія, слабка в економічному та військовому відношенні, могла лише спостерігати, поки бомбардування НАТО витіснило сербські війська з Косова та дало провінції де-факто автономію в складі Югославії. У

постконфліктний період ЄС взяв на себе роль головного гравця в регіоні завдяки своїй політичній та економічній підтримці та обіцянці, що всі країни Західних Балкан одного дня приєднаються до Союзу. Слід зазначити, що війна в Україні та зростання напруженості між ЄС і США з одного боку та Росією з іншого чинили тиск на Сербію з метою переглянути свою зовнішньополітичну стратегію. Сербія увійшла до ЄС і НАТО, неодноразово засуджуючи Росію та підтримуючи Україну, але не вводила санкцій проти Росії. В середині країни ліва екологічна та ліберальна опозиція виступає за санкції, тоді як права опозиція в Сербії виступає проти санкцій.

Таким чином, у своїй зовнішній політиці Сербія має взяти орієнтир на укріплення співпраці з європейськими акторами міжнародних відносин та організацій.

Список літератури:

1. Мартинюк, В. Євроатлантична інтеграція в регіоні Західних Балкан: висновки для України. *Україна дипломатична*. 2020. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/69.pdf> (дата звернення: 18.03.2024)
2. Майстренко Ю. І. Сучасна зовнішня політика Сербії: ЄС чи РФ? *Вісник Одеського Національного Університету ім. І.І. Мечникова. Sociology and Politics*. 2019. Вип.10 (32). URL: <https://doi.org/10.18524/2304-1439.2019.32.175559> (дата звернення: 19.03.2024)
3. Bajić D., Zweers W. The EU: defender of media freedom in Serbia? *Declining media freedom and biased reporting on foreign actors in Serbia: Prospects for an enhanced EU approach*. 2020. P. 16–23. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep25690.7> (дата звернення: 19.03.2024)
4. Bohnet H., Gold J. Serbia and Kosovo: status disputes and EU member-

ship. 2011. P. 44–61. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep10017> (дата звернення: 19.03.2024)

5. Börzel T. A., Risse T. From Europeanisation to Diffusion: Introduction. *West European Politics*. 2012. Vol.35. Is. 1. P. 1–19. URL: <https://doi.org/10.1080/01402382.2012.631310> (дата звернення: 20.03.2024)
6. Le Corre, P. Serbia: The Open-Door Balkan Space. *China's Rise as a Geoeconomic Influencer: Four European Case Studies*. 2018. pp. 29–37.
7. Marten, K. The Growth of NATO-Russia Tensions. *Reducing Tensions Between Russia and NATO*. 2017. P. 9–12.
8. Radeljić, B. Serbia's EU Future: Concerns and Perspectives. *Disintegration and Integration in East-Central Europe: 1919 – post-1989*. 2014. P. 284–292.

society organizations and independent mass media; promoting broad-based inclusive economic progress; strengthening of exports and border control; building good relations with neighboring countries. The author involved the materials of the country's leading specialists in the field of foreign policy, informative sources of EU authors, as well as media data, which illustrate the degree of development of the problems related to the Euro-Atlantic vector of Serbia's development in the modern conditions of global transformations.

Keywords: *Serbia, EU, USA, Russia, NATO, UN, integration, Kosovo, Hague Tribunal*

*Рекомендовано до друку – к. політ. н ,
доцентом Майстренко Ю. І.*

Стаття надійшла в редакцію 10.05.2024 р.

Kriuchkova D. D. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

ORCID: 0009-0009-9510-485X

EURO-ATLANTIC VECTOR OF SERBIA'S FOREIGN POLICY

The article analyzes the main strategic directions of Serbia's foreign policy under the influence of historical and geopolitical transformations of the late 20th and early 21st centuries. In particular, the negative and positive aspects of the European and Euro-Atlantic directions of Serbia's development are analyzed, the peculiarities of the formation and development of Serbia's relations with global actors and international organizations are outlined, the main changes in Serbia's foreign policy strategies at the current stage of development are investigated, the main directions of which are: strengthening democratic institutions, supremacy rights; reducing the level of corruption; increasing the potential of civil

УДК 32:341.2

Вікторія Мальована

**СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ
КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

У статті розглянуто становлення і розвиток стратегічних комунікацій країн Західної Європи, а саме: Великобританії, Німеччини, Франції. А також приділено увагу огляду досвіду цих країн для перспективи використання в Україні через події, що відбуваються в країні та у світі зокрема.

Ключові слова: стратегічні комунікації, країни Західної Європи, Франція, Німеччина Великобританія, публічна дипломатія.

Постановка проблеми. Сьогодні необхідність розроблення єдиної комунікативної стратегії, яка б містила всі комунікативні методи й інструменти, орієнтовані на досягнення стратегічних цілей країни на міжнародній арені, стає все більш актуальною. Стратегічний підхід до процесу комунікації передбачає не лише використання традиційних категорій та вплив на суспільно-психологічні структури соціуму, але й фундаментальні процеси, які лежать в основі завдань безпеки країни та забезпечення її державних інтересів.

Отже, актуальність роботи визначається потребою розглянути стратегічні комунікації як важливе явище сучасності для ефективної взаємодії на рівні акторів міжнародних відносин, їхні особливості, інструменти та, насамперед, вивчити кейси практичної реалізації з боку країн Німеччини, Франції та Великої Британії для України на тлі російської агресії, що переросло у повномасштабну війну з лютого 2022 року.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У процесі написання роботи було використано ряд джерел, що

висвітлюють різноманітні аспекти досліджуваної теми. Розгляд питання стратегічних комунікацій спирався на аналіз даних провідних науково-експертних центрів, зокрема Чатем Хаус та Ренд Корпорейшн [1], а також на аналіз об'єднаної доктрини 2011 року [2]. Автором були залучені дані Офіційного сайту Міністерства Оборони України [7] та Інформагенства арміяInform [8]. Ознайомившись з роботою Пола Корніша, Джуліана Ліндлі-Френча і Клера Йорка [1], авторкою було досліджено досвід Сполученого Королівства Великої Британії щодо створення ефективного механізму стратегічних комунікацій як найважливішого елемента системи інформаційної безпеки держави. Стаття Макаренко Євгена [6] дала змогу проаналізувати сучасні інформаційні загрози та можливості протидіяти їм в Україні. Науковий доробок Наталії Зовісло-Грюневальд та Франца Бейцінгера [11] надав можливості проаналізувати досвід здійснення стратегічних комунікацій силовими структурами зарубіжних країн. Напрцювання Герта Целлера [10] щодо комунікації та співпраці між вибраними урядовими організаціями та організаціями, що виконують завдання безпеки в більших оперативних ситуаціях, як і напрацювання Пауля Вестенкірхнера [9], дозволили розглянути планування стратегічних комунікацій на міжнародному рівні. Відомі державні сайти Франції [3; 4; 5] дали змогу детально дослідити ефективність роботи електронного уряду у Франції та особливості його роботи, особливо запуск Інтернет-голосування для професійних виборів. Залучення значної кількості розглянутих джерел дозволяє автору сподіватися на дотримання принципу об'єктивності наукового аналізу.

Метою статті є виявлення особливостей досвіду використання стратегічних комунікацій Німеччиною, Францією та Великою Британією.

Виклад основного матеріалу. Згідно з національною доктриною, опублікованою в 2011 році Міністерством оборони Великої Британії, стратегічні комунікації залучаються до просування національних інтересів для впливу на поведінку цільових акторів [1].

В Об'єднаній Доктрині 2019 року зі стратегічних комунікацій Сполученого Королівства вказано, що військовослужбовці є одними із чотирьох рівнів сили держави. Окрім цього, у Доктрині наголошується, що спрямування Стратегічних комунікацій має два елементи. По-перше, діяльність у питаннях оборони має бути усвідомленою і спланованою в діях, словах та відображенні. По-друге, мають бути забезпечені послідовність, постійність та узгодження діяльності, зображення та слів, пріоритетів [2].

Відповідно до оцінки ефективності, стратегічні комунікації, по суті, є атрибутом військового процесу, внаслідок чого їх потенціал використовується країною.

Реалізація стратегічних комунікацій Великою Британією відбувається послідовно. До прикладу, у березні 2015 року було оголошено про запуск тративного фонду зі стратегічної комунікації НАТО і Великої Британії, які домовилися посилити стратегічні комунікації для боротьби з російською пропагандою і гібридною військовою загрозою Україні, Молдові і Грузії. Також було запропоновано створити під егідою НАТО тративний фонд підтримки України, який би зайнявся протидією російській пропаганді [6].

Зокрема Британські інструктори мають значний досвід участі в бойових операціях Іраку й Афганістану та навчають військовослужбовців відповідно до сучасних стандартів НАТО як в межах країни, так і на міжнародному рівні для посилення спроможностей у питаннях реформування відомства, трансформації

системи об'єднаного керівництва й управління силами оборони.

Незмінність надійної підтримки України Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії наразі відіграє без перебільшення важливу роль. Збройні сили України беруть за приклад досвід Збройних сил Великої Британії і використовують отримані знання на практиці.

Саме з 2014 року співпраця та щоденна спільна поточна робота набула нового актуального значення, що було пов'язано з початком збройної агресії Російської Федерації проти України. З 2015 року у відповідь на запит від Уряду України Велика Британія надає українському оборонному відомству консультативно-дорадчу допомогу з боку інструкторів Збройних сил Великої Британії в рамках операції «ORBITAL» [7]. Станом натеper більше 20 тисяч військовослужбовців Збройних сил України пройшли навчання в рамках місії «ORBITAL» в Україні, під час навчання було проведено понад 400 курсів [7]. Навчання проводиться за такими шістьма модулями: вогнева підготовка, тактична медицина, інженерна підготовка, підготовка зі зв'язку та військова топографія [6].

У 2018 році Велика Британія розширила поле діяльності місії та розпочала навчання військовослужбовців українських Військово-морських сил.

У 2019 році Велика Британія продовжила роботу місії на три роки – до березня 2023 р. Того ж року, на базі Міністерства оборони України відбулися тренінги за участю фахівців зі Сполученого Королівства та Сполучених Штатів Америки щодо розвитку окремих складових частин системи стратегічних комунікацій.

Досвід Великої Британії використовується не лише в рамках реформування вітчизняного оборонного відомства, а й під час реформи системи

державних комунікацій всієї країни, яка є необхідною передумовою для успішного проведення реформ та побудови нового типу відносин держави та громадян.

Як зазначали Зовісло-Грюневальд Н., Бейцінгер Ф. комунікація має фундаментальне значення для створення безпеки Німеччини. Це означає, що активний стратегічний контроль і управління підрозділами Бундесверу є стратегічним фактором успіху організаційних дій [11].

Представники Бундесверського планового управління представили у 2016 році концепцію стратегічного спілкування (StratCom). Це було перевірено під час багатонаціональної кадрової роботи в штаті Енкюпінг, Швеція.

Обізнаність у сфері стратегічних комунікацій майбутніх офіцерів Бундесверу починається ще у військових навчальних закладах, прикладом чого може стати Академія інформації та комунікації (АІК). Вона існує в структурі як науково-освітній підрозділ і її рекомендації та розробки спрямовані, головним чином, на підтримку позитивного іміджу Бундесверу в суспільстві. В рамках Академії проводяться також різноманітні зустрічі для діалогу Бундесверу та суспільства. Конференції і семінари тривають від декількох годин до декілька днів і збирають тисячні аудиторії. Військові фахівці, які задіяні в цій роботі, організують семінари з питань безпеки.

Новим у роботі військових є проведення загальних занять з медіа підготовки зі студентами цивільних профільних вишів. До цієї роботи запрошуються члени федерального союзу вищої школи (BSH), що займаються дослідженням політики безпеки, різноманітні фахівці з питань національної та міжнародної безпеки. Отже така робота уможливорює діалог між суб'єктами навчання та тими, хто створює безпеку. Керівництво Академії управління Бундесверу наголошує на необхідності

переосмислення традиційних підходів до навчання у сфері комунікації, мотивуючи це необхідністю сучасної концепції стратегічної взаємодії та підвищення професійної компетенції [10].

Активна робота проводиться і в Центрі компетенції військово-повітряних сил НАТО в Калкарі за підтримки *das Strat Com*. Розглядається питання про те, як боротися з «кампаніями дезінформації» проти Люфтваффе (ВПС Німеччини).

Наразі 12 липня 2023 року у Берліні проходив дводенний українсько-німецький семінар у сфері стратегічних комунікацій задля обміну досвідом у сфері боротьби з дезінформацією та втілення проєктів культурної дипломатії. Від України захід відкривала перша заступниця міністра закордонних справ Еміне Джапарова. В результаті Україна готова ділитися найкращими практиками з партнерами, вивчати їх досвід та пропозиції, а також здійснювати скоординовані кроки задля донесення до іноземних аудиторій правди про російську агресію проти України, спростування російських фейків, протистояння російській пропаганді та дезінформації [8].

Отже, для ефективної реалізації здійснення стратегічних комунікацій майбутніми офіцерами України у процесі професійного становлення є введення до програми фахової підготовки ґрунтовного курсу стратегічних комунікацій з глибоким вивченням основних принципів функціонування інформаційного простору та інформаційних структур, публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, просування цілей держави, формування іміджевої політики військових України, ефективного співробітництва між усіма ланками системи безпеки і оборони тощо. У цьому напрямі доцільними є використання всього раціонального, яке з успіхом застосовується під час професійної підготовки майбутніх офіцерів Бундесверу. Проте не можна повністю копіювати цей досвід, важливим

є урахування особливостей нашої держави, силових структур та процесу професійної підготовки військових суб'єктів навчання. Практичну реалізацію зазначеного розглядаємо як перспективу подальшого дослідження проблеми здійснення стратегічних комунікацій майбутніми офіцерами військових вишів України.

Реалізацію національних програм впровадження інноваційних технологій у сферу державного керування — під умовною назвою «електронний уряд».

Серед головних етапів впровадження електронного уряду во Франції можна виділити етап стратегічного планування та етап безпосередньої реалізації. У ході першого етапу, який розпочався в січні 1998 року, була погоджена й затверджена всіма органами державної влади генеральна стратегія формування в країні «інформаційного суспільства» і побудови структур «електронного уряду». Метою цієї програми було прискорити формування інформаційного суспільства й забезпечити його доступність для людини. У програмі були враховані: реальні можливості, які має для побудови загальнонаціональної й загальнодоступної системи інформаційних послуг Франція; позитивний і негативний досвід країн світу, що накопичився в процесі створення подібних систем; основні вимоги та параметри плану «Електронна Європа 2002».

Етапи плану PAGESI (план дій уряду по створенню електронного суспільства) включали до себе:

- відкриття до кінця 2000 р. загального доступу до державних служб і документів; організація високошвидкісного доступу до Інтернету;
- підтримка навчання, досліджень;
- прискорення розвитку сфери інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) [3].

Для того, щоб більш чітко зрозуміти специфіку електронного уряду Франції необхідно з'ясувати його інфраструктуру.

Інфраструктура Е-уряду Франції включає до себе декілька порталів. Серед них:

- Портал Service-Public.fr. Це державний Інтернет-портал, який діє з жовтня 2000 р. Він відкрив доступ до 2,6 тис. державних веб-вузлів Франції, а також майже до 2 тис. європейських і міжнародних веб-вузлів.
- Портал service-public.fr. пропонує користувачам посилання до сайтів із суспільною інформацією, а також пропонується завантажити в он-лайн більш ніж 1 тис. офіційних форм, довідок та ін [4].
- Портал Адміністрація 24г/24 (Administration24г/24). Створений у січні 2007 р. Портал є універсальним магазином, в якому громадяни і бізнес-структури можуть здійснити будь-які операції в он-лайн режимі 24 години на добу 7 днів на тиждень. Важливо відмітити, що Administration24г/24 підтримує єдиний електронний підпис.
- Портал Mon.service-public.fr. Тобто портал забезпечить особистий доступ до багатьох державних послуг, доступних в он-лайн режимі.

У Франції також створили державний орган, який відстежує пропагандистські нарративи, зокрема й російські. Про це заявляв французький політолог та експерт з міжнародних відносин Ніколя Тензер під час дискусії «Інструменти кремлівської пропаганди у війні проти Європи», яку організував Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, — повідомили Укрінформу у пресслужбі Центру. З вересня 2021 року було створено новий орган у рамках Директорату безпеки оборони. І, власне, завдання цього органу — визначати такі пропагандистські нарративи. Це дуже важливий крок. Цей орган намагається зрозуміти, які нарративи лежать в основі Russia Today, Sputnik та інших таких медіа. Вони також досліджують нарративи праворадикальних сайтів та інших публікацій, які створюють радикальні групи [5].

Досвід Франції по реалізації проектів по створенню електронного уряду і впровадженню інформаційних технологій є досить корисним і може бути використаним у процесі створення електронного уряду в Україні. Він також потрібний для того, аби уникнути деяких помилок і максимізувати показники повернення інвестицій. Досвід створення електронного уряду у Франції, а також в інших країнах світу показує, що впровадження електронного уряду може й повинне здійснюватися різними способами залежно від конкретно існуючих у кожній країні умов. Однак незалежно від таких умов при формуванні концепції і стратегії електронного уряду мають обов'язково враховуватися інтереси всіх взаємодіючих сторін, тобто всіх громадян та органів влади всіх рівнів, починаючи з центрального уряду й до органів місцевого самоврядування.

Висновки. В умовах повномасштабної війни Україна, ЄС і НАТО мають спільно працювати над захистом своїх інформаційних кордонів і гарантуванням інформаційної безпеки. Водночас Україні слід відштовхуватись не тільки від необхідності нинішньої потреби у захисті від російської пропаганди, але й підходити до цього питання комплексно, з перспективою побудови майбутнього інформаційного простору держави та власного національного нарративу.

Як зазначила представник Центру передового досвіду НАТО із стратегічних комунікацій Даце Кундрате під час міжнародного круглого столу «Україна-НАТО: Невійськова співпраця як спільна відповідь на гібридні загрози» у лютому 2017 року у Києві, у протидії пропаганді і дезінформації важливими є такі моменти: підвищення рівня поінформованості суспільства та усвідомлення ним небезпеки агресії; недопущення подачі інформації, яка виходить за межі звичного для людини інформування; врахування швидкості поширення інформації через соціальні

мережі; розвиток співпраці між інформаційними волонтерами; відповідність інформаційних меседжів реальним діям. (8) Інформаційна сфера має стати простором не тільки для допомоги НАТО та ЄС Україні, але й для перейняття і врахування на практиці знань і досвіду, які отримала Україна у протидії російській пропаганді, щоб спільно гарантувати інформаційну безпеку. Одним з напрямків співпраці України з ЄС і НАТО має стати підвищення рівня поінформованості населення сусідніх з Україною країн-членів обох організацій з метою покращення в них громадської думки про Україну та ефективної протидії російській пропаганді, яка там активно поширюється Кремлем.

Важливим є продовження активної співпраці із Групою стратегічних комунікацій ЄС (StratCom East), ефективне використання інструментів публічної дипломатії, залучення НУО, експертів, культурних діячів. Посилення співпраці з європейськими аналітичними центрами щодо протидії російській пропаганді сприятиме збільшенню взаємної поінформованості суспільств України та країн-членів ЄС і НАТО, зміцненню безпеки, зростанню довіри, та відстоюванню спільних цінностей.

Підсумовуючи, Україна може використати досвід Альянсу з повернення під урядовий контроль територій, які тимчасово контролювалися незаконними збройними формуваннями, та гарантування соціальної безпеки місцевого населення і вимушених переселенців. В основу комунікаційної стратегії має бути покладена довіра населення до місцевих органів влади, центральних органів влади і міжнародних організацій, зокрема ЄС і НАТО. В той же час Україна може передати ЄС і НАТО свій досвід із стратегічних комунікацій у зоні бойових дій на Сході України та протидії інформаційним загрозам в умовах неконвенційної та збройної агресії.

Україна розвиває стратегічні комунікації, але вони повинні стати одним з ключових напрямів діяльності та сприйматися в Україні не як кампанія зі зв'язків з громадськістю, а як стратегічне планування. Тому, раціонально вибудовані стратегічні комунікації з усіх важливих питань із США, НАТО та ЄС матимуть визначальне значення для партнерства України в трансатлантичному та європейському форматах.

Список літератури:

1. Cornish, P., Lindley-French, J., & Yorke, C. Strategic communications and national strategy. Chatham House. 2011. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911es%E2%80%93strategiccommunications.pdf> (дата звернення: 06.04.2024)
2. Guidance. Defence strategic communication: an approach to formulating and executing strategy *JDN 2/19*. URL: <https://www.gov.uk/> (дата звернення: 06.04.2024)
3. France Pilots Internet Voting for Professional Elections. 2004. URL: http://www.tbs-sct.gc.ca/pkiicp/pkiinpractice/efforts/2004/11/scan-analyse_e.rtf__ (дата звернення: 06.04.2024)
4. French e Government: some good examples. 2005. URL: <http://idcorner.org/2005/03/18/e-government-infranceseveral-good-architecture-principles-and-one-oddity> (дата звернення: 06.04.2024)
5. «France — Actors». 2008. URL: <http://www.epractice.eu/document/3348> (дата звернення: 06.04.2024)
6. Makarenko E. A. Strategic communications in international relations. 2002. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewfile/3117/2798 (дата звернення: 06.04.2024)
7. Official website of the Ministry of Defense of Ukraine. 2020. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/08/19/golovnokomanduvach-zbrojnih-sil-ukrain>. (дата звернення: 06.04.2024)
8. Ukraine and Germany started systematic cooperation in the field of strategic communications. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/07/12/ukrayina-ta-nimechchyna-zapochatkuvaly-systemnu-spivpracyu-u-sferistrategichnyh-komunikacij/> (дата звернення: 06.04.2024)
9. Westenkirchner P. Planungsamt erprobt Strategische Kommunikation. 2019. URL: www.bundeswehr.de/portal. (дата звернення: 06.04.2024)
10. Zoller G. Kommunikation und Kooperation zwischen ausgewählten Organisationen der Behörden und Organisationen mit Sicherheitsaufgaben bei größeren Einsatzlagen – Erfolgskritische Faktoren des Prozessmanagements. 2018. URL: <http://nbnresolving.de/urn/resolving.org/urn:nbn:de:hbz:5:1-63862-p0011-7> (дата звернення: 06.04.2024)
11. Zowislo-Grünewald N., Beitzinger F. Strategische Kommunikation in der Bundeswehr. 2020. URL: <http://strategiccommunication.bwi.unibw-muenchen.de>. (дата звернення: 06.04.2024)

Maliovana V. I. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

STRATEGIC COMMUNICATIONS OF WESTERN EUROPEAN COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

This article is aimed to find out the principles of strategic communications of Great Britain, determine the tools and structural and functional characteristics of strategic communications in Germany,

investigate the practical formation of France's strategic communications and analyze the potential of Ukraine's strategic communications based on the experience of EU countries.

Key words: *strategic communications, Western European countries, France, Germany, Great Britain, public diplomacy.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцент Грабіна Г. В.*

Стаття надійшла в редакцію 14.05.2024 р.

УДК 327(55:[470+510])(045)

Крістіна Мартинюк

ДИНАМІКА СПІВРОБІТНИЦТВА ІРАНУ З РОСІЄЮ ТА КИТАЄМ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ПІСЛЯ 2022 РОКУ

Стаття присвячена зовнішньополітичній стратегії Ірану в контексті глобальних змін в міжнародних відносинах після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Аналіз зосереджується на співпраці Ірану з Китаєм та Росією. Дана стаття досліджує також появу нової геополітичної реальності, яка характеризується формуванням авторитарного блоку на чолі з ІРІ та РФ, який кидає виклик чинному міжнародному порядку. З огляду на дестабілізуючу регіональну політику Тегерана, а також іранську підтримку Росії у війні проти України та його ядерних амбіцій, стаття розкриває сутність складної динаміки зовнішньої політики Ірану в рамках ширшого глобального протистояння між авторитарними режимами та демократичним світом.

Ключові слова: *Іран, зовнішня політика, Росія, Китай, вісь зла, співпраця, авторитарні режими, глобальний антагонізм.*

Постановка проблеми. Іран зі своєю експансіоністською зовнішньою політикою представляє собою вкрай суперечливого актора міжнародних відносин, чия роль часто зводилася до дестабілізуючого фактора як в межах близькосхідного регіону, так і в глобальному вимірі. У своєму прагненні домінувати в регіоні та протистояти західному впливу Тегеран протягом останніх кількох років постійно тяжів до співпраці із Пекіном та Москвою.

Сьогодні міжнародний порядок переживає значні трансформації, котрі стали особливо виразними після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Російсько-українська війна запустила процес формування геополітичної реальності, де кристалізувалася нова вісь зла, представлена блоком авторитарних держав, очолюваних Іраном та Росією. Наразі глобальний антагонізм між ліберальними та авторитарними ревізійними режимами, став ключовим моментом у міжнародних відносинах. Нехтуючи всіма нормами міжнародного права, такі держави ставлять під загрозу стабільність та мир у всьому світі.

З огляду на агресивну зовнішню політику Ірану його співпраця зі схожими авторитарними державами, зокрема, Росією та Китаєм, є однією із ключових частин цього глобального протистояння. Зважаючи на той факт, що Іран відіграє важливу роль для продовження функціонування російської воєнної машини, аналіз спрямованості зовнішньополітичної діяльності Ірану в контексті трансформації міжнародних відносин набуває важливого як наукового, так і практичного значення.

Таким чином, **метою статті** є дослідження зовнішньої політики Ірану після 2022 року з акцентом на його співробітництві з Китаєм і Росією та визначення ролі ІРІ у процесі дестабілізації глобального порядку.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Для глибшого дослідження даної проблематики було проаналізовано статті науковців, які були опубліковані після 2022 року, щоб краще відобразити еволюцію іранської зовнішньої політики після російського повномасштабного вторгнення в Україну. Були залучені роботи таких вчених як Г. Ром [17] М. Ейвазі [6], К. Робінсон [16]. Детально зовнішньополітична стратегія Ірану представлена у праці ізраїльського вченого та військового Е. Заміра [18]. Проблематика сучасної динаміки ірансько-російських відносин розк-

рита в роботі української науковиці А. Захарченко [19]. Питання підтримки ІРІ атаки ХАМАСу на Ізраїль 7 жовтня 2023 року розглядали, зокрема, Д. Меддокс [14] та Х. Есфандіарі [5]. Висвітлення позиції іранської сторони щодо російсько-української війни базується на виступах аятоли Алі Хаменеї, опублікованих на офіційному сайті іранського лідера [13].

Виклад основного матеріалу. Ісламська Республіка Іран – держава, що оформилася після Ісламської революції 1979 року та приходу до влади теократичного режиму, сьогодні ототожнюється із проблемою розповсюдження ядерної зброї, фінансування тероризму та підтримки подібних собі авторитарних режимів. В геополітичному просторі Іран постає як впливовий актор Близького Сходу, що створює серйозну загрозу для безпеки і стабільності не лише регіонального, а й світового порядку.

Іран, вбачаючи в собі лідера ісламського світу та регіонального гегемона, проводить наступальну стратегію проти своїх сусідів, серед яких зокрема союзник США – Ізраїль та Саудівська Аравія, котра є чи не головним його суперником на Близькому Сході протягом останніх десятиліть. Ісламська Республіка залишається відданою «експорту революції», за допомогою якої вона прагне поширити шійїзм і надати мусульманам-шіїтам ідеологічні, військові та економічні інструменти для перемоги над «імперіалістами». Через КВІР та співпрацю із різноманітними парамілітарними організаціями й ісламістськими угрупованнями, зокрема, ліванською «Хезболлою», єменськими хуситами, палестинським ХАМАСом та Ісламським джихадом, іранський режим створив розгалужену військову мережу, що дозволяє йому завдавати серйозної шкоди своїм ворогам і змінювати стратегічний баланс у регіоні [18].

Підтримка Іраном Росії у війні проти України служить наглядною ілюстрацією геостратегічних поглядів іранського уряду. Співпраця між двома країнами досягла

найвищого рівня, про що свідчить використання Росією в Україні іранських безпілотників та інших видів конвенційної зброї. Хоча в початковій офіційній заяві Іран зайняв нейтральну позицію щодо війни, пізніше верховний лідер Алі Хаменеї повторив риторику Путіна та звинуватив Захід у російському вторгненні [13]. Уряд Ірану пропагує ідею того, що обидві країни знаходяться в екзистенційній боротьбі проти розширення НАТО та впливу Заходу [1].

ІРІ стала ключовим військовим союзником Кремля у війні проти України. З вересня 2022 року РФ активно почала застосовувати БПЛА іранського виробництва. Вже в листопаді 2023 року Іран надіслав артилерійські та танкові снаряди до Росії. У свою чергу, остання запропонувала Ірану безпрецедентну оборонну співпрацю, яка охоплює ракети, засоби протиповітряної оборони та навіть спільне будівництво фабрики безпілотників в Росії. Військова співпраця Москви та Тегерану лише набирає обертів, що можна розглядати як повномасштабне оборонне партнерство, яке шкодить не тільки Україні, а й близькосхідним сусідам Ірану [11].

Москва та Тегеран поглиблюють також комерційну співпрацю, особливо в таких галузях, як енергетика і банківська сфера. У липні 2022 року обидві країни підписали угоди, пов'язані з енергетикою, на суму 40 мільярдів доларів [17]. Хоча двостороння торгівля між ІРІ та РФ збільшилася приблизно на 20 відсотків, найбільше зростання відбулося за рахунок російського експорту до Ірану, а реальний прибуток ІРІ від двосторонньої торгівлі є порівняно незначним. Крім того, між Росією та Іраном продовжує існувати конкуренція у сфері продажу нафти та природного газу через їхню значну залежність від експортних доходів у цій сфері. Обидві країни обмежені у виборі ринків збуту в наслідок своєї агресивної зовнішньої політики [15].

Таке активне російсько-іранське зближення завдячує трьом основним факторам. По-перше, це стратегічні розрахун-

ки. Зараз як Росія, так і Іран опинилися в політичній ізоляції від США та Європи, що спонукає їх створювати новий міжнародний порядок, де вплив Вашингтона не був би таким відчутним. Крім того, поштовх до тісніших зв'язків між Москвою та Тегераном випливає з посилення авторитаризму у їхній внутрішній політиці та загрози соціальних заворушень. Співпраця Тегерану із Москвою (в цілому, як і з Пекіном) сприяє також втіленню зовнішньополітичної стратегії ІРІ «Погляд на Схід», що фактично є реакцією на багаторічну ізоляцію іранського режиму [19].

Якщо нинішні відносини між ІРІ та РФ знаходяться на взаємозалежному рівні в силу санкційної політики проти цих країн, то стверджувати про те, що схожа ситуація спостерігається із ірансько-китайськими відносинами, досить важко. Пекін, прагнучи збалансувати свої інтереси з бажанням зберегти доступ до західних ринків і технологій, діє більш прагматично. Через два роки після підписання стратегічного плану між Іраном і Китаєм наразі відсутні суттєві докази щодо успішності його реалізації. Хоча Китай є основним покупцем іранської нафти з 2019 року, частина цих закупівель відбувалася через обмін на товари, які експортувалися до Ірану. Крім того, обсяг китайських інвестицій в Іран протягом 2022 року впав до 185 мільйонів доларів США, що суттєво менше обіцяних 400 мільярдів. [6, с. 6]. Наразі обсяги китайської торгівлі з Іраном значно відстають від рівня, який спостерігається серед його арабських сусідів. Це є свідченням, що глибина відносин Ірану з Китаєм залежить насамперед від стратегічної вигоди та безпеки такої співпраці для самого Пекіна.

Для забезпечення власних потреб в енергоресурсах КНР також активно розширює свої відносини з ключовими акторами Близького Сходу. Китай є основним імпортером іранської нафти, а Саудівська Аравія є його найбільшим постачальником. Уряд у Пекіні розуміє важливість ІРІ

та КСА для формування безпекового простору в регіоні, тому прагне зміцнювати відносини з обома країнами. Утримуючи нейтралітет у протистоянні між Тегераном та Ер-Ріядом, Китай обрав собі роль міжнародного посередника. В березні 2023 року за активної участі Пекіна відбулися переговори між представниками Ірану та Саудівської Аравії, які закінчилися підписанням угоди про відновлення дипломатичних зв'язків між країнами [12]. У такий спосіб КНР не тільки зберіг відносини із обома державами, а й значно посилив свій вплив в багатому на енергоресурси регіоні.

Китай, як правило, займає консервативну позицію щодо чутливих питань регіону Перської затоки, але в цілому погляди КНР збігаються з позиціями країн регіону щодо ядерної програми Ірану, його регіональної політики, програм ракет і безпілотників. Зростання інтересів Китаю до членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) призводить до того, що підхід Китаю до питань Перської затоки, включаючи суперечки щодо території, безпеки та військових питань, часто змінюється на шкоду Ірану [9]. Дипломатичні маневри Китаю на Близькому Сході підкреслюють насамперед його прагнення урівноважити економічні інтереси у відносинах із ключовими акторами регіону.

Попри таку динаміку, інтеграція Ірану в китайські структури, зокрема такі, як ШОС вкотре свідчить про поглиблене співробітництво між Пекіном та Тегераном. 4 липня 2023 року Іран офіційно став повноправним учасником ШОС, що насамперед виступає важливим дипломатичним кроком. Окрім підняття власного іміджу, Тегеран в такий спосіб посиляє повідомлення Вашингтону, що він може вийти з ізоляції без перегляду СВПД. А з огляду на те, що ШОС розглядається як протипава впливу Заходу, включення країни з яскравою антиамериканською позицією викликає дискусії стосовно змін у глобальній розстановці силових полюсів. За словами голови Об'єднаного комітету начальників

штабів США Марка Міллі, «спільна робота цих трьох країн (ІРІ, КНР та РФ) буде проблематичною протягом багатьох років» [7].

Відносно нещодавніх подій, а саме військовий напад на Ізраїль в жовтні 2023 року палестинської терористичної організації ХАМАС, що контролює Сектор Гази, продемонстрували наскільки далеко можуть зайти актори міжнародних відносин у порушенні міжнародного права для досягнення своїх цілей. Підтримка Тегераном військового нападу ХАМАСу окреслює його цілковиту позицію в глобальній конфронтації. І хоча ні американська, ні ізраїльська розвідки не знайшли суттєвих доказів щодо участі Ірану у безпосередній підготовці атаки на Ізраїль, беззаперечним залишається факт широкого військового й фінансового співробітництва ХАМАСу та ІРІ [5]. Атака ХАМАС – це саме та демонстративно руйнівна операція, яку Іран хотів бачити протягом багатьох років в рамках своєї ірраціональної ненависті до існування єврейської держави.

Варто однак зазначити, що хоча ХАМАС вважається проксі Ірану, як сунітська мусульманська група, він відрізняється від шіїтських ополчень, які підтримує Іран. Однак для ІРІ він є зручним союзником зі спільним ворогом в особі Ізраїлю. Іран і ХАМАС мають взаємовигідні відносини. Для Ірану ХАМАС виконує роль дестабілізатора палестино-ізраїльських відносин, що в свою чергу погіршує імідж Ізраїлю на міжнародній арені. Для ХАМАСу Іран забезпечує постійний потік зброї, фінансування та військову підготовку [14].

Наростання напруги в регіоні має значний негативний вплив на довготривалі спроби Вашингтона нормалізувати відносини між Ізраїлем та арабськими державами. Це грає на руку не тільки Ірану, для котрого налагодження відносин між Саудівською Аравією та Ізраїлем є неприпустимим, а й Росії, яка, користуючись нагодою, прагнула переключити погляд світо-

вого співтовариства на близькосхідний регіон та відволікти лідерів західних держав від російсько-української війни [4]. Гостру критику зі сторони міжнародної спільноти РФ отримала після візиту високопосадовців ХАМАСу до Москви 26 жовтня 2023 року [8]. Ця подія вкотре підтвердила не лише погляди Кремля на цей конфлікт, але й його абсолютне нехтування нормами міжнародного права.

Ядерна програма Ірану є ще одним не менш важливим дестабілізуючим фактором глобальної безпеки. Президент США Джо Байден намагався поновити переговори з Іраном щодо ядерної угоди після виходу із СВПД його попередника Трампа. Незважаючи на заяви щодо забезпечення Іраном прозорості своєї ядерної програми, на середину 2023 року Тегеран майже повністю обмежив можливості МАГАТЕ інспектувати свої об'єкти та оприлюднив рішення збільшити збагачення урану до критичних 60 відсотків. Франція, Німеччина, Велика Британія та США засудили дії Ірану у спільній заяві та відзначили, що таке рішення Тегерану свідчить про відсутність бажання дескалації та є безрозсудним у напруженому регіональному контексті [3].

Натомість позиція Китаю щодо іранської ядерної програми, суттєво не змінилася. Як у 2015 році КНР займала провідну роль у процесі укладення багатосторонньої ядерної угоди з Іраном, так і сьогодні Пекін продовжує обстоювати ідею відновлення СВПД та зняття санкційного тиску з ІРІ. Під час взаємних візитів президента Ібрагіма Раїсі в Пекін та очільника Китаю Сі Цзіньпіна в Тегеран в лютому 2023 року, Сі заявив про готовність Китаю брати конструктивну участь у міжнародних зусиллях щодо відновлення ядерних переговорів. Лідер КНР водночас висловив підтримку Китаєм Ірану, наголосивши на солідарності та співпраці в умовах західних санкцій [2].

Головним чинником, який впливає на активну політику Китаю щодо ядерної

угоди з Іраном, є економічні переваги, які може отримати Китай від підвищення співробітництва у рамках торговельних та енергетичних проєктів з Іраном. У разі невідновлення СВПД економічні та енергетичні інтереси Китаю можуть постраждати через загострення конфлікту між Іраном та його арабськими суперниками в Перській затоці. Іран також робить ставку на те, що Пекін підтримає його боротьбу проти «гегемонії США», але водночас недооцінює постійний дипломатичний та економічний інтерес Китаю в тому, щоб регіон не занурився у дорогу війну. На відміну від очікувань Тегерана, Китай не прагне створення ексклюзивних стратегічних союзів на Близькому Сході, а радше має намір протистояти будь-яким дестабілізуючим факторам для забезпечення стабільних енергетичних потоків [10].

Однак, попри зусилля КНР, іранська підтримка Росії через поставки їй ракет та безпілотників, а також причетність до терористичної атаки ХАМАСу на Ізраїль значно ускладнила переговорний процес. Очевидна участь Ірану в обох конфліктах навіть призвела до додаткових санкцій. Більше того, Вашингтон і Тегеран все ще розходяться в кількох питаннях, включаючи вимогу іранської сторони щодо припинення визнання КВІР терористичною організацією, що за даних обставин унеможливує повернення до початкової угоди [16]. Зростаючі ядерні амбіції Ірану вкупі із його ревізіоністською зовнішньою політикою викликають серйозне занепокоєння, особливо для Ізраїлю, і підкреслюють необхідність нового підходу до вирішення цього питання.

Висновки. Роль Ірану в геополітичному ландшафті є багатогранною та суперечливою. На міжнародній арені ІРІ постає як зухвала, надзвичайно незалежна та релігійно активна держава, що прагне утвердити свій статус будь-якими методами, не гребуючи при цьому систематичним порушенням міжнародно-правових норм.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року суттєво вплинуло на міжнародні відносини. Це зокрема призвело до збільшення співпраці Тегерана з Москвою та Пекіном, особливо в галузях торгівлі та військового співробітництва. Поява нової політичної конфігурації у свою чергу створює значні виклики глобальній безпеці та стабільності.

Іран з його агресивною зовнішньополітичною позицією та прагненнями до регіональної гегемонії став одним із ключових гравців у цьому протистоянні. Завдяки підтримці войовничих груп та своїх проксі, таких як «Хезболла», хусити та ХАМАС, Іран прагне розширити свій вплив і кинути виклик інтересам Заходу на Близькому Сході.

Схожість політичних режимів, глибокі економічні зв'язки внаслідок санкційного тиску, а також невдалі спроби відновити контакти із Заходом, пояснюють зближення ІРІ та РФ і підтримку Тегераном Росії у війні проти України. Водночас відносини Ірану з Китаєм виглядають більш прагматичними та спрямованими на трансакційну взаємодію, що відображає загальну зовнішньополітичну стратегію "нейтралітету" Пекіна та захисту своїх інтересів, особливо у питаннях торгівлі із західним світом.

Сучасна динаміка зовнішньої політики Ірану в контексті міжнародних відносин стає частиною складної взаємодії геополітичних інтересів та глобальної конфронтації між авторитарними державами та демократичним світом. Протистояння цим викликам вимагає тонкої дипломатії, багаторонньої співпраці та відданості дотриманню міжнародних норм і принципів. Однак ці виклики потребують насамперед рішучих дій з боку міжнародної спільноти, і без політичної волі світових лідерів подальшому розширенню регіональних конфліктів та глобальній дестабілізації буде надзвичайно важко.

Список літератури:

1. Пророченко, Н. Позиції Ісламської Республіки Іран в контексті війни Росії проти України. *Інститут всесвітньої історії НАН України*. 2022. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pozytsii-islamskoi-respubliki-iran-v-konteksti-viiny-rosii-proty-ukrainy.html> (дата звернення: 31.03.2024)
2. China's Xi conveys support for Iran during Raisi's visit. *Aljazeera*. 14.02.2023. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/2/14/chinas-xi-conveys-support-for-iran-during-raisis-visit> (дата звернення: 03.04.2024)
3. Davenport, K. IAEA Head Calls for Diplomacy with Iran as Nuclear Activities Advance. *Arms Control Association*. 25.01.2024. URL: <https://www.armscontrol.org/blog/2024-01/p4-1-iran-nuclear-deal-alert> (дата звернення: 31.03.2024)
4. Ebel, F. Russia cites 'concern' but does not condemn Hamas attack on Israel. *The Washington Post*. 09.10.2023. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/10/09/russia-hamas-israel-iran-ukraine/> (дата звернення: 31.03.2024)
5. Esfandiari, H. Hamas and Israel: Iran's role. *Wilson Center*. 10.10.2023. URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/hamas-and-israel-irans-role> (дата звернення: 31.03.2024)
6. Eyvazi, M. Iran: The look East policy amid isolation and decay. *Instituto Español de Estudios Estratégicos*. 21.03.2023. URL: https://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_opinion/2023/DIEEEO30_2023_MOH_VAH_Iran_ENG.pdf (дата звернення: 31.03.2024)
7. Fulton, J. Iran joining the SCO isn't surprising. But Beijing's promotion of illiberal norms in Eurasia should get

- more attention. *The Atlantic Council*. 13.07.2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-sco-china-bri-illiberal-norms/> (дата звернення: 31.03.2024)
8. Hamas delegation visits Moscow, discusses release of hostages in Gaza – agencies. *Reuters*. 26.10.2023. URL: <https://www.reuters.com/world/hamas-delegation-is-visiting-moscow-russian-foreign-ministry-2023-10-26/> (дата звернення: 31.03.2024)
 9. Heiran-Nia, J. Should Iran second-guess its ‘look to the East’? *The National Interest*. 26.11.2022. URL: <https://nationalinterest.org/feature/should-iran-second-guess-its-%E2%80%98look-east%E2%80%99-206053> (дата звернення: 03.04.2024)
 10. Golmohammadi, V. Iran-China relations: expectations from Raisi’s high-profile tour to China. *Observer Research Foundation*. 17.02.2023. URL: <https://www.orfonline.org/expert-speak/iran-china-relations> (дата звернення: 03.04.2024)
 11. Iran’s deepening strategic alliance with Russia. *United States institute of peace*. 25.04.2023. URL: <https://iranprimer.usip.org/blog/2023/feb/24/iran%E2%80%99s-deepening-strategic-alliance-russia> (дата звернення: 31.03.2024)
 12. Jash, A. Saudi-Iran deal: a test case of China’s role as an international mediator. *Georgetown Journal of International Affairs*. 23.06.2023. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2023/06/23/saudi-iran-deal-a-test-case-of-chinas-role-as-an-international-mediator/> (дата звернення: 03.04.2024)
 13. Khamenei, A. Iran supports ending the war in Ukraine; US root of Ukraine crisis. 01.03.2022. URL: <https://english.khamenei.ir/news/8879/Iran-supports-ending-the-war-in-Ukraine-US-root-of-Ukraine-crisis> (дата звернення: 31.03.2024)
 14. Maddocks, J. Israel – Hamas 2023 symposium – Iran’s responsibility for the attacks on Israel. *The Lieber Institute for Law & Warfare at West Point*. 20.10.2023. URL: <https://lieber.westpoint.edu/irans-responsibility-attack-israel/> (дата звернення: 31.03.2024)
 15. Mahmoudian, A. Economic incompatibility limits Russia-Iran ties. *The Stimson Center*. 13.07.2023. URL: <https://www.stimson.org/2023/economic-incompatibility-limits-russia-iran-ties/> (дата звернення: 31.03.2024)
 16. Robinson, K. What Is the Iran Nuclear Deal? *Council on foreign relations*. 2023. URL: <https://www.cfr.org/background/what-iran-nuclear-deal> (дата звернення: 31.03.2024)
 17. Rome, H. Making Iran’s support for Russia costlier. *The Washington Institute*. 05.01.2023. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/making-irans-support-russia-more-costly> (дата звернення: 31.03.2024)
 18. Zamir, E. Countering Iran's regional strategy. A long-term, comprehensive approach. *The Washington institute*. 2022. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/media/5727?disposition=inline> (дата звернення: 31.03.2024)
 19. Zakharchenko, A. The role of Iran in Russia’s war in Ukraine: the impact on Mediterranean security. *Імідж України: соціально-політичні репрезентації і мовне віддзеркалення воєнних реалій у зарубіжних і вітчизняних мас-медіа: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (15-16 червня 2023 р., ОНУ імені І. І. Мечникова)*. 2023. С. 71-76.

Martynyuk K. I. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

DYNAMICS OF IRAN'S COOPERATION WITH RUSSIA AND CHINA IN THE CONDITIONS OF THE TRANSFORMATION OF THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS AFTER 2022

This article is designed to reveal Iran's foreign policy dynamics since 2022, particularly its collaboration with China and Russia. In its pursuit of regional dominance and opposition to Western influence, Tehran has consistently leaned towards collaboration with Beijing and Moscow in recent years. In critical shift in the global geopolitical landscape following Russia's invasion of Ukraine in 2022, Iran plays a pivotal role in destabilizing the global order. These changes have intensified the global antagonism between liberal and authoritarian forces, threatening international stability and peace. The article underscores Iran's deepening collaboration with Russia, exemplified by their military alliance in the war against Ukraine and expanding commercial ties. It also explores Iran's pragmatic relations with China, driven by economic interests and geopolitical considerations. The article elucidates Iran's role as a regional hegemon with aspirations for broader influence, manifested through its support for militant groups and terrorist organizations across the Middle East. It emphasizes the need for a comprehensive approach and multilateral cooperation to address Iran's nuclear ambitions and revisionist foreign policy.

Key words: *Iran, foreign policy, Russia, China, axis of evil, cooperation, authoritarian regimes, global antagonism.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцент Захарченко А. М.
Стаття надійшла в редакцію 09.05.2024 р.*

УДК 327(477):17.022.1

Анастасія Михайленко

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

У даній статті досліджено процеси формування іміджу України через стратегії публічної дипломатії, які набули особливої актуальності у контексті сучасних міжнародних викликів. Висвітлюються ключові етапи еволюції публічної дипломатії України, її роль у боротьбі зі стереотипним сприйняттям держави, та зміцненні її позицій на світовій арені. Значна увага приділяється аналізу внутрішньої та зовнішньої політики, ініційованих з метою покращення міжнародного іміджу після 2014 року та у період повномасштабної війни. Окреслено принципи та механізми реалізації стратегій публічної дипломатії, зокрема через культурні ініціативи та медіа-простір. Акцентовано на використанні інформаційно-комунікативних технологій як інструменту впливу на міжнародне сприйняття України, її культурну та історичну ідентичність. Розглядається важливість активної публічної дипломатії, яка сприяє не тільки вирішенню питань національної безпеки, але й ефективній комунікації з міжнародною спільнотою, формуванню сталого позитивного іміджу, що є важливим для залучення міжнародної підтримки.

Ключові слова: *Україна, публічна дипломатія, імідж держави, зовнішня політика, стратегічна комунікація, міжнародна підтримка, інформаційно-комунікативні технології, культурна ідентичність.*

Постановка проблеми. Публічна дипломатія в сучасних міжнародних відносинах виступає не просто як засіб комунікації держави з іноземними аудиторіями, а як вагомий інструмент у формуванні і підтриманні її позитивного іміджу. Україна, що переживає складний період свого розвитку, постає перед необхідністю активізації своїх зусиль у сфері публічної дипломатії, щоби адекватно відповідати на зовнішньополітичні виклики, забезпечуючи при цьому стабільне зростання міжнародного авторитету. У цьому контексті держава стикається з потребою переосмислення та оновлення своїх стратегій публічної дипломатії, зокрема, шляхом інтеграції сучасних технологій і підходів комунікації. Це передбачає адаптацію до змінюваних умов міжнародної політики та пошук нових можливостей для позиціонування країни як надійного партнера та активного учасника міжнародних процесів, що сприяє посиленню її стратегічних інтересів та збільшенню впливу на світовій арені.

Попри значний потенціал публічної дипломатії в контексті міжнародних відносин, існує відчутний недолік комплексних аналітичних робіт, які б конкретизували вплив цієї дисципліни на формування іміджу України за кордоном. Незважаючи на зростаючу актуальність теми в умовах постійних зовнішньополітичних викликів, дослідження, що охоплюють стратегічні аспекти і реалії публічної дипломатії України, залишаються рідкісними і вимагають глибшого розгляду.

Осмислення отриманих даних та визначення нових напрямків для подальшого розвитку публічної дипломатії України становить головну мету даної статті. Стаття прагне визначити ефективність існуючих механізмів та надати рекомендації щодо оптимізації комунікативних стратегій, що відіграють критичну роль у формуванні стійкого позитивного образу держави, а також

відстоюванні її інтересів на глобальному рівні.

Виклад основного матеріалу. В останні роки ми спостерігаємо, як швидкість поширення інформації та дезінформації досягла непередбачених масштабів. Це явище відкриває для урядів різних країн як величезні можливості, так і ставить перед ними складні завдання. У зв'язку з тим, що враження, яке країна справляє на міжнародній арені, має вирішальне значення, Україна зіткнулася з новим викликом: протистоянням російській дезінформації та формуванням позитивного іміджу нашої країни за кордоном.

Публічна інформація є частиною стратегічних комунікацій і вимагає координованого використання в рамках державної політики. Створення сприятливого іміджу країни за кордоном є важливою частиною зовнішньої політики. Сучасні інформаційні технології та процеси глобалізації відкривають нові шляхи для держав, зацікавлених у формуванні позитивного сприйняття. Крім того, публічна дипломатія дозволяє урядам країн роз'яснювати основні засади своєї зовнішньої політики громадянам інших держав. Це особливо актуально для України, де залучення міжнародної підтримки є ключовим фактором у протидії зовнішнім агресіям.

Протягом двадцяти років після набуття Україною незалежності, комплексної та структурованої інформаційної політики не було сформовано. Відсутність чіткої стратегії, необхідних ресурсів та кваліфікованих фахівців ускладнювала розвиток дипломатичного вектора. До 2015 року, термін «публічна дипломатія» рідко використовувався у політичному та медійному дискурсах України, а зусилля з її здійснення були непослідовними та незкоординованими, часто зводяться до ініціатив окремих осіб або недержавних організацій.

У 2021 році Міністерство Закордонних Справ України вперше сформулювало та ухвалило Стратегію публічної дипломатії на період 2021-2025 років, підкресливши важливість публічної дипломатії як ключової складової стратегічної комунікації держави та ефективного інструменту протидії гібридним загрозам і дезінформації. Одним з перших кроків протидії російським інформаційним компаніям було створення наприкінці 2014 р. – на початку 2015 р. Міністерства інформаційної політики, з 2019 року перейменованого на Міністерство культури та інформаційної політики. Головними завданнями Міністерства інформаційної політики було забезпечення інформаційного суверенітету України, сприяння поширенню інформації, яка має велику значимість для України як за кордоном, так і в середині країни, встановлення та розвиток відносин із громадськістю в Україні та за її межами, створення та поширення позитивного іміджу держави за кордоном та проектний менеджмент.

Окрім Міністерства інформаційної політики, у 2015 році було проведено реформу МЗС України та створено Управління публічної дипломатії як самостійного структурного підрозділу Міністерства Закордонних Справ України. Створення Управління заклало підвалини для інституційного оформлення публічної дипломатії України.

Початок повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 року поставив перед українською державою та її дипломатичним корпусом нові та ще більш серйозні виклики. В умовах війни публічна дипломатія, яка вже була важливим інструментом української зовнішньої політики, набула ще більшого значення, ставши ключовим елементом стратегії держави у боротьбі за міжнародну підтримку та протидії інформаційним атакам агресора. Український інститут, продовжуючи свою діяльність у сфері

культурної дипломатії, зосередив зусилля на представленні української культури як частини європейського культурного простору, що також сприяє зміцненню зв'язків з європейськими партнерами та підтримці євроінтеграційного курсу країни.

Важливими елементами успіху стали інформаційні кампанії, спрямовані на західну аудиторію, та активна робота зі зміцнення репутації України на міжнародній арені. Ключовою фігурою в цьому процесі став президент Володимир Зеленський, образ якого сприяв залученню уваги світової громадськості та мобілізації підтримки. Його лідерство, харизма та відкритість змогли зміцнити репутацію України як демократичної, незламної та героїчної країни. Водночас, підвищення впливовості України на міжнародній арені відображається у зростанні індексу м'якої сили, що свідчить про ефективність заходів публічної дипломатії.

Ініціативи, як-от Ukraine NOW, та інші проекти, що висвітлюють українську культуру, мову, та історію, відіграють ключову роль у відокремленні української ідентичності від російського культурного та інформаційного домінування. Успіхи в царині культурної дипломатії, такі як включення історичного центру Одеси до списку світової спадщини ЮНЕСКО та визнання українського борщу як частини нематеріальної культурної спадщини, підкреслюють значення збереження національної самобутності. Значення культурної дипломатії особливо важливе в умовах війни, де захист культурних цінностей та спадщини є частиною ширшої боротьби за національну ідентичність та незалежність. Інтеграція України до ЄС та посилення євроатлантичної співпраці свідчить про успіх цих зусиль. Україна продовжує використовувати публічну дипломатію для захисту своїх національних інтересів, розвитку міжнародних відносин та

підтримки міжнародного порядку, заснованого на правилах.

Висновки. Публічна дипломатія стала вирішальною у формуванні міжнародного образу країни у XXI столітті. Україна проявила себе як держава, здатна гнучко та ефективно відреагувати на зовнішні виклики. Активне залучення в глобальні інформаційні простори, використання соціальних мереж для контрдії дезінформації, інвестиції в культурну дипломатію та освітні обміни сприяли підвищенню міжнародного авторитету України та розширенню її впливу.

Можна стверджувати, що публічна дипломатія дозволяє Україні не просто виступати в ролі реактивного учасника міжнародних відносин, а активно формувати та впливати на міжнародну думку, створювати довгострокові стратегічні альянси та відстоювати свої національні інтереси. У майбутньому, у світлі нових глобальних викликів та можливостей, публічна дипломатія, без сумніву, залишатиметься ключовим інструментом української зовнішньополітичної стратегії.

Розвиток цифрових комунікацій та засобів масової інформації відіграв суттєву роль у зміцненні міжнародного іміджу України. Використання соціальних мереж, блогів, а також офіційних заяв уряду та звернень до міжнародних організацій дозволило ефективно розповсюджувати інформацію, нейтралізувати дезінформацію та залучати міжнародну підтримку. Україна використала ці канали не тільки для протидії зовнішнім загрозам, а й для просування свого культурного та інтелектуального спадку, що сприяло підвищенню культурної інтеграції та діалогу між народами. Таким чином, публічна дипломатія демонструє свою необхідність як стратегічний інструмент в арсеналі української зовнішньої політики, що сприяє захисту національних інтересів, підтримці міждержавного співробітництва,

та укріпленню міжнародної безпеки. В умовах, коли інформаційна сфера стає ареною для збройних конфліктів та політичних змагань, Україна підтверджує своє зобов'язання використовувати публічну дипломатію не тільки для оборони своїх інтересів, а й для сприяння миру та стабільності в регіоні та світі.

Список літератури:

1. Бурейко Н, Українська призма. Публічна дипломатія в українському контексті: як освоювали «terra incognita». *Аналітична записка. Ukrainian Prism*. URL: <http://prismua.org.tilda.ws/publicdiplomacyukraine> (дата звернення: 04.04.2024)
2. Глобальний індекс м'якої сили 2022, Brand Finance, березень 2022 року. URL: <https://brandirectory.com/softpower/> (дата звернення: 04.04.2024)
3. Клавдієнко С. Нові акценти у культурній дипломатії України в умовах повномасштабної російської агресії. Дипломатія в міжнародних відносинах: ретроспекція і сучасність: *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023. К.: НАУ, 2023. С. 46–50.
4. Ковальська М. Пріоритети публічної дипломатії України на початку 2020-х рр. ОНУ ім. І. І. Мечникова. *Діалог Медіастудії*. 2021. Вип.27. С. 134–137.
5. Кулеба Д. Публічна дипломатія – нова зброя України в умовах гібридної війни. *Європейська правда*. 2015. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/09/23/7038633/> (дата звернення: 04.04.2024)
6. Мателешко Ю. Становлення інституційних основ публічної дипломатії України. *Геополітичні пріоритети України Збірник наукових праць*. 2023. Вип. 1 (30). С.30–38.

7. Наказ МЗС Про затвердження Статуту державної установи «Український інститут» від 27 січня 2021 року. URL: https://ui.org.ua/wpcontent/uploads/2022/01/ukrayinskyj-institut_statut_nova-redakciya2021-1.pdf (дата звернення: 04.04.2024)
8. Народна дипломатія під час війни в Україні. Історія, сучасний стан, основні напрями втілення, реальні приклади. Київ. ВД «Професіонал», 2022. 302 с.
9. Стратегія Українського Інституту на 2020-2024 роки. URL: <https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/strategy-ukrainian-institute3.pdf> (дата звернення: 04.04.2024)
10. Тарасюк, Ю. М., Шаглі, Г. І. (2022). М'яка сила Турецької Республіки: культурно-освітні аспекти. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/11920/11795> (дата звернення: 04.04.2024)
11. Українська призма (2021) Українська призма: зовнішня політика 2021. ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. ТОВ «Вістка». Київ, 2021. URL: <https://prismua.org/wpcontent/uploads/2022/06/UPFP-21-vers8PRESS.pdf> (дата звернення: 04.04.2024)
12. Україне. «Звіт про сприйняття України у світі». 2022. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/33/Звіт_про_сприйняття_України_у_світі_2022.pdf (дата звернення: 04.04.2024)
13. Cull N. The war for Ukraine: reputational security and media disruption. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2022. Vol. 19. P. 195–199
14. Nye J. Recovering American Leadership. *Survival*. 2008. Vol. 50, Is. 1. 55 p.

Mykhailenko A. O. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

FORMATION OF UKRAINE'S IMAGE THROUGH THE STRATEGIES OF UKRAINIAN PUBLIC DIPLOMACY

This article investigates the processes of forming Ukraine's image through public diplomacy strategies, which have gained particular relevance in the context of contemporary international challenges. The key stages of the evolution of Ukraine's public diplomacy, its role in combating the stereotypical perception of the state, and in strengthening its position on the world stage are highlighted. Significant attention is given to the analysis of domestic and foreign policies initiated to improve the international image after 2014 and during the period of full-scale war. The principles and mechanisms for implementing public diplomacy strategies are outlined, particularly through cultural initiatives and the media space. The use of information and communication technologies as a tool to influence the international perception of Ukraine, its cultural and historical identity, is emphasized. The importance of active public diplomacy is considered, which not only contributes to national security issues but also to effective communication with the international community, forming a sustainable positive image that is important for attracting international support.

Key words: *Ukraine, public diplomacy, state image, foreign policy, strategic communication, international support, information and communication technologies, cultural identity.*

*Рекомендовано до друку –
ст. викл. Тарасюк Ю. М.*

Стаття надійшла в редакцію 31.03.2024 р.

УДК 327:355.02:[061.1ЄС:(477)]"2014/2024"

Анастасія Мороз

ДИНАМІКА ВІДНОСИН МІЖ ЄС ТА УКРАЇНОЮ В КОНТЕКСТІ СПІЛЬНОЇ ПОЛІ- ТИКИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ (СПБО)

Стаття присвячена дослідженню формування відносин України та Європейського Союзу в контексті безпекової політики ЄС, зокрема Спільної політики безпеки та оборони, а також її вплив на перебіг подій на території України від початку російської агресії і до сьогодні (2014-2024).

Ключові слова: *Спільна політика безпеки і оборони, Європейський Союз, Спільна зовнішня та безпекова політика, Європейська стратегія безпеки.*

Постановка проблеми. Об'єднана Європа протягом багатьох десятиліть позиціонує себе як місце стабільності та безпеки, постійно реалізуючи нові ініціативи безпекового та оборонного характеру. Від кінця ХХ століття, в рамках проведення Спільної безпеки та оборони, ЄС реалізує місії та операції як у морському просторі, так і на суші з метою створення безпекового середовища.

Але глобальний світ сповнений нових загроз та викликів, подолання яких ставить на меті Європейський Союз задля збереження не лише миру та безпеки, а й статусу лідера та глобального світового актора. Гібридна війна на Сході України у 2014 році та початок повномасштабного російського вторгнення у 2022 році стали безпрецедентними викликами європейській безпеці за всю історію європейської інтеграції, врегулювання яких та подальші дії ЄС є безумовно найбільшими пріоритетами, що визначають не лише майбутнє

Європейського Союзу та України, а й усього європейського простору.

Метою статті є дослідження розвитку відносин України та Європейського Союзу в контексті Спільної політики безпеки та оборони з огляду на сучасні виклики міжнародній системі безпеки, зокрема, гібридну війну на Сході України (2014-2022) та російсько-українську війну (2022-2024).

Аналіз актуальних публікацій та досліджень. Для дослідження даної проблематики було проаналізовано статті українських та зарубіжних дослідників. Були вивчені роботи таких українських дослідників як Івасечко О., Пошедін О., Войтех О. тощо. В їх роботах були досліджені такі важливі питання, як розвиток співробітництва України та Європейського Союзу в рамках СПБО, а також її вплив на перебіг подій на теренах України протягом 2014-2024 років.

Також були залучені роботи таких зарубіжних дослідників як Хаканссон К., Ріантоко Д., Бергманн Дж. та інших. В їх роботах розкриваються такі важливі питання, як перспективи розвитку нової оборонної стратегії ЄС «Стратегічний компас безпеки та оборони», а також еволюцію становлення європейських стратегій безпеки.

Виклад основного матеріалу. До 1999 року сфери діяльності Європейського Союзу обмежувалися лише економічними аспектами через відсутність мандату у безпековій галузі, а також спроможностей для розвитку аспекту безпеки у європейській зовнішній політиці. Однак розпад біполярної системи та кінець холодної війни змінили систему європейських координат, через що європейські країни не мали іншого вибору, окрім як перегляд використання власних збройних сил, які в новому світі зовсім не підходили для вирішення актуальних викликів та загроз.

Зовнішня політика ЄС не належала до самостійної сфери політики, а являла собою процес об'єднання політики та дій

держав-членів щодо зовнішнього світу. Насамперед вся європейська стратегічна політика безпеки ґрунтувалась на спільній зовнішній політиці та політиці безпеки, прописаній у Договорі про ЄС. У ній оголошувалося про загальні принципи та орієнтири СЗПБ для всіх держав-членів, які мали займати єдині позиції щодо прийнятих рішень. В рамках СЗПБ також діяла Європейська політика у сфері безпеки та оборони, яка затверджувала комплекс заходів у військовій сфері. Мета СПБО – миротворчі операції в Європі та, можливо, інших регіонах планети [4].

Проте, заявляючи про себе як про міжнародного актора, ЄС неминуче стикався з необхідністю вищого ступеня інституціоналізації політичного союзу та поширення свого міжнародного впливу. Оскільки у ЄС було недостатньо загальної політичної волі в рамках СЗПБ, прийняття Європейської стратегії безпеки було неминучим процесом [8].

Від того моменту Європейський Союз пережив декілька ключових етапів у становленні власної зовнішньої політики. По-перше, у відповідь на глибокі зміни в міжнародному безпековому середовищі у 2003 році було прийнято Європейську стратегію безпеки (ЄСБ) «Безпечна Європа в кращому світі», в рамках якої вперше з'явилася спільна оцінка загрози та були визначені конкретні завдання у роботі щодо зміцнення сфер інтересів Союзу. Прийняття ЄСБ вивело ЄС на рівень міжнародного актора, заявивши про відповідальність за безпеку у світовому масштабі [10].

На тлі розвитку безпекового напрямку діяльності були започатковані перші контакти між військовими керівниками України та ЄС з метою обговорення перспектив подальшого військового співробітництва. Українським керівництвом було запропоновано не тільки втілення традиційних дипломатичних заходів, але й проведення військових навчань, участь у ми-

ротворчих операціях, залучення українського потенціалу тощо.

По-друге, в результаті відсутності єдиної системи зовнішньополітичних дій та узгодженої картини геополітичного сприйняття у 2007 році було підписано Лісабонський договір. За даним договором встановлювалися чіткі цілі ЄС у його прагненні забезпечити мир, демократію, справедливість та дотримання прав людини. За Лісабонським договором Спільна політика безпеки та оборони була перетворена у свій нинішній статус, тобто СПБО дозволяє Союзу взяти на себе провідну роль в миротворчих операціях, запобіганні конфліктам і зміцненні міжнародної безпеки. Це невід'ємна частина всебічного підходу ЄС до врегулювання кризових ситуацій із залученням цивільних і військових ресурсів [19].

В цей час Україна та ЄС починають систему щорічного погодження Робочого плану співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради ЄС у сфері СПБО. Станом на 2010 рік Військовий комітет ЄС мав такий документ тільки з Україною (серед країн не-членів Союзу). Україна активно надає у користування власний військовий потенціал, незважаючи на його обмеженість через недостатню фінансову спроможність та відсутність у СПБО механізму фінансової підтримки заходів військового співробітництва [11].

По-третє, ґрунтуючись на необхідності оновлення стратегії з метою зміцнення основ ЄСБ, у 2008 році було опубліковано структурний аналіз щодо реалізації стратегії під назвою «Забезпечення безпеки у світі, що змінюється». В рамках даного аналізу були закріплені основні положення ЄСБ, враховуючи недоліки та проблеми, які стали очевидними за минулі 5 років. Окрім того, між ЄС і НАТО – двома найбільшими гравцями на міжнародній арені у сфері безпеки – так само поглиблювалися взаємини за рахунок існуючих конфліктів на європейському просторі. Як результат, ЄС поступово нарощує потенціал

шляхом активного розширення співпраці, зміцнення військової структури та розповсюдження власних цінностей з метою залучення зацікавлених сторін, які зможуть забезпечувати безпечний простір як у межах, так і на світовій арені [9].

Вперше повторно згадка про можливу зміну існуючого документа про європейську безпеку було здійснено у 2012 році з ініціативи міністрів закордонних справ Швеції, Польщі, Іспанії та Італії. Пропозиція мала характер створення абсолютно нової стратегії, ґрунтуючись на положеннях попередньої стратегії та вчинених за цей період помилок. Виникнення гострих конфліктів, які підірвали роль ЄС як лідера, призвели до ухвалення рішення щодо прийняття нової стратегії під керівництвом Федеріки Могеріні [5].

На момент 2014 року дії Російської Федерації викликали занепокоєння серед усієї світової громади, привертаючи увагу до актуальності питання щодо забезпечення належної системи реагування на подібні виклики. Таким чином, ЄС уже мав змогу побудувати структуру на основі не лише набутого досвіду минулої стратегії Хав'єра Солани, а й у режимі реального часу спостерігати за тим, як руйнується всеєвропейська система безпеки. Окрім того, на півдні так звана «арабська весна» перетворилася на «затяжну зиму» з громадянською війною в Сирії, розпадом лівійської держави, консолідацією авторитарної держави в Єгипті та локальними загрозами безпеці. На сході Росія займала зухвалу позицію щодо ЄС і продовжувала загрожувати європейській безпеці, поглиблюючи конфлікт з Україною. В результаті цього у 2016 році була прийнята нова Глобальна стратегія ЄС «Загальне бачення, єдиний підхід: спільна Європа», в рамках якої були проголошені принципово нові постулати зовнішньополітичної діяльності ЄС [13, 17].

В цей же час Європейським Союзом приймається рішення щодо Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, в якій підтверджується співпраця з Україною в сфері

безпеки, зокрема, у галузі запобігання конфліктам, поширення зброї масового знищення, регулювання криз, однак не передбачає будь-яких гарантій щодо колективної безпеки або іншої військової допомоги чи підтримки України [6, 1].

Початок повномасштабного російського вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року викрило абсолютно нові для європейської системи виклики та загрози, які потребували негайної спільної реакції. У березні 2022 року Європейський Союз затвердив Стратегічний компас з безпеки та оборони – документ, у якому викладений план дій щодо посилення політики безпеки та оборони Європейського Союзу до 2030 року. Повномасштабне вторгнення стало ще одним поштовхом до розуміння, що роль ЄС як постачальника безпеки повинна посилитися, а Стратегічний компас став першою спільною стратегією ЄС у сфері оборони та безпеки [12].

В рамках реалізації міжнародного військового співробітництва України з ЄС, існує окремий механізм, який має на увазі залучення консультативно-дорадчої допомоги іноземних радників та експертів. На основі даного механізму, станом на жовтень 2022 року, Міністерству оборони України надавалася експертна допомога на постійній основі (44 іноземних радники з 9 країн ЄС) [2].

У 2023 році було ухвалено рішення про оновлення переліку проєктів Постійної структурованої співпраці (PESCO). У результаті до існуючих 57 проєктів, які розроблялися з грудня 2017 року, було додано одинадцять нових, які мають на увазі навчання, розвиток наземних, морських та повітряних систем, кіберзахисту та проєкти взаємодії між країнами. Перелік нових проєктів PESCO свідчить про усвідомлення Європейським Союзом змін у безпековій ситуації, які сталися з початком війни Росії проти України. Наближення до європейських кордонів бойових дій високої інтенсивності змушує шукати шляхи підвищення оборонних спроможностей ЄС,

необхідних для захисту від атак з боку будь-якого потенційного агресора [15, 18].

Таким чином, на сучасному етапі, в межах реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС можна виділити чотири ключових пріоритети в оборонній та безпековій сфері [16, 7]:

1. Залучення до реалізації проєктів PESCO, а також поглиблення співпраці з Європейським оборонним агентством. Україна давно прагне приєднатися до програми PESCO, яка дає змогу країнам-учасникам продовжувати співпрацю щодо конкретних проєктів у сфері оборони та безпеки.
2. Поглиблення співробітництва України та ЄС в межах СПБО, зокрема, залучення Збройних Сил України та їхніх ресурсів до міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки.
3. Участь в ініціативі «Східне партнерство», яка залучає до підготовки ЗСУ з питань СПБО. Варто враховувати, що ще з 2014 року щорічно проводиться Орієнтовний курс СПБО за сприяння Національного університету оборони України, а останнім часом – Європейського коледжу безпеки і оборони.
4. Зміна формату діалогу з ЄС у напрямку його розширення з метою залучення воєнно-політичної, військово-технічної та військової сфери. Для розширення формату воєнно-політичного діалогу регулярно проводяться консультації керівництва Міністерства оборони України та командування Збройних Сил України з представниками агенцій ЄС, Військового комітету ЄС та Військового штабу ЄС.

Таким чином, завдяки механізмам військового співробітництва існує можливість реалізовувати основні нормативно-правові акти України у сфері європейської інтеграції. Однак фактичних переваг, особливо з огляду на небезпеку, яку несуть військові дії на території України, наразі від взаємодії України з ЄС у сфері СПБО не спостерігається. Відсутність необхідних

механізмів оборонних структур всередині ЄС та програм підтримки, надають змогу розвивати безпекове співробітництво України та ЄС лише на консультативному рівні.

Тим не менш, у травні 2023 року Верховним представником ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки та Головою Європейського оборонного агентства було представлено аналіз впливу російсько-української війни на оборонний потенціал ЄС. В даному аналізі зазначено про необхідність інвестування у вже існуючі та нові командно-контрольні ресурси, які дозволять оперативно оцінювати ситуацію та реагувати на неї. Також було викрито важливість стійкої та ефективної логістики, яка дозволить зберігати військову мобільність та вчасно реагувати на будь-які загрози [14].

Більш того, було зазначено недоліки європейської промислово-технологічної бази, яка повинна допомогти підвищити боєздатність європейських збройних сил. Але підвищити витрати на оборону недостатньо – необхідно в першу чергу нарощувати ресурси скоординовано, серед країн ЄС та НАТО [3].

Висновки. Багаторічний розвиток оборонного та безпекового потенціалу Європейського Союзу дозволив йому зараз виступати в якості важливого міжнародного актора. Прийняття стратегій безпеки та підписання Лісабонського договору не змогли вирішити проблеми СЗПБ, але суттєво підвищили її ефективність. З іншого боку, наполегливість країн-учасниць ЄС дозволили зробити значний прогрес у формуванні європейської системи безпеки, підвищенні обороноздатності, запобіганні та врегулюванні криз і розвитку оборонних технологій. У підсумку це призвело до посилення ролі ЄС у сфері міжнародної та європейської безпеки.

Російська агресія змусила європейські країни, які боролися з балансуванням військової сили та системи соціального забезпечення, докласти більше зусиль для

своїх можливостей безпеки. Співпраця між Україною та ЄС почала поглиблюватися під час кризи на сході України та анексії Криму Росією у 2014 році, коли ЄС ввів санкції проти Росії, що спричинило збільшення підтримки для України та підкреслило важливість геополітичної стабільності. Однак Україна зіштовхується з серйозними внутрішніми проблемами, зокрема, корупцією та відсутністю реформ, через що процес української євроінтеграції суттєво затримується.

Таким чином, наразі лейтмотивом співпраці України та ЄС прослідковуються оборонні та безпекові реформи, що можуть забезпечити розширення зони стабільності Європейського Союзу та мирного сусідства після завершення російсько-українською війни.

Список літератури:

1. Войтех О., Войтех К. Поточні механізми реалізації заходів міжнародного військового співробітництва в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у межах Спільної політики безпеки та оборони. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2023. С. 41–45. URL: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2022-3-76/41-45> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Завада Я. Спільна політика безпеки і оборони ЄС на сучасному етапі: основні перспективи і загрози. *Політикус: наук. журнал*. 2022. Т. 3. С. 71–76.
3. Івасечко О., Цебенко О. Нова оборонна стратегія ЄС «Стратегічний компас» як відповідь на сучасні гібридні загрози. *The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces: scientific monograph*. 2022. С. 91–105.
4. Кобець Ю., Голуб'як Н. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Grani*. 2023. Т. 26, № 5. С. 19–25. URL: <https://doi.org/10.15421/172396> (дата звернення: 10.04.2024).
5. Левчик В. В., Клименко В. С., Козинець І. П. Врегулювання криз в рамках спільної політики безпеки і оборони ЄС: історичний аспект та актуальність для України. *Воєнно-історичний вісник*. 2020. Т. 38, № 4. С. 295–303. URL: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2020-38-4-295-303> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Пошедін О. Вплив російської збройної агресії проти України на Спільну політику безпеки та оборони Європейського Союзу. *Країні практики розбудови європейських студій в умовах російської збройної агресії*: Зб. матеріалів міжнар. практ.-наук. конф., м. Київ, 20–21 жовт. 2023 р. Київ, 2023. С. 79–81.
7. Пошедін О. Нове життя Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу: орієнтири для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія : державне управління*. 2017. Т. 2. С. 48–54.
8. Bergmann J., Müller P. Failing forward in the EU's common security and defense policy: the integration of EU crisis management. *Journal of european public policy*. 2021. Vol. 28, no. 10. P. 1669–1687. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2021.1954064>
9. Council of the European Union. A strategic compass for security and defence. 2022. 62 p.
10. Council of the European Union. Council conclusions on military capability development. Brussels, 2012. 4 p.
11. Council of the European Union. European security strategy. A secure Europe in A better world. Belgium, 2003. 48 p.
12. Council of the European Union. Shared vision, common action: a stronger Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. 58 p.

13. Dwi Riantoko, Eko Prasajo. The evolution of defense policies: trends and factors shaping national strategies. *International journal of humanities education and social sciences (IJHESS)*. 2023. Vol. 3, no. 1. URL: <https://doi.org/10.55227/ijhess.v3i1.577>
14. EU security & defense policy: the evolution of formation. *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, series "law"*. 2020. No. 29. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-29-49>
15. Genschel P., Leek L., Weyns J. War and integration. The Russian attack on Ukraine and the institutional development of the EU. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45, no. 3. P. 343–360. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183397>
16. Håkansson C. The Ukraine war and the emergence of the European Commission as a geopolitical actor. *Journal of European Integration*. 2023. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2239998>
17. Hoijtink M., Muehlenhoff H. L. The European Union as a masculine military power: European Union security and defence policy in ‘times of crisis’. *Political Studies Review*. 2019. Vol. 18, no. 3. P. 362–377. URL: <https://doi.org/10.1177/1478929919884876>
18. Lessons from the war in Ukraine for the future of EU defence. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/lessons-war-ukraine-future-eu-defence_en?s=232
19. Treaty of Lisbon: Treaty of 23.07.2007.

DYNAMICS OF RELATIONS BETWEEN THE EU AND UKRAINE IN THE CONTEXT OF COMMON SECURITY AND DEFENSE POLICY (CSDP)

The article is devoted to the analysis of the formation of relations between Ukraine and the European Union through the prism of EU security policy, in particular the Common Security and Defense Policy, as well as its influence on the course of events on the territory of Ukraine from the beginning of Russian aggression until today (2014-2024).

Key words: *Common Security and Defense Policy, European Union, Common Foreign and Security Policy, European Security Strategy.*

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., доцентом Майстренко Ю. І.*

Стаття надійшла в редакцію 12.05.2024 р.

Moroz A. S. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

УДК 327.56(510:540)"2002/2012"

Софія Мотречко

ДИНАМІКА КОНФЛІКТУ КНР ТА ІНДІЇ ЩОДО КОРДОНУ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ХУ ЦЗІНЬТАО

Стаття присвячена аналізу політики Ху Цзіньтао щодо вирішення питання кордону із Індією та особливостей політики «Четвертого покоління» щодо питання ЛФК та впливу на відносини із Індією. Показано внутрішні трансформації в КНР та їх вплив на зовнішню політику. Описуються особливості та характерні риси політики Ху Цзіньтао та динаміка прикордонного конфлікту із Індією у період його правління.

Ключові слова: *Китай, Китайсько-індійський кордон, ЛФК, Ху Цзіньтао.*

Постановка проблеми. У даній роботі розглядається питання трансформації політики Китаю щодо питання Лінії Фактичного Контролю між Китаєм та Індією після зміни «покоління правителів» в Китаї із приходом до влади Ху Цзіньтао.

Питання кордону між Індією та Китаєм залишається невирішеним і по сьогоднішній день. До початку XXI сторіччя ситуація на прикордонних територіях не один раз переходила у гарячу фазу та збройні сутички на прикордонних територіях перешкоджали можливому розвитку добросусідських відносин та кооперації. На сьогоднішній день черговий «спалах війни» на прикордонних територіях двох ядерних держав більше не є опцією, тому сторони конфлікту зробили велику роботу із побудови та встановлення системи мирного врегулювання будь-яких суперечок, які виникають в зоні Лінії Фактичного Контролю, встановили спеціальний «Механізм консультацій» та встановили «міри підвищення довіри».

Вивчення «Періоду Ху Цзіньтао» є дуже важливим для розуміння динаміки питання врегулювання прикордонного конфлікту та розуміння ситуації, яка склалася на сьогоднішній день.

Мета статті. Аналіз динаміки вирішення питання кордону у період Ху Цзіньтао та виявлення особливостей політики «четвертого покоління» щодо питання ЛФК та відносин із Індією.

Аналіз актуальних публікацій та досліджень. Для дослідження даної проблематики були вивчені наукові публікації американських, китайських та індійських науковців. При вивченні політики КНР увагу було приділено публікаціям у китайських державних ЗМІ, офіційним заявам уряду та високопосадовців КНР. Також було вивчено роботи індійських дослідників, таких як Суміт Гангулі та Віджай Гокхейл, та статті науковців в рамках Observer Research Foundation. Вивчення статей цих науковців допомогло отримати індійську перспективу та поглянути на політику Китаю у період, що вивчається, з іншої сторони. Для вивчення динаміки деяких аспектів внутрішньої та зовнішньої політики КНР було вивчено річні звіти The East Asian Strategic Review, які надають огляд щодо стратегічного середовища та безпекової ситуації у Східній Азії.

Виклад основного матеріалу. Початок XXI століття для КНР видався досить напруженим. Період правління Цзян Цземіня сягав кінця. Говорячи про внутрішньополітичну ситуацію, 2002-2003 роки були особливо бурхливими, оскільки у цей період відбувався перехід влади від «Третього покоління» правителів КНР до «Четвертого покоління». Щоб розуміти зміни у зовнішній політиці КНР потрібно поглянути на внутрішню трансформацію в країні.

З урахуванням подій кінця XX сторіччя Цзян Цземінь був занепокоєний тим, чи залишиться КПК при владі в Китаї. У 2000 році Генеральний секретар Цзян Цземінь прийняв концепцію «Трьох

представництв» як нову політику партії. Згідно з цією концепцією Комуністична партія представляє по-перше, «вимоги розвитку передових соціальних продуктивних сил Китаю»; по-друге, «курс на просування культури Китаю» та, по-третє, просуває фундаментальні інтереси більшості китайського народу». Роблячи це, він мав на меті відновити довіру до партії та забезпечити виживання КПК як правлячої партії в XXI столітті [1].

Також, важливим надбанням цих років є те, що Цзян Цземінь висловився за те, що приватним підприємцям має бути надано можливість ставати членами партії. Цей виступ голосно називають «Промовою 1 липня». Промова 1 липня має на меті посилення керівництва партії та безперервний економічний розвиток шляхом залучення до КПК висококваліфікованих людей з усіх верств суспільства [1].

З 16-м Національним з'їздом КПК 2002 року, розпочинається важливий перехідний період між старим і новим поколінням партійних членів. Молоді кадри опиняються на керівних посадах. Уряд Цзян Цземіня відчув небезпеку зміни партійної філософії, тому задля забезпечення стабільності і партійної філософії, розробив концепцію «Трьох представництв» для таких молодих кадрів [1].

Вице-президент Ху Цзіньтао замінив Цзяна як на посаді генерального секретаря КПК, так і на посаді президента КНР у 2002-2003 роках. Інші лідери «третього покоління» пішли у відставку разом з Цзяном, і кермо влади перейшло лідерам четвертого покоління [2].

Національний з'їзд КПК підтвердив, що Комуністична партія представляє не лише пролетаріат, але й усю націю, включно з приватними «капіталістичними» підприємцями. Це знаменує собою значну трансформацію в характері партії. Включення підприємців є частиною стратегії, спрямованої на підтримку комуністичного режиму і забезпечення економічного зростання, що перетворило партію з пролетар-

ської революційної партії на всеохоплюючу політичну партію, яка надає першочергового значення економічному розвитку [2].

Зовнішня політика Китаю неминуче має слугувати економічному розвитку. Це свідчить про те, що принаймні в найближчій і середньостроковій перспективі, Китай надаватиме найбільшого значення поліпшенню відносин з розвиненими країнами.

На військовому фронті також на 16-му Національному конгресі Китай прагнув омолодити керівництво своїх збройних сил. Модернізація збройних сил неухильно прогресує, і Китай прагне оновити військову техніку. Крім того, він набирає нових професіоналів і посилює військову підготовку для проведення різних реформ [2].

На першому пленумі ЦК КПК 16-го скликання генеральний секретар Ху Цзіньтао і ще вісім осіб були обрані новими членами Постійного комітету Політбюро КПК. Ці дев'ять членів «четвертого покоління» є випускниками університетів, які спеціалізуються на інженерії [2]. Вважається, що такий склад відображає акцент, який нове керівництво робить на економічному розвитку, який є головним національним пріоритетом.

На другий рік правління уряду президента Ху Цзіньтао, його уряд поступово почав проявляти свою індивідуальність. Одним з типових прикладів є його просування теорії «мирного піднесення» Китаю. Згідно з цією теорією, його уряд позиціонує себе як такий, що викоринить теорію «китайської загрози» і створить середовище, сприятливе для економічного розвитку, всупереч опозиції прихильників жорсткої лінії всередині країни. Це повинно було слугувати платформою для просування всеспрямованої дипломатії, головним чином з метою прискорення економічного розвитку Китаю [3].

Період правління Ху Цзіньтао можна назвати відносно стабільним та спокійним. В зоні Лінії Фактичного Контролю не від-

бувалося значних сутичок. У зовнішній політиці уряд Ху Цзіньтао взяв курс на розширення економічних зв'язків із партнерами, одним із яких була Індія.

Від уряду Цзян Цземіня уряд Ху Цзіньтао успадкував деякі успіхи у врегулюванні питання Лінії Фактичного Контролю. Ближче до кінця правління Цзян Цземіня між Китаєм та Індією було укладено дві угоди.

У 1993 році було укладено Угоду про збереження миру і спокою на прикордонних територіях. Це була перша угода між Індією та Китаєм, яка стосувалась виключно кордону. У цій угоді піднімалось питання вжиття заходів з побудови довіри на основі рівної захищеності сторін та мінімальної присутності військових сил у зоні ЛФК.

Друга угода, що була укладена у 1996 році була спрямована на формування механізму засобів встановлення довіри. В рамках цієї угоди було закріплено, що країни не будуть застосовувати військову силу та не будуть порушувати мир та спокій у зоні ЛФК та були встановлені норми щодо присутності військових сил у регіоні ЛФК, польотів авіації, зазначено дії та механізми, які мають виконувати сторони, щоб запобігти тому, щоб конфлікт переріс у військове зіткнення в разі ненавмисного перетину кордону через неминучі обставини або ж природні умови [4].

Ці дві угоди створили базу для подальшого розвитку відносин Індії та Китаю. Почався процес «відділення» політичних та економічних відносин від питання кордону, який був розвинутий та продовжений вже урядом Ху Цзіньтао. Уряд Ху Цзіньтао продовжив нарощувати документальну базу щодо процесу вирішення питання кордону. Було підписано декілька угод, які допомогли в «відділенні» питання кордону від двосторонніх відносин, що посприяло подальшому розвитку двосторонніх відносин та зменшило вплив невирішеності питання кордону на відносини Індії та Китаю.

У червні 2003 року відбувся візит прем'єр-міністра Ваджаї до Китаю, під час якого було підписано Декларацію про принципи відносин і всебічного співробітництва між КНР та Індією. Сторони підтвердили свою готовність шукати справедливе та взаємоприйнятне рішення шляхом консультацій на рівноправних засадах. Обидві сторони погодилися, що вони повинні працювати разом для підтримки миру в прикордонних районах, і підтвердили свою відданість продовженню виконання підписаних з цією метою угод. Обидві сторони погодилися призначити спеціального представника для вивчення можливих політичних шляхів врегулювання питання кордону [5].

Також, згідно з текстом Декларації, Індійська сторона визнає, що Тибетський автономний район є частиною території Китайської Народної Республіки, і повторює, що не дозволяє тибетцям брати участь у антикитайській політичній діяльності в Індії, що турбує КНР [5]. А у 2005 році КНР офіційно визнала Сіккім частиною Індії. Відбувся так званий «розмін територій». Однак слід зазначити, що хоча індійський уряд визнав Тибет частиною Китаю, на народному рівні залишається значна симпатія до тибетської справи всередині Індії, що підживлюється присутністю в Індії понад 100 тис. тибетських біженців. Незмінна готовність Делі надати притулок Далай-ламі є також постійним джерелом тертя у китайсько-індійських відносинах [7].

Отже, у 2003 році Китай і Індія досягли свого роду компромісу щодо прикордонних суперечок щодо Тибету, однак вони не досягли рішення щодо суперечок через плато Аксай Чін і Аруначал-Прадеш.

Також з'ясувалося, що обидві країни по-різному інтерпретують деякі принципи. Наприклад, коли мова йшла про принцип захисту «осілого населення» у спірних регіонах, Індія інтерпретувала це як недопущення примусового переміщення місцевого населення в інше місце. У 2007 році

Міністр закордонних справ Китаю підкреслив, що Китай не згоден, оскільки це ускладнить претензії Китаю в Аруначал-Прадеш, де більшість населення вважає себе індійцями [6].

Декларація про принципи відносин і всебічного співробітництва 2003 року стала першим всеосяжним документом про розвиток двосторонніх відносин, підписаним на найвищому рівні між Індією і Китаєм. До того ж, Індія та Китай уклали протокол про прикордонну торгівлю, який передбачав відкриття прикордонного коридору між Сіккімом і Тибетським автономним районом – транспортного коридору Нату Ла, який було відкрито у 2008 році [10]. Це досить важливий момент, оскільки це підкреслює превалювання перспектив розвитку економічного співробітництва над ворожнечею, зумовленою невирішеністю економічного питання.

Можна визначити декілька передумов, які у 2003-2005 роках призвели до двостороннього визнання Тибету та Сіккіму. По-перше, зовнішній тиск був сильнішим, ніж раніше. Економічне зростання та комерційний розвиток стали головними пріоритетами. Китай та Індія не могли дозволити собі втратити важливого економічного партнера, не зважаючи на невирішеність питання кордону. По-друге, після закінчення Холодної війни відносини Індії та Китаю з Росією та Сполученими Штатами стали неоднозначними. Відповідно, Нью-Делі та Пекін не могли розраховувати на свої історичні зв'язки ні з Вашингтоном, ні з Москвою, стикаючись із будь-якими загрозами з боку сусідів [10].

Прем'єр-міністр КНР Вень Цзябао відвідав Індію у квітні 2005 року. Прем'єр-міністри Індії та КНР підписали Спільну заяву про встановлення стратегічного партнерства і співробітництва заради миру і процвітання. Також, у 2005 р. двома країнами було підписано Протокол про умови реалізації заходів з побудови довіри у військовій сфері в районі ЛФК, у якому було прописано певні заходи, яких сторони ма-

ють притримуватися для запобігання ескалації в разі виникнення інцидентів у прикордонній зоні. Також зазначалося, що Індія та Китай мають утримуватися від проведення широкомасштабних військових навчань поблизу ЛФК, щоб це не вважалося за провокацію жодної зі сторін [8].

Після підписання вищезазначених угод відбулося декілька інцидентів, що були пов'язані із ЛФК та спірними територіями. Відбулося декілька інцидентів стосовно віз [11]. Наприклад, у 2007 році високопоставленому чиновнику з індійського штату Аруначал-Прадеш було відмовлено у видачі візи до Китаю для поїздки. Китай стверджував, що державному службовцю не потрібна віза для відвідування власної країни, оскільки він походив з регіону, який Пекін вважає частиною Китаю. Це викликало суспільний резонанс, і Нью-Делі вирішив скасувати візит [6].

Протягом правління Ху Цзіньтао відбулось ще декілька подібних інцидентів. Також підвищилась напруга щодо розбудови інфраструктури та патрулювання спірних територій, але за весь цей час ескалації на прикордонних територіях не відбувалося [9].

Останнім важливим документом, який варто зазначити, була підписана 17 січня 2012 р. Угода про встановлення робочого механізму для консультацій і координації в прикордонному питанні. Було створено робочу групу, яка складалася з дипломатів і військових, їхнім завданням було знаходити шляхи розв'язання питань або конфліктів у прикордонній зоні, однак розв'язання самого прикордонного питання їхнім завданням не було.

Висновки. Протягом періоду правління Ху Цзіньтао відбулося напрацювання документальної бази стосовно питання кордону, яка дозволяла розвивати двосторонні відносини та не гальмувати співробітництво невирішеністю питання кордону. Не спостерігалось ескалації у зоні Лінії Фактичного контролю та завдяки роботі над створенням механізму для консульта-

цій для вирішення точкових інцидентів на прикордонних територіях інциденти вирішувались мирним шляхом за допомогою консультацій відповідних осіб. Також відбувся так званий «обмін». Індійська сторона визнала приналежність Тибетського автономного району Китаю, а Китай у свою чергу визнав приналежність Сіккіму Індії. І хоча територіальні суперечки та питання кордону за часів Ху Цзіньтао остаточно вирішено не було, але відбувся значний прогрес у двосторонніх відносинах, відмежування питання кордону від інших аспектів відносин та почалось інтенсивне напруження документальної бази.

Список літератури:

- Chapter 6 China. *East Asian Strategic Review*. 2003. URL: <https://www.nids.mod.go.jp/english/publication/east-asian/e2003.html> (дата звернення: 18.04.2024)
- Chapter 4 China - In Search of New Thinking. *East Asian Strategic Review* 2004. URL: <https://www.nids.mod.go.jp/english/publication/east-asian/e2004.html> (дата звернення: 18.04.2024)
- Chapter 4 China - "Peaceful Rise" in Light and Shadow. *East Asian Strategic Review* 2003/ URL: <https://www.nids.mod.go.jp/english/publication/east-asian/e2005.html> (дата звернення: 18.04.2024)
- Agreement Between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of China on Confidence-Building Measures in the Military Field Along the Line of Actual Control in the India-China Border Areas 1996, Nov 29. New Dehli. URL: <https://peacemaker.un.org/chinaindiaconfidenceagreement96> (дата звернення: 18.04.2024)
- Declaration on Principles for Relations and Comprehensive Cooperation Between the Republic of India and the People's Republic of China (2003, June 23). Beijing. URL: <https://china.usc.edu/declaration-principles-relations-and-comprehensive-cooperation-between-peoples-republic-china-and> (дата звернення: 18.04.2024)
- Buffinga M. Comparing Hu Jintao's and Xi Jinping's Attitudes Towards Territorial Sovereignty: China's Land Border Disputes with India and its Maritime Border Disputes in the South China Sea. Leiden University. 2021. URL: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A3204848/view> (дата звернення: 18.04.2024)
- Mitchell D., Bajpaee C. China and India. *The China Balance Sheet In*. 2007. С. 151–169.
- Protocol between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of China on Modalities for the Implementation of Confidence Building Measures in the Military Field Along the Line of Actual Control in the India-China Border Areas (2005, Apr 11). New Dehli. URL: <https://china.usc.edu/declaration-principles-relations-and-comprehensive-cooperation-between-peoples-republic-china-and> (дата звернення: 18.04.2024)
- Manoj J. Sino-Indian Border Deadlock: Time to Rewrite India Playbook / Joshi Manoj. *Observer Research Foundation Occasional Paper*. 2020. №269.
- Prakash A. The India–China Confrontation: A View from Seawards. *Journal of Asian Security and International Affairs*. 2021. Vol. 8, Is.1. P. 62–76.
- Vidal E. A geostrategic rivalry: the Sino-Indian border dispute. Madrid: Real Instituto Universitario de Estudios Europeos, 2021. 67 с.

Motrechko S. S. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

DYNAMICS OF THE SINO-INDIAN BORDER CONFLICT UNDER THE RULE OF HU JINTAO

The article analyses Hu Jintao's policy on resolving the border issue with India and the peculiarities of the 'Fourth Generation' policy on the LAC issue and its impact on relations with India. The author shows internal transformations in China and their impact on foreign policy. The features and characteristics of Hu Jintao's policy and the dynamics of the border conflict with India during his rule are described. The study of the 'Hu Jintao Period' is very important for understanding the dynamics of the border conflict and understanding the current situation.

Under Hu Jintao, foreign policy was re-oriented towards economic cooperation with neighbors, including India, and Sino-Indian relations began to develop more actively. China's foreign policy has become more assertive. There was no escalation in the issue of the Line of Actual Control, and a documentary basis was developed for further peaceful resolution of the border issue and for maintaining peace and stability in the border area.

The so-called "territorial swap" took place, with India recognizing the Tibet Autonomous Region as belonging to China and China recognizing Sikkim as belonging to India. During Hu Jintao's administration, there were several incidents regarding the issuance of visas and the Dalai Lama's visit to India. There was also increased tension over infrastructure development and patrolling of disputed areas, but there was no escalation in the border areas during this time.

Although the territorial disputes and border issues were not finally resolved under Hu Jintao, there was significant progress in bilateral relations, the border issue was separated from other aspects of relations, and in-

tensive development of the documentary base began. The article examines important bilateral documents of this period.

Key words: *China, Sino-Indian border issue, LAC, Hu Jintao.*

*Рекомендовано до друку –
к. і. н., доцентом Покасем М. С.*

Стаття надійшла в редакцію 14.05.2024 р.

УДК 336.225.68:336.13]:342.841(477)

*Едуард Пашали,
Дмитро Гудей*

ПРОГАЛИНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ: СКІЛЬКИ УКРАЇНА ВТРАЧАЄ ЧЕРЕЗ «ЗАКОННІ ДІРИ» ТА ЯК ЦЕ ВИПРАВИТИ

У статті досліджується проблема прогалин у податковому та фінансовому законодавстві України, які є першопричинами корупції та нецільового використання коштів державного бюджету. У ній розглянуто низку прикладів податкових махінацій та корупційних схем, через які Україна втрачає фінансові ресурси, інвестиційні перспективи та можливості розвитку. Також в фокус аналізу потрапили прецеденти міжнародного врегулювання законодавства у сфері фінансів та як дані практики адаптувати до реалій сучасної України.

Ключові слова: прогалини в законодавстві, податкове законодавство, фінансове законодавство, корупція, податкові махінації, інвестиції, інвестиційні перспективи, міжнародне врегулювання, Україна.

Постановка проблеми.

Законодавство – це фундамент суспільного порядку, але часом його структура схожа на «переткану сити» з прогалинами. Україна, подібно багатьом іншим країнам, стикається з проблемою «законних дір», що відкривають дорогу до безліч негативних наслідків. Ці прогалини можуть призводити до втрат у багатьох аспектах: від економічних до соціальних. У цьому дослідженні ми докладемо зусиль для виявлення обсягу цієї проблеми та розглянемо шляхи на прикладі інших країн, якими можна скоригувати

законодавство, щоб запобігти зловживанням і втратам, що вони призводять [15].

В Україні запроваджено воєнний стан, але при цьому все частіше трапляються корупційні скандали, які пов'язані: державними закупівлями, корупцією на місцях, декларуванням, веденням бізнесу, навіть роботою стратегічно важливих держпідприємств. Розумно звинувачувати у цьому можновладців, але навіть їх дії можливі лише завдяки прогалинам в законодавстві. Наші системи оподаткування та фінансового контролю змінюють щомісяця, але питання в ефективності даних змін, яка часто мінімальна – а в окремих випадках створює нові юридичні колізії [1]. Проблема також полягає у тому, наскільки ці збитки вагомі для українського бюджету та народу, і чи можливо з нашою владою, судами та законодавством адаптувати та впровадити зміни, як це було у Сінгапурі та створити «машину зі збору податків з усіх (від багатих до бідних)», як у США [4]?

В контексті цього тематика дослідження прогалин у податковому та фінансовому законодавстві, як першопричин корупції та нецільового використання коштів державного бюджету, та методів врегулювання даної проблеми в міжнародній практиці видається достатньо актуальною.

Мета статті – розглянути низку податкових махінацій та корупційних схем, через які Україна втрачає фінансові ресурси, інвестиційні перспективи та можливості розвитку. Важливою частиною роботи є розгляд прецедентів міжнародного врегулювання законодавства у сфері фінансів та отримання розуміння, як дані практики адаптувати до реалій сучасної України.

Виклад основного матеріалу.

Державні закупівлі

Україна стикається зі складною проблемою корупції у сфері проведення

тендерів [10]. Ця проблема не лише підриває довіру до владних структур, а й призводить до значних економічних втрат для країни та загрожує справедливому розподілу державних ресурсів. Однією з найбільш поширених форм корупції у сфері тендерів є фаворитизм та недобросовісний підбір учасників. Часто буває так, що тендери організовані таким чином, щоб лише обмежена кількість компаній могла виграти, або ж переможець вже заздалегідь відомий [2].

Крім того, відсутність прозорості та відкритості у процесі проведення тендерів створює сприятливі умови для корупційних схем. Багато тендерних процедур відбуваються без належного публічного контролю, що робить їх вразливими перед зловживаннями [9]. Корупція у сфері тендерів – це системна проблема, яка потребує комплексного підходу до вирішення. Необхідно вдосконалювати законодавство, збільшувати прозорість та контроль за процесами проведення тендерів, а також підвищувати свідомість суспільства про цю проблему. Тільки через удосконалення законодавства, спільні зусилля уряду, бізнесу та громадянської суспільності можна досягти значного зменшення рівня корупції у цій сфері та забезпечити ефективне використання державних ресурсів [18].

Корупція на місцях

Незважаючи на те, що саме існування держави знаходиться під загрозою – представники влади продовжують перевищувати свої службові повноваження та використовувати своє становище для заробітку грошей. Найбільш гучні приклади зазвичай стосуються працівників ОВА, міських рад та ТЦК, які допомагають бізнесу продовжувати працювати в обхід обмежень, спричинених воєнним станом, лобіюють інтереси окремих осіб, допомагаючи їм уникати проходження процедур, які стосуються їх становлення або зняття з військового обліку тощо [8].

Держава нині намагається запровадити ефективні методи врегулювання даної проблеми, мінімізувати пряму взаємодію населення з представниками влади шляхом введення нових технологічних рішень, через систему «Дія». Але важливо також говорити про посилення відповідальності корупціонерів, відновлення початкових функцій НАЗК та НАБУ, а також створення додаткового стимулювання представників системи судочинства, які приймають рішення щодо винесення вироків у справах продажних можновладців [11]. Унеможливлення внесення застави та жорсткий контроль корупційної складової мають стати ключовими елементами у даному питанні.

Важливим аспектом у вирішенні цієї проблеми є залучення громадськості до процесу контролю за діями представників влади. Громадяни, які є безпосередніми учасниками та свідками дій влади, можуть відігравати ключову роль у виявленні та викритті корупційних схем. Це може бути досягнуто через різні механізми, включаючи громадські слухання, використання соціальних медіа для розповсюдження інформації, а також створення спеціалізованих платформ для збору та аналізу відгуків громадян. Такий підхід не тільки допоможе забезпечити більшу прозорість дій влади, але й сприятиме формуванню більш відповідального та ефективного управління [12].

Декларування

Проблема декларування – це одна з найгостріших та актуальних тем, яка вразлива для багатьох країн, включаючи Україну. На перший погляд, декларування має бути механізмом відкритості, спрямованим на боротьбу з корупцією та незаконним збагаченням владних осіб. Однак у багатьох випадках цей процес стає об'єктом маніпуляцій, відкритих зловживань та недостатнього контролю [3].

Одним з головних викликів є недостатня чесність та точність декларацій. В більшості випадків відомі політичні та публічні діячі, які мають обов'язок подавати декларації, навмисно приховують своє справжнє майнове становище або занижують вартість своїх активів, щоб уникнути оподаткування чи привернення уваги до своїх фінансових операцій.

Ще одним аспектом даної проблеми є недостатній контроль за правдивістю декларацій. Відсутність ефективного механізму перевірки та аналізу декларацій дозволяє владним особам обходити закон та залишати певні доходи поза увагою контролюючих органів [14].

Додатково важливо зазначити, що проблема декларування в Україні також пов'язана з відсутністю відповідальності за недотримання законодавства. Незважаючи на існуючі закони та регулятивні акти, які передбачають покарання за неправдиве декларування, в багатьох випадках ці норми не застосовуються на практиці. Це створює атмосферу безкарності, яка сприяє продовженню незаконних дій. Тому, для вирішення цієї проблеми, необхідно не лише вдосконалити механізми контролю, але й забезпечити їх ефективне застосування. Зокрема, це може включати зміцнення ролі антикорупційних органів, підвищення кваліфікації їх співробітників та забезпечення їх незалежності. Також важливо залучити до цього процесу громадськість, зокрема через механізми громадського контролю та забезпечення доступу до інформації про декларації.

Махінації у бізнесі

Проблема ведення бізнесу та ухилення від сплати податків, зокрема через схеми з ФОП-ами, стала однією з вічних в Україні. Ці схеми, хоч і заборонені законом, використовуються недобросовісними підприємцями для уникнення сплати податків, що призводить до значних втрат для державного бюджету та порушує рівність умов у бізнес-середовищі [5].

Одним з найбільш поширених явищ є так звана "тіньова заробітна плата", коли частина доходів працівників не включається до офіційної бухгалтерської звітності. Це дозволяє підприємцям уникнути сплати податків і відрахувань на соціальне забезпечення, а також створює нерівні умови для правомірних бізнесів [17].

Ці схеми не лише порушують законодавство та створюють невинуваті фінансові втрати для держави, але й підривають довіру до бізнес-середовища та системи оподаткування [6]. Зміна такого становища вимагає ефективних заходів з боку влади, зокрема посилення контролю за дотриманням податкового законодавства, введення жорстких покарань для порушників, а також підвищення фінансової грамотності серед населення та підприємців. Однак, боротьба з цими схемами вимагає не лише дій зі сторони влади, але й активної участі суспільства та бізнес-спільноти [16]. Тільки через спільні зусилля можна досягти значного зменшення ухилення від податків та забезпечити справедливі умови для всіх учасників бізнесу, а відповідно і наблизити країну, усунувши внутрішній конфлікт з важливою групою населення та підприємств в контексті економічної стабільності всієї України [7].

Для досягнення цих цілей, важливо також розглянути можливість впровадження нових технологій та інноваційних рішень. Це може включати в себе використання цифрових платформ для автоматизації процесів збору та аналізу податкової інформації, впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та недоторканності фінансових даних, а також використання штучного інтелекту для виявлення шахрайських схем та незаконних фінансових операцій. Однак, для успішного використання цих рішень на практиці потрібно не лише технічні знання та ресурси, але й глибоке розуміння специфіки бізнес-процесів,

особливостей національного законодавства та потреб різних груп учасників ринку. Тому, важливою частиною цього процесу є налагодження діалогу між владою, бізнесом та громадськістю, а також залучення до обговорення всіх зацікавлених сторін [20].

Втрати через сектор стратегічно важливих підприємств

Продовжуючи говорити про бізнес в Україні, важливо згадати й про процеси приватизації, які продовжуються і сьогодні. Вони стосувалися великої кількості потужних підприємств з важкої промисловості, які або було знищено, або переведено у вдалі проекти приватних власників. У свою чергу до початку повномасштабного вторгнення гостро стояло питання про переведення з типу державної власності концерну «Укроборонпрому», який не міг наростити ні темпи виробництва, ні створити нових проектів, які б могли підсилити становище оборонного сектору нашої держави [13]. Всі говорили про важливість даного підприємства, його стратегічне значення для країни, але скоріше продовжувалися дискусії про те, яким чином його буде легше зруйнувати.

Все змінилося з приходом «великої війни», яка продемонструвала те, що нашій країні необхідна оборонна промисловість, а концерн може залучати та використовувати ресурси на користь держави. Проте цього замало, ринкова економіка та ефективність приватної власності вже давно продемонстрували свої переваги, а тому все більше прихильників того, що навіть настільки важливий сектор потрібно поступово насичувати приватними підприємствами, які вже з'являються та демонструють доволі непогані результати. Ці дієві заходи мають прийматися в комплексі з контролем за направленням витрат підприємств, а також їх фокусом у культурно-політичному полі, оскільки високим залишається ризик не виправданого захисту проросійських

представників, які працюють у даній сфері і становлять загрозу для державної безпеки України [19]. Держава робить кроки у цьому полі, переводячи підприємство (відповідно і всі організації-члени «Укроборонпрому») з форми концерну у форму акційного товариства та створюючи можливість залучати кошти приватних інвесторів для розвитку даної групи підприємств. Але цього замало – країна, яка веде активні бойові дії має стимулювати розвиток військового сектору, шукати та реалізовувати нові можливості в даній сфері. Україна ж проводить доволі пасивну політику з даних питань, акцентуючи увагу на збільшенні виробництва бойових БПЛА.

Висновки

Прогалини в податковому та фінансовому законодавстві України дійсно є значними перешкодами на шляху до ефективного управління державними ресурсами. Ці "законні діри" не лише створюють умови для корупції та нецільового використання коштів державного бюджету, але й підривають довіру громадян до державних інституцій. Вони також призводять до втрати важливих фінансових ресурсів та інвестиційних можливостей, що може мати негативний вплив на економічний розвиток країни.

Вивчення міжнародного досвіду врегулювання подібних проблем є важливим кроком у вирішенні цієї проблеми. Приклади Сінгапуру та США показують, що ефективне податкове та фінансове законодавство може бути реалізоване з врахуванням специфіки кожної країни. Ці країни використали різні стратегії для боротьби з корупцією та нецільовим використанням коштів, включаючи впровадження строгих контрольних механізмів, зміцнення законодавчої бази та залучення громадськості до процесу прийняття рішень.

Однак, для успішного впровадження таких змін в Україні потрібна не лише політична воля, але й глибоке розуміння проблеми всіма учасниками процесу – від законодавців до звичайних громадян. Це включає в себе не лише розуміння проблеми, але й знання про можливі рішення та їх потенційні наслідки. Також важливо забезпечити прозорість та контроль за виконанням нового законодавства, щоб запобігти новим формам зловживань. Це може включати в себе впровадження нових технологій для моніторингу та відстеження використання державних ресурсів.

В кінцевому підсумку, реформа податкового та фінансового законодавства може стати важливим кроком на шляху до стабільного економічного розвитку України та зміцнення довіри громадян до державних інституцій. Завдання складне, але воно варте зусиль. Це процес, який вимагає часу, ресурсів та зусиль від всіх сторін, але результати можуть мати значний позитивний вплив на майбутнє України.

Список літератури:

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Податкові системи зарубіжних країн. Ірпінь, 2021. 188 с.. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd485565-3aeb-483c-bd02-3c327440312a/content> (дата звернення: 14.03.2024).
2. Васьків О., Нематіан Золбін Д. Відбулось засідання комітету щодо закупівлі зимової форми для ЗСУ, яка під час доставки здорожчала втричі: деталі. 23 серпня 2023. URL: <https://suspilne.media/556979-skandal-iz-zakupivleu-zimovoi-formi-dla-zsu-v-minoboroni-rozkrili-detali/> (дата звернення: 14.03.2024).
3. Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування: Методичні рекомендації. Міністерство юстиції України. URL: <https://zn-otg.gov.ua/zapobigannya-i-protidiya-korupcii-v-derzhavnih-organah-ta-organah-miscevogo-samovryaduvannya-16-02-58-25-10-2017/> (дата звернення: 15.03.2024).
4. Карлін М. І., Ліповська-Маковецька Н. І. Податкові системи країн Америки: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/157730532.pdf> (дата звернення: 15.03.2024).
5. Коваленко О. Україна потрапила до п'ятірки країн з найгіршою податковою системою у світі. 25 жовтня 2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/podatkov-peplo-ukrajina-potrapila-do-pyatirki-krajin-z-naygirshoyu-podatkovoyu-sistemoyu-u-sviti-12435264.html> (дата звернення: 13.03.2024).
6. Кознова О. Гетманцев розповів про найбільш реалістичну податкову реформу. 17 серпня 2023. URL: https://biz.ligazakon.net/news/221649_getmantsev-rozpovv-pro-naymblish-realstichnu-podatkovu-reformu (дата звернення: 13.03.2024).
7. Кознова О. Податки для ФОП з 1 січня 2024 року: що очікувати?. 29 вересня 2023. URL: https://biz.ligazakon.net/news/222244_podatki-dlya-fop-z-1-schnya-2024-roku-shcho-ochkuvati (дата звернення: 15.03.2024).
8. Крамаренко Д. Корупція та меми. Головне про мера Сум Олександра Лисенка та в чому його підозрюють цього разу. 05 жовтня 2023. <https://www.rbc.ua/rus/news/koruptsiya-ta-memi-golovne-mera-sum-oleksandra-1696505125.html> (дата звернення: 15.03.2024).
9. Крицька І. Резніков втрачає заступника, але зберігає крісло. Які наслідки для Міноборони матиме скандал із закупівлями для ЗСУ. 24 січня 2023. URL:

- <https://forbes.ua/money/reznikov-vtrachae-zastupnika-ale-zberigae-krislo-yaki-naslidki-dlya-minoboroni-matime-skandaliz-zakupivlyami-dlya-zsu-24012023-11256> (дата звернення 14.03.2024).
10. Лаб'як І. Топ-5 скандальних держзакупівель в Україні: мільйони на барабани, овочерізки, пісок і не тільки. 20 червня 2023. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/top-5-skandalnih-derzhzakupivel-v-ukrayini-milyoni-na-barabani-ovocherizki-pisok-i-ne-tilki-2353636.html> (дата звернення: 14.03.2024).
 11. Національне агентство з питань корупції. Декларування. Погляд на зміст. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/deklaruvannya/> (дата звернення: 13.03.2024).
 12. Нонік В. В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. 2017. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1509> (дата звернення: 13.03.2024).
 13. Павло Букін: Корпоратизацію «Укроборонпрому» потрібно готувати, приватизація в умовах військових дій в країні - це безліч ризиків.. Медіа центр Укроборонпрому. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/media-centr/koncern-v-media/pavlo-bukin-korporatyzatsiyu-ukroboronpromu-potribno-gotuvaty-pryvatyzatsiya-v-umovah-vijskovyh-dij-v-krayini-tse-bezlich-ryzykiv> (дата звернення: 15.03.2024).
 14. Разом проти корупції. Посібник проти корупційних схем на місцях. URL: <https://www.rpk.org.ua/posibnyk-protu-korupczijnih-shem-na-miscyah/> (дата звернення: 11.05.2024).
 15. Самаєва Ю. Корупційний калькулятор. 10 березня 2021. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/koruptsijnij-kalkuljator.html> (дата звернення: 14.03.2024).
 16. Стельмах Т. Військовий збір мають платити усі ФОПи, – Гетманцев. 13 березня 2024. URL: https://24tv.ua/business/viyskoviy-zbir-podatok-mayut-platiti-usi-fop_n2513439 (дата звернення: 15.03.2024).
 17. Тульчинський Р. В., Змієнко М. О. Податкова система України, її недоліки та шляхи реформування. URL: https://economy.kpi.ua/files/files/83_kpi_2009.pdf (дата звернення: 14.03.2024).
 18. Українська універсальна біржа. Державні тендери України - думка постійних учасників ринку. URL: <https://tender.uub.com.ua/pro-prozorro/derzhavni-tendery-skandaly-ta-intrigi-navkolo-sistemy-prozoro> (дата звернення: 14.03.2024).
 19. Чайка О. Пашинський виїшов із СІЗО під заставу близько 272 млн грн. URL: <https://forbes.ua/news/pashinskiy-viyshov-z-sizo-pid-zastavu-blizko-272-mln-grn-27022024-19509> (дата звернення: 11.05.2024).
 20. Шутка Н. Верховна Рада скасувала пільговий єдиний податок для ФОПів. 30 червня 2023. URL: https://zaxid.net/verhovna_rada_skasuvala_pilgoviy_yediniy_podatok_dlya_fopiv_n1566540 (дата звернення: 15.03.2024).

Pashaly E. O – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University,

Hudei D. A. – Student of the Faculty of Law of the Kyiv Applied College of Tourism and Hospitality.

GAPS IN LEGISLATION: HOW MUCH UKRAINE LOSES THROUGH "LEGAL HOLES" AND HOW TO FIX IT

This article explores the issue of gaps in Ukraine's tax and financial legislation, which are the primary causes of corruption and misuse of state budget funds. We examine a series of tax evasion schemes and corrupt practices through which Ukraine loses

financial resources, investment prospects, and development opportunities. We also focus on precedents of international regulation of financial legislation and understand how these practices can be adapted to the realities of modern Ukraine.

Main topic of the work was analysis of the gaps in tax and financial legislation as the primary causes of corruption and misuse of state budget funds, and methods of regulating this issue in international practice. For this, authors examined a series of tax evasion schemes and corrupt practices through which Ukraine loses financial resources, investment prospects, and development opportunities. An important part of the work was to consider precedents of international regulation of financial legislation and gain an understanding of how these practices can be adapted to the realities of modern Ukraine.

The main problem was that legislation is the foundation of social order, but sometimes its structure resembles a “woven sieve” with gaps. Ukraine, like many other countries, faces the problem of “legal holes” that open the way to a multitude of negative consequences. These gaps can lead to losses in many aspects: from economic to social. In this investigation, we will make efforts to identify the extent of this problem and consider ways, using examples from other countries, to adjust legislation to prevent abuses and the losses they lead to. In Ukraine, a state of war has been introduced, but at the same time, corruption scandals related to state procurement, local corruption, declaration, business conduct, and even the operation of strategically important state enterprises are increasingly occurring. It is reasonable to blame the authorities for this, but even their actions are only possible thanks to gaps in the legislation. Our tax and financial control systems change every month, but the question is in the effectiveness of these changes, which is often minimal - and in some cases creates new legal collisions. The problem also lies in how significant these losses are for the Ukrainian budget and

people, and whether it is possible with our power, courts, and legislation to adapt and implement changes, as was done in Singapore, and create a “machine for collecting taxes from all (from rich to poor)”, as in the USA.

In the end, the reform of tax and financial legislation can be an important step towards the stable economic development of Ukraine and strengthening the trust of citizens in state institutions. The task is complex, but it is worth the effort. This process requires time, resources, and effort from all sides, but the results can have a significant positive impact on the future of Ukraine.

Key words: gaps in legislation, tax legislation, financial legislation, corruption, tax evasion, investments, investment prospects, international regulation, Ukraine.

Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Кадук Н. І.

Стаття надійшла в редакцію 30.05.2024 р.

УДК 321.7

Дар'я Петриченко

ГУМАНІТАРНА ІНТЕРВЕНЦІЯ: МІЖНАРОДНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У цій статті розглядається суперечливе питання про те, коли і як міжнародне співтовариство може виправдано втручатися у внутрішні справи держави. Розглянуто правові рамки гуманітарної інтервенції, спираючись на принципи міжнародного права, такі як суверенітет держав, принцип невтручання та відповідальність за захист і шкоду. Розглядаються політичні стратегії та виклики, пов'язані з реалізацією гуманітарних інтервенцій, з акцентом на роль міжнародних організацій, таких як ООН.

Ключові слова: *гуманітарна інтервенція, ООН, принцип невтручання, правомірність, політичні наслідки.*

Постановка проблеми. Гуманітарна інтервенція – це складна й спірна тема, що породжує бурхливі дебати на міжнародній арені. На перший погляд, вона може уявлятися шляхетним актом, покликаним оберігати права людини та запобігати світовим кризам. Проте, питання етики, законності та наслідків таких втручань все ще залишаються відкритими.

Для актуальності цієї теми існує дві причини: 1) Зростання частоти гуманітарних криз: збройні конфлікти, етнічні чистки, геноцид та інші фактори призводять до зростання кількості гуманітарних криз. Ці кризи ставлять перед міжнародним співтовариством складні питання про те, як допомогти людям, які постраждали, а невчасність або неефективність їх дій може призвести до катастрофічних наслідків для цивільного населення; 2) Дискусії щодо легітимності та правомірності інтервенції: відсутність чіткого визначення та універсально

прийнятих принципів гуманітарної інтервенції викликає питання про те, хто має право втручатися, коли і як.

Гуманітарна інтервенція може стати щитом для тисяч життів, зупинивши геноцид, війну та відновивши порушені права людини. Проте, вона несе в собі й небезпеку посягання на суверенітет країн, порушення міжнародного права та непередбачуваних наслідків для стабільності та безпеки регіону.

Головний виклик полягає в знаходженні балансу між захистом прав людей та повагою до суверенітету країн. Додатково ускладнює ситуацію необхідність чітко окреслити критерії, за якими міжнародна спільнота буде визначати, коли й де потрібна гуманітарна інтервенція.

Таким чином, при дослідженні політико-правових аспектів гуманітарної інтервенції, необхідно ґрунтовно проаналізувати всі ці складні питання та розробити дієві механізми для захисту прав людини, збереження міжнародного миру та безпеки.

Мета статті. Метою статті є визначення міжнародного та політико-правового аспекту гуманітарної інтервенції, включаючи етичні, юридичні та практичні аспекти таких дій, висвітлення проблем та суперечок, що виникають у контексті гуманітарної інтервенції, а також розгляд потенційних рішень та стратегій для забезпечення захисту прав людини, міжнародного миру та безпеки.

Аналіз актуальних досліджень. Для аналізу міжнародних та політико-правових аспектів гуманітарної інтервенції використовувались міжнародні конвенції, угоди, резолюції ООН та інші документи.

Виклад основного матеріалу. Гуманітарна інтервенція – це використання збройної сили однією або кількома державами проти іншої держави без її згоди з метою припинення масових порушень прав людини, геноциду,

етнічних чисток або інших злочинів. Статут Організації Об'єднаних Націй, Документ «Відповідальність за захист» [2] та Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружби та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН [9] використовують вираз та визначення «гуманітарна інтервенція».

Загалом, проблема «гуманітарної інтервенції» включає такі аспекти як: 1) Суперечність з принципом невтручання; 2) Легітимність втручання; 3) Правомірність втручання; 4) Політичні наслідки.

Гуманітарна інтервенція – це крайній захід, який може бути застосований лише у виняткових випадках та рішення про її проведення має прийматися на основі ретельного аналізу всіх факторів та з урахуванням можливих наслідків (Концепція «Відповідальність за захист»).

Прикладами гуманітарних інтервенцій є:

1) Втручання НАТО в Косово (1999) [8]. Причинами цього втручання стали етнічні чистки та масові порушення прав людини югославськими військами, які придушили повстання етнічних албанців і гуманітарна катастрофа, яка призвела до тисячі загиблих та змусила сотні тисяч людей покинути свої домівки.

2) Військова операція США та союзників в Іраку (2003) [7]. Причинами стало те, що США та союзники США стверджували, що Ірак володіє зброєю масового знищення, яка може створити велику загрозу для світового миру і звинувачення режиму Саддама Хусейна в порушенні прав людини та тероризмі.

3) Втручання Франції та Африканського Союзу в Малі (2013) [6]. Причиною стала загроза тероризму від ісламістських груп, які окупували північ, та гуманітарна катастрофа, яка призвела до того, що тисячі людей були вимушені покинути свої домівки.

Розглянемо міжнародні аспекти, такі як роль ООН та міжнародне гуманітарне право; і політико-правові аспекти, такі як

правомірність гуманітарної інтервенції та її політичні наслідки.

Статут ООН [4] містить декілька положень, які стосуються принципу невтручання. Принцип невтручання – це один із основоположних принципів міжнародного права, який забороняє державам втручатися у внутрішні справи інших держав та ґрунтується на їхньому праві на самостійне вирішення цих справ. Положення Статуту ООН: 1) Стаття 2, частина 4: «Усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй»; 2) Глава 7 «Дії щодо загрози миру, порушень миру та актів агресії». Вона містить положення про «Заходи примусу», які Рада Безпеки може вживати для вирішення міжнародних спорів.

Статут ООН не скасовує принцип невтручання, але передбачає можливість застосування сили в деяких випадках, таких як самооборона або колективна безпека. Рада Безпеки ООН може санкціонувати застосування сили для вирішення міжнародних справ, включаючи гуманітарні інтервенції.

Глава 7 Статуту ООН описує дії, які може вжити Рада Безпеки ООН для вирішення міжнародних спорів, що становлять загрозу миру та безпеці. Ці дії, окрім дипломатичних та економічних санкцій, включають демонстрації, блокади та інші операції повітряних, морських або сухопутних сил Членів Організації (стаття 42). Ця глава надає Раді Безпеки право санкціонувати застосування сили для вирішення міжнародних спорів. Але це право може бути застосоване лише у випадках, коли мирні засоби вичерпані або визнані неефективними. Рада Безпеки має повноваження визначити, які заходи примусу є необхідними для вирішення

конкретного спору. Глава 7 – суперечлива частина Статуту ООН. Деякі країни вважають, що вона надає Раді Безпеки занадто багато влади, а інші ж країни вважають, що вона є необхідною для підтримки миру та безпеки.

Ще одна важлива річ у цій темі: Резолюція ГА ООН 60/1 «Відповідальність за захист» (2005) [2]. Ця резолюція є важливим кроком у розвитку міжнародного права щодо гуманітарних інтервенцій та визнає відповідальність держав за захист своїх громадян від масових злочинів, а також відповідальність ООН за допомогу державам у виконанні цієї відповідальності.

Резолюція визначає три основні відповідальності держав:

- 1). Захищати своїх громадян від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток та злочинів проти людяності;
- 2). Співпрацювати з міжнародним співтовариством у запобіганні цим злочинам;
- 3). Бути готовими нести відповідальності перед міжнародним співтовариством, якщо вони не зможуть захистити своїх громадян або самі ж їм погрожують.

Миротворчі операції ООН – це тимчасові військові та цивільні місії, які розгортаються в зонах конфлікту з ціллю припинення вогню, захисту цивільного населення, сприяння політичному врегулюванню (тобто допомагають сторонам конфлікту вести переговори та знайти мирне вирішення суперечок) і відновлення миру та безпеки. Існує два типи миротворчих операцій: операції з підтримки миру (досягнення миру) та операції з примусового встановлення миру (конфлікт ще триває) [10].

МГП визнає право на гуманітарну інтервенцію в певних випадках. Згідно з принципами МГП, така інтервенція може бути виправдана для захисту людей від серйозних порушень прав чи гуманітарних криз, коли інші засоби виявляються непродуктивними. Однак використання

гуманітарної інтервенції повинно відповідати міжнародним правилам та не порушувати суверенітет держави без відповідного легального підґрунтя.

Декілька статей з Женевських конвенцій [3] та Додаткових протоколів [1] МГП: 1) Стаття 3, 1 договору – забороняє жорстоке поводження з людьми, які перебувають під владою супротивника; 2) Стаття 4, 1 договору – забороняє колективні покарання; 3) Стаття 27, 4 договору – захищає цивільне населення від жорстокого поводження; 4) Стаття 1, 1 додаткового протоколу – забороняє «напади, спрямовані проти цивільного населення як такого або окремих цивільних осіб»; 5) Стаття 70, 1 додаткового протоколу – забороняє «переміщення цивільного населення з окупованої території»; 6) Стаття 13, 2 додаткового протоколу – забороняє «жорстоке поводження з особами, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях»; 7) Гуманітарна інтервенція в контексті Женевських конвенцій та Додаткових протоколів може виникати, коли серйозні порушення цих правил стають причиною масового страждання та масових правопорушень.

Також існує принцип відповідальності за захист та шкоду. Цей принцип передбачає, що заходи безпеки та захисту мають бути пропорційними реальним загрозам, і вони не повинні завдавати непропорційної шкоди іншим аспектам чи сторонам. Цей принцип важливий для забезпечення балансу між безпекою та іншими цілями, уникненням надмірних обмежень та захистом прав та свобод осіб чи організацій.

Правомірність гуманітарної інтервенції – це дуже складне і суперечливе питання. З одного боку, існує моральний обов'язок міжнародного співтовариства захищати людей від жорстокості та несправедливості, тобто «право на втручання». З іншого боку, «принцип

суверенітету» захищає право держав на самовизначення та самоврядування.

Наразі не існує єдиного міжнародного договору, який би чітко й однозначно закріплював критерії правомірності гуманітарної інтервенції. Це питання залишається предметом дискусій та суперечок у міжнародному праві.

Деякі з ключових джерел, які містять принципи, що можуть бути застосовані для оцінки правомірності гуманітарної інтервенції: Статут ООН, принцип невтручання, Концепція "Відповідальність за захист", Резолюції Ради Безпеки ООН, Регіональні договори. Принципи які застосовуються для оцінки правомірності: 1) Гуманітарна катастрофа: має бути наявна масштабна та серйозна гуманітарна криза, що свідчить про нездатність або небажання уряду країни захищати своїх громадян. Це може включати масові вбивства, етнічні чистки, штучний голод або інші подібні звірства; 2) Вичерпання інших засобів: мають бути вичерпані всі інші мирні засоби вирішення конфлікту, такі як дипломатія, санкції та миротворчі операції; 3) Санкція Ради Безпеки ООН: вона гарантує, що втручання буде законним та матиме легітимність з боку міжнародного співтовариства; 4) Чіткий план дій та план виходу: повинна бути чітко окреслена мета та план реалізації гуманітарної інтервенції і чітка стратегія виходу з країни після завершення гуманітарної інтервенції.

Політичні наслідки гуманітарної інтервенції можуть бути різноманітними. Зазвичай вони включають формування нового політичного ландшафту, можливі зміни у владі та відносини між державами. Також можуть виникнути протиріччя та конфлікти, які потребують подальшого врегулювання. Гуманітарна інтервенція може мати вплив на міжнародну репутацію країни-інтервенту, сприяти чи, навпаки, обтяжувати відносини з іншими державами.

Гуманітарна інтервенція може мати як позитивні наслідки, так і негативні і її успіх від багатьох факторів, включаючи її легітимність, підтримку з боку мирного населення та ефективність післявоєнного врегулювання.

Гуманітарна інтервенція також має перспективи розвитку, такі як: 1) Удосконалення правового регулювання: розробка чіткого та узгодження на міжнародному рівні визначення гуманітарної інтервенції, а також правил її застосування; 2) Підвищення легітимності: зміцнення легітимності гуманітарних інтервенцій шляхом їхнього санкціонування Радою Безпеки ООН; 3) Більш активна роль ООН: посилення ролі ООН у координації та проведенні гуманітарних інтервенцій; 4) Підтримка місцевих зусиль: надання пріоритету місцевим зусиллям з подолання гуманітарних криз та підтримка країн, що розвиваються, у розбудові власних систем захисту прав людини; 5) Пошук альтернативних методів: розробка використання альтернативних гуманітарним інтервенціям методів, таких як дипломатія, санкції та економічна допомога.

Висновок. Гуманітарні інтервенції залишаються важливим інструментом захисту прав людини та запобігання гуманітарним катастрофам. Їх розвиток буде залежати від здатності міжнародної спільноти подолати сучасні виклики та зробити їх більш ефективними та легітимними.

Список літератури:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів. Женева, 8 червня 1977 року. URL:<https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/6lkb3l.htm> (дата звернення: 18.04.2024)
2. The responsibility to protect. World Summit Outcome Document Heads of

- State 2005 (A/RES/60/1). URL: <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (дата звернення: 18.04.2024)
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU49006?an=44565> (дата звернення: 18.04.2024)
 4. Статут організації об'єднаних націй. URL: https://uk.m.wikisource.org/wiki/Статут_Організації_Об'єднаних_Націй
 5. Civilians. International Committee of the Red Cross. URL: <https://www.icrc.org/en/war-and-law/protected-persons/civilians> (дата звернення: 18.04.2024)
 6. Contributors to Wikimedia projects. Mali war - wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mali_War (дата звернення: 18.03.2024)
 7. Iraq – BBC news. BBC News. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/topics/cvenzmgyljr> (дата звернення: 18.03.2024)
 8. Kosovo. International Committee of the Red Cross. URL: <https://www.icrc.org/en/where-we-work/europe-central-asia/kosovo> (дата звернення: 18.04.2024)
 9. UN. General Assembly (25th sess.: 1970). Декларація про принципи міжнародного права. United Nations Digital Library System. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?ln=en&v=pdf> (дата звернення: 18.04.2024)
 10. United nations peacekeeping. United Nations Peacekeeping. URL: <https://peacekeeping.un.org/en> (дата звернення: 18.04.2024)

Petrychenko D. O. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

HUMANITARIAN INTERVENTION: INTERNATIONAL AND POLITICAL AND LEGAL ASPECTS

This article examines the controversial issue of when and how the international community can justifiably interfere in a state's internal affairs. The legal framework of humanitarian intervention is considered, based on the principles of international law, such as the sovereignty of states, the principle of non-interference, and responsibility for protection and harm. Political strategies and challenges related to the implementation of humanitarian interventions are considered, with an emphasis on the role of international organizations such as the UN.

Key words: humanitarian intervention, UN, principle of non-intervention, legality, political consequences.

*Рекомендовано до друку –
д. політ. н., професор Коч С. В.*

Стаття надійшла в редакцію 12.04.2024 р.

УДК 327(477:470+571):(477.75)"20"

Андрій Плохотнюк

ЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

Стаття присвячена темі Кримського півострова у відносинах України та Російської Федерації. Дана тематика є доволі актуальною і популярною у науковому дискурсі, а тому існує велика кількість робіт, які розкривають тему з різних поглядів. Актуальність проблеми не просто не зменшилася за останні десять років, а радше набуває нових відтінків, власне, що і пояснює, чому питання потребує нового осмислення та висвітлення чи не кожний рік. У роботі проблема Криму розглядається ширше, скоріше у контексті глобальних геополітичних імперативів Російської Федерації, у контексті самоусвідомлення росіян та проблеми екзистенційної кризи після розпаду СРСР. Конкретно проблема Криму у відносинах між Україною та Росією розглядається радше як приклад і аргумент, що підтверджує стверджену в цій роботі зовнішньополітичну концепцію Російської Федерації у регіоні Східної Європи й у світі в цілому.

Ключові слова: *Екзистенційна криза, Україна та Російська Федерація, геополітика, протистояння, сакралізація*

Актуальність дослідження

Для розуміння проблеми Криму в цілому, треба розуміти його значення для сторін та роль в регіоні. Для Росії Крим можна б було назвати великим символом підкорення півдня і влади у так званій «Малоросії», символом Чорноморського флоту Росії та її іміджу як великої світової держави на рівні з іншими. Можна сказати,

що для росіян Крим – це трофей, символ імперії, який пов'язує Росію з імперією минулого, поки вона ним володіє. Це пояснює сакралізацію Криму росіянами-імперцями.

Метою дослідження є визначити значення Криму для Росії, його роль у контексті сучасної російської зовнішньої політики та причини, які призвели до конфлікту навколо Криму. **Завдання:** 1) Визначити історичні, культурні та політичні фактори, які надають Криму особливого символічного значення для Росії; 2) Проаналізувати роль Криму у формуванні зовнішньополітичної стратегії Росії в Чорноморському регіоні та її намагання повернути контроль над колишніми радянськими та імперськими територіями.

Джерельна основа дослідження ґрунтується на роботах провідних дослідників, які аналізують правові та безпечні питання анексії Криму, а також ролі Чорноморського регіону у світовій політиці. Серед них праця Глебова С. В. «Анексія Криму: правові та безпекові пертурбації», представлена в монографії «Чорноморський регіон у світовій політиці: актори, чинники, сценарії майбутнього» (2020). Автор фокусується на наслідках анексії Криму з правової точки зору та питань безпеки, що відображається в результаті цього процесу. Іншою роботою С. В. Глебова є «Зовнішня політика України в Чорноморському регіоні» в колективній праці «Стратегічна культура та зовнішня політика України»(2017). У цій роботі детально розглядається зовнішня політика України в Чорноморському регіоні, її виклики та можливості в контексті сучасних політичних реалій. Значимими для авторського аналізу стали напрацювання Брусиловської О. І. та Глебова С. В., представлені в статті «Русский мир в Черноморском регионе: пример Украины» у книзі «Балто-Чорноморські регіоналізми» (2019). Ця робота досліджує вплив

концепції «русского мира» в Чорноморському регіоні з особливим акцентом на Україну. Праця Глебова С. В. «Кордони безпеки в «прикордонних» регіонах Чорного моря і на прикладі України» у книзі «Старі кордони – нові виклики, нові кордони – старі виклики: делімітація та повторне встановлення кордонів у сучасній Європі» (2019) досліджує соціальні простори, ідентичність та військову силу в контексті безпеки в прикордонних регіонах Чорного моря, акцентуючи увагу на проблемах України. Слід вказати на ще одну значиму працю Глебова С. В. – «Архітектура безпеки Чорного моря в часи колапсу: випадок анексованого Криму та військові виклики для США, НАТО, ЄС, Туреччини та України» в журналі «UA: Ukraine Analytica» (2016). Автор аналізує архітектуру безпеки в Чорноморському регіоні після анексії Криму та військові виклики для різних міжнародних акторів. Ці роботи формують комплексний погляд на проблематику Криму та його вплив на безпеку в Чорноморському регіоні та світову політику загалом.

Основний виклад матеріалу

Головною проблемою з погляду росіян є передача Криму до складу УРСР, що на їхню думку було помилкою. Але це тільки якщо дивитися через ретроспективу, коли конфлікт вже запущено. Про правові основи передачі та юридичні підстави можна говорити дуже довго, але факт полягає у тому, що верховна влада Радянського Союзу, яка не складалася з одного лише Хрущова, вирішила передати Крим до складу України. Насправді це можна вважати лише опосередкованою підставою для конфлікту, оскільки тоді всі сторони погодилися і ніякого конфлікту не було.

Реальними причинами конфлікту є розпад Радянського Союзу, у результаті якого Російська Федерація та Україна погодили кордони між обома державами. У 1990 році Леонід Кравчук та Борис Єльцин

погодили цілісність кордонів між новоствореними державами. У цей час ще можна було почати вирішувати територіальні претензії між колишніми радянськими країнами, якщо такі були, але в силу різних обставин, звісно, в першу чергу економічних та політичних, вирішення територіальних претензій не мало великого значення. Виходячи з цього, можна однозначно стверджувати, що саме одностороння незгода із цим рішенням в Росії, яка з'явилася пізніше, запустила конфлікт.

Взагалі після розпаду СРСР Російська Федерація зіткнулася із багатосторонньою кризою (економічною, політичною, соціальною), але найважливішою треба зазначити екзистенційну кризу. Після розпаду СРСР, грубо кажучи, у Росії з'явилося два шляхи для подальшого самоусвідомлення своєї ролі у світовій політиці. Перший – це шлях Росії як Російської Федерації, нового політичного суб'єкта міжнародних відносин, який усвідомлює себе по-новому, окремо від імперської спадщини. І другий шлях – це шлях повороту назад до минулого, знову до імперії. Зараз можна відверто сказати, що переміг саме імперський варіант. Російське самоусвідомлення повернулося до того стану, яким воно було 100-200 років тому.

Чому переміг саме другий варіант? Шлях Російської Федерації (вважаємо, можна мовно його позначити як шлях Єльцина) як концепції показав себе слабкішим. Очевидно, що це було пов'язано із кризою 90-х, але більшість людей не розуміли, що це радше процес, який був запущений в СРСР і просто рухався по інерції. Натомість на момент приходу Путіна до влади припадає збільшення цін на нафту і гроші в Росії почали з'являтися. Хоча, звісно, називати ранній період путіна імперським було б помилково, але передумови, безумовно, були закладені. Тобто однією із ключових причин початку конфлікту є прихід до

влади людей, які симпатизують імперським ідеям, і які сприймають силу, зокрема військову, як інструмент досягнення зовнішньополітичних цілей.

Важливо зазначити й аспект самоідентифікації. У концептуальному філософському значенні Росія, знову ж таки як концепт, не може існувати без Русі, без Києва, без Лаври, без Криму та Одеси, без царя. Все це у сукупності й означає поняття Росія, звісно з погляду росіян. Це пояснює, чому Крим набув нового значення для Росії й росіян у XXI ст. Відновлення контролю над Кримом, як було зазначено вище, символом Імперії, означало б повернення Росії до тієї епохи, коли вона була ключовим центром, полюсом міжнародної політики. Таким чином, можна сказати, що головною задачею сучасної зовнішньої політики Росії в Чорноморському регіоні є повернення контролю над країнами, які в минулому знаходилися у складі або у фарватері політики Росії. Звідси витікає значна проблема, яка становить перешкоду у розумінні між Російською Федерацією та іншими державами. В той час, як для Західних країн співпраця та інтеграція з колишніми республіками СРСР є чимось абсолютно природним, адже вони сприймають один одного як суверенні та незалежні держави. Натомість з погляду Росії це виглядає, як втручання у її внутрішні справи або у її природну сферу впливу. Це певним чином свідчить про відсталість погляду на те, як влаштовані міжнародні відносини у XXI ст., оскільки ідея розділення світу на сфери впливу є пережитком біполярного протистояння у другій половині XX ст.

Висновки. Отже, для сучасної Росії Крим є перш за все символом відродження «Росії» як концепції, що оформлюється з ідеї «Русского мира». Можна вважати, що Крим та Україна є першими кроками Росії у відродженні свого впливу минулих століть. Тобто, у відношенні Чорноморського регіону головним

напрямом російської політики є саме відновлення свого контролю над колишніми частинами Радянського Союзу та Російської Імперії. Це пояснює, чому Росія так активно втручається у внутрішні справи інших країн, бо вона вважає їх частиною себе, частиною своєї традиційної зони впливу. Найцікавішим і найважливішим виходить факт, що таке велике значення Крим має тільки в контексті Росії, тобто без Росії та її бажання контролювати Крим, боротьба за нього втрачає сенс і важливість його зникає.

Список літератури:

1. Глебов С. В. Анексія Криму: правові та безпекові пертурбації. *Чорноморський регіон у світовій політиці: актори, чинники, сценарії майбутнього*: монографія / під заг. ред. О. І. Брусиловської, В. А. Дубовика, І. М. Коваля. Одеса: ОНУ, 2020. С. 49-70.
2. Глебов С. Зовнішня політика України в Чорноморському регіоні. *Стратегічна культура та зовнішня політика України* / під заг. ред. І. М. Коваля, О. І. Брусиловської. Одеса: ОНУ, 2017. С. 79-99.
3. Brusylovska O., Glebov S. «Russian World» in the Black Sea region: the Case of Ukraine. *Baltic-Black Sea Regionalisms. Patchworks and Networks at Europe's Eastern Margins* / Editors: O. Bogdanova, A. Makarychev. Switzerland: Springer, 2019. pp. 225-234.
4. Glebov S. V. Borders of In/Security in the 'Border' Regions of the Black Sea and the Case of Ukraine: Social Spaces, Identity, and Military Power. *Old Borders – New Challenges, New Borders – Old Challenges: De-Bordering and Re-Bordering in Contemporary Europe*. Series of the Collegium Polonicum, Thematicon 34 /

ed. Janczak J. Berlin: Logos Verlag Berlin, 2019. P. 19-30

5. Glebov S.V. The Black Sea Security Architecture in Times of Collapse: The Case of Annexed Crimea and Military Challenges for the US, NATO, EU, Turkey, and Ukraine. *UA: Ukraine Analytica*. 2016. Issue 3 (5). pp. 36-46.
6. Glebov S. V. Victimisation of the "Crimean Syndrome". *UA: Ukraine Analytica*. 2020. Issue 4 (22). pp. 27-35.

Plokhotnyuk A. F. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE SIGNIFICANCE OF THE CRIMEAN PENINSULA ISSUE IN UKRAINE-RUSSIA RELATIONS

The article is devoted to the complex issue of Crimea, exploring its significance for different parties and its role in the region. For Russia, Crimea represents a symbol of conquest and power in what is referred to as "Little Russia," symbolizing Russia's Black Sea Fleet and its image as a major global power. Crimea is seen as a trophy and an imperial symbol by Russians, connecting Russia to its imperial past as long as it remains under Russian control. The main point of contention for Russians is the transfer of Crimea to the Ukrainian SSR, which they view as a mistake. However, this historical perspective only fuels conflict once it's already underway. The actual roots of the conflict stem from the dissolution of the Soviet Union, during which Russia and Ukraine agreed on their borders. This agreement could have addressed territorial claims between former Soviet states, but various factors, primarily economic and political, sidelined these discussions. The article highlights two main paths for Russia post-Soviet Union: one embracing a new identity separate from its imperial past (the path of the Russian

Federation), and the other harkening back to imperial ambitions. The latter path, leaning towards imperialism, gained traction, especially with Putin's rise to power amid rising oil prices and economic stability. The article emphasizes Russia's self-identification intertwined with historical symbols like Crimea, Kiev, and its imperial legacy. Reclaiming Crimea symbolizes a return to a time when Russia was a global power center, driving its contemporary foreign policy in the Black Sea region. Thees clashes with Western views of sovereignty and cooperation among former Soviet republics, seen by Russia as interference in its traditional sphere of influence. Ultimately, Crimea's significance lies predominantly within the context of Russia's aspirations and historical narratives. Without Russia's desire to control Crimea, the struggle for it loses its meaning, highlighting the central role Russia plays in the region's dynamics and conflicts.

Key words: Existential crisis, Ukraine and the Russian Federation, geopolitics, confrontation, sacralisation

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Глебовим С. В.*

Стаття надійшла в редакцію 07.04.2024 р.

УДК 32:005.31

Станіслава Робінкова

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ В ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Стаття передбачає аналіз історії розвитку теорії політичної думки та узагальнення політичних концепцій політичних систем для побудови ефективної моделі дослідження динаміки розвитку політичних систем, на прикладі моделювання комплексного порівняльного аналізу Польщі та Угорщини. Метод моделювання дозволив розглянути переваги та недоліки застосування теоретико-методологічних підходів для проведення досліджень в цьому напрямку.

Ключові слова: політична система, динаміка розвитку, моделювання, аналіз.

Постановка проблеми. У сучасному світі, який характеризується стрімкими змінами, глобалізацією та посиленням міжнародних конфліктів, зростає потреба в детальному аналізі політичних систем, їх стабільності, адаптивності та ефективності. Вивчення теорій від класичних до сучасних дозволяє зрозуміти теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних систем, що набуває практичного значення для формування моделі комплексного дослідження динаміки розвитку політичних систем. Це необхідно не тільки для академічних цілей поглиблення теоретичних знань про політичні системи, але також і для практичних цілей політичного прогнозування, розширення можливостей аналізу, розробки ефективних політичних стратегій, прийняття обґрунтованих політичних рішень.

Мета статті. Метою є моделювання комплексного порівняльного аналізу двох

політичних систем за допомогою систематизації базових показників та чинників їх розвитку, виокремлених на основі дослідження історії та теорії політичної думки.

Аналіз актуальних досліджень. Динаміка розвитку політичних систем стала об'єктом дослідження значної кількості науковців як вітчизняних, так і зарубіжних. Першу концепцію політичної системи та модель її функціонування запропонував Д. Істон. Подальша трансформація тлумачення поняття політична система, її функціонування та класифікації прослідковується в науковій спадщині Г. Алмонда, Б. Пауелла, К. Дойча, А. Лейпхарта, Р. Даля, С. Верби, Ж. Блонделя, А. Романюка, О. Брусиловської та інших.

Виклад основного матеріалу. Поняття «система» бере своє коріння з природничих та точних наук, де вона позначає сукупність елементів, що взаємодіють між собою та утворюють цілісність. Т. Парсонсом та Р. Мертоном системна методологія була перенесена на суспільствознавчу науку. Вони розглянули суспільство в контексті соціальної системи, що мала вигляд мережі соціальної взаємодії, яка породжувала мережу соціальних відносин [5; 6]. Девід Істон використав системний метод у політичній науці, в результаті чого з'явилася перша модель політичної системи, що передбачає наявність механізмів «входу» та «виходу» в «чорній скриньці», в якій за допомогою цих механізмів відбувається «конверсія» інформації, завдяки чому цінності в авторитарний спосіб приносяться в суспільство [3]. Його концепція отримала подальший науковий розгляд з точки зору різних підходів. К. Дойч аналізував політичну систему з точки зору кібернетичного підходу та зосереджував основну увагу циркуляції інформації всередині політичної системи [4]. Ж. Блондель використовував

інституційний підхід та визначав політичну систему, як сукупність інститутів та груп [2]. Г. Алмонд в основу своєї моделі політичної системи поклав структурно-функціональний підхід та розглядав її як набір ролей, що взаємодіють всередині [1]. Кожна з подальших після Д. Істона концепцій намагалася по-своєму пояснити процеси, що відбуваються в «чорній скриньці» та заповнити її.

Моделювання порівняльного аналізу полягатиме в репрезентації використання різних підходів у дослідженні динаміки розвитку політичних систем. Вибір систем Республіки Польща та Угорщини ґрунтувався на критеріях, що вказували на їх схожість в історичному, географічному, культурному аспектах та однакових часових рамках трансформації. Такий вибір є репрезентативним для виділення ключових факторів, які сприяли їхнім унікальним та спільним характеристикам у процесі розвитку систем.

Для дослідження динаміки еволюції кожної з систем влучним є темпоральний тип порівняльного аналізу, так як він демонструє тенденції та зміни в системі протягом визначеного періоду та, у випадку Польщі та Угорщини, синхронний для одночасного вивчення обох систем у спільний період часу. Вибір цих підходів дозволяє одночасно вивчати як еволюцію кожної системи окремо в певний часовий період (діахронічний аспект), так і порівнювати обидві системи в однакові часові моменти (синхронний аспект), що збагачує аналіз та допомагає зрозуміти як внутрішні, так і зовнішні чинники, що впливають на трансформацію.

Період активного розвитку систем, що є початковою точкою аналізу, припав на розпад Варшавського блоку у 1989–1991 роках. Це часто класифікують, як одну з подій (С. Гантінгтон) або як безпосередній катализатор (К. Фон Байме) хвилі демократизації. Таким чином, ми можемо сказати, що розвиток розглядаємих систем з того моменту відбувався в межах

демократичного переходу або транзиту. Зважаючи на окреслений характер розвитку, ми можемо визначити підхід за яким реалізовуватиметься порівняльний аналіз, а саме: структурно-функціональний, біхевіористський та інституційний. Сам комплексний аналіз розділяється на три етапи, пропонуємо докладно розглянути кожен з них. На першому етапі, до переходу до суто політичного аналізу, потрібно виділити глобальні чинники того, як відбувається соціальна взаємодія у суспільствах, системи яких ми розглядаємо; для цього є влучним структурно-функціональний підхід, на основі якого можна взяти наступні групи критеріїв (табл. 1).

Табл. 1

Кри-терій	Функція критерію в аналізі	Джерела інформації для аналізу за цим критерієм
Соціальне диференціювання		Державна або приватна статистика про соціальне диференціювання
Кліважі всередині суспільства	Наявність кліважів надає інформацію про особливості формування політичної культури та центр-периферійних відносин, що детермінує напрямок розвитку політичної системи	Електоральні мапи, що формуються на основі державної виборчої статистики
Економічна модель взаємодії в системі	Цей критерій визначає взаємопов'язаність політичного та економічного розвитку	Економетричні показники відповідної системи, що ґрунтуються на державній або приватній статистиці

Отримавши інформацію про соціальні зрізи у суспільствах відповідних політичних систем, можна переходити до другого етапу – нормативно-правового, для

цього застосовуватиметься інституційний підхід. Першочерговим є розгляд розвитку конституціоналізму в системі. Вторинно досліджуватимуться інститути, а так як розвиток систем, що ми розглядаємо, відбувається в напрямку демократичного транзиту – в більшості це будуть інститути, що сприяють демократизації політичної системи, наприклад (табл. 2-4).

Табл. 2

Критерій (інститут)	Інститут законодавчої влади
Функції критерію в аналізі	Законодавча діяльність – розробка та прийняття законів, які регулюють суспільні відносини. Контрольна функція – нагляд за виконанням законів, контроль за діяльністю виконавчої влади. Представницька функція – представлення інтересів громадян та різних соціальних груп у процесі законотворення. Бюджетна функція – затвердження державного бюджету та контроль за його виконанням. Формування уряду – у деяких країнах законодавчі органи беруть участь у формуванні уряду або призначенні його членів.
Джерела інформації для аналізу за цим критерієм	Офіційні документи – закони, постанови, рішення, протоколи засідань. Офіційні звіти – звіти про діяльність законодавчого органу, звіти про виконання бюджету. Аналітичні матеріали – наукові дослідження, аналізи законопроектів, оцінки ефективності законодавчої діяльності. ЗМІ – новини, інтерв'ю з депутатами та експертами, аналітичні статті, які висвітлюють діяльність та рішення законодавчого органу. Публічні слухання та дебати – пряма трансляція або записи публічних слухань, дебатів, на яких обговорюються законопроекти або важливі державні питання. Соціальні мережі та блоги – публікації та коментарі депутатів, політичних аналітиків, експертних організацій

Табл. 3

Критерій (інститут)	Інститут представницької влади (наприклад, парламент або муніципальна рада)
Функції критерію в аналізі	Представницька функція – представлення інтересів мешканців на місцевому рівні, врахування громадської думки в процесі прийняття рішень. Нормотворча функція – розробка та прийняття місцевих нормативних актів, регулювання місцевих справ. Контрольна функція – нагляд за діяльністю виконавчих органів місцевої влади, забезпечення виконання місцевих програм та ініціатив. Бюджетна функція – формування та затвердження місцевого бюджету, контроль за його виконанням. Розвиткова функція – сприяння соціально-економічному розвитку території, підтримка місцевих ініціатив та проектів
Джерела інформації для аналізу за цим критерієм	Офіційні документи – рішення, протоколи засідань, місцеві нормативно-правові акти. Офіційні звіти – звіти про діяльність представницької влади, звіти про виконання місцевого бюджету, аналіз ефективності місцевих програм. Аналітичні матеріали – дослідження місцевого самоврядування, наукові роботи з питань розвитку місцевих громад. ЗМІ та Інтернет-платформи – новини, репортажі, інтерв'ю з представниками місцевої влади, публікації у соціальних мережах. Громадські слухання та обговорення – записи громадських слухань, обговорень проектів місцевих програм та ініціатив. Опитування громадської думки – результати опитувань мешканців щодо різних аспектів діяльності представницької влади та її рішень.

Табл. 4

Критерій (інститут)	Інститут конституціоналізму
Функції критерію в аналізі	– сукупність принципів та норм, які забезпечують обмеження державної влади конституцією та захист основних прав і свобод людини. Обмеження влади – аналіз

	<p>механізмів, через які конституція та судова система обмежують владу різних гілок уряду.</p> <p>Захист прав і свобод – дослідження, як конституціоналізм сприяє захисту та гарантії основних прав і свобод громадян.</p> <p>Розподіл влади – аналіз принципу розподілу влади між законодавчою, виконавчою, та судовою гілками.</p> <p>Конституційний контроль – вивчення ролі та ефективності конституційного контролю у забезпеченні дотримання конституційних норм.</p> <p>Розвиток конституційного правосуддя – аналіз еволюції та сучасного стану конституційного правосуддя.</p>
Джерела інформації для аналізу за цим критерієм	<p>Конституція та конституційні акти – основні документи, що визначають політичну і правову систему держави.</p> <p>Рішення конституційного суду – рішення та коментарі до них, які ілюструють застосування конституційних принципів.</p> <p>Наукові дослідження та аналітика – монографії, статті, дослідження в області конституціоналізму та конституційного права.</p> <p>Міжнародні документи та практика – міжнародні конвенції, декларації, рішення міжнародних судів, які впливають на розвиток конституціоналізму.</p> <p>ЗМІ та публічні дебати – матеріали, що висвітлюють обговорення змін до конституції, конституційних криз, викликів для конституціоналізму.</p> <p>Доповіді правозахисних організацій – аналізи та доповіді, які оцінюють стан дотримання прав і свобод в країні</p>

Але інститути часто не справляють відповідного впливу на функціонування політичної системи або взагалі не є дієздатними. Наприклад, інститути громадянського суспільства є, але його самого де-факто немає. Для виявлення причин такої нестабільності всередині системи можна звернутися до біхевіористського аналізу, який надасть більш розширену інформацію про

функціонування системи (табл. 5).

Табл. 5

Критерій	Функції критерію в аналізі	Джерела інформації для аналізу за цим критерієм
Форма соціалізації суспільства	Демонструє вплив соціалізації на процес розвитку	Профільні соціологічні дослідження;
Якість освіти суспільства	Впливає на механізми здійснення розвитку системи	Звіти моніторингу освіти та навчання від Європейської Комісії;
Абсентеїзм або партисипативність	Визначення політичної поведінки суспільства та її вплив на систему на різних етапах розвитку	Статистичні дані щодо виборів від держави та громадянського сектору; Статистичні дослідження на основі індексів демократії від “Freedom house” у рейтингу „Nations in Transit” та “The Economist intelligence Unit”;
Ціннісні особливості суспільства	Репрезентує зміну цінностей суспільства із розвитком політичної системи	Профільні соціологічні та культурологічні дослідження; Ціннісні мапи Р. Інглхарта;
Тип легитимізації	Аналіз критерію сприяє відображенню динаміки розвитку взаємодії суспільства з владними верхівками	Профільні політологічні та соціологічні дослідження; Статистичні дослідження на основі індексів демократії від “Freedom house” у рейтингу „Nations in Transit” та “The Economist intelligence Unit”;

Висновки. Потрібно розуміти, що

таке моделювання є ідеалом комплексного порівняльного аналізу, на практиці існують певні обмеження в більшості з точки зору збору інформації, через що ми можемо зробити висновки щодо застосування кожного з підходів.

Структурно-функціональний підхід надає можливість аналізувати вплив взаємозв'язків елементів системи на різних етапах розвитку на стабільність та ефективність політичного процесу. Однак цей підхід може не враховувати індивідуальність політичних акторів та їхніх стратегій, а також унікальні особливості кожної політичної системи. Також, існують певні обмеження при зборі інформації для дослідження. Наприклад, проведення державних досліджень можуть бути обмежені через вартість. Також, через авторитарну специфіку політичних режимів деяких держав як, наприклад, у розглянутій Угорщині є доцільнішим віддавати перевагу приватним дослідженням, які не завжди є безкоштовними для отримання.

Інституційний підхід є ефективним в дослідженні з точки зору трансформації формалізованих аспектів політичних систем, таких як конституційні рамки, правові норми та робота інститутів. Проте, може недостатньо враховувати зміни у поведінці політичних акторів, що впливають на напрямок розвитку політичної системи. Всі дослідження, потрібні для цього аналізу, є безкоштовними, що робить його доступнішим для нас.

Біхевіористський підхід зосереджується на динаміці поведінки політичних акторів всередині інституції, що детермінує розвиток політичних систем. Але такий аналіз є найбільш складним через кілька факторів. По-перше, біхевіористський підхід базується на дослідженнях поведінки акторів у політичній системі, що може призвести до суб'єктивних інтерпретацій результатів. По-друге, збір даних для біхевіористського

аналізу може бути складним і витратним, особливо в країнах з обмеженим доступом до інформації або слабкою інфраструктурою для збору статистичних даних.

Враховуючи ці переваги та недоліки, аналіз динаміки розвитку політичних систем, що змодельований в цій статті, може бути здійснений, як групою дослідників, так і однією людиною із застосуванням відповідних для цього ресурсів.

Список літератури:

1. Almond G. Comparative Political System. *Journal of Politics*. 1956. Вип. 3, Т. 18. С. 391–409.
2. Blondel J. Comparative Government. An Introduction. New York: Prentice Hall, 1995. 418 с.
3. Easton D. An Approach to the Analysis of Political System. *World Politics*. 1957. №9. С. 383–400.
4. McLuhan H. M., Deutsch K. W. The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. *The University of Toronto Law Journal*. 1965. № 1. С. 226.
5. Merton R. Social theory and social structure. New York: The Free Press, 1968. 702 с.
6. Parsons T. The social system. London: Routledge 11 New Fetter Lane, 1991. 404 p.

Robinkova S. V. – Master's student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University (Ukraine)

THE DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT OF POLITICAL SYSTEMS IN THE HISTORY AND THEORY OF POLITICAL THOUGHT

The article provides an analysis of the history of the development of the theory of

political thought and a generalization of the political concepts of political systems to build an effective model for the study of the dynamics of the development of political systems, using the example of modeling a complex comparative analysis of Poland and Hungary. The modeling method made it possible to consider the advantages and disadvantages of using theoretical and methodological approaches for conducting research in this direction.

Key words: *political system, dynamics of development, modeling, analysis.*

*Рекомендовано до друку –
д. політ. н., проф. Узун Ю. В.*

Стаття надійшла в редакцію 19.05.2024 р.

УДК 327(430+44)(075.8)

Вікторія Рунєєва

ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ У СХІДНОМУ СЕРЕДЗЕМНОМОР'І: ПРІОРИТЕТИ ТА ВИКЛИКИ

Стаття присвячена дослідженню середземноморської політики Франції, виявленню основних цілей країни у регіоні, а також аналізу її ролі у просуванні міжрегіонального співробітництва ЄС з країнами Східного Середземномор'я. Особлива увага присвячена визначенню пріоритетних галузей у співробітництві Франції з середземноморськими партнерами, аналізу французької ініціативи щодо створення Союзу для Середземномор'я та ролі Туреччини у формуванні сучасної політики країни щодо зазначеного регіону.

Ключові слова: *Франція, ЄС, ініціатива, Східне Середземномор'я, співробітництво.*

Постановка проблеми. Східне Середземномор'я – це регіон, у якому мали місце громадянські війни, складні міждержавні конфлікти і невщухаюча боротьба за лідерство. А після Арабської весни – шлях, яким міграція та тероризм поширилися Європою. З іншого боку, це регіон з економічними та стратегічними перспективами, що зберігає свою важливість для впливових міжнародних гравців з точки зору безпеки та розвитку.

Для Франції Середземне море – це міст до Африки та колишніх французьких колоній, тому її середземноморська політика характеризується багаторівневим підходом і зацікавленістю в поглибленні відносин з усіма країнами регіону шляхом розширення багатостороннього діалогу, просування політики, орієнтованої на громадянське суспільство, і підтримки

європейських амбіцій. Політика Парижу у регіоні тісно переплітається з політикою ЄС, ґрунтуючись на спільних інтересах та цінностях. Франція вірить, що ЄС може і повинен відігравати набагато більшу роль у регіоні, ніж просто бути спостерігачем або інвестором, та активно цьому сприяє.

Метою статті є дослідження ролі Франції та її діяльності у Середземноморському регіоні та, зокрема, Східному Середземномор'ї, шляхом аналізу основних пріоритетів країни у зазначеному регіоні, її участі у європейських проектах і реалізації власних ініціатив.

Аналіз актуальних публікацій та досліджень. Для ретельного дослідження зазначеного питання було проаналізовано праці зарубіжних дослідників, опубліковані після 2008 року, задля отримання більш сучасної та всебічної інформації. Були використані роботи таких зарубіжних дослідників як Т. Аларанта [2], Ф. Корпич [5], Е. Солер і Леча [9], Д. Шмід [8], Г. Йилдрим [11] та інші. Також було залучено офіційні доповіді Міністерства закордонних справ Франції та довідки незалежних центрів дослідження, зокрема, Міжнародного інституту стратегічних досліджень. Ці праці присвячені всебічному аналізу французької політики стосовно Середземноморського регіону, а також визначенню ролі Парижу у формуванні та розвитку політики ЄС щодо зазначеного регіону від початку Барселонського процесу до сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Середземноморський регіон традиційно знаходиться серед пріоритетів зовнішньої політики Франції. Задля нарощування співробітництва з середземноморськими країнами та поширення свого впливу у регіоні Париж бере активну участь у європейських ініціативах, а також пропонує власні. Така активна позиція виходить із того, що Середземноморський регіон є критично важливим для підтримки миру та стабільності у Європі, а також як

платформа для великих інвестиційних та інфраструктурних проектів, шлях до Африки, колишніх французьких колоній тощо. Виявлення нових запасів енергетичних ресурсів у Середземномор'ї у 2010-х роках сприяло посиленню значення регіону для Франції та ЄС, однак, у той самий час, призвело до конкуренції та загострення протиріччя у регіоні. Крім того, арабська весна помітно ускладнила реалізацію як французьких ініціатив, так і ЄС, спонукаючи Париж шукати нові шляхи досягнення власних цілей у Східному Середземномор'ї.

Від початку Барселонського процесу у 1995 році тодішній президент Франції Ж. Ширак постійно наголошував на важливості нової ініціативи у покращенні відносин ЄС з Середземномор'ям. Париж був активним учасником зазначеного процесу, досягненням якого стало прийняття Барселонської декларації, що встановила багатостороннє партнерство між країнами-членами ЄС та середземноморськими партнерами, ставлячи за мету створення зони миру та стабільності, а також поглиблення діалогу як у рамках ЄС, так і на двосторонньому рівні між самими країнами. Було визначено три ключові сфери співробітництва: політична, економічна та соціальна (людська, культурна). У 2005 році міграція була додана як четверта сфера політики партнерства [1]. Однак, Барселонський процес, хоч і став прикладом загального прогресу у євро-середземноморських відносинах, не мав достатньої сили, щоб бути імпульсом для нарощування подальшого економічного, політичного та соціального співробітництва. Виходячи із цього, зусилля Франції були спрямовані на пошук іншого інструменту для реалізації своїх інтересів щодо Середземноморського регіону. Наприклад, Європейська політика сусідства (ЄПС), яка на початку 2000-х років стала новою ініціативою ЄС і була спрямована на створення зони

стабільності, миру та процвітання на півдні та сході.

Як один із двигунів ЄС, Франція приділяла та продовжує приділяти багато уваги і східним, і південним партнерам, які необхідні для підтримки стабільності та безпеки у Європі, а отже, і забезпечення стабільності й процвітання самої Франції. Окрім нарощування співробітництва з країнами Середземномор'я з широкого кола питань як у рамках ЄС, так і на двосторонньому рівні, Париж зайняв активну позицію стосовно врегулювання конфліктів у Близькосхідному регіоні, шляхом сприяння політичному діалогу у рамках міжнародних організацій (ООН, ЛАГ, Африканський союз тощо) та просуванні ЄС у ролі гаранта дотримання міжнародного права й надання гуманітарної допомоги. Таку активність можна пояснити не лише бажанням зміцнити відносини з потенційними партнерами, а також прагненням укріпити мир і не допустити посилення терористичної загрози та збільшення потоку мігрантів, що нерідко є головними наслідками нестабільності у Середземноморському регіоні.

Важливо відзначити, через своє історичне походження та колоніальне минуле Париж прагнув зайняти місце лідера у ЄС та Середземномор'ї шляхом залучення середземноморських країн до діалогу та організації нових платформ і форматів для ефективної взаємодії [7]. Наприклад, французька ініціатива Середземноморського Союзу, яка була оприлюднена Н. Саркозі під час його візиту до Марокко у жовтні 2007 року, якраз була покликана сприяти поглибленню діалогу з середземноморськими партнерами та розглядалася як можливість для повернення Франції лідерства у Європі та Середземномор'ї. Ця ідея вигідно перепліталася із тим, що Франція мала головувати в ЄС у другому півріччі 2008 р. Крім того, зазначена ініціатива базувалася

на прагненні створити організацію, що не підпадала б під бюрократичні процедури Брюсселя, та сприяла б кращому розумінню між Заходом та Ісламом [7]. Н. Саркозі вважав, що це зробить Францію «мостом» між Європою та Африкою, що здавна входила до сфери її інтересів. Крім того, враховуючи негативне ставлення Парижу до входження Туреччини у ЄС, Середземноморський Союз міг би вирішити і це питання, ставши альтернативою вступу Туреччини до ЄС. Доречно наголосити, що Франція ніколи не вважала Туреччину європейською державою, але розглядала її як сильну середземноморську державу, яка могла б відігравати ключову роль у поглибленні співробітництва між країнами-членами ЄС та середземноморськими партнерами.

Проте, для багатьох країн Центральної та Північної Європи характерними були побоювання щодо цієї ініціативи, адже пропозиція Франції загалом не передбачала їх участі у Союзі. А деякі країни арабського світу побачили у цій ідеї ще одну спробу Франції повернути своє лідерство у регіоні. Також країни-члени ЄС не були зацікавлені у фінансуванні нового утворення, яке навіть не перебувало під егідою ЄС та могло б стати конкурентом для східної політики Євросоюзу. Це призвело до тиску на Францію з метою змін у її пропозиції, що, у свою чергу, зробило б її більш прийнятною для інших. Але саме тиск зі сторони Німеччини привів до кардинальних змін у французькій ініціативі у 2008 році та спонукав Париж надати Середземноморському Союзу більш європейських рис [9].

У липні 2008 р. у Парижі відбувся перший саміт 43 країн, що заснував «Барселонський процес – Союз для Середземномор'я», який з часом став називатися лише Союз для Середземномор'я. Політичні експерти вважали цю зустріч справжнім успіхом французької дипломатії, доказом

інтенсивної участі й зацікавленості Н. Саркозі в Середземноморському регіоні загалом, і, зокрема, Східному Середземномор'ї. Підводячи підсумки свого головування в ЄС, Париж висловив надію, що Союз для Середземномор'я зможе стати платформою постійного діалогу та співробітництва між Європою та Середземномор'ям, а, отже, і з арабськими країнами також. Це, у свою чергу, відповідало б стратегічним інтересам Парижу та підкреслювало традиційну риторику французьких еліт щодо винятковості Франції у світі [2]. Таким чином, Паризький саміт започаткував новий етап у відносинах між Європою та Середземномор'ям, для якого стали характерними регулярні саміти, створення інституційних утворень і надання більшого значення міждержавному виміру співробітництва. На перший план вийшли розвиток інфраструктури, розбудова сонячної енергії та очищення морського простору, а також питання вищої освіти, цивільного захисту і розвиток бізнесу [9]. Однак, загострення арабо-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході у 2008 р. заморозило низку можливостей для подальшого прогресу у напрямку Союзу, а арабська весна поховала більшість амбітних французьких надій на цей проект.

Після Н. Саркозі президентом Франції став Ф. Олланд, підхід якого до Середземномор'я був відмінним від того, який реалізовував його попередник. Зовнішньополітична діяльність Ф. Олланда була більше сконцентрована на самій Європі, а не на проблемах за її межами. Однак, Арабська весна вплинула на Середземноморський регіон і його значення для міжнародних гравців. На перший план вийшли нові актори, зацікавлені у посиленні своєї присутності в регіоні. Незважаючи на більш-менш позитивну першу реакцію на події в арабському світі 2011 року, Париж, як і вся Європа, відчув на собі негативні наслідки дестабілізації у регіоні. Франція та інші

європейські країни зіштовхнулися з міграційною кризою у 2015 році та серією жахливих терористичних атак, які продемонстрували неготовність Франції до прийняття великої кількості біженців, незважаючи на наявність усіх необхідних ресурсів, та виявили прогалини у французькій зовнішньополітичній стратегії. Крім того, на внутрішньому рівні чисельність мігрантів призвела до збільшення рівня безробіття та показників криміналізації французького суспільства. Це можна пояснити слабкістю державної політики, соціокультурними відмінностями чи негативним іміджем ісламу серед французів. Проте, головним є те, що питання боротьби з тероризмом вийшло на порядок денний Франції та входить до нього і сьогодні. Підтверджуючи це, теперішній президент Франції Е. Макрон відзначив, що саме конфлікти в Сирії та Лівії проклали шлях для поширення присутності Росії та Туреччини у окремих районах, а також призвели до зростання радикальних джихадистських утворень, що сьогодні несуть загрозу європейській і французькій безпеці [8].

Для ефективного вирішення проблеми міграції та тероризму Париж запровадив політику, головна мета якої полягає у недопущенні ескалації конфліктів у регіоні та ефективнішому моніторингу міграційних процесів у країні Європейського Союзу. Для реалізації цієї політики було залучено партнерів з африканського континенту та Близького Сходу. Крім того, Франція збільшила свою зацікавленість у середземноморській співпраці як одній із визначальних чинників у боротьбі з міграцією та тероризмом, що, у свою чергу, призвело до покращення відносин Парижу та Анкари за президентства Ф. Олланда [5]. Париж також зайняв роль постійного учасника регіональних ініціатив різноманітних асоціацій, університетів, дослідницьких центрів, фондів тощо. Такий формат

діалогу отримав додатковий імпульс після завершення революційних подій в арабському світі та продовжує розвиватися і тепер. Таким чином, значення регіону у реалізації французьких ініціатив продовжувало рости, і сьогодні Середземномор'я для Франції – ключ до просування власних інтересів та збереження внутрішньої стабільності, а також миру та безпеки у Європі.

Ставши новим французьким президентом у 2017 році, Е. Макрон неодноразово наголошував на стратегічному значенні середземноморського регіону для Європейського Союзу і конкретно Франції. Він продовжив курс своїх попередників, який і сьогодні спрямований на поглиблення діалогу з середземноморськими країнами у рамках ЄС та на індивідуальному рівні. Париж продовжує бути постійним учасником європейських ініціатив щодо регіону, намагаючись таким шляхом просувати і власні інтереси. Крім того, Франція вбачає у цьому можливість для розвитку Європейської стратегічної автономії, яка вже певний час є невід'ємною частиною французької риторики у ЄС. Це питання отримало додаткового імпульсу через початок війни в Україні та неспокійної ситуації на Близькому Сході. Париж наголошує на тому, що ЄС має бути більш автономним і розвивати власну політику безпеки і оборони, чому сприятиме поглиблення діалогу з середземноморськими партнерами на різних рівнях.

Таким чином, сьогодні Париж зосереджений на поглибленні співробітництва з країнами Середземноморського регіону у рамках чималі кількості багатосторонніх ініціатив. Наприклад, ще у 2016 році в Афінах було започатковано «Саміт південних країн ЄС». У 2019 році був скликаний «Саміт двох берегів, Середземноморський форум», потім «Діалог двох берегів» тощо. У рамках зазначених ініціатив Франція робить акцент на співпраці із

середземноморським громадянським суспільством. Зокрема, «Діалог двох берегів» сприяв впровадженню нових ідей, фокус яких був зосереджений на підтримці людської галузі, економічного процвітання та сталого розвитку у країнах зазначеного регіону. Для цього була запроваджена низка проектів, що зосереджувалася на конкретних галузях співробітництва. Наприклад, для просування навчання та професійної інтеграції була заснована Середземноморська мережа «Новий шанс», для залучення інновацій та підприємницької діяльності – «Виникнення Середземномор'я» та інше [3].

Французька енергія також була спрямована на просування неформальних зустрічей в малому форматі Діалогу 5+5, на яких обговорюються шляхи просування інтеграції та ціла низка актуальних питань для країн Середземномор'я (міграція, інфраструктура, освіта, оборона тощо). Крім того, під час свого головування в Раді ЄС, Франція також сприяла поширенню ініціативи «Саміту середземноморських світів». Париж використовує такі гнучкі формати для співробітництва, які покликані задовольнити потреби партнерів, що виникають у конкретних ситуаціях. Під час Близькосхідного Середземноморського саміту 2020 року Е. Макрон заявив, що зв'язок між Францією та Середземномор'ям є непорушним, і додатково відзначив, що його країна може та візьме на себе роль провідного актора у цьому регіоні. Реалізуючи зазначені наміри, Е. Макрон приділяє багато уваги дипломатичній діяльності, концентруючи французькі зусилля на таких сферах співробітництва: мир і безпека, людський розвиток та верховенство права, міграція та мобільність, «зелений перехід» та захист навколишнього середовища, цифровий перехід та процвітання [3].

Однак, на сучасному етапі позиціям Франції у Східному Середземномор'ї та на

Близькому Сході загрожує Туреччина, роль якої у регіоні незмінно зростає. Це, очевидно, кидає виклик французьким планам і посилює політичну та економічну стурбованість Парижу щодо запасів газу [11]. Це пояснюється прагненням Анкари до лідерства у Середземномор'ї, бажанням відігравати роль енергетичного центра та стратегічно важливого союзника для Європи у реалізації економічних ініціатив та підтримці безпеки. Туреччина дійсно є важливим партнером для ЄС та НАТО, чому сприяє військовий потенціал країни, її історичне та культурне значення для Середземноморського регіону [11]. Проте, існуюче напруження між Францією та Туреччиною створює перепони на шляху поглиблення європейсько-турецького співробітництва. Крім того, є ціла низка питань, які сприяли збільшенню напруження у франко-турецьких відносинах. Наприклад, право на розбудову відкритих запасів нафти та газу у регіоні, протилежні позиції стосовно Нагірно-карабахського конфлікту, турецька інтервенція в Лівію тощо.

Новим приводом для загострення відносин став конфлікт між Грецією, Кіпром і Туреччиною з питання використання морських ресурсів в Егейському морі, у якому Франція одразу висловила свою підтримку першим двом країнам. Зокрема, це стосується енергетичної та військової сфер. Бажаючи мобілізувати громадську думку проти Туреччини як на національному, так і європейському рівнях, Париж запровадив антитурецьку політику, одночасно роблячи акцент на підтримці європейських країн, перш за все, як вже зазначалося, Кіпру та Греції [2]. У 2021 році чинності набула двостороння оборонна угода між Францією та Грецією задля протистояння морським операціям Анкари у Середземномор'ї. Е. Макрон таким шляхом не лише укріпив економічне та дипломатичне партнерство з Грецією, а й використовує це як інструмент протидії турецькому домінуванню у регіоні

[8]. Що стосується Кіпру, то у 2020 році між ним і Францією набула чинності угода щодо забезпечення оборонних технологій, спільних військових навчань і координації зусиль у боротьбі з піратством і тероризмом, що є важливим не лише для реалізації французьких цілей, а також підтримки стабільності у Європі, для якої піратство та тероризм є не меншою проблемою. У лютому 2022 були проведені спільні навчання Франції та Кіпру ППО «Талос 2022», що викликало обурення зі сторони Туреччини, яка розцінила цю ініціативу як французьке попередження для Анкари [6].

Для збереження своїх позицій у Середземноморському регіоні Париж також вдався до політики «червоної лінії», яка мала на меті посилення французьких військових повітряних та морських засобів у Східному Середземномор'ї [5]. Зокрема, нещодавно Франція, Греція та Кіпр заблокували фінансування безпілотників Bayraktar та деякої іншої зброї турецького виробництва для України, що мала закуповуватися за кошти ЄС [4]. Франція обґрунтувала це тим, що за домовленістю йшлося про закупівлю за рахунок ЄС оборонної продукції, яка виробляється саме в країнах Європейського Союзу, щоб тим самим підтримати європейську економіку та автономність, а не виробництво у Туреччині. Проте, такі дії призвели до появи труднощів стосовно безперебійного постачання необхідної оборонної продукції до України.

Важливо також відзначити, що незважаючи на французькі прагнення просувати не лише власні позиції у Східному Середземномор'ї, а й інтереси ЄС, положення останнього у регіоні характеризується суперечливістю та певною слабкістю через відсутність узгодженого плану дій щодо регіону та існуючих розбіжностей всередині організації. Хоча Франція, разом з Німеччиною та Італією, продовжує відігравати роль керівника, але їй не

вдається досягнути значних успіхів у розв'язанні питань, пов'язаних з Лівією, Туреччиною та міграцією. Таким чином, ЄС залишається головним економічним і торгівельним партнером регіону, але його дипломатичний вплив значно слабший [10]. У цьому контексті, шляхи розв'язання існуючих конфліктів і збереження основного діалогу між країнами ЄС і середземноморськими партнерами відбувається більше за рахунок спільної участі у ініціативах та проектах НАТО, зокрема, це слугує методом зниження напруги між Францією, Грецією та Туреччиною, проте не розв'язує їхньої суперечки.

Висновки. Середземноморський регіон має стратегічно важливе значення для підтримки стабільності та безпеки Європи, економічного процвітання, а також є платформою для великої кількості інвестиційних та енергетичних проектів. Франція розглядає цей регіон у якості критично важливого для реалізації французьких та загальноєвропейських інтересів, тому політичний фокус країни направлений на залучення середземноморських партнерів до поглиблення діалогу з широкого кола питань. Одночасно зовнішньополітична діяльність Франції спрямована на укріпленні політичної та військової ролі країни у Східному Середземномор'ї, а також посиленні свого впливу в ЄС і збереженні стратегічних позицій в Африці. Париж прагне бути лідером у розбудові європейсько-середземноморського діалогу, одночасно реалізуючи і власні цілі у регіоні. Проте, французькі спроби зрівняти національні інтереси з інтересами ЄС для більш ефективної їх реалізації час від часу призводять до виникнення поточних коаліцій, що веде до послаблення загальної зовнішньої політики організації, що, у свою чергу, робить реалізацію середземноморської політики ЄС та, зокрема, Франції більш складним завданням.

Розпочата Росією війна проти України та загострення арабо-ізраїльського конфлікту призвели до посилення значення Середземномор'я для Франції, як і для інших впливових регіональних та міжнародних гравців. Тому сьогодні Середземноморський регіон характеризується посиленням впливу Туреччини, розвиненим політичним та економічним співробітництвом тощо. Франція прагне утримати свої позиції у Східному Середземномор'ї, конкуруючи з Туреччиною та поширюючи антитурецьку політику на внутрішньому та міжнародному рівнях. Це створює перепони для європейсько-турецького співробітництва, яке сьогодні є вкрай важливим для Європи у рамках ЄС-НАТО. Можливо, сучасний стан речей спонукатиме Париж у майбутньому прийняти той факт, що його європейське бачення і, зокрема, середземноморська політика потребують переосмислення та оновлення. ЄС незмінно входить до порядку денного Франції, а євроінтеграція – постійна складова французької зовнішньополітичної концепції, але роз'єднаність всередині організації підриває її функціонування як сильного та сконсолідованого міжнародного гравця, що стоїть на захисті загальноєвропейських інтересів і цінностей, а, отже, і власне французьких інтересів. Однак, чи готова Франція змінити свої переконання та політику у Середземномор'ї на користь реалізації загальноєвропейських цілей шляхом відмови від деяких власних, поки що невідомо.

Список літератури:

1. Adamo K., Garonna P. Euro Mediterranean Integration and Cooperation: Prospects and Challenges. *UNECE Annual Report Economic Essays*. 2009. No2009, Is. 9. URL: https://econpapers.repec.org/paper/eceanprep/2009_5f9.htm. (дата звернення: 20.04.2024)

2. Alaranta T. France in the Eastern Mediterranean and the MENA region's geopolitical competition: French grandeur or European sovereignty? *FIIA Briefing Papers*. 2022. No 337. URL: https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2022/04/bp337_france-in-the-eastern-mediterranean-and-the-mena-regions-geopolitical-competition_toni-alaranta.pdf. (дата звернення: 20.04.2024)
3. European Union: External Relations. Ministère de l'Europe et des Affaires Étrangères. 2022. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/france-and-europe/france-and-the-european-union/european-union-external-relations/>. (дата звернення: 20.04.2024)
4. Kazantsev-Vaisman A. French Policy in the Mediterranean and Eastern Europe vs Israeli interests. *PSCR-P-BESA Reports*, 2024. No23. URL: <https://besacenter.org/french-policy-in-the-mediterranean-and-eastern-europe-vs-israeli-interests/>. (дата звернення: 20.04.2024)
5. Korpics F. French Interests in the Eastern Mediterranean. In *Focus: The Eastern Mediterranean*. 2021. P. 125–131. URL: https://issuu.com/antalljozseftudaskozpont/docs/infocus_2021-02_theeasternmed_web. (дата звернення: 20.04.2024)
6. Lyman S., Bielousova M. Cyprus–France relations and problems of regional security. *Journal of Economics and International Relation*. 2022. Vol. 15. URL: <https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/20835>. (дата звернення: 20.04.2024)
7. Martins V. Towards a Europeanisation of French Mediterranean politics? *Ф: L'Europe en Formation*. 2013. Vol. 2, Is. 368. P. 223–240. URL: <https://www.cairn.info/revue-l-europe-en-formation-2013-2-page-223.htm>. (дата звернення: 20.04.2024)
8. Schmid D. The France–Greece Partnership Beyond the Eastern Mediterranean. *Ifri*. 2022. URL: <https://www.ifri.org/en/publications/notes-de-lifri/french-greek-partnership-beyond-eastern-mediterranean>. (дата звернення: 20.04.2024)
9. Soler i Lecha E. The French Presidency of the EU and the Union for the Mediterranean: Forced Europeanisation? *IEMed Mediterranean Yearbook 2009*. URL: <https://www.iemed.org/publication/the-french-presidency-of-the-eu-and-the-union-for-the-mediterranean-forced-europeanisation/>. (дата звернення: 20.04.2024)
10. Turbulence in the Eastern Mediterranean: Geopolitical, Security and Energy Dynamics. IISS. *Strategic Dossier Preview*. 2023. URL: <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/strategic-dossier-preview-turbulence-in-the-eastern-mediterranean/>. (дата звернення: 20.04.2024)
11. Yildirim G. Deciphering France's Mediterranean and Foreign Policy against Turkey. *Insight Turkey*. 2021. Vol. 23, Is. 1. P. 161–181. URL: https://www.researchgate.net/publication/350003292_Deciphering_France%27s_Mediterranean_and_Foreign_Policy_against_Turkey. (дата звернення: 20.04.2024)

Runieieva V. A. – student of the Faculty of the International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

FRANCE'S POLICY IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: PRIORITIES AND CHALLENGES

The article is devoted to the study of France's Mediterranean policy, identification of the country's main goals in the region, and analysis of its role in promoting the EU's interregional cooperation with the Eastern Mediterranean countries. Particular attention is paid to identifying priority areas of cooperation between France and its Mediterranean partners, analyzing the French initiative to create a Union for the Mediterranean and the role of Turkey in shaping the country's current policy towards the region.

Key words: France, EU, initiative, Eastern Mediterranean, cooperation.

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Максименко І. В.*

Стаття надійшла в редакцію 16.05.2024 р.

УДК 327.5–048.93(15)

Сергій Ряполов

НАРАТИВИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ: КЕЙС ГРЕЦЬКО-АЛБАНСЬКИХ ВІДНОСИН

Актуальність дослідження обумовлен тим, що відносини між Грецією та Албанією мають довгу історію, що характеризується як співпрацею, так і напруженістю. Після розпаду Османської імперії та створення національних держав на початку ХХ століття двосторонні відносини розвивалися на тлі територіальних суперечок і проблем з етнічними меншинами, які проживають за їхніми кордонами. Ключові проблеми, які визначали їхні стосунки протягом ХХ століття, включають проблеми Північного Епіру та Чаму. Після Балканських воєн і створення Албанії як держави виникла напруга, оскільки грекомовні православні християни на півночі Епіру підпорядковувалися албанцям, а албанськомовні мусульмани в Чамерії мали статуси громадянами Греції. Під час Другої світової війни Італія напала на Грецію з території Албанії, що спричинило відсутність дипломатичних відносин до 1971 року; також під час Холодної війни Албанія та Греція знаходились у ворогуючих таборах, оскільки в Албанії існував комуністичний режим. У період після Холодної Війни Греція відіграла роль регіонального лідера заохочувала Балканські країни до євроінтеграції, а також до вступу у НАТО, але економічна криза (2008–2012) в Греції відвернула її увагу від балканських справ, звільнивши простір для інших регіональних гравців. Останні події, такі як арешт новообраного грецького мера Хімарі та тиск Греції на Албанію у контексті можливого гальмування

переговорів про вступ до ЄС, призвели до нового загострення у відносинах. Обидві країни мають різні уявлення та стереотипи одна про одну, що ускладнює дипломатичні зусилля. Підсумовуючи, грецько-албанські відносини є складним випадком, на який впливають історичні образи, націоналістичні настрої та сучасна геополітична динаміка. Важливим фактором є неврегульованість морського кордону та занепокоєння греків щодо проекту «Великої Албанії». Незважаючи на труднощі, обидві країни врегульовують розбіжності, щоб підтримувати співпрацю в рамках НАТО, одночасно вирішуючи застарілі проблеми.

Ключові слова: грецько-албанські відносини, Балкани, етнічний конфлікт, нарративний аналіз.

Постановка проблеми. Греція та Албанія мають довгу історію відносин, бід, надій, із моментами радості та труднощів [3]. Після розпаду Османської імперії та створення національних держав на початку ХХ століття (Албанія 1913 року, Греція 1830 року), обидві країни почали налагоджувати тісні двосторонні відносини. Однак, як і у випадку з іншими балканськими країнами, територіальні суперечки та проблеми з етнічними меншинами, що проживають на протилежному боці кордону, ускладнювали відносини між двома країнами.

Грецько-албанський кейс вирізняється тим, що відносини між двома країнами можуть описуватися як добрі, так і ворожі одночасно протягом їхньої сучасної історії. Основними питаннями, що визначали грецько-албанські відносини протягом ХХ століття, були проблеми Північного Епіру і Чамів. Чами розмовляють на своєму діалекті, близькому до албанської мови, тоді як культурно ця етнічна група більше пов'язує себе з грецькою культурою. І те, і інше дослідники розглядають як наслідки націоналістичних рухів, що піднялися на Балканах протягом попереднього періоду,

зокрема ХІХ століття, а також через крах османського панування. Отже, після Балканських війн (1912–1913 рр.) і заснування Албанської держави, тисячі грецькомовних православних, які жили в Північному Епірі, були змушені стати підданими албанського князя Віда, і особливо значна кількість албанськомовних мусульман, які проживали в Чамерії, повинні були стати громадянами Греції. У наступні роки Афіни та Тирана намагалися захистити це населення, часто використовуючи своїх співвітчизників як політичні інструменти [6].

Метою статті є розглянути питання Північного Епіру, що домінувало в грецькій політиці, головним чином, через те, що кілька жителів Північного Епіру мігрували до Греції після Другої світової війни та створили потужні політичні організації. Друга світова війна дуже позначилася на греко-албанських відносинах. Після нападу Італії на Грецію через територію Албанії, Греція оголосила Албанію ворожою державою – статус, який зберігається і сьогодні. Окрім того, драматичні події Другої світової війни посилили вже існуючі проблеми з меншинами. До того ж, поділ на Схід і Захід, спричинений Холодною війною, привів дві країни на протилежні fronti, що означало, що відносини між ними були практично заморожені до 1971 року, коли було встановлено дипломатичні відносини. Варто зазначити, що незважаючи на відсутність дипломатичних відносин у цей період, економічне співробітництво тривало, що вказує на тісні зв'язки між грецьким та албанським народами. Після закінчення Холодної війни Албанія знову опинилася під впливом Заходу. У цей період велика кількість албанців емігрувала до Греції, що з одного боку, сприяло встановленню інтенсивного спілкування між двома суспільствами та перериванню албанської ізоляції під час Холодної війни, але з іншого боку, викликало проблеми, пов'язані з

інтеграцією албанців у грецьке суспільство та їхнім економічним та соціальним становищем.

Албанія взяла участь у Салонікській програмі, як частина впливового механізму зовнішньої політики Греції в регіоні. У рамках цієї програми вона отримала 49890000 євро від Грецького плану для Економічної реконструкції Балкан [2]. Членство Албанії в НАТО було грою змін на Балканах і, окрім того, Грецію це приєднання спонукало до реалізації стратегії контролю, яка включала й прискорення європейської інтеграції. Залучення країн регіону до євроінтеграційних процесів є частиною Грецької збалансованої стратегії, яка дозволяє Греції мати інструмент внутрішнього тиску на країни з огляду на досягнення грецьких стратегічних цілей шляхом використання м'якої сили, а також європеїзації двосторонніх питань, що знижує вартість прямої взаємодії. Греція має переваги від членства в євроатлантичних структурах і це, здається, пропонує методи проведення балканської політики, але з євроінтеграційними намірами. Членство Албанії в НАТО для політиків в Афінах було важким ударом, але у тих умовах, що були каменем спотикання для КЮРМ (Колишньої Югославської Республіки Македонія), Греція не могла впоратися з тиском членів НАТО, щоб запобігти членству Албанії в альянсі, до того ж не маючи сильної мотивації [2].

Після вступу Албанії в НАТО в 2009 році та наступного економічного розвитку кризи, грецьке домінування в регіоні почало обмежуватися. Греція почала надавати пріоритет у своїй дипломатії пошуку рішень економічних і фінансових проблем. Греція завжди була ключовим гравцем у балканських інтеграційних процесах і завжди відігравала певну роль у долі регіону ЄС, але криза змусила Грецію залишити реалізацію своїх інтересів на Балканах,

створивши вакуум для інших регіональних та позарегіональних акторів. Наразі відсторонення передбачено рішенням Конституційного суду Албанії у 2010 році щодо Угоди про делімітацію Континентального шельфу, виняткової економічної зони та інших морських просторів між двома країнами, що зіграло свою роль у різкому занепаді двосторонніх відносин [7].

Ще одним ударом по албансько-грецьких відносинах став арешт Фреді Белері – новообраного мера Хімари, грека за походженням. Його заарештували за два дні до місцевих виборів у травні 2023 року за звинуваченням у спробі купити чотири голоси в обмін на готівку, але у своїй заключній заяві до суду Белері наполягав, що «висновки обвинувачення є брехнею та політичними». Він додав, що «всі звинувачення прокуратури були детально спростовані моїми адвокатами» [4]. Мери Костас Бакоянїс і Константінос Зервос взяли участь у консультаціях із офісом прем'єр-міністра Греції та МЗС Греції щодо демонстрації, організованої грецькою стороною на користь Фреді Белері в Хімари 14 серпня. Бакоянїс підкреслив, що «демократію не можна ув'язнити» [5]. Маргарітіс Схінас, заступник Президента Європейської Комісії, який також брав участь у демонстрації через попередньо записане відеозвернення, заявив, що це питання не повинно перешкоджати європейським прагненням країни та албанського народу.

Жорстку позицію щодо цього питання продемонструвала також участь Афін. 8 листопада Європейська Комісія прийняла Пакет розширення на 2023 рік, у якому міститься оцінка прогресу Західних Балкан і вказівки щодо пріоритетів майбутніх реформ. Як уже згадувалося, у звіті для Албанії. Комісія зазначає, що хоча грецько-албанські відносини залишаються гарними, досудове ув'язнення обраного мера, етнічного грека, стало джерелом

двосторонньої напруженості та «викликає серйозне занепокоєння» [1].

Нещодавно Афіни посилили тиск на Тирану своїм рішенням не погоджувати спільний лист 27 країн-членів ЄС до Албанії про відкриття переговорів щодо першого пакету розділів про вступ. Греція на всіх можливих рівнях вимагала, щоб Белері було надано можливість привести до присяги як мера Хімарі. До того ж, Греція очевидно перегляне свою тверду позицію лише в тому випадку, якщо Тирана зробить кроки, що вказували б на те, що між ними є місце для дискусії. Що стосується наративів, то дві нації продовжують мати певні негативні думки та стереотипи одна про одну, а також асоціювати одна одну з деякими негативними цінностями та атрибутами. Подібним чином знання, які кожна сторона має для іншої, часто є неточними. Ще більш проблематичною є ситуація на дипломатично-політичному рівні. Існує значний розрив, коли мова йде про суперечки та питання, що викликають занепокоєння обох сторін у тому сенсі, що обидві сторони дуже по-різному сприймають проблеми, які заважають двостороннім відносинам. Албанці та греки розходяться в тому, які питання вони вважають найважливішими проблемами у двосторонніх відносинах. Албанці зосереджуються на питанні розмежування морських зон між двома країнами та різних питаннях, пов'язаних із Чамами, тоді як для греків головною проблемою є албанський націоналізм. Обидві сторони також, здається, не погоджуються щодо характеру різних проблем і щодо того, хто в них винен. Характерним прикладом є питання грецької меншини в Албанії. Переважна більшість греків вважає, що права грецької меншини порушуються, тоді як албанці переважно вважають, що албанська держава добре ставиться до грецької меншини.

Таким чином, можна констатувати, що албансько-грецькі відносини є цікавим

кейсом для аналізу, тому що на стосунки двох країн членів НАТО впливає давня історія протиріч. Звинувачення у проявах націоналізму, Чамське питання, проблема Північного Епіру, ворожнеча у роки Другої Світової та Холодної війни – все це ускладнює відносини двох країн, що відображається у наративах. Утім, Греція та Албанія тримають протиріччя під контролем, не допускаючи ескалації та продовжуючи співробітництво у рамках НАТО.

Список літератури:

1. Albania 2023 Report. Brussels, 2023. 141 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_690%20Albania%20report.pdf. (дата звернення: 17.04.2024)
2. Dervishi G. Greek–Albanian Relations: Past, Present, and Future. 2019, May 1–31. URL: <https://doi.org/10.2478/mjss-2019-0038> (дата звернення: 17.04.2024)
3. Foreign Minister Kotzias' speech on "The importance of Greek–Albanian relations for the wider region and Europe. Tirana, 2016. URL: <https://www.mfa.gr/en/currentaffairs/top-story/foreign-minister-kotzias-speech-on-the-importance-of-greek-albanian-relations-for-the-wider-region-and-europe-tirana-june-2016.html>. (дата звернення: 17.04.2024)
4. Hoxhaj E. Albanian Court Hears False Document Was Used to Jail Beleri. Balkan Insight. 2024. January 26. URL: <https://balkaninsight.com/2024/01/26/albanian-court-hears-false-document-was-used-to-jail-beleri/> (дата звернення: 17.04.2024)
5. Papadopoulos P. Let him be sworn in, Greece tells Albania. Kathimerini. 2023. 20 August. URL: <https://www.ekathimerini.com/news/1218067/let-him-be-sworn-in-greece-tells-albania/> (дата звернення: 17.04.2024)
6. Peponas M. The Greco–Albanian Relations During the Period 1974–1996: From

Irredentism to Political Realism. HAPSc Policy Briefs Series. 2023. Vol. 4, Is. 1. P. 64–69. URL:

<https://doi.org/10.12681/hapscpbs.35184>
(дата звернення: 17.04.2024)

7. Relations between Albania and Greece / I. Armakolas et al. 2021, March 1–2. URL: <https://www.eliamer.gr/wp-content/uploads/2021/06/Public-Opinion-Greece-and-Albania-Relation-ENG.pdf>
(дата звернення: 17.04.2024)

Riapolov S. D. – Master's student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University (Ukraine)

NARRATIVES OF INTERNATIONAL CONFLICT: THE CASE OF GREEK-ALBANIAN RELATIONS

Relations between Greece and Albania have a long history of both cooperation and tension. After the collapse of the Ottoman Empire and the creation of nation-states at the beginning of the 20th century, bilateral relations developed against the background of territorial lands and the problem of ethnic minorities living outside their borders. Key issues that defined their relationship throughout the 20th century include the Northern Epirus and Why. After the Balkan wars and the creation of Albania as a state, tension arose, leaving the Greek-speaking Orthodox Christians in the north of Epirus subordinated to the Albanians, and the Albanian-speaking Muslims in Chameria became citizens of Greece. During the Second World War, Italy attacked Greece from the territory of Albania, which caused the existence of diplomatic relations until 1971, also during the Cold War, Albania and Greece were in opposing camps, then there was a communist regime in Albania. In the post-Cold War period, Greece changed its role as a regional leader, encouraging the Balkan countries to European integration, as well as

to join NATO, but the economic crisis (2008–2012) in Greece diverted its attention from Balkan affairs, freeing up space for other regional players. Recent events, such as the arrest of newly elected Greek mayor Himari and Greeks pressure on Albania in the context of a stalling of EU accession talks, have led to a new strain in relations. Both countries have Perceptions and stereotypes about each other, which complicates diplomatic efforts. In sum, Greek-Albanian relations are a complex case influenced by historical images, nationalistic, and contemporary geopolitical dynamics. An important factor is the unsettled maritime border and Greek concerns about the “Greater Albania” project. In the end, the two countries are settling their differences to maintain cooperation within NATO while addressing long-standing issues.

Key words: Greek-Albanian Relations, Balkans, Ethnic Conflict, Narrative Analysis.

Рекомендовано до друку – ст. викладачем кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Малахیمی А. В.

Стаття надійшла в редакцію 19.05.2024 р.

УДК 327.8

Вікторія Сбітнєва

**ОСНОВНІ НАРАТИВИ
РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ
ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ
ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Стаття розглядає проблему російської дезінформації та пропаганди під час війни в Україні. Автори досліджують основні наративи та методи протидії цим явищам до та після початку повномасштабного вторгнення.

Ключові слова: дезінформація, пропаганда, війна в Україні, інформаційна безпека, методи протидії.

Постановка проблеми. З початком повномасштабної воєнної агресії Російської Федерації проти України актуальність забезпечення інформаційної безпеки стала одним із пріоритетів для України та країн Європейського Союзу. В контексті цієї загрози українські та європейські спеціалісти активно співпрацюють над розробкою методів боротьби та протидії російській пропаганді. Російська пропаганда є серйозною загрозою, що впливає на громадську думку, політичні процеси та стабільність у регіоні.

Метою дослідження є аналіз основних наративів та методів протидії російській дезінформації в Україні до і після початку повномасштабного вторгнення. Це дослідження спрямоване на розуміння та ефективну боротьбу з маніпулятивними та дезінформаційними зусиллями, що походять з боку Російської Федерації, і відзначається практичною значимістю для забезпечення інформаційної безпеки не лише в Україні, але й у всьому Європейському регіоні.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У процесі написання роботи було використано ряд джерел, що

висвітлюють різноманітні аспекти досліджуваної теми. У списку науково-дослідницьких робіт представлені як українські, так і зарубіжні науковці. До групи українських науковців належить С. Бовкун, яка проаналізувала поточні зміни у методах боротьби з дезінформацією після 24 лютого 2022 року [1]. А. Богінська розглянула основні наративи російської пропаганди та роль ЗМІ в її поширенні [2]. В. Горбулін зосередився на проблемі концептуалізації поняття «гібридної війни» у контексті геостратегії Росії [4]. А. Нофенко детально проаналізував проблему інформаційної війни Росії проти України [7]. О. Свідерська визначила чотири рівні інформаційної війни в українських реаліях [8]. І. Сухорольська та І. Климчук вивчили рівень впливу російської пропаганди до широкомасштабного вторгнення у 2022 році [9]. Х. Юськів дослідив наративи та методи російської пропаганди в Україні [13].

Зарубіжні джерела також було проаналізовано, І. Courter описав російський вплив до початку вторгнення [16]. Т. Madięga проаналізувала дії Європейського Союзу щодо підтримки України у будівництві інформаційної інфраструктури [17]. J. Brown описав техніки переконання та місце пропаганди у протидії мізків [14].

Також було залучено законодавчо-правові документи та інші джерела: Закони України [5] та указ Президента України [11; Прес-реліз Європейської Ради щодо діяльності державних російських телеканалів на території країн Європейського Союзу [12].

Виклад основного матеріалу. Протягом історії суспільства можна відслідкувати численні приклади впливу інформації на велику аудиторію. У ХХ столітті, разом із зростанням потужності засобів масової комунікації, їх поширенням та різноманіттям, цей вид впливу стає одним із основних аспектів

суспільного протистояння. Сучасні військові конфлікти часто супроводжуються інформаційно-психологічними операціями, які можуть вплинути на будь-яку особистість, соціальну групу або суспільство, завдавши їм деструктивну шкоду [6].

Кожен конфлікт, ініційований можновладцями, завжди відкривається через пропагандистську кампанію, що має на меті маніпулювати власним населенням і міжнародною громадською думкою з метою отримати підтримку для масових воєнних дій. Таким чином, кожна війна супроводжується використанням дезінформації через засоби масової інформації, оскільки владі потрібно здобути суспільну підтримку для своїх військових операцій [10].

26 грудня 2014 року президент Росії Володимир Путін підписав новий варіант військової доктрини країни. Найбільш помітна зміна відбулася у зовнішньополітичному аспекті, і це пов'язано з відновленням використання таких термінів, як «моделі розвитку». Зараз у доктрині знову акцентується увага на практиці ідеологічного протистояння. Важливою різницею є підняття питання глобального протистояння між силами. Згідно з поточною доктриною, існує конкретна геополітична загроза, оскільки документ вказує на збільшення військової присутності НАТО у світі та збільшення її силового потенціалу [3].

Від самого початку агресії Російської Федерації (далі РФ) проти України ще у 2014 році можна було зробити висновок, що РФ діє за концепцією війни четвертого покоління або гібридної війни. План ведення війни РФ чітко прописаний в Доктрині російського генерала Герасімова, що була опублікована в 2013 році. В цій доктрині наголошується, що акцент використовуваних методів протистояння зміщується у бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових

заходів, що реалізуються із залученням протестного потенціалу населення [4].

Інформаційна складова «гібридної війни» використовується одразу на декількох напрямках. По-перше, серед населення в зоні конфлікту, по-друге, серед населення країни, проти якої здійснюється агресія, по-третє, серед громадян країни агресора, а також серед міжнародного співтовариства [4].

У структурі інформаційного впливу визначальну роль відіграє пропаганда, завданням якої є поширення ідей і поглядів, правдивих чи напівправдивих фактів, відвертої брехні або чуток з метою маніпуляції громадською свідомістю. Основною ідеєю російської пропаганди є ідея «русского мира». Основною тезою ідеології «русского мира» є необхідність об'єднання співвітчизників, що проживають за кордоном РФ і мають спільну історію, мову і схожу культуру [8].

Довіра до української держави на міжнародній арені була досить слабкою, адже довгі роки наша держава неактивно розвивала сфери публічної дипломатії. До того ж, довіру світової громадськості до України підривали як внутрішні проблеми, так і ворожа російська пропаганда. Імідж України псували корупція, влада олігархів, бідність, економічні кризи. Щодо другого, то Росія десятиліттями намагалася утвердити образ України як failed state – утворення, яке випадково виникло на карті світу та не здатне на самостійне існування [9].

Ключовою ціллю російської пропаганди останні десятиліття було пригнічення всіх почуттів самостійності і патріотизму в українському суспільстві, а також нав'язування ідей про те, що українська держава і мова є штучними і їх не можна відокремлювати від російської держави. Доказами можна назвати те, що пропагандисти активно поширювали меседжі про те, що українська влада є нацистською і нелегітимною. Варто звернути увагу на той факт, що ці заклики

мали більший вплив на самих росіян, ніж на українців або європейців. Такий маневр був направлений на активізацію ворожих настроїв росіян щодо українців [16].

Починаючи з 2014 року, російські пропагандисти поширювали різні меседжі, в залежності від розвитку подій безпосередньо в Україні. Для порівняння нарративів, маємо навести декілька їх прикладів. «Україна – держава, що не відбулась» (failed state) – нав'язування ідеї, що Україна є неспроможною вести незалежну політику, зберегти свою територіальну, соціальну та економічну цілісність [13].

«Русофобська Україна» – русофобією у розумінні правлячої верхівки РФ є насамперед відмова від символіки СРСР та підтримка української мови. З 2014 року влада РФ офіційно заявляє про геноцид російськомовного населення, насильницьку українізацію та посягання на права російськомовних громадян в Україні [13]. «Росія не бере участі в подіях в Україні» з самого початку агресії Російська влада заперечувала свою участь або причетність до подій на території України. Перебування російських військових на сході України пояснювалося тим, що вони є учасниками добровольчих сил [13].

Отже, метою російської пропаганди була і є дестабілізація України, розпалювання ворожнечі, нав'язування хибних думок про те, що Україна не здатна на незалежне існування та розвиток, особливо без участі Росії. Цими нарративами РФ намагається маніпулювати не тільки українцями, а й міжнародним співтовариством. Увесь період з 2014 року до лютого 2022 року контент російських мас-медіа активно супроводжував підготовку і розгортання справжньої, «гарячої» війни, безпосередньо бойових дій, які призвели до численних людських жертв, руйнації перспективних галузей економіки та загрози територіальній цілісності та суверенітету України.

Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року суттєво посприяв перевазі важелів на користь України. Наразі вкрай важливо закріпити ці зміни та впевнено крокувати до міжнародної поваги. Україна здобула безпрецедентні можливості для донесення своєї позиції, утвердження українських нарративів та формування привабливого іміджу країни у світі [9].

Путінський режим спирається на націоналістичні нарративи задля переконання етнічних росіян в тому, що влада має право на використання репресивних методів, щоб захистити націю від внутрішніх і зовнішніх загроз. Ті ж нарративи використовуються, задля виправдання війни проти України, що мала бути дружньою державою для створення буферної зони для захисту від «ворожого Заходу» [16].

Серед найпоширеніших дезінформаційних російських нарративів можна виділити декілька основних.

1. Російське вторгнення є спецоперацією з метою захисту населення, яке пригнічується «київським режимом». Російські збройні сили не ставлять жодної небезпеки щодо цивільного населення. Українці зустрічають російські війська з квітами і radoщами [2].
2. Суспільства західних країн охоплені русофобією. А російська діаспора страждає від агресії з боку інших національностей [2].
3. На території України приховуються лабораторії США з біологічною зброєю. Через ці лабораторії було розповсюджено вірус COVID-19 [2].

Анексія Криму та окупація Донбасу у 2014 році стали важливим сигналом для європейської спільноти у контексті інформаційної безпеки, беручи до уваги системний вплив кампаній російської пропаганди та дезінформації на території України. Проте реакцію членів ЄС не можна назвати однорідною. Пострадянські країни одразу вдалися до більш

радикальних відповідей щодо боротьби із російською дезінформацією (Польща, країни Балтії), а інші продовжували транслювати російські фейки (Італія, Угорщина, Греція) [1].

Європейська Рада вперше визнала загрозу інтернет-дезінформаційних кампаній в 2015 році, коли звернулася до Верховного представника з проханням звернути увагу на дезінформаційні кампанії з боку Росії. Для вирішення та підвищення обізнаності щодо цього питання створено робочу групу зі Східного стратегічного зв'язку (East StratCom Task Force). Крім того, Європейський центр з протидії гібридним загрозам створили Hybrid Fusion Cell, щоб працювати єдиною командою для аналізу гібридних загроз. Це також привело до створення Європейського центру передового досвіду з боротьби з гібридними загрозами, який поширює кращі практики і підтримує діяльність ЄС та НАТО в цій галузі [17].

Боротьба з пропагандою війни та дезінформацією є особливо актуальним питанням у війні росії проти України. Рада Європейського Союзу прийняла рішення 2 березня 2022 року припинити діяльність російських державних ЗМІ «Супутник» і «Росія сьогодні», які транслюються або спрямовані на країни ЄС, поки не закінчиться агресія проти України, а Росія і пов'язані з нею канали перестануть проводити дезінформаційні та інформаційні маніпуляції проти ЄС та його Держав-членів. Цей надзвичайний захід, який був негайно і безпосередньо застосований у всіх державах-членах ЄС, обмежує доступ основних російських державних ЗМІ до європейського медіаринку. Крім того, за дорученням Європейської Комісії європейські медіа-регулятори домовилися посилити співпрацю у створенні робочої групи, яка буде зосереджена на іноземній дезінформації в контексті ситуації в Україні [17].

«Системна інформаційна маніпуляція і дезінформація Кремля застосовується як оперативний засіб у його війні в Україні. Це також значна і безпосередня загроза громадському порядку і безпеці Союзу. Сьогодні ми робимо крок проти маніпуляцій Путіна і вимикаємо доступ для російських державних ЗМІ в ЄС», – віце-президент ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки Ж. Боррель [15].

Розглядаючи механізми протидії російській інформаційній війні, також варто звернути увагу на указ експрезидента України П. Порошенка про заборону російських соціальних мереж і сайтів, який набув чинності 17 травня 2017 р. Цим указом були заборонені російські соціальні мережі, пошуковики, велика кількість ЗМІ, а також застосовано санкції до фізичних і юридичних осіб. Цей указ був доволі резонансним в українському суспільстві та прийняте рішення піддавалося критиці, багато людей наголошували на обмеженні свободи слова. Усупереч цим позиціям, Генеральний секретар Північноатлантичного альянсу Єнс Столтенберг зазначив, що блокування українським урядом соціальних мереж і сайтів Росії – це питання винятково національної безпеки держави, а не свободи слова в ньому [11].

Із початком повномасштабної війни в Україні було введено воєнний стан, що передбачає можливість втручання у роботу медіа, обмеження свободи слова, зокрема обмеження поширення певної інформації. Ці міри було прийнято задля забезпечення безпеки держави [5].

Єдина інформаційна політика в умовах війни передбачає об'єднання загальнонаціональних каналів і трансляцію цілодобового марафону «Єдині новини» (UA разом), реалізацією якого займається Нацрада з питань телебачення і радіомовлення [1].

Висновки. Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що ключовою ціллю

російської пропаганди останні десятиліття було пригнічення всіх почуттів самостійності і патріотизму в українському суспільстві, а також нав'язування ідей про те, що українська держава і мова є штучними і їх не можна відокремлювати від російської держави.

Із початком широкомасштабного вторгнення РФ використовує пропаганду, дезінформацію та фейкові новини, як засоби задля виправдання війни проти України. Російськими дезінформаційними наративами є такі: російське вторгнення є спецоперацією з метою захисту українського населення; суспільства західних країн охоплені русофобією та становлять реальну загрозу для РФ; на території України приховуються лабораторії США з біологічною зброєю. Після нападу РФ на Україну, держави ЄС почали активну розробку методів і стратегій щодо протистояння російській пропаганді. У свою чергу Європейська Рада прийняла рішення 2 березня 2022 року припинити діяльність російських ЗМІ «Супутник» і «Росія сьогодні», які транслюються або спрямовані на країни ЄС. Також ЄС підтримує боротьбу України з кіберзагрозами із залученням Кіберкоманди швидкого реагування і посилює протидезінформаційні методи.

Отже, у сучасному світі війна трансформувалася відповідно до розвитку суспільства. У стані війни вкрай важливо успішно відбивати атаки дезінформаційних кампаній, задля збереження психологічної стійкості громадян. Наразі це завдання є актуальним не тільки для українців, а і для всієї міжнародної спільноти.

Список літератури:

1. Бовкун С. Методи протидії російській дезінформації в Україні. 24 лютого–31 травня 2022 року. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/8764a289-bef1-4f97-95c9-91c9ebd4d636> (дата звернення: 04.04.2024).
2. Богінська А. І. Дезінформація у ЗМІ під час російсько–української війни. 2022. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/57159> (дата звернення: 04.04.2024)
3. Гмирянська К. О. Нова військова доктрина Російської Федерації: виклики та загрози інформаційній безпеці України. *Проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 10–11. С. 290–302.
4. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети*. 2014. Вип. 4(33). С. 5–12.
5. Закон України: Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», № 2102–ІХ. 2022ю URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text> (дата звернення: 04.04.2024)
6. Макаренко Л. П. Еволюція форм та методів ведення інформаційної війни. Науковий огляд. 2014. Том 14, Вип. 3. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/185/0> (дата звернення: 04.04.2024)
7. Нофенко А. Гібридна війна Росії проти України: інформаційний наступ та механізми протидії. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. Вип. 2. №6. С. 68–77.
8. Свідерська О. І. Цифрова пропаганда та ризики інформаційної безпеки у контексті російсько–української війни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Вип.5. С. 60–65.
9. Сухорольська І., Климчук І. Громадська (публічна) дипломатія в умовах агресивної війни Росії проти України. *Вісник Львівського університету*, 2022. Т.5. С. 322 – 331.
10. Ткачук К. О. Інститут пропаганди росії та його вплив на російсько–українську війну. 2023 URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/60305> (дата звернення: 04.04.2024)

11. Указ Президента України: Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» № 133/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2017#Text> (дата звернення: 04.04.2024)
12. Урядовий портал. Україна та ЄС посилюють співпрацю у протидії дезінформації. 2019. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-yes-posilyuyut-spivpracyu-u-protidii-dezinformaciyi> (дата звернення: 04.04.2024)
13. Юськів Х. Наративи російської пропаганди в Україні. *Вісник Львівського університету*. 2020. Вип. 30. С. 226–232.
14. Brown J. From Propaganda to Brainwashing. Harmondsworth, 1963. P. 82–83.
15. Council of the EU. *EU imposes sanctions on state-owned outlets RT/Russia Today and Sputnik's broadcasting in the EU*. Press release 2 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-russia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/> (дата звернення: 04.04.2024)
16. Courter, I. J. Russian Preinvasion Influence Activities in the War with Ukraine. *Military Review*. 2022. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/September-October-2022/Courter/> (дата звернення: 04.04.2024)
17. Madiega T. Russia's war on Ukraine: The digital dimension. *European Parliament Research Service*. 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/think-tank/en/document/EPRS_ATA\(2022\)729317](https://www.europarl.europa.eu/think-tank/en/document/EPRS_ATA(2022)729317) (дата звернення: 04.04.2024)

Sbitnieva V. V. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE MAIN NARRATIVES OF RUSSIAN PROPAGANDA DURING THE FULL-SCALE WAR IN UKRAINE

The focus of this article is on Russian disinformation and propaganda during the ongoing war in Ukraine. The authors explore the main narratives and methods of countering these phenomena before and after the start of a full-scale invasion.

Since the beginning of the full-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine, the relevance of ensuring information security has become one of the priorities for Ukraine and the countries of the European Union. In the context of this threat, Ukrainian and European experts are actively cooperating on the development of methods of combating and countering Russian propaganda. Russian propaganda is a serious threat affecting public opinion, political processes and stability in the region.

The aim of the study is to analyze the main narratives and methods of countering Russian disinformation in Ukraine before and after the start of a full-scale invasion.

This study is aimed at understanding and effectively combating manipulative and disinformation efforts originating from the Russian Federation and is of practical importance for ensuring information security not only in Ukraine but throughout the European region.

Key words: *disinformation, propaganda, war in Ukraine, information security, methods of counteraction.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцент Грабіна Г. В.*

Стаття надійшла в редакцію 14.05.2024 р.

УДК 339.92:33.021.8(477)

Михайло Сізокрилов

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей та процесу впровадження Україною того переліку реформ, що вимагаються Європейською Комісією задля отримання позитивного результату та відгуку від європейських інституцій на кожному важливому етапі євроінтеграційного поступу України. У цьому контексті був зроблений детальний аналіз тих євроінтеграційних реформ, що вже були прийняті Верховною Радою та підписані президентом України, досліджено часові рамки їхнього прийняття та сутність цих рішень. Також в межах статті було проаналізовано ті спектри реформ, що ще не були прийняті українською владою, але є такими, що необхідно впровадити для подальшого просування України на її євроінтеграційному шляху.

Ключові слова: *європейська інтеграція, країна-кандидат на членство в ЄС, євроінтеграційна реформа, Європейська комісія, Європейський Союз, Україна.*

Постановка проблеми. Посилення та пришвидшення руху України до членства в ЄС, яке було здобуто внаслідок непохитній підтримці міжнародної спільноти в особі країн Заходу, та, в першу чергу, Європейського Союзу загалом та усіх його країн-членів, зокрема, стало особливо актуальним для сучасних дослідників цієї проблематики, оскільки відбувся процес активізації всіх тих рішень, які були прийняті як на рівні керівних інституцій ЄС, так і на

внутрішньополітичному фронті в Україні під час впровадження необхідних для європейської інтеграції реформ.

Крім того, актуальності цій проблематиці додає ще й ті питання, які виникають на цьому шляху між Україною та іншими державами-членами ЄС стосовно різних важливих для нашої держави моментів, в першу чергу тих, що стосуються економічної ситуації в Україні, особливо під час війни з РФ. Оскільки Польща та інші країни-члени ЄС підіймають питання стосовно української сільськогосподарської продукції з метою захисту позицій їхніх вітчизняних фермерів, то Україна намагається вирішити ці питання у форматі конструктивного діалогу із країнами-сусідами та керівними інституціями ЄС.

Але звичайно ж такі потрібно зауважити на тому, що перші проблемні аспекти на шляху України до членства в ЄС з'явилися ще за каденції минулого президента України Петра Порошенка та минулого скликання Верховної Ради України. Вони стосувались відносин з Угорщиною на хвилі позиції їхнього прем'єр-міністра Віктора Орбана, який стоїть на позиціях націоналістичного популізму, щодо прав угорської національної меншини в межах впровадження українською владою політики українізації. Це питання є принциповим для В. Орбана, оскільки є тим стрижнем, на якому будується його електоральна база.

На даний період часу українська влада разом із міжнародними партнерами намагається усіляким чином вирішити це проблемне питання, але в такому ключі, щоб не виникало жодних питань у представників українського суспільства, оскільки існують ті теми, які входять в ранг табу для українського народу. Це є будь-яке суттєве послаблення позицій української мови у суспільно-політичному просторі та надання певних привілеїв російській мові та

російськомовній меншині. У ЄС розуміють цю проблемну ситуацію, з якою стикається Україна у цьому контексті, тому враховують усі ці позиції, які є вкрай важливими для нашої держави.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Проблематика європейської інтеграції України вже дуже давно перебуває у площині досліджень вітчизняних науковців. В контексті підготовки цього дослідження перевага надавалась тим новинним та аналітичним публікаціям, що були зроблені в українському інформаційному просторі за останні 2 роки, починаючи з весни 2022 року.

Метою статті є аналіз того переліку необхідних реформ, які від України вимагає Європейська комісія з метою отримання успішних та позитивних результатів на її шляху до членства в ЄС.

Виклад основного матеріалу. На шляху України до Європейського Союзу сталося достатньо багато важливих подій, починаючи з того часу як розпочалася повномасштабна війна РФ проти України. Українська влада доклала максимум зусиль як на внутрішньополітичній, так і на зовнішньополітичній арені з метою, аби добитися максимальної підтримки нашої держави з боку ЄС та його країн-членів, що виражалося б, в першу чергу, у прискоренні євроінтеграційного шляху України.

По-перше, у червні 2022 року Україна офіційно отримала статус кандидата на членство в ЄС. Спочатку таке рішення було рекомендовано Європейською комісією, а вже потім затверджено лідерами країн-членів ЄС на саміті у Брюсселі. Задля того, аби отримати статус кандидата на членство в ЄС Україною було зроблено дуже багато роботи, в першу чергу, дипломатичного характеру з метою вмовити керівництво європейських інституцій та лідерів країн-членів ЄС погодитися на надання Україні кандидатського статусу [12].

Останнім кроком у цій роботі стало прибуття до Києва за декілька днів до рекомендації Європейської комісії надати Україні статус кандидата на членство в ЄС лідерів провідних держав-членів ЄС, зокрема, федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца, президента Франції Емманюеля Макрона, тодішнього прем'єр-міністра Італії Маріо Драгі та президента Румунії Клауса Йоганніса, як країни-члена ЄС, що є географічним сусідом України. Цей візит з боку провідних лідерів країн-членів ЄС повинен був засвідчити непохитну підтримку, яку ЄС надає і буде надавати Україні, зокрема, на її євроінтеграційному поступі [11].

Однак і в межах внутрішньої політики Україні потрібно було зробити певні кроки, які б сприяли посиленню підтримки нашої держави з боку європейських інституцій на її шляху до членства в ЄС. Міжнародні партнери вимагали від України припинення протидії процесу конкурсного відбору нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та взагалі посилення кейсу щодо боротьби з корупцією в Україні, зокрема, в межах посилення роботи антикорупційних інституцій, а саме – Національному антикорупційному бюро України і САП [12].

Ця домашня робота врешті решт була виконана Києвом разом із тотальним перезавантаженням системи керівництва Офісу Генерального прокурора України. Тодішній генеральний прокурор України Ірина Венедіктова була відправлена парламентом у відставку за пропозицією президента, замість неї на цю посаду Верховна Рада за поданням В. Зеленського призначила народного депутата від партії «Слуга народу», голову правового комітету парламенту Андрія Костіна.

Для отримання схвалення європейськими інституціями початку перемовин з Україною про вступ до ЄС необхідно було виконати деякі вимоги з боку Європейської комісії. Однією з цих

головних вимог, на якій наполягала не тільки ЄК, але й Угорщина та особисто голова угорського уряду В. Орбан, було законодавство про національні меншини, яке у підсумку було прийнято українським парламентом та підписано президентом на початку грудня 2023 року з урахуванням експертної оцінки Ради Європи в окремих сферах [8].

Згідно з цим законопроектом, у приватних ВНЗ буде в наявності право вільного вибору мови навчання з-поміж тих, які є офіційними мовами ЄС. Водночас також має забезпечуватися і вивчення студентами цих університетів української мови як окремої навчальної дисципліни. Представники національних меншин України, мови яких є офіційними мовами ЄС, котрі розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 року своєю мовою, до завершення здобуття повної загальної середньої освіти мають право продовжувати здобувати таку освіту. Також документ допускає поширення матеріалів передвиборчої агітації мовами корінних народів та національних меншин. Але вони також мають дублюватися і українською мовою [8].

Для телевізійного мовлення національних меншин програми українською мають становити не менше ніж 30 % від загальної тривалості програм. Але це жодним чином не стосується саме російської мови. Представники нацменшин також зможуть здобувати в Україні базову та профільну середню освіту рідними мовами. Винятком є лише такі предмети як українська мова, українська література, історія України, а також захист України [8].

Ще однією вимогою Європейської комісії було впровадження реформи медіагалузії у межах приведення українського законодавства у відповідність із Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги. Ухвалений у грудні 2022 року закон «Про медіа» посилює повноваження Нацради в регулюванні

медіа, зберігає квотування та запроваджує регуляцію онлайн-медіа і водночас послаблює її, полегшує умови ліцензування каналів, вносить зміни до закону про суспільне мовлення, зокрема, дозволяє мовнику працювати у співробітництві з іншими зарубіжними компаніями [7; 9].

Однією з найпроблемніших реформ на шляху України до вступу в ЄС є реформа Конституційного суду України стосовно впровадження процедури конкурсного відбору на посади суддів КСУ. Ще в середині грудня 2022 року Верховна Рада прийняла відповідний законопроект, однак він був визнаний правозахисниками таким, що містить ризики узурпації судової влади. Не дивлячись на ці зауваження з боку представників громадянського суспільства цей проєкт закону був 20 грудня 2023 року все одно підписаний президентом України [5].

В день підписання президентом України цього закону Венеційська комісія опублікувала свій новий висновок стосовно законопроекту про реформу КСУ. Нею були запропоновано збільшення кількості членів Дорадчої групи експертів, що буде перевіряти кандидатів на посади суддів КСУ, з шести до семи. Сьомий член цієї групи, на думку Венеційської комісії, має бути з числа міжнародних експертів, а отже він повинен бути незалежним та таким, що буде нівелювати політичний вплив на групу експертів. Також за висновком Венеційської комісії рішення Дорадчої групи експертів мають бути обов'язковими до виконання, і за жодних обставин той кандидат, що здобув несприятельну оцінку групи експертів, не може стати суддею КСУ [2; 5].

У грудні 2023 року Верховна Рада України прийняла пакет антикорупційних законопроектів, згідно з якими відбувалось збільшення на конкурсній основі штату співробітників НАБУ, а також розширення повноважень Національного агентства з запобігання корупції [1]. Прийняття цих

законопроектів разом із рішеннями Верховної Ради щодо відновлення електронного декларування, яке було скасовано українським парламентом на початку війни на період дії воєнного стану, та впровадження системи фінансового моніторингу політично значущих осіб стало ключовими стимулами для Європейської Ради на саміті 14 грудня 2023 року для надання свого схвалення рішення ЄК щодо початку перемовин щодо членства України в ЄС [6; 10; 13].

Ще одним євроінтеграційним законом, що був прийнятий наприкінці лютого 2024 року українським парламентом, був законопроект про лобізм, що передбачав запуск Реєстру прозорості НАЗК та легалізацію ринку лобізму в Україні. Ця легалізація має проявлятися в тому, що будь-який представник бізнесу або бізнес-асоціації зможуть укласти контракти з лобістами для просування своїх інтересів. Винятком є лише представники бізнес-структур РФ та Білорусі [3].

Відповідно до нового закону, лобісти зможуть брати участь у підготовці та написанні законопроектів. Для створення певної системи державного регулювання лобістської діяльності в Україні НАЗК має створити Реєстр прозорості, що буде виступати в якості інформаційно-комунікаційної системи, де будуть збирати, обліковувати та обробляти інформацію про суб'єктів лобіювання та їхню звітність [3].

З боку Європейської комісії є суттєві зауваження стосовно ще одного українського органу державної влади, а саме – Бюро економічної безпеки. Європейські партнери вимагають реформи БЕБ в контексті проведення прозорого конкурсу на посаду директора цього органу та його працівників, введення інституту громадського контролю та підзвітності Бюро, а також загальне перезавантаження роботи БЕБ. Реформа цього органу поки ще знаходиться на етапі своєї розробки та прийняття, тому

стосовно цього пункту рекомендації ЄК поки що залишаються невиконаними [4].

В якості ще одного важливого елементу на нинішньому етапі євроінтеграційного шляху України можна виділити скринінг українського законодавства, що проводиться Європейською комісією з метою встановити його відповідність європейському законодавству задля затвердження переговорної рамки для вступу України до ЄС. Після затвердження рамки нашій державі доведеться пройти через складний етап уніфікації нашого вітчизняного законодавства із законодавчими та правовими нормами ЄС. Також на цьому етапі доведеться враховувати зміст основних Директив ЄС стосовно широкого кола питань та починати інтегрувати їх у відповідне законодавче поле України на базі рішень, що будуть прийматись усіма гілками влади: як Кабінетом Міністрів та Президентом України, так і народними депутатами України.

Інші проблемні аспекти полягають у тій протидії процесу вступу України до ЄС, який доволі часто можна побачити з боку Угорщини та проросійських політиків-націоналістів популістського спрямування в ЄС, які в останній час перебувають у доволі сильній електоральній та політичній позиції через збільшення їхніх рейтингів, Україна та її міжнародні партнери намагаються вирішувати, в першу чергу, дипломатичним шляхом та тривалими розмовами і переконаннями.

Зокрема, таким чином була вирішена проблема стосовно бажання прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана накладити вето на рішення саміту ЄС у грудні 2023 року щодо початку вступних переговорів з Україною. Задля отримання позитивного результату був задіяний увесь арсенал дипломатичного тиску, що був у наявності як в Україні, так і у лідерів держав-членів ЄС та керівництва європейських інституцій. Зокрема, немало

роль у досягненні позитивного результату цього історичного саміту зіграв канцлер Німеччини О. Шольц та голова Європейської ради Шарль Мішель.

Також Україна намагається вирішити проблемні питання у відносинах зі Словаччиною після приходу до влади після дострокових парламентських виборів восени 2023 року у цій країні проросійської націонал-популістської партії «Smer-SD» на чолі з Робертом Фіцо, який вже втретє обійняв посаду прем'єр-міністра Словаччини. Для цього, зокрема, вже двічі проводились двосторонні зустрічі Р. Фіцо з прем'єр-міністром України Денисом Шмигалем, на яких обговорювались нагальні та важливі питання у відносинах між нашими державами, в першу чергу, стосовно того, щоб переконати нову словацьку владу не блокувати рух України до членства в ЄС.

Висновки. Початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації показав непохитну підтримку України з боку міжнародної спільноти, в першу чергу, йде мова про Сполучені Штати Америки та країни-члени Європейського Союзу. Ця підтримка є не тільки фінансовою, військовою та гуманітарною; з боку європейських інституцій можна побачити чітке бажання бачити Україну у складі ЄС та прагнення максимально сприяти та допомагати Україні, щоб врешті решт досягнути її повноправного членства в ЄС.

Зокрема, ця підтримка України на її євроінтеграційному шляху була продемонстрована тим, що той етап, який інші країни, що прагнули або прагнуть приєднатися до ЄС, проходили за 5-7 років, а то і більше, наша держава змогла пройти за 1,5-2 роки. Це і доволі швидке та оперативне рішення основних інституцій ЄС щодо надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, і рішення стосовно відкриття переговорів з Україною по членству в ЄС.

На нинішньому етапі Україна перебуває в очікуванні затвердження переговорної рамки з боку Європейської комісії, проте більшість реформ, що були необхідні для проходження усіх тих основних етапів євроінтеграційного шляху, Україна все ж таки змогла виконати. Деякі реформи були прийняті та впроваджені із затримкою, стосовно інших реформ потрібно було враховувати позицію таких важливих інституцій, як Венеційська комісія та Рада Європи, проте цей шлях все одно був пройдений Україною. Питання деяких реформ та аспекти уніфікації українського законодавства із європейським поки перебувають у процесі розробки, проте українська влада налаштована вирішити ці питання якнайшвидше.

Через наявні існуючі проблеми, що виникають через позицію країн-членів ЄС, що є сусідами України як от Польщі та Угорщини, стосовно різних питань, починаючи з торгівельних правил щодо української сільськогосподарської продукції, закінчуючи правами національних меншин в Україні, наша держава намагається максимально швидко та ефективно подолати ці проблемні аспекти на своєму євроінтеграційному поступі із метою подальшого просування нашої держави до членства в ЄС без затримок та пауз, особливо враховуючи той інструмент, який є в наявності у кожній країні-члена ЄС, як право вето.

Список літератури:

1. Важливі для євроінтеграції: Рада затвердила два антикорупційні законопроекти. *УНІАН*. 8 грудня 2023. URL:<https://www.unian.ua/economics/other/antikorupciyni-zakonoproekti-zatverdila-verhovna-rada-stosuyutsya-roboti-nabu-i-nazk-12478341.html> (дата звернення: 15.04 2024)
2. Венеційська комісія змінила висновок щодо реформи Конституційного суду. *Суспільне. Новини*. 20 грудня 2022.

- URL: <https://susplne.media/342276-venecijska-komisia-zminila-visnovok-sodo-reformi-konstitucijnogo-sudu/>(дата звернення: 15.04 2024)
3. Верховна Рада ухвалила закон про лобізм. Він запрацює після запуску Реєстру прозорості від НАЗК. *Forbes.ua*. 23 лютого 2024. URL: <https://forbes.ua/news/verkhovna-rada-ukhvalila-zakon-pro-lobizm-vin-zapratsyue-pislya-zapusk-reestru-prozorosti-23022024-19433> (дата звернення: 15.04 2024)
 4. ЄС очікує перезавантаження БЕБ вже наступного року. *LB.ua*. 8 листопада 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/11/08/583400_ies_ochikuie_perezavantazhennya_beb_vzhe.html (дата звернення: 15.04 2024)
 5. Зеленський підписав указ про конкурсний відбір на посаду судді Конституційного Суду. *Суспільне. Новини*. 1 березня 2024. URL: <https://susplne.media/695882-zelenskij-pidpisav-ukaz-pro-konkursnij-vidbir-na-posadu-suddi-konstitucijnogo-sudu/> (дата звернення: 15.04 2024)
 6. Калітенко О. 7 міфів про РЕРів: розвінчуємо маніпуляції щодо закону про фінмоніторинг політично значущих осіб. *Європейська правда*. 18 жовтня 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/article/s/2023/10/18/7171677/> (дата звернення: 15.04 2024)
 7. Остапа С. Микита Потураєв: «Закон про медіа ми ухвалили виключно завдяки тому, що він потрапив у перелік вимог Європейського Союзу». *Детектор медіа*. 15 грудня 2022. URL: <https://detector.media/rinok/article/205995/2022-12-15-mykyta-poturaiev-zakon-pro-media-my-ukhvalyly-vyklyuchno-zavdyaky-tomu-shcho-vin-potrappuv-u-perelik-vumog-ievropeyskogo-soyuzu/> (дата звернення: 15.04 2024)
 8. Рада ухвалила зміни до закону про нацменшини. *Детектор медіа*. 8 грудня 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/220361/2023-12-08-rada-ukhvalyly-zminy-do-zakonu-pro-natsmenshyny/> (дата звернення: 15.04 2024)
 9. Реформа медіагалузі — серед чотирьох критеріїв, за якими Україна наблизилась до членства у Євросоюзі. *Детектор медіа*. 7 листопада 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/219047/2023-11-07-reforma-mediagaluzi-sered-chotyrokh-kryteriiv-za-yakymy-ukraina-nablyzylas-do-chlenstva-u-ievrosoyuzi/>(дата звернення: 15.04 2024)
 10. У НАЗК розповіли, кого стосується закон про відновлення е-декларування. *Укрінформ*. 16 жовтня 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3774477-u-nazk-rozpovili-kogo-stosuetsa-zakon-pro-vidnovlenna-edeklaruvanna.html> (дата звернення: 15.04 2024)
 11. Шольц, Макрон і Драгі прибули до України (оновлено). *LB.ua*. 16 червня 2022. URL: https://lb.ua/world/2022/06/16/520212_sholts_makron_i_dragi_pribuli.html (дата звернення: 15.04 2024)
 12. Юзвяк Р. Україна – кандидат на членство у ЄС. Пояснюємо, що це означає. *Радіо Свобода*. 23 червня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yes-ukrayina-status-kandydat-na-vstup/31912331.html> (дата звернення: 15.04 2024)
 13. Яке значення має рішення Євросоюзу розпочати переговори про вступ України в ЄС: пояснюємо. *Радіо Свобода*. 15 грудня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/perehovor-y-vstup-ukrayiny-yes-rozasnennya/32731166.html> (дата звернення: 15.04 2024)

Sizokrylov M. V. – *master of Political Science, Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.*

Key words: *European integration, candidate country for EU membership, European integration reform, European Commission, European Union, Ukraine.*

Features of the implementation of European integration reforms in Ukraine at the current stage

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Кадук Н. І.*

Стаття надійшла в редакцію 30.05.24.

The article is devoted to the study of the features and process of Ukraine's implementation of the list of reforms required by the European Commission in order to obtain a positive result and feedback from European institutions at each important stage of Ukraine's European integration progress. In this context, a detailed analysis of those European integration reforms that have already been adopted by the Verkhovna Rada and signed by the President of Ukraine was made, the time frame of their adoption and the essence of these decisions were investigated. The article also analyzed the spectrum of reforms that have not yet been adopted by the Ukrainian authorities, but are those that must be implemented for the further advancement of Ukraine on its European integration path.

The prospects and possible speed of further stages on Ukraine's path to EU membership depend on several factors. First of all, this is an internal political plane in the context of the further implementation of the necessary reforms. And secondly, this is the political and power combination that will exist at each of the stages both within the EU and at the level of its individual member states.

This is an important factor that must be taken into account, because now there is an electoral trend towards increasing the popularity of pro-Russian nationalists and their coming to power in some EU member states, especially if it concerns a state that is a neighbor of Ukraine, for example, if we are talking about the political changes and especially challenges that came to us after early parliamentary elections in Slovakia at the end of last year.

УДК 327–044.922(44)

Микола Скоробогатько

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена дослідженню трансформацій французької геополітичної стратегії в умовах глобалізації та україно-російської війни. Розкриваються проблемні моменти французької геополітики у останнє десятиліття, зокрема африканська криза. У цьому контексті було проаналізовано основні стратегії французької геополітики, задля пошуку оптимального вирішення проблем, що постали не тільки перед Францією, але й Європейським союзом.

Ключові слова: геополітика, світова політика, геополітична стратегія Франції, україно-російська війна, африканська криза, глобалізація, загрози міжнародній безпеці, європейська безпека, Європейський Союз.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття Франція зазнає серйозних геополітичних поразок. Зокрема остання африканська криза продемонструвала крах усієї системи, яку вибудувувала Франція так довго та якою пишалася, окрім того, не можливо не згадати про геополітичні невдачі у Океанії. Виходячи з цього виникає питання, як така держава як Франція, маючи усі інструменти впливу може демонструвати дисбаланс між засобами та результатами на світовій арені.

Крім того, актуальності цієї проблематики надає україно-російська війна, яка ставить під загрозу європейську безпеку, до побудови якої Франція доклала значних зусиль. Наявність єдиного ядерного арсеналу у Європейському Союзі

вимагає від Франції політики захисту всієї Європи.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Проблематика трансформацій геополітичних доктрин привертає увагу як закордонних дослідників, так і вітчизняних. Під час підготовки цього дослідження використовувалися, переважно, дослідження таких французьких вчених як Паскаль Гошон, Паскаль Боніфас та Ів Лакост. До того ж, були опрацьовані відео-матеріали та статті французьких видань [6; 5; 10]. Разом з тим, було проаналізовано українські аналітичні статті, зокрема, видання Європейська правда [1; 2; 3].

В Україні ця тема набирає актуальності у зв'язку з останніми подіями, все більше дослідників намагаються зрозуміти суть французької геополітики, що допоможе Україні якісно покращити україно-французький діалог.

Разом з тим, було проаналізовано українські аналітичні статті, зокрема, видання Європейська правда.

Метою статті є аналіз стратегії та перспектив розвитку французької геополітичної доктрини в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Французка геополітика піддається неспинним змінам світу, світ 1990 року та світ 2024 року – це дві різні світові арени. Колись колонізовані народи, вже сьогодні стали важливими гравцями на світовій політичній шахівниці. Яскравим прикладом чого слугує арена Океанії, де такі актори як Китай, США та Франція ведуть переговори з невеликими острівними державами, а все для того, щоб закріпитися у цьому регіоні.

Франція у цьому протистоянні поки не демонструє великих результатів, у вище згаданій Океанії її плани були зруйновані у 2021 році під час підписання договору між Австралією, США та Великою Британією, який націлений на протидію Китаю у цьому регіоні та фактично ізолює

Францію. Однак, ліпше уникати терміну ізоляція, адже саме глобалізація відкрила двері багатьом акторам у раніше недоступні регіони, зокрема через економічні інструменти впливу.

Французька економічна потуга зосереджена на традиційних сферах економіки, таких як туризм та сільське господарство. У глобалізаційному контексті ж, ми можемо констатувати, що швидкий розвиток країн Півдня посилює почуття занепаду Франції та спонукає її переглядати свої відносини з давніми союзниками [7].

Складається враження, що Франція не встигає за світовим розвитком, акторів стає все більше, через що нерідко вона стає мішенню одразу декількох сил.

Для наочності слід згадати африканську кризу. Починаючи з 1990-х років французький світ почав руйнуватися, вже у 2013 році розпочався розпад системи *Françafrique*. Система, яка ґрунтувалася на залежності одного суб'єкта від іншого не може функціонувати повноцінно та довго. Перевороти, що прокотилися Африкою продемонстрували інформаційну слабкість Франції, адже саме російські інформаційні центри, які були розгорнуті у багатьох країнах континенту, поширювали антифранцузьку пропаганду. Однак не тільки одній Росії глобалізація проторила дорогу, але й Китаю, який вводить африканські країни у боргову залежність. Зрозуміло одне, що однією правдою цю битву не виграти [7; 9; 11].

Інформаційна складова стала центральною у реалізації будь-якої політики, французький дослідник Ів Лакост встигнув побачити цю тенденцію за довго до її виникнення. Старі методи перестали працювати, лише однією силою не можливо перемогти, саме тому сьогоднішня російсько-українська війна, яка розгорнулася у Європі, носить окрім військового, ще інформаційний характер [2; 10].

Франція є одною з цілей цієї війни, тому залишитися осторонь вона не може! Чому не може?

По-перше, Франція – це мотор Європейського Союзу, на рівні з Німеччиною.

По-друге, Франція має найбільший у Західній Європі ядерний арсенал.

Декілька поколінь французьких політиків працювали над створенням ЄС, сьогоднішня Франція стала невід'ємною частиною Європи. Її заморські володіння приваблюють європейців, які без великих перешкод інвестують у нерухомість та інші активи, використовуючи валюту євро [6; 9].

Факт володінням ядерною зброєю покладає велику відповідальність на плечі Парижу у справі захисту континентальної Європи. Варто також не забувати, що французька армія має великий військовий досвід у порівнянні з іншими європейськими країнами [1; 2].

Однак, чи може вона сама захищати Європу? Не вважаємо за можливе, адже як констатував американський дипломат та політолог З. Бжезинський у Франції немає достатньої потуги для одноосібної дії, тим паче у такому колективному організмі як ЄС. Внутрішня криза у США яскраво продемонструвала Європі, що тільки вона відповідальна за свою безпеку. Одразу ж після окреслилися три головних актори об'єднаної Європи: Німеччина, Польща та Франція. З усім тим їм досі не вистачає певного консенсусу, тому Макрон веде діалог з різними країнами ЄС, поповнюючи «табір рішучих» [2].

Ще на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну президент Франції докладав чималих зусиль для пошуку виходу із цієї ситуації. Саме він намагався дипломатичним шляхом запобігти вторгненню. Навіть після початку вторгнення він продовжував вести діалог з Путіним, коли це здавалося недоречним. Ми своєю чергою можемо припустити, що це демонструє давню

традицію французької дипломатії, так звана влада слова характерна багатьом французьким президентам. Особливо Макрону, який намагався побудувати ефективний діалог з Росією, на відміну від експрезидента Франсуа Олланда. Крім того, не можливо не побачити цю неоднозначність у підтримці України, яка виражається у заявах різного роду, від примирення з Росією до її поразки. Ця подвійна позиція і є проявом політики «розділяй та пануй» вважає З. Бжезинський.

У свою чергу, маючи велику кількість каналів та інструментів впливу, в останнє десятиліття Франція опинилася у пастці, її геополітичні орієнтири зламалися.

Для розуміння цього дисбалансу сил та результатів необхідно розглянути типологію різних стратегій, які Франція намагалася застосувати після Другої світової війни. Пропонуємо зробити це з урахуванням двох осей:

1. Стосується судження щодо Франції, її засобів дій, амбіцій, які вона може жити: чи залишається вона великою державою, здатною захищати свої життєво важливі інтереси та свою незалежність сама, чи їй потрібно змиритися з другою роллю?

2. Збігається з протистоянням між реалізмом та ідеалізмом. Чи варто розглядати світ як баланс сил у невизначеному балансі, де Франція має сприяти лише своїм життєво важливим інтересам? Або вона має поставити себе на службу універсальним справам, щоб допомогти появі більш справедливого та гармонійного світу?

Французький дослідник Паскаль Гошон виділяє три основні геополітичні течії:

- 1) голлізм;
- 2) монізм;
- 3) кушнеризм.

1) Голлізм. Генерал де Голль розумів, що у Франції більше немає засобів минулого. Він, проте, вважав, що у Франції

були значні ресурси, і працював над їх зміцненням, надавши країні атомну зброю. Ядерна теорія, яку він прийняв, теорія стримування слабких сильним, продемонструвала, що Франція мала засоби зберегти свою незалежність самостійно. Крім того, він не сумнівається, що Франція має власну особистість, яка витримує і не розчиняється в сучасному світі.

Підбиваючи підсумки, Франція повинна і може зберегти першу позицію. Це питання волі, на його думку, воля людей може перевернути найнерівніший баланс сил. У світі, де домінує система національних держав, «У великої країни немає друзів, у неї є лише інтереси», — проголосив він, використовуючи слова Пальмерстона. Для де Голля нації становлять сутність геополітики. Щоб показати це, він наполягає на тому, щоб називати СРСР іменем «Росія», до якої він додає «радянська», коли опиняється в руслі поступок: ідеології становлять лише поверхневу завісу, яка розкриває погано імітовану постійність батьківщин. Виняткова позиція Франції пояснюється тим фактом, що вона давно утвердилася як національна держава. Він не бачив появи нових акторів, роллю яких він нехтує (ідеології) або яким він відмовляє в праві грати роль (компанії). Глобалізація ставить під сумнів французьку національну державу, вона більше не може зайняти горду позицію одноосібного актора, яка приймає рішення [7].

2) Монізм. З точки зору геополітичного бачення, великим супротивником генерала де Голля був Жан Моне, якого він називав «натхненником об'єднаної Європи». Моне відмовляється від націоналізму, вбачаючи у цій доктрині джерело воєн, які спустошили Європу, і походження фрагментації європейського економічного простору. В ім'я миру та ефективності він виступає за подолання національних держав і формування федеративної Європи; наприкінці своїх

«Мемуарів» він навіть згадує створення єдиного атлантичного цілого, де Сполучені Штати та Європа базуються на однакових цінностях. Погляд Жана Моне водночас є песимістичним щодо засобів Франції. Він не вірить, що його країна витримає виклики сучасного світу – радянську загрозу чи модернізацію економіки. Ось чому Франція повинна рішуче поставити себе в атлантичний табір на чолі зі США [7].

Подібно до концепції генерала де Голля і, можливо, навіть більше, концепція Моне застаріла: СРСР більше не є загрозою, європейський ентузіазм розвіявся. Тим не менш, Жан Моне запровадив механізм, який поступово призвів до інтенсифікації європейського будівництва. Його бачення світу продовжує відповідати інтересам великих компаній, які мислять масштабами єдиного європейського і навіть глобального економічного простору [7].

3) *Кушнеризм*. Представником третьої стратегії є Бернар Кушнер, колишній голова Міністерства закордонних справ Франції. Як і Моне, Б. Кушнер керується ідеалістичною концепцією геополітики.

Відправною точкою став його власний досвід на чолі організації «Лікарі без кордонів», одним із творців якої він є. Назва цього об'єднання говорить про головне: відмова від кордонів, прагнення вийти за рамки національної держави, які вважаються непридатними до проблем сучасного світу.

Б. Кушнер став пропагандистом геополітики прав людини. Для цього він винайшов поняття «обов'язку втручатися»: щоб захистити права людини, боротися зі стихійним лихом або повалити тирана, західні демократії зобов'язані втрутитися. Ми далекі від поваги національного суверенітету, яка становить наріжний камінь голлістської концепції.

Однак концепція Б. Кушнера не зовсім схожа на концепцію Жана Моне. По-перше, він наголошує на гуманітаризмі,

тоді як другий надає перевагу економіці та інституціям, які тривають поза межами думок і людей. Ця стратегія є набагато оптимістична щодо Франції. Достатньо лише навести його фразу: «Нехай Франція візьме на себе ініціативу великодушним жестом, і світова громадськість піде за нею» [6; 9].

Перелічені стратегії демонструють різні погляди на роль Франції, але яким шляхом піде вона? Ми можемо припустити, що сьогоднішня Франція комбінує одразу три підходи, що водночас, спрямовує її увагу на свої інтереси, як розв'язання питання Нової Каледонії, та думок про можливу військову інтервенцію в Україну. Ба більше можна сказати, що українську карту вміло розігрують у самій метрополії для дискредитації політичних противників.

На додачу до всього вищезгаданого, у глобальному масштабі Франція має невелику вагу порівняно з країнами, що розвиваються. Однак у межах ЄС вона займає ключове місце.

Франція усвідомлює свою роль у ЄС, зокрема події останнього 2023 року продемонстрували зміну риторики президента Е. Макрона. Він відмовився від вибудовування діалогу з Росією, яка за допомогою приватних військових компаній посяла хаос в Африці, та зараз загрожує усій Європі.

У Тихоокеанському регіоні Парижу не вдалося закріпити свою присутність, але проблема була усвідомлена. Додамо, що французький ядерний потенціал вимагає від неї активної та прозорої позиції у захисті континентальної Європи, але варто не забувати про внутрішню напруженість через міграційну кризу та економічний спад. Для активної зовнішньої діяльності французький уряд має розв'язати внутрішні питання [1; 7].

На останок слід звернутися до однієї з останніх промов президента Франції. Квітнева промова 2024 р. Макрона у Сорбонні демонструє розуміння, того що

Європа знаходиться у небезпеці. Його фраза «Європа може померти» виходить з трьох загроз.

По-перше, є військовий та безпековий ризику. Макрон виходить з того факту, що Європа все менше інвестувала в оборону в останні мирні роки в порівнянні з США та Китаєм. Окрім того, такі дві держави як Росія та Іран почали значно нарощувати свою військову потугу. Зокрема перша, яка розпочала військову агресію та повернула війну високої інтенсивності на європейську землю [1; 2].

Отже, Макрон вказує на необхідність побудови європейського захисту, який не буде залежати від США, які своєю чергою залежать від внутрішніх проблем.

Другою загрозою є залежність виробничої моделі Європи від російських енергоносіїв, власне кажучи, Європа не може бути сильним геополітичним актором, коли в неї немає енергетичного та технологічного суверенітету [2].

Саме ідея суверенітету має бути самоціллю для Європи, тут варто навести цитату Макрона, яка чітко демонструє його пріоритети: «розбудувати свій суверенітет, свою стратегічну автономію, незалежність з точки зору забезпеченості енергоресурсами, сировиною, а також найважливішими навичками та технологіями» [2].

Стратегічна автономність, цей термін відповідає геополітичній доктрині де Голля, власне кажучи, сама Франція є досить самодостатньою державою та пишається цим. Зараз мабуть настав час імплементувати цей принцип по відношенню до Європи [2; 10].

Щодо третьої загрози, то Макрон вказує на кризу ліберальної демократії, як кризу Європи. Для нього ліберальна демократія є продуктом західної цивілізації, якій загрожують соціальні мережі, а точніше контент, який там розповсюджується.

Дійсно, соціальні мережі стали полем битви за громадську думку, згадана нами

Росія активно інвестує у пропаганду через різні канали, Іран використовує туристичний блогінг, демонструючи привабливі сторони їхньої диктатури, тим сами сіючи певні сумніви в правильності політики Заходу [2; 10].

Одним з останніх моментів, була думка президента Франції про можливість використання французької ядерної зброї для захисту Європи. Як ми вже побачили існує певний дисбаланс між тим, що говорять та тим, що роблять французькі політики [1; 2].

Підсумовуючи, ми можемо сказати, що Е. Макрон хоче продемонструвати Францію сильною, як ніколи через наявні загрози та здатною перейти до дії. Проте існує певна неоднозначність у підходах Франції, особливо зараз в контексті російсько-української війни. В будь-якому випадку ми не можемо нівелювати перехід Франції до табору рішучих, можливо це своєрідне бажання помститися Росії за Африку.

Не можна й заперечувати того факту, що Європа являє собою особливий центр інтересів для Франції, адже саме лідерство у Європейському Союзі дасть можливість вступити у діалог з багатьма суб'єктами, зокрема, з африканськими країнами, з позиції не Франції, а вже всього ЄС.

Список літератури

1. Макрон пояснив, чому тримається своїх слів про можливість введення західних військ в Україну. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/05/2/7185109/> (дата звернення: 10.05.2024 р.).
2. Макрон пояснив, що вкладав у слова про те, що Європа «може померти». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/05/2/7185108/> (дата звернення: 09.05.2024 р.).
3. Франція веде війська у «коаліцію рішучих». Як Макрон опановує нову роль у допомозі Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/>

2024/04/5/7183159/ (дата звернення: 09.05.2024 р.).

4. Au Gabon, Emmanuel Macron proclame la fin de la Françafrique. URL: <https://www.europe1.fr/politique/au-gabon-emmanuel-macron-proclame-la-fin-de-la-francafrique-4170010> (дата звернення: 07.04.2024 р.).
5. Boniface P. Atlas des relations internationales. Paris. Armand Colin. 2020. 168 p.
6. Bansept L., Tenenbaum E. «Après Barkhane : repenser la posture stratégique française en Afrique de l'Ouest». IFRI. 2022. 65 p.
7. Gauchon P. Géopolitique de la France: Plaidoyer pour la puissance. 2015. 189 p.
8. Giovalucchi F. «Afrique-France, les miroirs grossissants ». Esprit. 2020. p. 89–101.
9. Kempf O. Géopolitique de la France: entre déclin et renaissance. 2013. 311 p.
10. Lacoste Y. «Géopolitique: la longue histoire d'aujourd'hui». Larousse. 2012. 335 p.
11. Vircoulon T., Antil A., et Giovalucchi F. Thématiques, acteurs et fonctions du discours antifrçais en Afrique francophone. Etudes de l'IFRI. 2023. 49 p.

Skotobohatko M. D. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

Transformations French Geopolitical Doctrine in the Context of Globalization Processes

The article is devoted to the study of transformations of the French geopolitical strategy in the context of globalisation and the Ukrainian–Russian war. The article reveals the problematic aspects of French geopolitics in the last decade, in particular the African crisis. In this context, the author analyses the main strategies of French geopolitics in order to find the optimal solution to the problems

that have arisen not only for France, but also for , European Union.

To understand the context, it is necessary to consider the typology of the different strategies that France tried to implement after the Second World War. French researcher Pascal Gauchon singles out three main geopolitical currents:

1) Hollism. In a world dominated by the nation–state system, France must and can maintain its first position.

2) Monism. In the name of peace and efficiency, it is necessary to overcome nation states and form a federated Europe.

3) Kushnerism. Promoting the geopolitics of human rights, so France can become a leader.

Today, Europe is a special center of interest for France, because the leadership in the European Union will give an opportunity to enter into a dialogue with many subjects, in particular with African countries, from the position not of France, but of the entire EU.

Keywords: *geopolitics, world politics, geopolitical strategy of France, Ukrainian–Russian war, African crisis, globalization, threats to international security, European security, European Union.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Кадук Н. І.*

Стаття надійшла в редакцію 30.05.2024.

УДК 327(520:470+571]:477)“20”;

Діана Сурсу

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРЕТЕНЗІЇ ЯПОНІЇ ДО РОСІЇ, ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНУ ЯПОНСЬКУ ПОЛІТИКУ ТА ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу впливу Північних територій на геополітичну ситуацію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Автор досліджує ключові аспекти конфлікту між Японією та Росією, звертаючи увагу на його наслідки для міжнародної безпеки та дипломатичних відносин.

Ключові слова: Північні території, Японія, Росія, конфлікт, війна в Україні, геополітика, дипломатія, міжнародні відносини, суверенітет, безпека, рух за повернення.

Актуальність. Чотири Північні острови (архіпелаг Хабомаї, острів Шікотан, острів Кунашир та острів Ітуруп) є споконвічними територіями Японії, які з історичного погляду жодного разу не ставали територією іншої держави. Також, ці території належать країні Висхідного сонця з позиції міжнародних домовленостей. Однак, на завершальній стадії Другої світової війни після прийняття Японією умов Потсдамської декларації та висловлення нею наміру капітулювати, радянські війська розпочали наступ на Чотири Північні острови. Таким чином, окупація Росією Чотирьох Північних островів, які є територією Японської держави, і становить «проблему Північних територій».

Спори між Японією та Росією щодо суверенітету над Північними територіями становлять значну проблему, оскільки вона не має чіткого вирішення протягом десятиліть. Ця суперечка породжує

напруженість у відносинах між двома країнами та негативно впливає на міжнародну стабільність у регіоні Азіатсько-Тихоокеанського басейну.

З огляду на сучасну геополітичну обстановку та агресію Росії щодо України, проблема Північних територій стає ще більш актуальною. Тож розроблення швидкого та мирного вирішення цієї проблеми стає надзвичайно важливим для збереження стабільності та безпеки у регіоні.

Мета роботи полягає в аналізі та оцінці територіального спору між Росією та Японією щодо Північних островів, зосереджуючись на визначенні ключових факторів конфлікту, розгляді історичного підґрунтя та сучасного стану, огляді руху за повернення й аналізу впливу цієї проблеми на стосунки з Україною. *Ми поставили перед собою завдання дослідити історичний та правовий аспект власності на Північні території, проаналізувати міжнародне право та угоди, які можуть бути застосовані до цієї проблеми, а також вивчити геополітичний контекст регіону.*

Зважаючи на контекст територіального спору, *предметом вивчення* є сам спір та його історичний, політичний та міжнародний контекст. *Об'єктом дослідження* виступають Північні острови та взаємовідносини між Росією та Японією в контексті територіальних претензій.

Джерельна основа дослідження. До аналізу було залучено праці та статті, які зосереджуються на історичному контексті територіального спору; наукові статті авторів, які зробили предметом аналізу геополітичні та міжнародно-політичні аспекти вирішення територіальної суперечки між Японією та Росією. Наприклад, у статті «Посол Японії в Україні – про агресію РФ, саміт G7 та військову допомогу Японії» розглядається підтримка з боку Японії України в контексті агресії Росії та саміту G7 [1]. Це свідчить про активну участь

Японії у міжнародних зусиллях зі зміцнення безпеки та обороноздатності в умовах загострення геополітичної ситуації. Урядовий портал України наводить інформацію про фінансову допомогу Японії Україні у контексті війни з Росією. Це вказує на широкий спектр дипломатичних та економічних зусиль Японії для підтримки України в умовах війни. Стаття «Як російсько-українська війна змусила Японію відновити конфлікт з РФ» досліджує вплив російсько-української війни на відносини Японії та Росії, підкреслюючи динаміку конфлікту у змінених геополітичних умовах. Джерела Міністерства закордонних справ Японії та аналіз Brookings та інших авторитетних джерел надають фактичні дані та офіційні позиції стосовно Північних територій, що сприяє об'єктивному освітленню проблеми. Інформація з офіційних джерел та джерел досліджень надає повний обсяг інформації для аналізу ситуації, аналізу тенденцій і усвідомлення проблемних аспектів. Проте, важливо враховувати, що публікації можуть містити позицію автора або відображати певні інтереси чи погляди, що потребують критичного осмислення та аналізу.

Історичний контекст: XVII–XIX століття

Інформація про острови Північних територій уперше з'являється на сторінках історії приблизно на початку XVII століття у письмовій пам'ятці «Сінра-но кіроку», яку залишив клан Мацумае.

У 1715 році голова клану Мацумае у своєму донесенні повідомляє, що: «головний острів Хоккайдо, острови Тісіма, Камчатка і Карафуту є феодалними володіннями клану Мацумае, де він самостійно здійснює управління».

З іншого боку, Цар Московського царства Петро I виявляв інтерес до експансії на схід і перед смертю наказав вирушити туди з експедицією. Було сформовано дослідницький загін, і офіцер російського флоту Шпанберг у 1738 р.

пройшов уздовж від Курильських островів до півдня і наступного року досяг берегів Японії.

Уряд бакуфу, через таку активну експансію Росії, у 1785 р. і 1798 р. спрямували експедиції до землі Едзо. У 1798 р. на острові Еторофу встановлюється знак японських державних володінь. Тоді було сформоване пряме управління центрального уряду на землі Едзо і почалося освоєння островів Сікотан, Кунасірі та Еторофу [4].

У 1804 р. посол місії російського царя Резанов, якому було твердо відмовлено в укладенні торговельної угоди з Японією, разом з підлеглими вчинили жорстокий напад на Карафуту та Еторофу. Уряд бакуфу у відповідь видав наказ про обстріл російських суден, а в 1811 р. був схоплений російський лейтенант Головнін. На знак помсти помічник капітана Рікорд взяв у полон комерсанта Такадая Кахей. У підсумку конфлікт вирішився обміном Головніна на Такадая Кахей. Цей інцидент послужив приводом до переговорів для визначення державного кордону.

У 1855 р. було укладено Трактат про торгівлю і кордони між Японією і Росією, де державний кордон між країнами було встановлено між островами Ітуруп і Уруп [4].

За Трактатом між Росією і Японією від 1875 р. державні кордони були переглянуті і Японія поступилася правами на частину острова Сахалін, а натомість набула територіальних прав на 18 островів (острови Тісіма = Курильські острови) від острова Уруп до острова Шумшу.

Поразка у Другій світовій війні та окупація островів Радянським Союзом

У квітні 1941 р. СРСР і Японія уклали «Пакт про нейтралітет між СРСР і Японією», що гарантував взаємний ненапад. Однак, у квітні 1945 р., коли поразка Японії у війні стала очевиднішою, Радянський Союз повідомив про відмову в подовженні «Пакту.» і 8 серпня оголосив війну Японії. Радянські війська перетнули

державний кордон з Маньчжурією і перейшли в наступ.

14 серпня 1945 р. Японія ухвалила «Потсдамську декларацію». Однак радянські війська продовжили наступ і до 5 вересня всі чотири Північні острови були повністю окуповані.

Союзні держави в Атлантичній хартії та Каїрській декларації домовилися про «принцип територіального нерозширення», але 2 лютого 1946 р. СРСР видав Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про утворення Південно-Сахалінської області...», яким включив чотири Північні острови до складу територій Радянського Союзу. У Каїрській декларації заявляється, що «...Японія буде також вигнана з усіх інших територій, які вона захопила за допомогою сили і в результаті своєї жадібності», проте чотири Північні острови ніколи не були територією Росії і навіть з історичної точки зору очевидно, що вони (острови) не є тими об'єктами, на які поширюється декларація [5].

Сан-Франциський мирний договір і відновлення дипломатичних відносин Японії та Радянського Союзу

У 1951 р. на Сан-Франциській мирній конференції Японія з 48 країнами, за винятком СРСР, уклала «Сан-Франциський мирний договір», в якому Японія відмовилася від прав, правових підстав і претензій на Курильські острови і південну частину Сахаліну. Але прем'єр-міністр Японії С. Йосіда стверджував, що острови Кунашир і Ітуруп з давніх-давен були японськими територіями, а острови Хабомаї і Шикотан є частиною власне Японського архіпелагу.

З метою укладення сепаратного мирного договору з СРСР, який відмовився підписувати Сан-Франциський мирний договір, з червня 1955 р. і впродовж наступного року відбулася низка зустрічей і переговорів на вищому рівні.

Уряд США у своїй «Пам'ятній записці Державного департаменту США щодо переговорів між Японією та Радянським

Союзом» дійшов висновку, що «обидва острови Еторофу та Кунасірі (разом з островами Хабомаї та Сікотан, що є частиною Хоккайдо), завжди були частиною власне Японії та... мають бути визнані, як такі, що перебувають під японським суверенітетом» [6].

19 жовтня 1956 р. було підписано «Спільну декларацію Японії та Союзу Радянських Соціалістичних Республік», завдяки чому було відновлено японо-російські дипломатичні відносини. Положення 9 пункту Спільної декларації свідчить: «Союз Радянських Соціалістичних Республік і Японія погодилися на продовження після відновлення нормальних дипломатичних відносин між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Японією переговорів щодо укладення мирного договору. При цьому Союз Радянських Соціалістичних Республік, йдучи назустріч побажанням Японії та враховуючи інтереси японської держави, погоджується на передачу Японії островів Хабомаї та острова Шикотан із тим, однак, що фактичне передання цих островів Японії буде здійснено після укладення мирного договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Японією». Але мирного договору так і не було підписано.

Зародження руху за повернення Північних територій

Рух за повернення Північних територій почався негайно після окупації Радянським Союзом чотирьох Північних островів. 1 грудня 1945 р. голова адміністрації селища Немуро Андо Ісісуке звернувся до генерала Макартура з петицією, яка містила вимоги повернення Північних територій. В наш час ця подія вважається вихідною точкою акцій з вимогою повернення Північних територій. Таким чином, рух за повернення з Немуро невдовзі рознесся регіонами Хоккайдо і охопив всю Японію.

Заснування Рад жителів за повернення Північних територій у префектурах

Згодом народний рух призвів до організації Рад мешканців за повернення Північних територій у префектурах. Перша рада була утворена у Хоккайдо, а в 1970 р. у Міягі і у 1973 р. у Аоморі. Задля посилення координації дій центральних органів та завдяки Головним координаторам із розвитку при кожній префектурі з формуванням Ради жителів у Сімане в 1987 р. подібні Ради було засновано в усіх префектурах.

Ухвалення знака повернення Північних територій

У 1977 р. Асоціація з питань Північних територій вирішила встановити графічний знак, що символізував би піднесення суспільного тону та безперервність потужного руху повернення, оголосивши в усій країні конкурс на дизайн знака. У підсумку було обрано і затверджено «Знак – символ вимог повернення Північних територій». Нині цей символічний знак використовується під час громадських зібрань і публічних лекцій, а також у вуличних просвітницьких акціях з вимогою повернення Північних територій і т. ін.

Проголошення 7 лютого «Днем Північних територій»

В умовах поширення руху повернення Північних територій різними громадськими організаціями було озвучено побажання щодо оголошення «Дня Північних територій». Уряд Японії у 1981 р. рішенням Кабінету міністрів вирішив проголосити 7 лютого «Днем Північних територій». Відтоді 7 лютого проводяться Всеяпонські конференції за повернення Північних територій і здійснюються просвітницькі заходи та акції, що позиціонують лютий як «Місячник посилення боротьби за повернення Північних територій».

Чому 7 лютого вважається "Днем Північних територій"?

Цього дня, 7 лютого 1855 р., у місті Сімода на півострові Ідзу підписали

Трактат про торгівлю і кордони між Японією і Росією. За цим Трактатом державний кордон між Японією і Росією було визначено між островом Ітуруп і Уруп і в мирній обстановці Північні території було віднесено до території Японії. Саме цей день вважається найбільш підходящим як «День Північних територій».

Сучасний стан територіальної суперечки та вплив на війну в Україні

Невирішені територіальні суперечки Японії з РФ, найвищий рівень підтримки Японією України та допомога, заради якої довелося переступати через власні принципи – все це про Японію. Нинішня ситуація призвела до того, що між Японією та РФ були фактично припинені переговори стосовно північних територій. В Японії назви мають важливе значення, а Північні острови, визнані «окупованими» територіями, і, також, заявлено про суверенітет Японії над ними.

Натомість, Росія проводить військові навчання біля цих островів, що неприйнятне для Японії [3]. Це питання наразі є дуже гострим.

Японія однозначно на стороні України. Починаючи з перших днів агресії, були дві заяви парламенту і 10 хвиль санкцій. Допомога надається різними шляхами. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. Японія запровадила санкції щодо російського президента В. Путіна, вищих посадових осіб країни та їхніх родичів, банків та підприємців, а також позбавила Росію статусу «країни найбільшого сприяння торгівлі». Водночас Токіо оголосив, що надаватиме військову та гуманітарну допомогу Україні. Японія є третім найбільшим донором фінансової допомоги Україні, спрямованої на зміцнення бюджетної системи країни в умовах війни. У 2023 р. до Державного бюджету України було спрямовано 3,7 млрд. доларів пільгового фінансування та грантів [2]. Росія внесла Японію до

списку «недружніх країн» і вийшла з діалогу з Японією про налагодження спільної господарської діяльності на Південних Курилах та блокує продовження статусу Японії як партнера Організації Чорноморського економічного співробітництва з секторального діалогу. Прем'єр-міністр Японії Фуміо Кісіда назвав дії Росії «нерозумними та абсолютно неприйнятними».

Висновок. Північні території є споконвічною землею Японії і окупація їх Росією не має будь-яких історичних, так і правових підстав. Однак, спір між цими країнами й досі залишається однією з невирішених проблем у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Протягом десятиліть Японія висуває територіальні вимоги, але вони ігноруються. Цей конфлікт є джерелом напруженості та ускладнює не тільки взаємовідносини РФ та Японії, а й міжнародну стабільність.

До сьогодні ще не було досягнуто остаточної угоди, проте проблема Північних територій як ніколи важлива. З сучасною ситуацією і агресією Росії щодо України ця проблема загострилася і потребує нагального вирішення.

Список літератури:

1. Ремовська О. «Те, що відбувається в Україні, може статися у Східній Азії» — посол Японії в Україні про агресію РФ та саміт G7. *Суспільне. Новини*. 18 травня, 2023. URL: <https://suspilne.media/479827-te-so-vidbuvaetsa-v-ukraini-moze-statisa-u-shidnij-azii-posol-aponii-v-ukraini-pro-agresiu-rf-ta-samit-g7/> (дата звернення: 09.04.2024).
2. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2023-rotsi-iaponiia-ie-tretim-naibilshym-donorom-finansovoi-dopomohy-ukraini-37-mlrd-dolariv-ssha-biudzhethnoi-pidtrymky> (дата звернення: 09.04.2024).
3. Як російсько-українська війна змусила Японію відновити конфлікт з РФ. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/21/7139786/> (дата звернення: 09.04.2024).
4. Northern Territories Issue. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html> (дата звернення: 09.04.2024).
5. The Northern Territories issue | Brookings. Brookings. URL: [https://www.brookings.edu/?s=the%20Northern%20Territories%20issue®ions\[0\]=Asia%20&%20the%20Pacific](https://www.brookings.edu/?s=the%20Northern%20Territories%20issue®ions[0]=Asia%20&%20the%20Pacific).
6. What is the Northern Territories issue?. 北方領土問題対策協会. URL: <https://www.hoppou.go.jp/en/problem-info/know/whatis.html> (дата звернення: 09.04.2024).

Sursu D. S. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

JAPAN'S TERRITORIAL CLAIMS TO RUSSIA. THEIR IMPACT ON CURRENT JAPANESE POLICY AND THE WAR IN UKRAINE

This article focuses on the "Northern Territories" issue that arose between Japan and Russia and has remained unresolved for many decades. The author examines in detail the historical context of this conflict, drawing attention to the 1855 Treaty on Trade and Frontiers between Japan and Russia, which formed the basis for Japan's claims to these territories. The legal aspects of the dispute are discussed, taking into account the statements of the leadership of both countries regarding sovereignty over the Northern Islands.

The article also analyzes the impact of this conflict on the geopolitical situation in the Asia–Pacific region. In particular, the author examines the implications for international security and diplomatic relations between Japan and Russia, as well as their relations with other countries in the region. The author relies on various sources, including official statements of the leadership, as well as academic publications and analytical materials.

The conclusions of the article are important for understanding the dynamics of relations between Japan and Russia and their impact on stability in the Asia–Pacific region. A detailed analysis of the "Northern Territories" issue helps to better understand current geopolitical and security challenges in the region and ways to address them.

Key words: Northern Territories, Japan, Russia, conflict, war in Ukraine, geopolitics, diplomacy, international relations, sovereignty, security, return movement.

*Рекомендовано до друку –
ст. виклад. Мігдальський Д. І.*

Стаття надійшла в редакцію 04.05.2024 р.

УДК 34.03:342.731–055.2

Марія Ткаченко

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЖІНОК НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАХИСТУ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми порушення прав жінок на свободу віросповідання в сучасному світі, а саме жінок, які сповідують іслам та мають особливі елементи одягу, через які виникають спірні та конфліктні ситуації в різних країнах світу. У Європі більшість держав мають на меті заборонити носіння нікабів, паранджі та хіджабів, пояснюючи це необхідністю забезпечення національної безпеки; у той же час, у деяких країнах Близького Сходу відбувається протилежна ситуація і за не носіння спеціального одягу жінок карають навіть смертю. В даній статті розглянуто дві крайності, дві протилежні ситуації, однак вони в повній мірі демонструють порушення прав на свободу віросповідання та в цілому прав людини. Крім того, в статті міститься аналіз сучасних механізмів захисту права на свободу віросповідання, що діють як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Ключові слова: права людини, свобода віросповідання, право на свободу віросповідання, порушення прав та свобод людини, порушення прав жінок на свободу віросповідання, механізми захисту прав людини. іслам, мусульманський одяг.

Постановка проблеми. Перш за все, необхідно зазначити, що дана стаття має на меті розглянути дві крайності проблеми порушення прав свободи віросповідання та свободи вибору, які повинна мати кожна

людина. Проте дедалі частіше спостерігається їхнє порушення. Оскільки, в контексті даного дослідження розглянуто порушення прав та свобод жінок, які сповідують іслам, в даній статті буде виділено два основних напрями.

По-перше, дедалі частіше у низці країн Європи – Франція, Німеччина, Данія, Нідерланди і багатьох інших – було прийнято певні закони, в яких зазначена заборона носіння таких елементів мусульманського одягу як паранджа та нікаб в громадських місцях, що є обов'язковим правилом для жінок в ісламі. Однак це є прямим порушенням права на свободу віросповідання та їхнього вибору як своєї релігії, так і виконання основних правил, які були написані у Корані, священній книзі для кожного мусульманина.

По-друге, розглянуто проблему порушення прав жінок, які проживають в країнах Близького Сходу, і через відсутність мусульманського одягу – хіджаба, нікаба або паранджі можуть навіть поплатитись життям. Крім того, через радикальну інтерпретацію вчень релігії порушується значно більший ряд основних прав та свобод, якими має бути наділена кожна людина в таких країнах як Афганістан, де владу захопила терористична організація «Талібан» та в Ірані, де неодноразово дівчат, які виходили на вулицю без мусульманського елементу одягу навіть було покарано вбивством.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. В якості основних джерел для дослідження в даній статті було використано, по-перше, Конвенцію Ради Європи, в якій було виділено основними аспектами такі статті як стаття 9, яка описує право кожного на свободу думки, совісті та релігії, яка включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів,

як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Крім того, свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Крім того, потрібно виділити також статтю 14, яка описує заборону дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або, за будь-якою іншою ознакою [2].

Разом з тим, було проаналізовано Коран, який є священною книгою мусульман, щодо того, яких приписів має дотримуватись жінка, яка сповідує іслам; а також аспектів ставлення до жінок в цій релігії. Підґрунтям для цього дослідження також стали статті законів, які було прийнято у деяких країнах Європи, в яких було зазначено нововведені заборони на носіння мусульманського одягу. Крім того, було розглянуто матеріали ЗМІ, в яких висвітлювалися випадки порушення прав та свобод людини у відповідній сфері для опису, як ситуацій з порушенням прав на вільне носіння мусульманського одягу в країнах Європи, так і порушення природних прав та свобод жінок, і випадків, які суперечать нормам моралі.

Метою статті є аналіз проблеми порушення прав жінок на свободу віросповідання в сучасному світі та механізми їх захисту на міжнародному та національному рівні на прикладі порушення прав та свобод, з якими стикаються жінки-мусульманки по всьому світу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання порушення прав жінок на вільне вираження свого

релігійного вірування та виконання приписів або навпаки його не вираження, не мало б бути таким важливим у «толерантному» сьогоденні, однак саме це питання має отримати розголос, адже в різних країнах та культурах жінки все ще страждають від того, що за них вирішують, що вони мають право або не мають права носити чи не носити, якщо такі речі не виходять за рамки базової моралі, і саме оскільки дане питання не є лише бажанням кожної жінки, а саме законами та приписами, яким вони мають слідувати по вченню свого вірування, якщо вибір був зроблений саме на його користь, то таке питання має отримувати широкий розголос.

В даному дослідженні розглянуто дві протилежні ситуації та проблеми, які стосуються жінок, послідовниць ісламської релігії. По-перше, взято до уваги європейський регіон, прогресивні країни Європи, в яких забороняється носіння особливого мусульманського одягу – нікабів, паранджі, а часом, навіть хіджабів. По-друге, повністю протилежна ситуація, в якій жінок навіть вбивають за те, що вони вийшли на вулицю без хіджабу, а також більш серйозні обмеження, які викликані як радикалізацією вчень ісламу, так і безконтрольною діяльністю терористичних організацій, які захопили владу в певних регіонах.

Багато міжнародних організацій мають на меті захист прав людини, основними з них є Рада Європи, ОБСЄ, Спеціалізовані установи ООН та інші. Насамперед необхідно позначити дві найголовніших статті Конвенції про захист прав і основоположних свобод, яка була ухвалена урядами-членами Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року. Саме Стаття 9 та Стаття 14 виступили основними аспектами

дослідження та які виявились порушеними в представлених проблемах [2].

У цих статтях Конвенції про Ради Європи, як вже було вказано відмічено основні позиції, які стосуються свободи віросповідання. Однак дані статті були неодноразово порушені щодо жінок-мусульманок шляхом заборони носіння особливого одягу в громадських місцях. Цитуючи уривок Статті 9 «а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно», основними орієнтирами є те, що повинна бути свобода в як приватних, так і особливо прилюдних, тобто громадських місцях на дотримання релігійних обрядів [2]. Переходячи до питання дотримання релігійних обрядів важливим є процитувати 59 аят Корану, який є священною книгою мусульман: «О Пророче! Скажи своїм дружинам, донькам і віруючим жінкам, щоб вони одягалися у свої покривала. Так їх легше впізнаватимуть і не образять. Аллаг — Прощаючий, Милостивий! «Легше впізнаватимуть» — відрізнятимуть від рабинь і блудниць (ібн Касір)» [1]. В наведених уривках Корану відмічено те, що жінки мають покриватись в громадських місцях, для того, щоб їх впізнавали як вільних та благочестивих жінок та не заподіяли їм жодної шкоди та образи. Проте причини, через які вони мають це робити є не стільки важливими, оскільки це особистий вибір жінок сповідувати дану релігію, проте дії урядів ряду держав повністю суперечать статтям указаної конвенції.

Надалі наведено приклади, в яких показано дії урядів держав країн Європи. Найпершою країна Європейського союзу, яка заборонила носити в громадських місцях мусульманський одяг, який повністю приховує обличчя стала Франція.

Відповідний закон, було ініційовано урядом тодішнього президента Ніколя Саркозі та схвалено Національною асамблеєю країни майже чотирнадцять років тому – 13 липня 2010 року. Даний закон набув чинності 11 квітня 2011 року. Європейський Суд з Прав Людини не побачив порушення прав людини у забороні паранджі. У французькому законі, з метою уникнення дискримінації мова йде не конкретно про мусульманський одяг, а саме про елементи одягу, які певним чином приховують обличчя: "Ніхто не повинен носити у громадських місцях елементи одягу, які служать для того, щоб приховувати обличчя". Носіння будь-якого виду релігійного одягу та головних уборів було заборонене у французьких школах ще в 2004 році. У 2014 році Європейський суд з прав людини у Страсбурзі (ЄСПЛ) постановив, що ухвалений Францією закон заснований на ідеї «мирного співіснування» і, жодним чином не порушує Європейської конвенції з прав людини. Рішення ЄСПЛ відкрило шлях для ухвалення подібних законів і у низці інших європейських країнах, на які поширюється юрисдикція суду в Страсбурзі [3]. До того ж, у Франції було заборонено носіння абайї – вільного довгого халату, який носять деякі мусульманки [4].

Іншою прогресивною країною, яка ухвалила закон, що суперечить даним статтям стала Данія. Парламент Данії 31 травня 2018 року ухвалив закон, який забороняє з'являтися в громадських місцях у головних уборах та елементах одягу, які повністю закривають обличчя. Під заборону потрапили не тільки традиційні мусульманські паранджа і нікаб, але і капелюхи, шапки, шарфи, маски, шоломи і навіть штучні бороди, які як раз і являються елементами одягу, які приховують значну частину обличчя. Принагідно зазначити, що при цьому дозволяється натягувати на обличчя шарф в холодну пору року або носити маски під час карнавалу. Але, перш за все, заборона

торкнеться паранджі – мусульманського жіночого верхнього одягу, що повністю закриває тіло й обличчя, залишаючи при цьому лише щільну сітку–проріз для очей; а також нікаба – головного убору, що повністю закриває обличчя та волосся і залишає лише проріз для очей. Порушення закону, вчинене вперше, карається штрафом у 135 євро. Ця сума зростає до 1350 євро, починаючи з четвертого порушення [3].

Разом з цим, необхідно зазначити, що парламент Нідерландів проголосував за запровадження заборони на носіння паранджі та нікаба у 2017 році. Обмеження поширюється на урядові будівлі, громадський транспорт, школи та лікарні. Цей захід влада, наскільки відомо, пов'язує з необхідністю ідентифікації особи. Порушникам загрожує штраф до 400 євро. Але в Нідерландах дуже мало жінок носять паранджу або нікаб – за даними уряду в Гаазі, їх усього близько ста [3].

Крім того, у Болгарії заборону на носіння паранджі, нікаба та будь-яких головних уборів, що приховують обличчя, в тому числі балаклав, масок, накидок та інших схожих з ними елементів одягу, було запроваджено у 2016 році. За порушення даної заборони було введено штраф у 750 євро [3].

Ще однією країною, де відбувались досить гострі дебати стосовно можливості носити ученицям шкіл і студенткам вищих навчальних закладів мусульманський одяг, що повністю закриває тіло та обличчя, – нікаб і паранджу, стала одна з розвинених країн, країна «Великої Сімки» – Німеччина.

На окрему увагу заслуговує той факт, що приводом для однієї з дискусій стосовно цього питання стало рішення Вищого адміністративного суду Гамбурга, який прийняв рішення дозволити 16-річній дівчині приходити на заняття в школі в нікабі. Адміністрація навчального закладу прийняла рішення заборонити допуск її в

подібному одязі до уроків, а судді обґрунтували своє рішення «беззастережним захистом свободи віросповідання». Обмеження цієї свободи можливе тільки в тому випадку, якщо вона порушує положення певних законодавчих документів, йдеться в постанові суду, а оскільки в законі про шкільну освіту федеральної землі Гамбург про це немає жодної згадки, то і обмеження прав дівчини-мусульманки неприпустиме, як було вирішено судом. [5].

Слід відзначити, що в цілому у Німеччині немає загальної заборони нікаба або паранджі, лише певні обмеження, які стосуються Федеративних земель [3].

Однак, чи не порушують майже усі вищезазначені проблеми та наведені приклади статтю 9 та статтю 14 Конвенції ООН, забороняючи жінкам вдягати особливий одяг, який відповідає вимогам їхньої релігії, а саме свободу сповідувати свою релігію, у тому числі й прилюдно (ст. 9) та заборону дискримінації за релігійним фактором (ст. 14). Оскільки жінки вдягають дані елементи одягу згідно з вченням ісламу, а не тільки за бажанням – це є порушенням їх права сповідувати свою релігію та бути вірною їй вченням.

Крім того, доцільно також розглянути можливість віднесення мусульманок до представниць меншин на території країн ЄС, адже меншини як правило, описують у документах як права з національними або етнічними, релігійними та мовними характеристиками, які відрізняються від більшості населення і які вони бажають зберегти.

Меншини мають бути захищені на декількох рівнях, а саме, по-перше, на рівні ООН, – а саме, статтю 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також Декларацією про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, прийнятою у 1992 році; а також, безумовно, на європейському рівні – обов'язковим документом: Рамковою

конвенцією про захист національних меншин, яка створила контрольний орган, що складається з незалежних експертів, – Консультативний комітет з рамкової конвенції. Інші сектори Ради Європи містять види діяльності, які стосуються захисту меншин: Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), а також Комісар з прав людини здійснюють діяльність у цьому напрямі. До всього вищесказаного необхідно відмітити, що також меншини мають бути захищені наявністю в рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) спеціальної посади Верховного комісара у справах національних меншин та відповідними документами ОБСЄ [12].

На думку ООН, закон перешкоджає праву жінок виявляти релігійні почуття. У Комітеті ООН з прав людини вважають, необґрунтованими переконання французьких законотворців, що «заборона на паранджу» необхідна з огляду на безпеку.

Загалом законопроекти стосовно заборони чи дозволу носіння релігійного одягу обговорювались або були ухвалені у 22-х із 27-ми країн ЄС. За даними дослідження, яке проводилося групою фондів Джорджа Сороса «Відкрите суспільство», до квітня 2018 року в восьми країнах ЄС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Данія, Франція, Німеччина, Італія та Іспанія) були ухвалені закони, що забороняють носіння головних уборів та елементів одягу, що закривають обличчя у деяких місцях. Перш за все, мається на увазі традиційний мусульманський жіночий одяг. Крім того, в 13 країнах ЄС релігійний одяг заборонений в окремих приватних або державних установах і компаніях [6].

Отже, у випадках, які було розглянуто вище, спостерігаються численні порушення Конвенції про захист прав і основоположних свобод, яка була

ухвалена урядами-членами Ради Європи, які були зафіксовані на законодавчому рівні. Однак, дії стосовно заборони носіння нікабів та паранджі з огляду національної безпеки в цілому можна охарактеризувати можливою. Оскільки в даних елементах одягу повністю закривається обличчя, можуть бути здійснені, по-перше, дії терористичного характеру, які можуть бути виконані як стереотипно названими представниками даної релігії, так і особами, які не мають до неї відношення і просто обрали в такий спосіб закрити своє обличчя. У будь-якому випадку, такі дії можуть бути виконані, як з прийняттям спеціального закону, так і без нього, а в реальності лише звичайні громадяни держави, які певним чином страждають від таких законів. Ще однією причиною прийняття подібних законів може бути встановлення камер спостереження у великих містах і бажання отримувати контроль знову ж таки з метою забезпечення національної безпеки. В даному випадку знову ж таки, можна відмітити резонансність даної дії, однак завжди можна знайти вихід із ситуації, якомога менше порушуючи права та свободи інших.

На контрасті також розглянуто проблему порушення прав жінок в таких країнах як Афганістан та Іран. Радикальне ісламістське угруповання, яке повернулося до влади в постраждалому від війни Афганістані в серпні 2021 року після виходу військ Сполучених Штатів Америки і НАТО, спочатку пообіцяло забезпечити права жінок і меншин [11].

Одним з найбільших порушень прав та свобод є те, що правлячий в Афганістані режим «Талібану» заборонив жінкам здобувати вищу освіту. Там жінкам заборонено відвідувати державні та приватні університети.

Зазначається, що дане оголошення було зроблено безпосередньо після засідання уряду Афганістану. Не дивлячись на те, що було оголошено те, що

в країні буде менш радикальне правління, "Талібан" все одно широко впроваджує та пропагує свою інтерпретацію ісламського права. Дівчатам було заборонено відвідувати середні та старші школи, а жінкам закрито доступ до більшості робіт та було наказано носити у громадських місцях закритий із голови до ніг одяг, і, крім того, жінок навіть не пускають у парки та спортивні зали [7].

Необхідно також зосередити увагу на тому, що в Афганістані рух «Талібан» заборонив місцевим та іноземним неурядовим організаціям допускати жінок до роботи. Керівник місії ООН в Афганістані та координатор гуманітарної допомоги Раміз Алакбаров повідомив, що Талібан «порушив гуманітарні принципи» [8].

Наступною країною, яка стикнулася з проблемою порушення прав та свобод жінок, являється Іран. Попри вагомий прогрес, Іран усе ще залишається країною, де традиції стримують жінок на шляху до свободи. Речі, які являються типовими для Заходу та жінок, які проживають там – являються немислимою та неймовірною розкішшю для переважної більшості представниць Близького Сходу. Заборони виїжджати за кордон без дозволу чоловіка, відвідувати спортивні майданчики, танцювати в публічних місцях, продукувати музику без схвалення уряду, арешти за громадську активність, що пропагує феміністичні ідеї, – неповний перелік обмежень, з якими стикаються жінки Ірану. Іноді слідування культурній інтерпретації ісламу завершується навіть виправданням вбивства. Неодноразові акти вбивства відбулись у цій країні, і ось приклади деяких із них [9].

По-перше, Мона Хейдарі, яка народилась у 2004, вийшла заміж за Саджада Гейдарі у віці 12 років. Втекла до Туреччини, щоб уникнути домашнього насильства чоловіка над нею, однак була повернена родичами до Ірану, після чого у

2022 обезголовлена чоловіком та його шурином [9].

Ще одним відомим випадком стала Роміна Ашрафі, 2006 року народження, яка була вбита власним батьком у 2020 через втечу з дому з коханим хлопцем, з яким голова сім'ї не дозволив дівчині брати шлюб. Злочин названо "убивством честі". "Роміна не є першою і не буде останньою жертвою убивства честі", – Шахіндохт Молаверді, колишній віце-президент з питань жіночих та сімейних справ Ірану [9].

Ще один відомий випадок вбивства трапився з 22-річною Махсою Аміні. Поліція моралі затримала її за розпущений хіджаб, а потім заявила, що у дівчини «стався серцевий напад». Близькі Аміні наполягають, що її до смерті побили поліцейські. Такі випадки неодноразові. Долі цих дівчат – є прикладом глобальної проблеми, що гостро порушує принципи сучасного гуманізму. Точну кількість подібних випадків встановити складно, адже далеко не всі з них набули публічного розголосу [10].

Кожен з цих випадків є порушення вищевказаної статті 14. Однак, крім того вищеописане питання порушення прав та свобод являється також порушенням деяких інших статей тієї ж самої Конвенції про захист прав і основоположних свобод, яка була ухвалена урядами-членами Ради Європи.

Крім того у Статті 10 зазначено, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким

формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду. Виходячи з опису даних ситуацій, які відбувались та продовжують відбуватись, є також необхідність процитувати статтю 17, Конвенції про захист прав і основоположних свобод, яка була ухвалена урядами-членами Ради Європи. Саме в цій статті описана заборона зловживання правами і пояснення, що жодне з положень Конвенції не може тлумачитись як щось, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав чи свобод, вказаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Висновки. У даному дослідженні було з'ясовано, що обидві вищеописані ситуації, або ж, іншими словами, проблеми являються повністю протилежними одна одній, проте обидві являються точно таким же порушенням прав жінок як заборона носіння ісламського одягу в громадських місцях прогресивних держав, так і інтерпретація релігії владою в більш вигідну для себе сторону. Однак, це також стосується порушення статті 9 Конвенції Ради Європи, а саме свободи віросповідання. Віра та релігія – це особиста річ кожного, а отже представникам правлячої влади не варто запроваджувати дії, які забороняють сповідувати свою релігію або навпаки – сильно змушують робити це прилюдно, до того ж, вводячи додаткові заборони.

Крім того, досить доцільним буде провести паралелі між даними ситуаціями, адже однією з причин заборони носіння мусульманського одягу в Європейському Союзі є часті випадки прояву радикальних дій від представників даної релігії (як приклад, діяльність того ж самого Талібану, хоч і в межах Афганістану, однак неодноразово спостерігались дії схожих організацій в країнах Європи), а також дій, які погрожують національній безпеці. Однак, на нашу думку, це лише один з приводів, які отримали можливість інтерпретації. Існують сумніви стосовно того, чи є нормальним обмеження прав одних людей через помилки інших. В таких випадках можна встановити інші регуляторні дії, які будуть стосуватися всіх, не порушуючи їхні права.

Список літератури:

1. Пророк Мухаммад «Коран», сура 33, Аль-Ахзаб. URL: <https://risale.in.ua/qoran/> (дата звернення: 05.05.2024)
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (дата звернення: 05.05.2024)
3. Позднякова Н., Мюллер М. Де в Європі заборонено носити паранджу. 14.07.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/де-в-європі-заборонено-носити-паранджу/a-44912709> (дата звернення 14.03.2024)
4. Лотоцька Н. Франція заборонить носити мусульманський одяг в державних школах. 28 серпня 2023 URL: https://lb.ua/world/2023/08/28/572132_franziya_zaboronit_nositi.html (дата звернення 14.05.2023)
5. Гассельбах К., Шаталін В. У ФРН сперечаються про заборону нікаба і паранджі в школах. 14.02.2020 URL: <https://www.dw.com/uk/u-frn-sperechaiutsia-pro-zaboronu-nikaba-i-parandzhi-v-shkolakh/a-52381729> (дата звернення: 05.05.2024)
6. Кореновська С. Комітет ООН: "Заборона паранджі" – це порушення прав людини. 23.10.2018 URL: <https://www.dw.com/uk/комітет-оон-заборона-паранджі-це-порушення-прав-людини/a-46011434> (дата звернення 14.03.2024)
7. Укрінформ. Правлячий в Афганістані режим Талібану заборонив жінкам здобувати вищу освіту. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3638116-taliban-zaboroniv-afganskim-zinkam-vcitisa-v-universitetah.html> (дата звернення 14.03.2024)
8. Аналітичний портал «Слово і діло». Талібан запровадив чергову заборону для жінок в Афганістані. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/25/novyna/svit/taliban-zaprovadyv-cherhovu-zaboronu-zhinok-afhanistani> (дата звернення 14.03.2024)
9. Кулиняк В. авторка матеріалів для ГО «Жіноча Ліга», стаття «Традиції, що вбивають: жінки Ірану. URL: <http://womensleague.org.ua/uk-UA/Novyny/Tradycii-shho-vbyvayut-zhinky-Iranu.aspx?ID=68#:~:text=Заборони%20в иїджати%20за%20кордон%20без,з%20якими%20стикаються%20жінки%20Ірану.> (дата звернення 14.03.2024)
10. Гогігідзе К., ВВС, Хіджаб-революція жінок в Ірані. Чи похитнеться режим аятоли?. 15 жовтня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63257974> (дата звернення 14.03.2024).
11. Радіо «Свобода», ««Талібан» запровадив найрепресивніший у світі режим для жінок – заява ООН 8 березня», 8 березня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news->

taliban-prava-zhinok-oon/32308785.html
(дата звернення: 05.05.2024)

12. Рада Європи. Юридичний захист прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights> (дата звернення: 05.05.2024)

Tkachenko M. A. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

VIOLATION OF WOMEN'S RIGHTS TO FREEDOM OF RELIGION IN THE MODERN WORLD AND THEIR MECHANISMS OF PROTECTION AT THE INTERNATIONAL AND NATIONAL LEVELS

The article is devoted to the study of the problem of violation of women's rights to freedom of religion and the right of free choice in the modern world, namely women who profess Islam and have the necessity to wear special elements of clothing, such as hijabs, niqabs, burqa and abaya which cause controversial and conflict situations and discussions in different countries of the world. In Europe, for example, most states aim to ban the wearing of niqabs, burqas and hijabs, explaining this by the need to ensure national security; the violation of the rights and freedoms of women who are representatives of the Islamic religion, is a huge problem, which is being faced by Muslim women. More often in a number of European countries such as France, Germany, Denmark, the Netherlands and many others, certain laws were adopted, which stated the prohibition of wearing such elements of Muslim clothing as the burqa and niqab in public places. This a direct violation of the right to freedom of religion and their choice of both their religion and the implementation of the basic rules that were written in the Qur'an, the holy book for every Muslim.

At the same time, in some countries of the Middle East, the opposite situation occurs and for not wearing special clothes, women are punished, even with death. One of the biggest violations of rights and freedoms is that the Taliban regime in Afghanistan has banned women from higher education. There, women are forbidden to attend public and private universities. The next country that has faced the problem of violation of women's rights and freedoms is Iran. Despite significant progress, Iran is still a country where traditions hold back women on the path to freedom. Things that are typical of the West and the women living there are unthinkable and incredible luxury for the vast majority of the Middle East. There are also plenty of known and unknown or unidentified acts of murder the women, who hadn't wear the hijab. This article considers two extremes, two opposite situations, but they fully demonstrate the violation of the rights to freedom of religion and human rights in general. In addition, the article contains an analysis of modern mechanisms for protecting the right to freedom of religion, operating both at the national and international levels.

Key words: *human rights, freedom of religion, right to freedom of religion, violation of human rights and freedoms, violation of women's rights to freedom of religion, mechanisms for protecting human rights. Islam, Muslim clothing.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Кадук Н. І.*

Стаття надійшла в редакцію 30.05.2024 р.

УДК 327.5:355.02

Вероніка Урденко

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯПОНІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена питанню про побудову та формування концепції національної безпеки Японії на сучасному етапі з урахуванням контексту повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Безумовно, переосмислення та видозміна оборонної й безпекової стратегій Японії як держави-учасника у регіоні, який переживає стабільну мілітаризацію в нинішній міжнародній кон'юнктурі, буде викликати повсякчасну зацікавленість як і зі сторони потенційних держав-конкурентів, так і зі сторони аналітиків та науковців. Автор акцентує свою увагу на змінених постулатах та реакціях держав регіону.

Ключові слова: Японія, Стратегія національної безпеки, ревізія, оборонна сфера, Азіатсько-Тихоокеанський регіон.

Постановка проблеми. Сучасний перегляд концепції національної безпеки та оборони Японії – це процес, який бере свою основу з історичних даних та подій, а також впливає з нагальних потреб держави. Переживаючи регулярні провокації зі сторони КНР та КНДР, а також споглядаючи на приклад російського повномасштабного вторгнення в Україну, наслідки якого зараз покладені в численні політичні, економічні, гуманітарні та військові реформації, форма безпеки та оборони Японії видозмінюється. Дослідження подібних процесів надає змогу проаналізувати ймовірні курси

комунікації між Японією та державами-союзниками, а також передбачити кроки, які обиратиме держава у спробах закріпити свої позиції в регіоні.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. На момент висвітлення інформації про основні постулати нових Стратегії національної безпеки (СНБ), Стратегії національної оборони (СНО) та Плану розвитку обороноздатності (ПРО) Японії було використано: офіційні документи NSS 2022 р. [8] та 2013 р. [7], NDS [6] та DBP [4], аналітичні веб-статті професора та колишнього заступника міністра оборони з міжнародних справ Японії Hideshi Tokuchi «Japan's New National Security Strategy and Contribution to a Networked Regional Security Architecture» [11], «The basic orientation of Japan's National Security Strategy: International security cooperation with enhanced comprehensive national power» [12], а також статтю «Про нову «Стратегію національної безпеки» Японії тощо» (яп.) від Shigeki Nakamada [10].

На етапі розгляду інформації про фактор та роль Сполучених Штатів Америки у питанні оновлених СНБ, СНО та ПРО Японії було висвітлено: статтю «US welcomes Japan's new security strategy amid power competition with China» від Rabia İclal Turan [9], а переходячи до впливу концепції національної безпеки та оборони Японії на подальші відносини з іншими державами, аналіз джерел узяв свій акцент на: статтю «Rising Military Power Japan Warns of Nuclear Threats Before G7 in Hiroshima» від Tom O'Connor [13] та «China-wary Japan establishes new military base on southwest Ishigaki Island» від Mainichi Japan [5].

Охоплюючи зв'язок із повномасштабним вторгненням Росії в Україну, серед джерел було виділено: статтю «Як війна в Україні змінює Японію. «Жоден інший конфлікт не викликав тут такої реакції» від Гривінського Р. [1], «Україна – Японія: контури перспективної співпраці»

від Гриценко А. [2] та статтю Надзвичайного і Повноважного Посла України в Японії С. Корсунського «Прощавай, пацифізме!»: війна Росії проти України змушує Японію озброюватися» [3].

Метою статті є дослідження напрямків політики адміністрації Японії стосовно питань безпеки та оборони, а також їхній вплив на зовнішньополітичну співпрацю на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Оприлюднені 16 грудня 2022 р. нові Стратегія національної безпеки (СНБ), Стратегія національної оборони (СНО) та План розвитку обороноздатності (ПРО) Японії характеризуються безпрецедентним і дуже амбітним набором проектів, що стосуються оборонних спроможностей Японії. Перш за все, через вторгнення Росії в Україну, напруженості навколо Тайванської протоки та більш провокаційних ядерних і ракетних амбіцій Північної Кореї, СНБ представляє важливий зсув у політиці національної безпеки Японії та ілюструє зростаюче сприйняття загрози у свідомості японського народу [11]. Незважаючи на те, що процес перегляду СНБ розпочався до російського вторгнення в Україну, саме російська інтервенція кинула довгу тінь на перегляд Стратегії. З лютого 2022 року міжнародне співтовариство стало свідком поворотних історичних подій і усвідомило, наскільки важливі самопомога, стійкість і сталість для захисту держав [11, с. 2]. Втім, три основні стовпи політики національної безпеки Японії залишаються практично недоторканими і є чітко визначеними в якості цілей СНО [6]: зміцнення унікальної оборонної архітектури Японії, подальше посилення спільних можливостей стримування і реагування зі сторони японсько-американського альянсу, посилення співпраці з країнами-однодумцями.

До російського вторгнення японці вважали, що їхній союзник США

захистить Японію в будь-якому випадку. Незважаючи на Будапештський меморандум, принципова відмова США від відправки військ в Україну викликала дебати в громадській думці. Японці стали більш прагматично ставитися до союзу зі США і усвідомили важливість зміцнення власних збройних сил [1]. Сьогодні Україна та Японія демонструють обопільний інтерес щодо зміцнення двосторонньої співпраці. Підґрунтям побудови міцного й глибокого партнерства є спільні цінності та виклики, що постали наразі перед державами [2]. За словами Надзвичайного і Повноважного Посла України в Японії С. Корсунського, підтримка України з боку Японії лише зростає. Нові можливості для співпраці в оборонній сфері ще належить вивчити, але відкритість Японії в цьому контексті обіцяє цікаві перспективи. Демократичний світ, невід'ємною частиною якого є Україна, повинен бути здатним захистити себе. Зусилля Японії та співпраця з Україною спрямовані на досягнення цієї мети [3].

США вже виступили із заявою про підтримку нового безпекового документа Японії. У день прийняття нової Стратегії національної безпеки Японії президент США Джо Байден заявив, що «Сполучені Штати підтримують Японію в цей критичний момент», оскільки Вашингтон вітає нову стратегію національної безпеки Японії, що знаменує серйозні зміни в післявоєнній оборонній політиці цієї країни. «Наш альянс є наріжним каменем вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону, і ми вітаємо внесок Японії в мир і процвітання», — написав Байден у Twitter [9]. Японії доводиться мати справу з трьома фронтами: Китаєм, який прагне анексувати Тайвань, спираючись на свою величезну економічну і військову міць; Північною Кореєю, яка зміцнює свій ядерний і ракетний потенціал; і Росією, яка є ядерною державою і перебуває у стані

війни з Японією з часів Другої світової війни. Однак переглянута Стратегія національної безпеки визнає наявність можливостей контратаки проти ракетних обстрілів, посиляючись на труднощі ефективного захисту від них, і бере за основу аргументацію, таку як: «Контрудари виконуються як мінімально необхідний захід для самооборони та відповідно до Трьох нових умов застосування сили», і зокрема згадує ракети великої дальності. Іншими словами, обговорюється можливість контратаки ракетами у відповідь на ракетну атаку. Уряд планує мати близько 500 «Томагавків» і близько 1000 вдосконалених ракет типу 12, а також планує розробляти гіперзвукові ракети. Якщо можливості Японії для контратаки будуть доповнені ракетами, які розробляє армія США, очікується, що це посилить стримування Китаю. Що стосується району дислокації ракетного підрозділу, то наприкінці березня 2023 р. в гарнізоні острова Ісігакі було створено новий підрозділ, і зараз є чотири ракетні бази на головному острові Окінава, Амамі Осіма та острові Міяко. Сценарій наявності великої кількості ракет далекого радіусу дії та стримування китайських ракетних атак на морі є контрзаходом у випадку надзвичайної ситуації на Тайвані [5].

Крім того, зростає потреба в подвоєнні оборонних витрат до 2 % ВВП. Хоча мета полягає в тому, щоб побудувати незалежну систему оборони, а не покладатися виключно на США в умовах дедалі складнішого безпекового середовища, розвиток безпекової політики Японії не обмежується зміцненням оборонного потенціалу і збільшенням оборонних витрат. Знову ж таки, акцентуючи свою увагу на значну зміну настроїв населення, більшість підтримує збільшення витрат на оборону, особливо при урахуванні підвищеної вразливості японців від Китаю та Північної Кореї, а також Росії. Втім, важливим виступає

поєднання комплексних політичних заходів, у тому числі й дипломатії.

У Стратегії національної безпеки Японії 2013 р. зазначено: «Ми (японський уряд) сприятимемо співпраці з Росією в усіх сферах, включаючи сфери безпеки та енергетики, і зміцнюватимемо японсько-російські відносини в цілому» [7]. Однак думки японських науковців після початку повномасштабного вторгнення почали збігатися в іншому: «Готовність Росії вдатися до військової сили для досягнення своїх цілей національної безпеки вражає... В останні роки військова співпраця в регіоні змінилася: Китай і Росія активно проводять спільні навчання та тренування навколо Японії, такі як спільна навігація кораблів і спільні польоти бомбардувальників... Зовнішня діяльність і військові тенденції Росії в Індо-Тихоокеанському регіоні, включаючи Японію, відповідають її стратегічному співробітництву з Китаєм. Це серйозна проблема безпеки» [10, с. 15]. Безперечно, вчинені Японією заходи щодо Росії в оновленій СНБ вплинули на реакцію російського уряду щодо постулатів документу. За словами тимчасово повіреного у справах Росії в Японії Геннадія Овечка, Росія відзначає, що «Токіо зміцнює свої відносини з НАТО на багатьох напрямках, виводячи співпрацю на рівень окремого партнерства. Японський уряд проводить політику демонтажу пацифістських положень Конституції, якими Японія пишалася десятиліттями. Ми вважаємо, що уряд прем'єр-міністра Фуміо Кісиди заперечує мирний прогрес, проголошений попередніми поколіннями політиків, і намагається повернути країну на необмежений мілітаристський шлях» [13].

Висновок. Міжнародний порядок стикається з серйозними викликами з огляду на історичні зміни у балансі сил та загострення геополітичної конкуренції. Японія зіткнулася з найскладнішим і найпроблемнішим післявоєнним безпековим середовищем. Навколо держави

відбувається швидке нарощування озброєнь, а тиск з метою односторонньої зміни статус-кво за допомогою сили зростає. Вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року створило реальну загрозу великого військового конфлікту між країнами. Японії доводиться мати справу з трьома фронтами: Китаєм, який прагне анексувати Тайвань, спираючись на свою величезну економічну і військову міць; Північною Кореєю, яка зміцнює свій ядерний і ракетний потенціал; і Росією, яка є ядерною державою і перебуває у стані війни з Японією з часів Другої світової війни. Про обґрунтування необхідності посилення власного стримування та оборони Японії свідчить громадська думка: понад 60 відсотків підтримують можливість контрудару, що здавалося неймовірним навіть десять років тому. Незважаючи на скарги з боку Китаю про те, що ці кроки відображають мілітаризацію Японії і відхід від пацифізму, документ значною мірою зосереджується на стримуванні і його важливості для підтримання миру і стабільності в регіоні, який і без того є високомілітаризованим. Японські офіційні особи підкреслили, що Японія продовжує йти «шляхом мирної держави». Враховуючи виражене невдоволення Китаю і Північної Кореї, партнери в регіоні і Європі вітають кроки Японії. Навіть сусідня Південна Корея, чий відносини з Японією останніми роками були напруженими, схвалює здатність потенційного контрнаступу як внесок у регіональний мир і стабільність. Звичайно, японсько-американський альянс також відіграє важливу роль у стратегії безпеки Японії. Підтверджуючи відданість США своїм союзникам у регіоні, адміністрація Байдена не приховує своєї зацікавленості у співпраці з Японією задля «посилення можливостей альянсу». Згідно з новою Стратегією національної оборони, оборонні можливості, які Японія планує впроваджувати і зміцнювати, «ще більше

посилять можливості стримування і реагування японсько-американського альянсу, а також зміцнять співпрацю з країнами-однодумцями».

Список літератури:

1. Гривінський Р. Як війна в Україні змінює Японію. «Жоден інший конфлікт не викликав тут такої реакції». *Главком*. 2023. URL: <https://glavcom.ua/longreads/zhoden-inshij-zbrojniy-konflikt-ne-viklikav-tut-takoji-reaktsiji-velika-rozмова-pro-te-jak-japonija-vojuje-za-ukrajinu-938354.html> (дата звернення: 23.04.2024)
2. Гриценко А. Україна – Японія: контури перспективної співпраці. *Національний Інститут Стратегічних Досліджень*. 2022, С. 11–14. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/yaponiya_150422.pdf (дата звернення: 23.04.2024)
3. Корсунський С. «Прощавай, пацифізме!»: війна Росії проти України змушує Японію озброюватися. *Дзеркало тижня*. 2023. URL: <https://zn.ua/ukr/international/proshchavaj-patsifizme-vijna-rosiji-proti-ukrajini-zmushuje-japoniju-ozbrojuvatisja.html> (дата звернення: 23.04.2024)
4. Defense Buildup Program of Japan. Ministry of Defense. December, 2022. URL: https://www.mod.go.jp/j/policy/agenda/guideline/plan/pdf/program_en.pdf (дата звернення: 23.04.2024)
5. Mainichi Japan. China-wary Japan establishes new military base on southwest Ishigaki Island. 2023. URL: <https://mainichi.jp/english/articles/20230316/p2a/00m/0na/023000c> (дата звернення: 23.04.2024)
6. National Defense Strategy of Japan. Ministry of Defense. December, 2022. URL: https://www.mod.go.jp/j/policy/agenda/guideline/plan/pdf/program_en.pdf

- da/guideline/strategy/pdf/strategy_en.pdf
(дата звернення: 23.04.2024)
7. National Security Strategy of Japan. Ministry of Defense. December, 2013.
URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryoku/131217anzenhoshou/nss-e.pdf> (дата звернення: 23.04.2024)
 8. National Security Strategy of Japan. Ministry of Defense. December, 2022
URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryoku/221216anzenhoshou/nss-e.pdf>
 9. Rabia İclal Turan. US welcomes Japan's news security strategy amid power competition with China. Anadolu Ajansı. 2022.
URL: <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-welcomes-japans-news-security-strategy-amid-power-competition-with-china/2766025> (дата звернення: 23.04.2024)
 10. Shigeki Hakamada (2022). 日本の新しい「国家安全保障戦略」等について (Ніхон но атарасіі кокка андзен хосьюо сенряку тоо нітсуіте, укр. Про нову «Стратегію національної безпеки» Японії тощо). RIPS (Research Institute for Peace and Security), с.1–28.
URL: <https://www.rips.or.jp/jp/wp-content/uploads/2022/12/0f5ec68a06f9ebda7a69af4aa9aa08d0.pdf> (дата звернення: 23.04.2024)
 11. Tokuchi Hideshi. Japan's New National Security Strategy and Contribution to a Networked Regional Security Architecture. *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*. 2023.
URL: <https://www.csis.org/analysis/japans-new-national-security-strategy-and-contribution-networked-regional-security>(дата звернення: 23.04.2024)
 12. Tokuchi Hideshi (2023). The basic orientation of Japan's National Security Strategy: International security cooperation with enhanced comprehensive national power. *AJISS-Commentary, The Association of Japanese Institutes of Strategic Studies*. №303. С. 1–6.
URL: https://www.jiia.or.jp/en/ajiss_commentary/2023/06/26/Commentary303.pdf (дата звернення: 23.04.2024)
 13. Tom O'Connor. Rising Military Power Japan Warns of Nuclear Threats Before G7 in Hiroshima. *Newsweek*. 2023.
URL: <https://www.newsweek.com/rising-military-power-japan-warns-nuclear-threats-before-g7-hiroshima-1799581> (дата звернення: 23.04.2024)
- Urdenko V. V.** – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.
- THE INFLUENCE OF THE FULL-SCALE INVASION IN UKRAINE ON THE FORMATION OF JAPAN'S NATIONAL SECURITY STRATEGY IN THE POLITICAL DISCOURSE**
- The article is devoted to the issue of the construction and formation of Japan's national security concept at the current stage, taking into account the context of the full-scale Russian invasion of Ukraine. Undoubtedly, rethinking and changing the defense and security strategies of Japan as a participating state in a region that is experiencing stable militarization in the current international environment will cause constant interest from both potential competitor states and analysts and scientists. The author focuses his attention on the changed postulates and reactions of the states of the region.*
- Key words:** Japan, National Security Strategy, revision, defense sphere, Asia-Pacific region.
- Рекомендовано до друку – ст. викладач кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Велика О. В.*
- Стаття надійшла в редакцію 15.05.2024 р.*

УДК 327.5

Єлизавета Ходоровська

КОНТРОЛЬ НАД ОЗБРОЄННЯМИ У ДРУГІЙ ДЕКАДІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена аналізу контролю над озброєннями у другій декаді ХХІ ст. У роботі розглядаються договори, укладені між США та рф у часи закінчення Холодної війни та у першій декаді ХХІ ст. Робиться акцент на виході сторін зі згаданих договорів з різних, часто деструктивних, причин, що призвели до сучасної кризи. Розглядаються можливі сценарії перебудови системи над озброєннями після закінчення повномасштабної війни в Україні, розпочатою рф 24 лютого 2022 р.

Ключові слова: *контроль над озброєннями, теорія балансу сил, США, Росія, ядерна зброя.*

Постановка проблеми. В ХХІ ст. тема міжнародної безпеки ще жодного разу не стояла так гостро як сьогодні. Важливим аспектом безпекової архітектури є контроль над озброєннями. Механізми контролю над озброєннями, які у першій декаді ХХІ ст. ще дарували надію на безпеку та баланс сил, у другій декаді піддалися суттєвим, часто деструктивним, змінам. Інструменти, в т. ч. міжнародні договори, які прийнято вважати здобутком часів закінчення Холодної війни, звели свою ефективність майже до нуля. Криза, свідками якої ми є сьогодні, є наслідком дій ключових міжнародних акторів, таких як США або рф, та потребує уваги, аби оцінити можливі сценарії перебудови безпекової архітектури в майбутньому.

Метою статті є проаналізувати особливості стану режиму контролю над озброєннями у другій декаді ХХІ століття.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Під час написання статті було використано роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників. Серед вітчизняних науковців варто виділити: П. Сіновець та І. Максименко [14], Т. Мельник [5], С. Галаку [10]. Вагомий внесок у вивчення проблеми зробили західні дослідники: Л. Кулеса [13], А. Боллфрасс та С. Герцог [8], У. Кюн [12], Т. Тіс та О. Граф [11] та ін. Додатково були розглянуті тексти міжнародних договорів, що у різні часи регулювали режими контролю над озброєннями між рф та США. Серед них: Договір про обмеження систем протиракетної оборони (ДПРО), Договір про подальше скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО-2), Договір про скорочення стратегічних наступальних потенціалів (СНП), СНО-3, Договір про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності (ДРСМД), Договір про відкрите небо. Окрім цього, були розглянуті такі міжнародно-правові документи по темі: Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ), Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), Договір про заборону ядерної зброї (ДЗЯЗ).

Виклад основного матеріалу. У ХХ ст. контроль над озброєннями, як новосформоване поняття, був покликаний створити систему стратегічної стабільності і знизити ризики ескалації збройного протистояння двох протилежних військово-політичних систем: США та СРСР. Контроль над озброєнням у ХХІ ст., як і більшість явищ, має етап зародження, прогресивну та регресивну динаміку [3].

Спадщиною Холодної війни став ряд договорів, підписаних між США та СРСР. Підписаний у 1972 р. Договір про обмеження систем протиракетної оборони (ДПРО) передбачав базування систем ПРО лише у двох районах. Пізніше протокол 1974 р. обмежував базування систем ПРО лише одним районом згідно з ДПРО. У

2002 р. Вашингтон заявив про вихід з договору, обґрунтовуючи рішення зміною стратегічних акцентів: тепер, окрім загрози з боку Москви, з'явилася загроза нанесення ракетних ударів з боку Ірану, Сирії та КНДР [5]. Тоді президент Буш-старший також заявив про готовність розміщення систем ПРО на території союзників задля забезпечення їхнього захисту. Зміна геополітичної повістки не стала для Москви аргументом для подальшого конструктивного діалогу з Вашингтоном. У відповідь російська сторона розпочала розробку гіперзвукових ракет зі складною траєкторією руху. Окрім цього, невдовзі після виходу США з ДПРО, російське МЗС також заявило про вихід з договору СНО-2 – угоди про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь, підписаною у 1993 р. президентами Єльциним та Бушем-старшим. Документ передбачав зменшення кількості систем-носіїв ядерної зброї, розрахованих на велику дальність ураження. Угода також вимагала від сторін деактивації усіх наземних міжконтинентальних ракет з кількома боеголовками. Згідно з документом, до 2003 року кількість стратегічних ядерних боеголовочок кожної сторони не повинна була перевищувати 3-3,5 тисячі одиниць.

У 2002 р. РФ та США підписали Договір про скорочення стратегічних наступальних потенціалів (СНП). Згідно з СНП, стратегічні ядерні сили (СЯС) сторін не мали перевищувати 1700-2200 одиниць. СНП став символом часу, коли між американською та російською сторонами сформувався порівняно високий рівень взаємної довіри, бо не містив у собі верифікацію процесу виконання зобов'язань, взятих сторонами на себе. Склад та структура стратегічних наступальних озброєнь в межах, дозволених Договором, визначалися кожною стороною на власний розсуд. Договір проіснував до 2012 р. [5].

На початку двохтисячних інтерес до стратегічного ядерного роззброєння між сторонами зберігався. У повітрі досі відчувався запах надії на мирне співіснування, принесений закінченням Холодної війни і розпадом СРСР. Так, наступне перезавантаження американсько-російських відносин в контексті контролю над озброєннями відбулося в 2011 році – сторони підписали договір СНО-3. Підписаний документ передбачав обмеження кількості розгорнутих стратегічних ударних боеголовочок до 1550 одиниць, пускових установочок до 800 одиниць, розгорнутих носіїв ядерних зарядів (міжконтинентальні балістичні ракети, стратегічні бомбардувальники, підводні човни та ін.) до 700 одиниць. Важливим елементом укладеного договору став механізм взаємних перевірок ядерних арсеналів.

Прихід до влади Д. Трампа в 2016 р. став початком нової хвилі дестабілізації. Створення Москвою крилатої ракети наземного базування 9М729 для комплексу «Іскандер» (за оцінками фахівців інституту SIPRI, зважаючи на технічні характеристики 9М729, радіус дії цієї крилатої ракети може досягати 2500 км) в Вашингтоні розцінили як порушення Договору про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності (ДРСМД). З метою контролю за дотриманням договору – ліквідацією систем озброєння та відповідної інфраструктури – сторонам було надане право для проведення інспекцій. Коли в США не отримали жодних пояснень дій з боку РФ, у Вашингтоні заявили про вихід з ДРСМД. Єдиним виходом з проблеми вважалося створення нового договору, який би стосувався роззброєння сторін. Однак, цього не сталося.

Наступним кроком поглиблення кризи у цей період стала заява США у 2020 р. про вихід країни з Договору про відкрите небо. Коли цей договір укладався, його ідея полягала в тому, щоб надати

можливість збирати інформацію про збройні сили один одного, контролювати заходи чи дії, які викликають занепокоєння, а отже посилювати відкритість та довіру між учасниками угоди в нових геополітичних умовах зламу біполярної системи міжнародних відносин та переходу до її нової, на той час ще не зрозумілої конфігурації [4]. Офіційною причиною рішення президента Трампа вийти з договору стали перешкоджання зі сторони рф здійснювати США та союзницьким державам інспекційні польоти над Калінінградом, Чечнею, Абхазією та Південною Осетією. Вихід США з Договору про відкрите небо вважається більше політичним рухом, бо Вашингтон і надалі володіє необхідною інформацією завдяки знімкам зі своїх штучних супутників у космосі.

Усі вищезгадані двосторонні договори між США та рф мали на меті контролювати стратегічні ядерні арсенали держав. При цьому, з кінця Холодної війни знищення тактичних ядерних арсеналів проводилося лише на основі заяв сторін. За цей час не було укладено жодного регламентованого договору, який би гарантував скорочення арсеналів тактичної ядерної зброї. Таким чином, залишається лише здогадуватися про точну кількість знищених одиниць зброї американською та російською сторонами.

Війна в Україні показала ліміти сучасної системи контролю над озброєннями. Вже третій рік поспіль рф використовує свій ядерний арсенал як інструмент, що дозволяє вчиняти воєнні злочини [8]. Війна вибору рф [10] зруйнувала останній двосторонній договір з США, що регулює механізми контролю над озброєннями між сторонами – у лютому 2023 р. рф припинила участь у договорі СНО-3 і відмовилася від виконання договору в частині допуску американських інспекцій на ядерні оборонні об'єкти рф [2]. Останнє обумовлене тим, що США не видали візи

російським інспекторам через санкційні режими, посилені після лютого 2022 р. Безстрокове призупинення рф СНО-3 привело до повної ліквідації інструментів контролю стратегічних ядерних арсеналів між країнами.

Дії рф завдали шкоди міжнародним зусиллям з контролю над озброєннями. Так, Москва заблокувала консенсус на Конференції з розгляду дії ДНЯЗ у 2022 р. Запропонований фінальний документ критикував окупацію силами рф Запорізької АЕС. Проблема не тільки в тому, що фінальний документ не був прийнятий, а ще й в тому, що цей випадок показав дисфункцію вето та кризу роботи механізмів ООН.

Наступним тривожним сигналом стагнації в системі контролю над озброєннями стало відкликання рф ратифікації ДВЗЯВ у листопаді 2023 р. Під час розгляду питання в Держдумі рф її голова Володін зазначав, що рішення про відкликання ратифікації відповідає національним інтересам рф і буде дзеркальною відповіддю США, які не ратифікували договір. Не ратифікація сторонами ДВЗЯВ посилює імовірність відновлення гонки озброєнь на сучасному етапі та розробки нової високотехнологічної зброї масового ураження.

Два золоті десятиріччя контролю над озброєннями, що тривали з 2002 року до 2022 року, були радше винятком, ніж правилом. Аналізуючи відносини СРСР та США в роки Холодної війни, можна зробити наступний висновок: стратегічне суперництво не є перешкодою для контролю над озброєннями; воно лише задає параметри того, який контроль над озброєннями може бути здійсненим [11]. На сьогодні Вашингтон зберігає інтерес та визначає своїм пріоритетом контроль над озброєннями. Підтвердженням таких настроїв є те, що у червні 2023 р. Салліван заявив про готовність Вашингтону відновити діалог з Москвою щодо

контролю над озброєннями задля зменшення ризику ядерної ескалації [7]. Російські лідери відкинули офіційну пропозицію США відновити переговори «без попередніх умов» щодо нової системи контролю над озброєннями, обґрунтовуючи це тим, що вони не відповідають реаліям російсько-американських відносин на сучасному етапі. У повідомленні російської дипломатичної ноти Вашингтону зазначалося наступне: «Наразі американська сторона не демонструє зацікавленості у взаємоприйнятному врегулюванні нинішньої кризи [в Україні], не виявляє готовності враховувати безпекові занепокоєння Росії. Таким чином, немає видимих підстав для конструктивного і плідного діалогу зі США з питань стратегічної стабільності та контролю над озброєннями» [9].

Попри мирні наміри Вашингтону, твереза оцінка ситуації дарує менше надій. Москва продовжує вести насильницьку та загарбницьку війну в Україні, яка супроводжується ядерним шантажем. Наразі можна говорити про два можливих періоди зрушення в діалозі щодо контролю над озброєннями. Далі наведені ці два сценарії.

Сценарій 1. У 2021 р. В. Путін та Дж. Байден своїми підписами подовжили дію договору СНО-3 на 5 років. У 2026 р. знов виникне необхідність перегляду договору. Станом на сьогодні, імовірність того, що договір буде подовжено в тому вигляді, в якому він існує, є низькою. Особливо, враховуючи той факт, що російською стороною дію договору призупинено. У разі, якщо до 2026 р. не відбудеться змін у динаміці російсько-американських відносин, імовірно, рф продовжуватиме блокувати будь-які переговори з США. Так, глобальна система контролю над озброєннями залишатиметься в режимі турбулентності після 2026 р. і надалі.

Сценарій 2. Більш імовірним є варіант того, що діалог між сторонами

відновиться після завершення війни в Україні. Сторони вичікують розв'язання конфлікту аби висувати відповідні умови, в тому числі у призмі контролю над озброєннями. Вашингтон розуміє, що аби диктувати власні умови, Україна має перемогти у війні. Однак, станом на сьогодні, важко оцінити часові рамки такого сценарію. Ситуація на полі бою залишається складною, а рф, у свою чергу робить все, аби посилювати власні позиції.

Як згадувалося у першому розділі, усі договори між Москвою та Вашингтоном, що стосуються контролю над озброєннями, охоплюють арсенали лише стратегічної ядерної зброї. Таким чином, є необхідність в правовому охопленні тактичних арсеналів в майбутньому. В США, окрім обсягів тактичної ядерної зброї рф, стурбовані модернізацією стратегічних арсеналів Китаю. Серед групи дослідників шириться ідея про необхідність укладання трьохстороннього договору, сторонами якого були б США, рф та Китай. Однак, китайська сторона не зацікавлена в укладанні будь-якого договору, який би стосувався контролю над озброєнням з США або рф до моменту, поки стратегічний арсенал Китаю не відповідатиме стратегічним арсеналам рф та США (в тому числі шляхом зменшення арсеналів сторін до того, яким володіє Китай). Вірогідність, що це може статися в найближчому майбутньому відповідає майже нулю, а тому даний розвиток подій навіть не розглядається як один з можливих сценаріїв.

При цьому в будь-якому подальшому сценарії розвитку подій настане момент реставрації (або радше тотальної перебудови) системи контролю над озброєннями. Сьогодні будь-яке припинення бойових дій в Україні, навіть тимчасове, також включатиме елементи контролю над озброєннями для стабілізації військових відносин між росією, Україною і, можливо, союзниками по НАТО [11].

Імовірно, це і стане першим кроком на шляху до стабілізації механізмів контролю над озброєннями.

Висновки. Взимку 1985 р. Шеллінг писав: «Протягом кількох років те, що називається переговори щодо озброєнь були здебільшого публічним обміном звинуваченнями» [12]. Здається, що теоретик влучно описує наше сьогодення. Початок ХХІ ст. ніс в собі надії на мирне співіснування великих ядерних сил – РФ та США. Роками проводилися комплекси заходів, націлені на вибудовування сучасної системи контролю над озброєннями. Однак, тільки в період з 2002 до 2016 рр. перестали діяти ряд договорів: ДПРО, СНО-2, ДСНП.

Підписаний у 2010 р. СНО-3 став промінем надії в американсько-російських відносинах. Однак, відлига тривала не довго. Прихід до влади Д. Трампа відзначився припиненням дії ще двох договорів: ДРСМД та Договору про відкрите небо.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну стало фінальним акордом в необхідності демонтажу та перебудови системи над озброєннями. У лютому 2023 р. Москва припинила участь в СНО-3, а відкликання ДВЗЯВ восени 2023 р. ще більше наближає сторони до відновлення гонки над озброєннями. Подовження дії СНО-3 у 2026 р. на сучасному етапі залишається малоімовірним. Скоріш за все, лише закінчення війни в Україні може призвести до реанімації контролю над озброєннями. Однак, усе залежить від того, як події розвиватимуться на полі бою. Як наслідок, саме переможці диктуватимуть нові умови контролю над озброєннями. Лише закінчення війни на користь Києва може привести до вирішення кризи у системі контролю над озброєннями на американських умовах.

Список літератури:

1. Галака С. Американсько-російський договір про скорочення стратегічних наступальних потенціалів 2002 Московський договір 2002. *Українська дипломатична енциклопедія*: К: Знання України, 2004. Т.1 760с.
2. Гассельбах К. Ядерне роззброєння США та РФ: договори і реальність. *Deutsche Welle*. 2023. URL: <https://p.dw.com/p/4Lflj1>. (дата звернення: 22.04.2024)
3. Гудзь М. Міжнародний контроль над озброєннями та військовою діяльністю: новий етап. *Наука і оборона*. 2020. Вип. 3. Р. 20–26. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2020-12-3-20-26>. (дата звернення: 22.04.2024)
4. Максименко І., Матуїзо В. Вихід США з «Договору про відкрите небо»: наслідки для міжнародної безпеки та стабільності. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2021. С. 73–88. URL: <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2021.34.237521>. (дата звернення: 22.04.2024)
5. Мельник Т. Режим нерозповсюдження ядерної зброї та контролю над озброєннями як надсистема і гарант стабільності Євroatлантичної системи. *Регіональні студії*. 2020. Вип. 2 (8). С. 136–155. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-136-155>. (дата звернення: 22.04.2024)
6. Скрипник М. Режим контролю над озброєннями у відносинах США та РФ: витоки та сучасні виклики. *Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва*. 2022. С. 87–91. URL: <https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Conference-proceedings-12-2022.pdf>. (дата звернення: 22.04.2024)
7. Atwood K., Hansler J. US says it wants dialog with Russia and China on nuclear arms control. *CNN*. 2023. URL: <https://edition.cnn.com/2023/06/02/politics/jake-sullivan-russia-china-nuclear->

arms/index.html. (дата звернення: 22.04.2024)

8. Bollfrass A. K., Herzog S.. The War in Ukraine and Global Nuclear Order. *Survival*. 2022. Вип. 64, Т. 4. С. 7–32. URL: <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2103255>. (дата звернення: 22.04.2024)
9. Flatoff L., Kimball D. J. Russia Rejects New Nuclear Arms Talks. *Arms Control Association*. 2024. URL: <https://www.armscontrol.org/act/2024-03/news/russia-rejects-new-nuclear-arms-talks>. (дата звернення: 22.04.2024)
10. Galaka S. The Crisis of Global Security Architecture and Challenges for Nuclear Nonproliferation and Arms Control. In: Vicente, A., Sinovets, P., Theron, J. (eds) *Russia's War on Ukraine. Contributions to Political Science*. Springer. 2023. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-32221-1_2. (дата звернення: 22.04.2024)
11. Graef A., Thies T. Lessons from the past: Arms control in uncooperative times. *ELN*. 2022. URL: <https://www.europeanleadershipnetwork.org/policy-brief/lessons-from-the-past-arms-control-in-uncooperative-times/>. (дата звернення: 22.04.2024)
12. Kühn U. The crisis of nuclear arms control. *Z Friedens und Konfliktforsch* 2021. Vol. 10. P. 319–344. URL: <https://doi.org/10.1007/s42597-022-00069-5>. (дата звернення: 22.04.2024)
13. Kulesa Ł. Strategic Arms Control Deadlock and the Possible Ways Out. In: Vicente, A., Sinovets, P., Theron, J. (eds) *Russia's War on Ukraine. Contributions to Political Science*. Springer. 2023. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-32221-1_8. (дата звернення: 22.04.2024)
14. Sinovets P., Maksymenko I. Nuclear Deterrence in Russia's War on Ukraine: The Credibility Dilemma. In: Vicente, A., Sinovets, P., Theron, J. (eds) *Russia's War on Ukraine. Contributions to Political Science*. Springer. 2023. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-32221-1_10. (дата звернення: 22.04.2024)

Khodorovska Y. A. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

ARMS CONTROL IN THE SECOND DECADE OF THE XXI CENTURY

The article examines arms control in the second decade of the 21st century. The paper analyzes the treaties concluded between the United States and Russia at the end of the Cold War and later in the first decade of the 21st century. Emphasis is placed on the withdrawals of the parties from these treaties for various, often destructive, reasons which led to the current arms control crisis. Possible scenarios of arms control system restructuring after the end of the full-scale war in Ukraine, which Russia launched on February 24, 2022, are assessed.

Key words: *arms control, balance of power, United States, Russia, nuclear weapons.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцент Сіновець П. А.*

Стаття надійшла в редакцію 09.05.2024 р.

УДК 327.7:339.9]:061.2АСЕАН

Георгій Череватий

ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРАЇН АСЕАН

Стаття присвячена аналізу динаміки та перспектив розвитку членів Асоціації націй Південно-Східної Азії або ж АСЕАН. Автор акцентує увагу на економічному та політичному аспектах політики даного об'єднання.

Ключові слова: економіка, економічне піднесення, Американсько-Китайське протистояння, Південно-Китайське море, АСЕАН

Актуальність дослідження динаміки та перспектив розвитку країн АСЕАН зумовлена швидким зростанням їхнього економічного впливу та політичної ваги на глобальному рівні. Регіон Південно-Східної Азії, де розташовані країни-учасниці АСЕАН, стає важливим торговельно-економічним центром, залучаючи великі інвестиції та забезпечуючи значну частину світового виробництва та споживання. В умовах мінливих міжнародних відносин, торговельних конфліктів та геополітичної конкуренції цей блок продовжує розширювати співпрацю між своїми членами та зміцнювати зв'язки із зовнішніми партнерами. Крім того, зростаюча економічна сила та інтеграція в рамках АСЕАН впливає на формування нових регіональних альянсів, сприяє стабільності та сприяє пошуку нових можливостей для взаємовигідної співпраці з країнами інших регіонів.

Вивчення цієї теми важливе для розуміння перспектив глобальної економіки та політики, а також для прогнозування потенційних викликів та можливостей розвитку як для країн АСЕАН, так і для їхніх партнерів.

Метою нашого дослідження є визначення динаміки розвитку країн АСЕАН, визначити їхні перспективи та роль у регіональній і глобальній економіці та політиці. *Завданнями є такі:* 1) проаналізувати історичний розвиток країн АСЕАН, їхні економічні, політичні та соціальні зміни, що сприяли створенню організації та забезпечили її стабільне зростання; 2) визначити основні перспективи розвитку країн АСЕАН у контексті сучасних економічних та політичних викликів регіону та світу.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Аналізу динаміки розвитку країн АСЕАН праці присвятили ряд авторів. Галієв М. М. у роботі «Розвиток інтеграційних процесів в АСЕАН та їх вплив на економічне зростання країн-учасниць» (2018) детально розглянув роль інтеграції в АСЕАН у стимулюванні економічного зростання членів організації. Він також проаналізував торговельні та інвестиційні процеси в рамках організації. Паламарчук А. Г. у статті «Регіональна інтеграція в Південно-Східній Азії: історія та перспективи розвитку» (2020) описав історичні передумови створення АСЕАН та окреслює перспективи її подальшого розвитку, зокрема в контексті економічних викликів регіону. Демчук С. І. у праці «Безпековий потенціал АСЕАН у системі міжнародної безпеки» (2019) дослідив політичні та безпекові аспекти діяльності організації, окреслюючи роль АСЕАН у підтримці стабільності в регіоні та її вплив на глобальну систему міжнародної безпеки. Бруммер М. у книзі «Southeast Asia in the New International Era» (2017) проводить глибокий аналіз ролі Південно-Східної Азії в сучасних міжнародних відносинах, розглядаючи, як країни АСЕАН адаптуються до нових геополітичних реалій. Ці роботи пропонують різні підходи до вивчення історичного контексту та сучасних викликів для країн АСЕАН, формуючи всебічний погляд на розвиток організації

Виклад основного матеріалу

Мал. 2

Що таке АСЕАН? (Мал. 1) У нашому інфопросторі майже ніхто ніколи не чув таку аббревіатуру, як АСЕАН. Розшифровується вона з англійської, як “Асоціація націй Південно-Східної Азії”. До неї входять такі держави, як М’янма, Таїланд, Камбоджа, Лаос, В’єтнам, Малайзія, Сінгапур, Індонезія, Бруней та Філіппіни. Їхня штаб-квартира розташовується в місті Джакарта, що в Індонезії. Метою організації є економічний та соціальний прогрес і стабільність в умовах мирного співіснування.

Мал. 1

Мапа країн-учасниць АСЕАН

У чому їхня перспектива?

Якщо ми придивимося до показників економічного зростання, то ми можемо побачити, що практично всі країни цього об’єднання мають непогані, а головне стабільні показники економічного зростання, за виключенням М’янми, де відбувається громадянська війна.

Країни Асоціації нині переживають період економічного піднесення у зв’язку із стрімким ростом населення та перенесенням виробництва продукції з більш розвинутих країн, наприклад, із Китаю в Малайзію. Також, значна частина з цих країн заробляє чималі статки через

Дані World Bank щодо росту ВВП країн регіону за 2022 рік

туризм. Столицю Таїланду – місто Бангкок – відвідує більше 20 мільйонів людей на рік, минулого року за розрахунками журналу “Middle East Economy” воно посіло друге місце в світі за популярністю серед туристів. Також, у цьому рейтингу в десятку лідерів потрапили Сінгапур (4 місце) та столиця Малайзії Куала-Лумпур (10 місце). Індонезійський острів Балі також користується суттєвою популярністю.

Однак, не лише туризмом та дешевою робочою силою заробляють країни АСЕАН. Також ці країни в останнє десятиліття змогли привабити до себе чимало інфлюенсерів, коучів, працівників аїті-сектора та інших людей, чия робота ведеться через інтернет. Вони часто обирають країни на кшталт Таїланду або Малайзії для постійного проживання через їхній клімат, низьку ціну, високу якість послуг, легкість отримання візи та стабільність.

Чи не є це молодим та перспективним аналогом ЄС?

АСЕАН, як і будь-який інший регіональний союз має багато спільних рис із Європейським Союзом. Країни альянсу мають купу договорів, що забезпечують вільну торгівлю між ними. Окрім цього, у

межах союзу є робочі групи, які віддалено нагадують Єврокомісію. Останнім часом обговорюють ряд митних мій (на кшталт єдиної візи АСЕАН), які фактично скопійовані з політики, закріпленою Шенгенською угодою.

Утім, органи АСЕАН не мають керуючих функцій та є лише консультативними для країн-членів. Наприклад, усередині організації немає судового органу, аналогічного ЄСПЛ, або парламентського органу, схожого на Європарламент (або навіть Ради Європи).

Проте, країни АСЕАН, зокрема за допомогою інструментів співтовариства, цілком вдало впоруються із актуальними економічними викликами, як от інфляція (у країнах регіону вона є найнижчою у світі), зниження експорту через падіння купівельної спроможності Китаю – найбільшого імпортера, або пандемії COVID-19.

АСЕАН в умовах сучасних світових конфліктів

Країни блоку територіально розташовані поблизу Китаю, що вочевидь призводить до обміну товарами між країнами, який щорічно лише зростає. Проте в контексті Американсько-Китайського протистояння все по-іншому.

Серед країн АСЕАН існує лише один стабільний союзник США – Філіппіни, де розташована їхня військова база, проте інші країни Асоціації, як правило, тяжіють до нейтралітету в цьому протистоянні, аніж до того, аби обирати чиюсь сторону. Деякі з цих країн, а саме Філіппіни, Бруней, Малайзія та В'єтнам мають територіальні суперечки з Китаєм за рахунок територіальних вод у Південно-Китайському морі, де Китай заявляє свої претензії на значну його частину. Китай активно намагається освоювати маленькі острови в цьому морі, аби зміцнити свої територіальні посягання на цей регіон.

Мал. 3

Мапа Південно-китайського моря, жовтим та зеленим виділені межі притязань КНР

Стосовно різних мілітарних угод і договорів, то тут безумовно переважає США, які планомірно протягом багатьох десятиліть проводять політику розширення свого військового впливу в цих країнах, проте в останні роки й Китай почав вести подібну політику, підписавши в 2022 році Меморандум взаєморозуміння із Камбоджею.

Мал. 4

Мапа того, чию сторону зайняли країни світу в новітній Російсько-Українській війні

Стосовно позиції цих країн по відношенню до новітньої Російсько-Української війни, то тут більшість цих країн дипломатично стоїть на боці України, за виключенням М'янми та Лаосу, що займають радше проросійську позицію та В'єтнаму, що тримає нейтралітет.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що даний регіон, не дивлячись на всі свої проблеми та недоліки, є одним із найперспективніших у наш час. Низка країн, що стрімко розвиваються, уже зараз набувають розголосу в світових ЗМІ, б'ючи чергові рекорди та приваблюючи до себе все більше людей. А в контексті світових конфліктів сучасності за ними із затримкою подиху спостерігатиме весь світ.

Список літератури:

1. Шергін С. О. Асоціація держав Південно-Східної Азії. Велика українська енциклопедія URL: https://vue.gov.ua/Асоціація_держав_Південно-Східної_Азії (дата звернення: 02.04.2024).
2. GDP growth (annual %) The World Bank URL: [https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2022&most_re-](https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2022&most_recent_year_desc=true&start=1961&view=map&year=2022)
cent_year_desc=true&start=1961&view=map&year=2022 (дата звернення: 02.04.2024).
3. Vietnam Full Year Gdp Growth // Trading economics URL: <https://tradingeconomics.com/vietnam/full-year-gdp-growth>. (дата звернення: 02.04.2024)
4. The most visited cities in the world / Anthon Carcia // Middle East Economy 2024 URL: <https://economymiddleeast.com/news/most-visited-cities-in-the-world/>.(дата звернення: 02.04.2024)
5. American vs. Chinese Systems of Alliances and Accords in the Asia-Pacific Region [Maps] / К. Опара, J. Iwan, Ł. Kobierski // Institute of New Europe 2022 URL:

<https://ine.org.pl/en/american-vs-chinese-systems-of-alliances-and-accords-in-the-asia-pacific-region-maps/>. (дата звернення: 02.04.2024)

6. The ASEAN region is the world's economic dark horse. Here's why / Arsjad Rasjid // World Economic Forum 2023 URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/08/asean-economic-growth/>.(дата звернення: 02.04.2024)
7. Southeast Asia's economies: Softening but still strong / D. Bugrov, D. Dhara, K. Kamarudin // McKinsey & Company 2023 URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-asia/southeast-asias-economies-softening-but-still-strong>. (дата звернення: 02.04.2024).

Cherevaty G. O. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

DYNAMICS AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF ASEAN COUNTRIES

The article is devoted to analyse dynamics and prospects of development of Association of Southeastern Asian Nations or ASEAN. Author is focusing on economic and political aspects of the union's policy.

Key words: *economics, economic growth, American-Chinese confrontation, South China Sea, ASEAN*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Глебовим В. В.*

Стаття надійшла в редакцію 12.04.2024 р.

УДК 316.6:659.9]:004.7

Євген Черепенко

**РОСІЙСЬКА
ДЕЗІНФОРМАЦІЙНА
КОМПАНІЯ (ІПСО) З
ДИСКРЕДИТАЦІЇ СИЛ
ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ВЛАДИ
В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТА
МЕСЕНДЖЕРАХ У КОНТЕКСТІ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ**

Дослідження присвячено аналізу діяльності та впливу Російської дезінформаційної компанії (ІПСО) на інформаційний простір та суспільну думку в Україні в умовах збільшення ворожої активності в цифровому полі та еволюції воєнних дій в контексті повномасштабної війни. Напрямок роботи дає чітке розуміння актуальності даної проблеми та високого рівня ефективності застосування гібридних методів ведення війни. Дана стаття концентрує увагу на конкретних проявах деструктивної діяльності Російської Федерації через платформи соціальних мереж, зокрема TikTok та Telegram. Через недостатнє розкриття даного аспекту проблеми у його вузькому сенсі в наукових роботах сучасників, постає необхідність критичного переосмислення викликів, що собою являє російське ІПСО. Проаналізовано методи, які використовує Кремль для маніпулювання українським суспільством, формування його думок та переконань. За приклад взято ряд публікацій зі соцмережі TikTok, що були частково опубліковані громадянами України внаслідок методичної діяльності російських спецслужб та мають провокативний характер. На їх прикладі, висвітлено різноманітні стратегії дезінформації, включаючи методіку маніпуляції почуттями, для створення штучного враження безвихіддя, зриву мобілізаційної

кампанії, негативного ставлення до сил оборони та владних структур України загалом. Для демонстрації еволюції методів ведення гібридної війни, було використано месенджер Телеграм. На прикладі телеграмм-каналу «Цифровая Армия России» було продемонстровано принципово нові інструменти для здійснення інформаційно-психологічного впливу противником, в якому суб'єктами маніпуляції постають звичайні громадяни Російської Федерації, які під чітким супроводом кураторів даного каналу здійснюють акти інформаційної агресії. Продемонстровано приклад прояву деструктивної діяльності ворога, який, користуючись відсутністю чіткої позиції суспільства та високопосадовців України щодо необхідності блокування месенджеру Телеграм через приховані небезпеки платформи, маніпулює громадською думкою, використовуючи поняття «загроза свободі слова». Аналіз гібридної агресії в контексті повномасштабної війни розкриває ключову роль дезінформації у стратегії Росії.

Ключові слова: *гібридна війна, дезінформація, ІПСО, ботоферма, мобілізація, ТЦК.*

Постановка проблеми. У контексті повномасштабної війни присутність ворога в інформаційному просторі України збільшується, разом із нею змінюються і способи ведення підривної діяльності противника.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Тема дезінформації та пропаганди доволі детально та якісно описана сучасними дослідниками, чії роботи всебічно розкривають суть проблеми. Проте, більшість із них фокусуються на глобальних проявах інформаційної агресії, у той час як велика частка ворожої активності в соціальних мережах та месенджерах залишається поза увагою. Через таку актуальність проблеми та потребу протидіяти їй в Україні

проводяться наукові конференції, що присвячені темі гібридної війни та інформаційної безпеки. В якості джерел було використано роботи В.В. Наместнік «Соціальні мережі як середовище проведення інформаційно-психологічних операцій противника», В. І. Іваніва «Аналіз чинників, які впливають на інформаційну безпеку збройних сил України», що були опубліковані у збірці Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи», роботу І. Ю. Юзової «Аналіз організації та ведення інформаційно-психологічних операцій при веденні гібридної війни», що була опублікована в Збірнику наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. Для ширшого розуміння проблеми, було використано наукову роботу американського дослідника Аарона Брантлі «Battling the Bear: Ukraine's approach to national cyber and information security». Для демонстрації чіткого прояву ворожої діяльності в інформаційному полі України, використано матеріали публікацій з соцмережі Tiktok і месенджеру Telegram.

Метою статті є визначення проявів, ступеню ефективності й небезпеки ворожої інформаційної діяльності в українському цифровому просторі, на прикладі соцмережі Tiktok та месенджеру Telegram.

Виклад матеріалу дослідження. Темою нашого дослідження є «Російська дезінформаційна компанія (ІІсО) з дискредитації Сил оборони України та влади в соціальних мережах та месенджерах в контексті повномасштабної війни». Дане явище є яскравим прикладом одного з найефективніших інструментів ведення гібридної війни. Гібридну війну варто розглядати як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання дипломатичних, інформаційних, воєнних, економічних та інших заходів з метою досягнення стратегічних політичних цілей.

Особливістю такого поєднання є те, що кожен із військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту використовується як зброя [3]. Інформаційно-психологічна спецоперація (ІІсО) – це відносно нове поняття, що виникло в результаті розвитку новітніх цифрових технологій. Тому географічні та хронологічні рамки даного феномену можуть бути визначені тільки приблизно. І хоча сучасні методи інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) суттєво відрізняються від тих, що широко застосовувалися в минулому, загальні принципи залишаються незмінними [4].

Наразі питання забезпечення суверенітету, безпеки та територіальної цілісності, боротьба за досягнення геополітичних та стратегічних цілей вирішуються здебільшого в інформаційному полі, а саме – в цифровому. Соціальні мережі та месенджери через високу ступінь залученості аудиторії та вражаючу швидкість розповсюдження інформації, стають сприятливим середовищем задля здійснення інформаційних маніпуляцій, розповсюдження фейків та формування викривленого сприйняття у людей. Дана тенденція простежується як у вітчизняному інформаційному просторі, так і в іноземному.

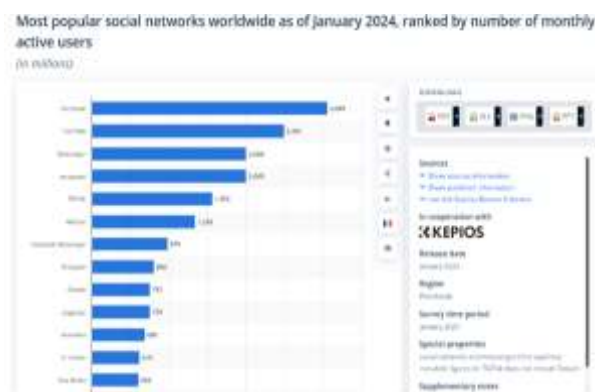
У контексті російсько-української війни, інформаційні спецоперації Росії в українському цифровому просторі націлені на поширення страху, почуття зневіри та панічних настроїв серед місцевого населення. Ворог веде систематичну роботу в інформаційному полі, з метою підризу довіри до влади та Сил оборони України. Росіяни систематично намагаються посіяти зерно розбрату та розділити українське суспільство, оперуючи мовним питанням, релігійними та політичними уподобаннями населення.

Водночас, у зарубіжному інформаційному просторі діяльність Росії спрямована на зниження рівня підтримки України – як

військово-політичної, так і підтримки з боку громадянського суспільства. Ці дії сприяють досягненню геополітичних цілей ворога [2]. Восени 2023 року президент Володимир Зеленський заявив, що за наявною інформацією розвідки, росія почала інформаційно-психологічну операцію, що отримала кодову назви «Майдан-3». «Загальний бюджет операції сягнув 1.5 мільярда доларів, а для її ведення в Телеграм пішло 250 мільйонів доларів», – заявив Андрій Черняк, представник ГУР в інтерв'ю Бабель [5].

Мал. 1

Рейтинг найпопулярніших соціальних мереж у світі за січень 2024 р.

Джерело: Statista.com

За даними німецької компанії Statista, що спеціалізується на зборі та візуалізації даних, у рейтингу найпопулярніших соціальних мереж у світі за 2024 рік, базуючись на кількості щомісячно активних користувачів, перше місце посідає Facebook – 3 млрд., друге – Youtube 2,491 млрд., а третє розділяють WhatsApp та Instagram – по 2 млрд, одразу за ними йде Tiktok – 1,562 млрд. (Мал. 1).

Цікавим є факт, що саме соціальна мережа Tiktok створила нову концепцію, яку перейняла решта найпопулярніших соцмереж. Мова йде про короткі відео, тривалість яких зазвичай не перевищує 15 секунд. Сучасні алгоритми на базі штучного інтелекту для адаптації та

персоналізації контенту створюють безкінечний потік відео та фотоматеріалів розважального й інформативного характеру, які з'являються в стрічці, базуючись на географічному положенні, вподобаннях та інтересах індивіда. У поєднанні з кардинально новими принципами просування контенту, коли навіть новостворений аккаунт із невеликою аудиторією підписників, може набирати мільйонні перегляди, створюються умови, за яких соціальні мережі перетворюються на платформу для здійснення впливу на користувачів та загалом на поле для битви за прихильність представників різних країн, груп, класів.

За останні роки методи ведення гібридної війни вийшли на принципово новий рівень, що породило нові прийоми, які так ефективно застосовуються противником. Існує багато вітчизняних і зарубіжних робіт, присвячених темі «кремлеботів» та суб'єктам російської пропагандистської машини загалом.

Актуальні публікації доволі детально розкривають проблеми отримання та застосування російськими спецслужбами технології «Deepfake», використання штучного інтелекту в роботі ботоферм тощо. Однак, більшість дослідників не надають достатнього значення проблемі, що полягає в нав'язуванні фейків та деструктивних ідей індивідам, які, у свою чергу, поширюють їх далі.

Росія веде активну підричну діяльність в усіх соціальних мережах і Tiktok не став виключенням, тож дана соціальна мережа слугуватиме чудовим прикладом для демонстрації наслідків такої роботи. Цільовою аудиторією ворога є особа зі слабо розвинутими навичками критичного мислення, яка водночас веде активне життя в інтернет-мережі і теоретично може стати «живим ботом». Завдяки штучно створеним «трендам», ворог спонукає несвідому частину користувачів, що женуться за переглядами, поширювати потрібні йому наративи і, тим

самим, вносить у суспільство деструктив. Гарним прикладом цього явища послугують відео з соцмережі Tiktok [6, 7]. Обидва відео було опубліковано на початку січня 2024 року з різницею у декілька днів. Варто зауважити, що сотні ідентичних відео з однаковим текстовим та звуковим супроводженням було опубліковано в той самий період часу іншими користувачами, які, в першу чергу, мали на меті отримати багато переглядів. Квінтесенція обох відеороликів – в Україні немає майбутнього; всі, хто зробив вибір залишитися в країні – приречені. Для того, щоб цей механізм спрацював, ворогу знадобилося лише сформулювати наратив, опублікувати декілька таких відео і скористатися послугами своїх «ботоферм», щоб накрутити актив на публікаціях і просунути їх. У результаті, на мільйонну аудиторію користувачів було поширено відеоматеріал, метою якого є викликати емоцію безвихіддя. Однією з центральних тем російських телеграмм-каналів стала мобілізація в Україні. Кампанія, очевидно, орієнтована як на цивільну аудиторію, так і на середовище військових. Ворог прагне генерувати недовіру українців до влади та знизити мотивацію долучення до армії. На загал – створити реальні проблеми для поповнення ЗСУ і, таким чином, знизити обороноздатність країни.

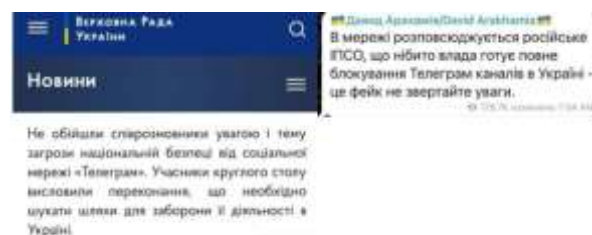
Росія не полишає спроб зірвати мобілізацію в Україні, оскільки інформаційна кампанія орієнтована, водночас, як на цивільну аудиторію, так і на військових. Мета – ускладнити поповнення Збройних сил України, створити конфлікт між військовими та цивільними, погіршити моральний стан всередині армії, тим самим знизивши обороноздатність країни.

Ввівши в пошукову строку запит на кшталт «тцк», або «мобілізація», можна стати свідком сотень, а то й тисяч відео, що дискредитують роботу військкомату. Варто зауважити, що ворог вдало скористався ситуацією, підхопивши декілька випадків

порушення закону представниками ТЦК і в подальшому запустив кампанію з дискредитації не лише працівників військкомату, а й мобілізації загалом [8]. Дане відео є результатом комплексного впливу російської пропаганди на свідомість українців. Ворог послідовно працює над тим, щоб породити дисонанс серед українського суспільства, наголошуючи на утисках прав людини в Україні, яка «начебто» виборює право на свободу та є осередком демократії.

В іншому відео [9] автор закликає людей до спротиву проти ТЦК, аргументуючи це тим, що вони відправляють людей на війну, в той час, як самі обіймають тилкові посади. Цього разу ворог оперує почуттям несправедливості, адже, за переконанням автора відео, представники територіального центру комплектації виконують роль так званих «катів», а повістка – це квиток в один кінець. З початком повномасштабного російського вторгнення, для більшості людей традиційні засоби масової інформації втратили свою актуальність, їх замінили телеграмм-канали. Основним принципом даної соціальної мережі є конфіденційність користувачів, що досягається завдяки новітнім протоколам шифрування та гарантує високий рівень приватності. Тож не дивно, що месенджер Telegram є лідером розповсюдження фейкової інформації, що обумовлюється анонімністю публікацій. Telegram-канали стали першоджерелом псевдоінсайтів та зливів інформації. Зараз функціонують цілі сітки анонімних каналів, що часто намагаються мімікрувати під проукраїнські й приховано поширюють меседжі, співзвучні з наративами російської пропаганди [1, с. 164]. У чатах чи на сторінках спільнот за допомогою різноманітних технік маніпулювання українців спонукають до поширення інформації про переміщення та розташування особового складу й техніки Збройних Сил України тощо [2]. Разом із

Суперечні заяви урядовців щодо блокування месенджера Телеграм

цим, існують канали, на кшталт «Цифровая Армия России», задача яких полягає в тому, щоб вести підривну діяльність в українському цифровому просторі за допомогою підписників каналу (росіян), використовуючи їх за принципом ботів. До прикладу, відео, що було опубліковано 28 березня 2024 року (10), містить у собі наступне: «щоб уникнути моГілізації і не загинути на передовій, українці ховаються на горищах». Під даним постом прикріплено список каналів, на які потрібно розповсюджувати даний меседж, а також детальні рекомендації щодо уникнення блокування за спам.

Окрім просування ворожих наративів дана організація займається блокуванням українських медіа ресурсів за допомогою тієї ж живої сили. Публікація від 29 березня 2024 р. [11] є яскравим прикладом прояву цифрової агресії. Задача, викладена в даній публікації, має на меті блокування українського ютуб-каналу Zaxid.Net і супроводжується детальними інструкціями для досягнення максимальної ефективності. Таким чином, Росія отримує «живого бота», якого не зможуть заблокувати алгоритми месенджерів та соцмереж, мінімізуючи при цьому витрати на даний рід діяльності. Це виводить гру на принципово новий рівень, адже тепер кожен росіянин може долучитися до такого телеграмм-каналу, отримати завдання й здійснювати інформаційно-психологічний вплив на мешканців України.

Ґрунтуючись на небезпеці, що являє собою Telegram, ряд українських політиків та високопосадовців виступили з пропозицією щодо заборони месенджера в Україні. Проте, через відсутність альтернативного аналогу, думки поділилися на «за» і «проти», що в поєднанні з відсутністю чіткої позиції українського уряду та суперечливими заявами урядовців (мал. 2), дало змогу російській пропаганді вкотре підняти тему «загрози свободі слова».

Джерело 1: сайт Верховної ради України; джерело 2: офіційний телеграм-канал голови фракції Слуга Народу, Давида Арахамії

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, варто зазначити, що Росія веде доволі ефективну інформаційно-психологічну боротьбу в цифровому полі України. Проблема інформаційного впливу з боку Росії буде лише посилюватися, адже жодних передумов для припинення активності ворога в даній сфері немає на даний момент. Україна повинна зосередити увагу на боротьбі за свідомість мас, адже даний аспект є вирішальним у контексті повномасштабної війни проти Російської Федерації.

Список літератури:

1. Іванів В. Аналіз чинників, які впливають на інформаційну безпеку збройних сил України. Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи. 2023. С. 164–165. URL: http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18944/1/2_5300948988634084300.pdf#page=99. (дата звернення: 19.04.2024)
2. Наместнік В. Соціальні мережі як середовище проведення інформаційно-психологічних операцій противника. Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи. 2023. С. 105–107.

- URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18944/1/2_5300948988634084300.pdf#page=99. (дата звернення: 19.04.2024)
3. Юзова І. Аналіз організації та ведення інформаційно-психологічних операцій при веденні гібридної війни. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил, 2020. С. 40–44. URL: <https://journalhnups.com.ua/index.php/zhups/article/view/268/206>. (дата звернення: 19.04.2024)
 4. Brantly A. Battling the Bear: Ukraine's approach to national cyber and information security. In A. Wenger (Ed.), *Cyber Security Politics–Socio–Technological Transformations and Political Fragmentation*. New York, NY: Routledge. 2022. P. 157–171.
 5. ГУР: На антиукраїнську інформаційну кампанію «Майдан 3» росія витратила \$1,5 млрд. URL: <https://babel.ua/news/101129-gur-rosiya-vitratila-250-tisyach-na-antiukrajinsku-informaciynu-kampaniyu-maydan-3>(дата звернення: 19.04.2024)
 6. Tiktok. Подростки, которые сделали выбор остаться в Украине. 06.01.2024 р. URL:https://www.tiktok.com/@lilpink044/video/7320949634539474182?_r=1&_t=815bFpkVJOX(дата звернення: 19.04.2024)
 7. Tiktok. Я перестал верить в будущее Украины. 03.01.2024 р. URL:<https://www.tiktok.com/@ilyhaa.a/photo/7319631775729339654> (дата звернення: 19.04.2024)
 9. Tiktok. Представники ТЦК вручають повістки. 06.12.2023 р. URL: <https://www.tiktok.com/@dariaabramowa/video/7309587942379457797> (дата звернення: 19.04.2024)
 10. Tiktok. Обращение к ТЦК 05.12.2023. URL:https://www.tiktok.com/@vladimir_fabano7/video/7309067147592977696(дата звернення: 19.04.2024)
 11. Telegram. Чтобы избежать мобилизации и не погибнуть на передовой, украинцы начали прятаться на чердаках. 28.03.2024 р. URL: <https://t.me/digitalarmyus/9689> (дата звернення: 19.04.2024)
 12. Telegram. Задача по блокировке. 29.03.2024. URL: <https://t.me/digitalarmyus/9702> (дата звернення: 19.04.2024)

Cherepenko Ye. A. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University (Ukraine).

RUSSIAN DISINFORMATION COMPANY (IPSO) ENGAGED IN DISCREDITING UKRAINES DEFENSE FORCES AND GOVERNMENT ON SOCIAL MEDIA AND MESSENGERS IN THE CONTEXT OF FULL-SCALE WARFARE

The research is dedicated to analyzing the activities and impact of the Russian Information Psychological Operations (IPO) on the information space and public opinion in Ukraine amidst increased hostile activity in the digital field and the evolution of warfare in the context of full-scale war. The direction of the work provides a clear understanding of the relevance of this problem and the high level of effectiveness of hybrid warfare methods application. This article focuses on specific manifestations of the destructive activities of the Russian Federation through social media platforms, particularly TikTok and Telegram. Due to insufficient disclosure of this aspect of the problem in its narrow sense in the works of contemporary scholars, there is a need for a critical reassessment of the challenges posed by the Russian IPO. The methods used by the Kremlin to manipulate Ukrainian society, shaping its thoughts and beliefs, have been analyzed. As an example, a series of publications from the TikTok social

network, partially published by Ukrainian citizens as a result of the methodical activities of Russian special services and having a provocative nature, were taken. Through their example, various disinformation strategies, including emotional manipulation techniques, were highlighted to create an artificial sense of hopelessness, disrupt mobilization campaigns, foster negative attitudes towards the defense forces and governmental structures of Ukraine in general. To demonstrate the evolution of hybrid warfare methods, Telegram messenger was utilized. Using the example of the Telegram channel Digital Army of Russia; fundamentally new tools for conducting informational–psychological influence by the adversary were demonstrated, in which ordinary citizens of the Russian Federation act as subjects of manipulations under the clear guidance of the curators of this channel, carrying out acts of informational aggression. An example of the manifestation of the enemies destructive activity, which, taking advantage of the lack of a clear position of society and high–ranking officials of Ukraine regarding the necessity of blocking the Telegram messenger due to hidden dangers of the platform, manipulates public opinion using the concept of threat to freedom of speech; was demonstrated. Analysis of hybrid aggression in the context of full–scale war reveals the key role of disinformation in Russia's strategy.

Key words: hybrid warfare, disinformation, IPO, bot–farm, mobilization, TCC.

Рекомендовано до друку –
доцентом, к. пед. наук Сніговською О. В.

Стаття надійшла в редакцію 19.05.2024 р.

УДК 327:341.232(520:477)"2022"

Софія Яценко

СПІВРОБІТНИЦТВО НА ШЛЯХУ ДО МИРУ: ЯПОНСЬКА ГУМАНІТАРНА ТА ДИПЛОМАТИЧНА ДОПОМОГА УКРАЇНІ

Стаття розглядає важливість співпраці між Японією та Україною у вирішенні проблем, пов'язаних з повномасштабним вторгненням до України. Стаття досліджує різноманітні аспекти японської гуманітарної та дипломатичної допомоги, включаючи надання гуманітарної допомоги для постраждалих від конфлікту, підтримку процесу мирного врегулювання, а також підтримку українського суспільства у сфері освіти, культури та науки. Стаття аналізує конкретні проекти та ініціативи, що реалізуються за участю японської сторони на території України, а також висвітлює перспективи подальшого розвитку співробітництва між двома країнами.

Ключові слова: Японія, співробітництво, мирне врегулювання, гуманітарна та дипломатична допомога, повномасштабне вторгнення.

Постановка проблеми: У зв'язку зі складною політичною та соціально-економічною ситуацією в Україні, а також необхідністю підтримки України під час війни питання співробітництва та допомоги з боку Японії набуває особливої актуальності. Розглядаючи роль Японії як ключового партнера в глобальних справах, виникає необхідність проаналізувати обсяги та форми гуманітарної та дипломатичної допомоги, що надаються Україні, а також оцінити їх ефективність та вплив на процеси врегулювання конфлікту та відновлення країни.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій: Дослідження зосереджуються на аналізі конкретних програм та проектів гуманітарної допомоги, таких як медичні місії, постачання гуманітарної допомоги в зону війни, а також надання фінансової підтримки для реалізації проектів відновлення. Зокрема, на особливу увагу заслуговує дослідження Є. Тихомирової «Партнерство України та Японії в контексті Російсько-Української війни» [4], яка висвітлює особливості японської допомоги в контексті її традицій і менталітету. За даними японського агенства NHK [9], ставлять перед собою мету зробити ефективні та результативні дипломатичні зусилля в мирному врегулюванні конфлікту та підтримці України на міжнародній арені.

Мета статті полягає у вивченні та аналізі ролі Японії в забезпеченні гуманітарної та дипломатичної підтримки для України у контексті досягнення миру. Стаття спрямована на розкриття ініціатив, програм та проектів, які реалізує Японія на користь України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан війни в Україні характеризується складними викликами та конфліктами, які потребують ретельного аналізу та ефективних заходів для досягнення миру та стабільності в регіоні. У цьому контексті особливої уваги заслуговує питання співробітництва та допомоги з боку Японії, яка відіграє значну роль у глобальних питаннях гуманітарної допомоги та дипломатії. Японська гуманітарна та дипломатична підтримка має важливе значення для України в контексті підтримки її політичного та економічного розвитку.

Тліючий конфлікт між Росією та Україною, який фактично почався в 2014 році, переріс у повномасштабне вторгнення наприкінці лютого 2022 року. Японія негайно відреагувала, засудивши вторгнення Росії та надіславши Україні низку фінансової, гуманітарної допомоги.

Втеча біженців із країни, які відчайдушно намагалися втекти від хаосу, привели багатьох українців до Японії. Усвідомлюючи, що на Україну чекає важкий процес реконструкції, представники уряду та бізнесу Японії та України зібралися на «Японсько-українську конференцію для сприяння економічному зростанню та реконструкції» [6].

У рамках зустрічі було підписано 56 угод про співпрацю для розвитку інфраструктури, націлені на критичні сектори економіки для зростання та розширення загальної торгівлі. Значні зусилля Японії у підтримці України викликають питання, чому країна переслідує таку провідну роль. Варто зазначити, що Японія координувала свою політику санкцій щодо РФ із країнами форуму G7 та ЄС від початку вторгнення (а точніше, з моменту за день до вторгнення) і до сьогодні, запровадила значну кількість оголошених пакетів санкцій, накладених на сотні російських фізичних та юридичних осіб, деякі санкції торкнулися й Білорусі [1, с. 80].

Підтримка України з боку Японії також впливає з бажання забезпечити додаткові довгострокові партнерства як буфер від майбутніх безпекових чи економічних потрясінь. Однією з найбільш відмітних рис японської допомоги Україні є її спрямованість на реконструкцію та довгострокове економічне відновлення, а також значна присутність приватного сектору [9].

Станом на 2023 рік Японія була третім за величиною фінансовим донором України, надавши пільгових кредитів і грантів на суму 3,7 мільярда доларів у 2023 році, а сума, яку вона внесла з початку повномасштабного вторгнення, склала 4,2 мільярда доларів. Уряд Японії наразі є найбільшим донором ПРООН в Україні, надавши загальну суму \$169,4 млн, починаючи з 2022 року [9]. Ця підтримка є важливою для задоволення нагальних потреб населення та планування

далекосяжного, інклюзивного та екологічного відновлення. Японія активно співпрацює з міжнародними партнерами для надання Україні необхідної фінансової допомоги у 2024 році. Після візиту Прем'єр-міністра Японії Фуміо Кісиди в Україну 22 березня 2023 року Уряд України та Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA) підтримають розвиток інфраструктури шляхом закупівлі обладнання та матеріалів, необхідних для відновлення України та покращення її енергетичної системи [11].

6 грудня 2023 року в Токіо прем'єр-міністр Кісида під час онлайн-саміту G7 пообіцяв надати Україні додаткові \$4,5 млрд допомоги. З цієї суми 1 мільярд доларів піде на гуманітарну допомогу для підтримки зусиль з відновлення, включаючи забезпечення генераторами та іншими джерелами електроенергії, щоб допомогти людям пережити зиму в Україні [8]. Японія також надавала продукти харчування, предмети першої необхідності, ліки тощо Україні та сусіднім країнам, які приймали переселенців через міжнародні організації та японські неурядові організації. Уряд Японії представив Управлінню Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) екстрену гуманітарну допомогу на суму 25,6 млн доларів США на підтримку України та сусідніх країн, куди були змушені тікати багато людей.

Карен Фаркас, представник УВКБ ООН в Японії, сказала: «Кількість біженців, евакуйованих з України, лише за два тижні досягла рекордного рівня в 2,5 мільйона, головним чином у п'яти сусідніх країнах, УВКБ ООН надає допомогу людям, які втекли до сусідніх країн, більшість із яких жінки та діти, а також ті, хто потребує допомоги в Україні. Від імені УВКБ ООН я хотів би висловити свою щирю подяку уряду Японії та народу Японії за їх щедрість, внески, оскільки потреби швидко змінюються. Ми хотіли б подякувати вам за вашу сильну та постійну

підтримку тих, хто змушений покинути свої домівки» [11].

Ще особливою формою допомоги Україні з початком війни стала евакуація українців до Японії. Кількість евакуйованих з України вже наприкінці лютого 2022 р. досягла 1000 осіб. Японія, яка традиційно визнавала лише близько 1% заявок на отримання біженців, приймала евакуйованих з України за спеціальним порядком, не надаючи їм статусу біженця [4]. Українцям надавали щедрю підтримку, наприклад, організувавши декілька місць у комерційному рейсі з Польщі, який відправлявся раз на тиждень для тих, хто бажав знайти притулок у Японії. Для евакуйованих, які не мали тут родичів чи знайомих, до яких можна звернутися, розроблено програму фінансової допомоги, їх приймали муніципалітети та компанії, держава взяла на себе витрати на медичні послуги й уроки японської мови.

Висновки. У світлі складностей та викликів, які виникли внаслідок війни в Україні, співробітництво та допомога з боку Японії стає важливим елементом на шляху до миру та стабільності в регіоні. Японська гуманітарна та дипломатична підтримка демонструє глибоке прагнення допомогти Україні в подоланні складнощів та сприяти її політичному та економічному розвитку.

Роль Японії у гуманітарній допомозі та дипломатії є значною, враховуючи негайну реакцію на конфлікт та призначення значних коштів для підтримки України. Підписання угод про співпрацю для розвитку інфраструктури та підтримка критичних секторів економіки свідчать про серйозні наміри Японії сприяти реконструкції та довгостроковому економічному відновленню України. Безумовно, важливою є також гуманітарна допомога, надана Японією, яка забезпечила не лише матеріальну підтримку, але й допомогла у врятуванні

життів та забезпеченні життєвих умов для біженців.

Проявлена солідарність та конкретні дії з боку Японії, включаючи прийом евакуйованих українців, свідчать про готовність допомогти в складних ситуаціях та професіоналізм у виконанні гуманітарної місії.

Список літератури:

1. Алексієвцев Л. М., Гавур В. А. Міжнародний контекст підтримки Японією України у 2022 р. *Східний світ*, (3 (120), 2023. С. 77–90. URL: <https://doi.org/10.15407/orientw2023.03.077> (дата звернення: 03.05.24)
2. Водяний А. Японія стала найбільшим донором України, поки зволікають США і ЄС. *Liga.net*. 2024. URL: <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/novosti/yaaponiia-stala-naibilshym-donorom-ukrainy-poky-zvolikaiut-ssha-i-yes>. (дата звернення: 03.05.24)
3. Степанова Т., Леліч М. Посол Японії розповів, куди спрямовується багатомільярдна підтримка України. *РБК-УКРАЇНА*. 2023. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/posol-poniyi-rozproviv-kudi-spryamovuetsya-1699944964.html>. (дата звернення: 03.05.24)
4. Тихомирова Є. Партнерство України та Японії в контексті Російсько-Української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. РОЗДІЛ III. Регіональні студії. 2023. Вип. 2 (16). С. 196–210. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/324/300> (дата звернення: 03.05.24)
5. Тихомирова Є. Тренди повоєнного співробітництва Японії та України. *The modern vector of the development of science : proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference. Philadelphia*. 2024. С. 157–161. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23594> (дата звернення: 03.05.24)
6. Ekstrom M., Wilder A. The message Japan sends by backing Ukraine. *LOWY INSTITUTE*. 2024. URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/message-japan-sends-backing-ukraine> (дата звернення: 03.05.24)
7. Ogura J., Jozuka E., Lendon B. Japan promises to 'lead the world' in fighting Russian aggression with \$5.5 billion in Ukraine aid. *CNN*. 2024. URL: <https://edition.cnn.com/2023/02/20/asia/japan-ukraine-war-aid-five-billion-intl-hnk/index.html> (дата звернення: 15.04.24)
8. Jaco C. Japan's unwavering support for Ukraine in peacetime and wartime. *UNDP*. 2024. URL: <https://www.undp.org/ja/japan/blog/japans-unflagging-support-ukraine-peace-and-wartime>. (дата звернення: 03.05.24)
9. NHK: One year since Russia's military invasion, Japanese government's support for Ukraine. 2023. URL: <https://www3.nhk.or.jp/news/html/20230224/k10013989571000.html>. (дата звернення: 15.04.24)
10. The Japan Time. Japan offers comprehensive assistance for Ukraine. *Hiroshima G7 Summit Special*. 2023. URL: <https://www.japantimes.co.jp/2023/05/19/special-supplements/japan-offers-comprehensive-assistance-ukraine/> (дата звернення: 15.04.24)
11. UNHCR. Emergency humanitarian assistance provided by the Japanese government in Ukraine and neighboring countries. 2022. URL: <https://www.unhcr.org/jp/45413-pr-220311.html>. (дата звернення: 15.04.24)

Yatsenko S. D. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

Рекомендовано до друку
– ст.викладач кафедри суспільних
комунікацій та регіональних студій
Велика О. В.

COOPERATION ON THE WAY TO PEACE: JAPANESE HUMANITARIAN AND DIPLOMATIC ASSISTANCE TO UKRAINE

Стаття надійшла в редакцію 15.05.2024 р.

The article examines the importance of cooperation between Japan and Ukraine in solving the problems associated with a full-scale invasion of Ukraine. The article examines various aspects of Japanese humanitarian and diplomatic assistance, including the provision of humanitarian assistance to victims of the conflict, support for the peace settlement process, as well as support for Ukrainian society in the fields of education, culture, and science. The article analyzes specific projects and initiatives implemented with the participation of the Japanese side on the territory of Ukraine, and also highlights the prospects for further development of cooperation between the two countries. Regarding important points, it is worth noting that on December 6, 2023, during the G7 online summit, Japanese Prime Minister Kishida promised to provide Ukraine with additional aid in the amount of \$4.5 billion, of which \$1 billion will go to humanitarian aid to support recovery efforts, in particular, provision of electricity. Japan also provided humanitarian aid through UNHCR in the amount of \$25.6 million to support Ukraine and neighboring countries. It is also worth noting that Japan took an active part in the evacuation programs of Ukrainians who left their homes because of the war. Thus, the country granted asylum to more than 1,000 individuals and provided them with the necessary support and services.

Key words: *Japan, cooperation, peaceful settlement, humanitarian and diplomatic assistance, full-scale invasion.*

АВТОРИ

**АНАСТАСІЯ
АЛЕКСА**
студентка IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**СТАНІСЛАВА
ВОРОНКІНА**
студентка IV курсу,
спеціальність
«політологія»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**МАКСИМ
БАДЬОРНИЙ**
студент III курсу
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**АНДРІЙ
ГЕРАСИМЕНКО**
студент I курсу магі-
стратури, спеціаль-
ність 052–
«Політологія»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ПОЛІНА
БЕЛІНСЬКА**
студентка III курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ОЛЬГА
ГЕРВАСІЙ**
студентка III курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

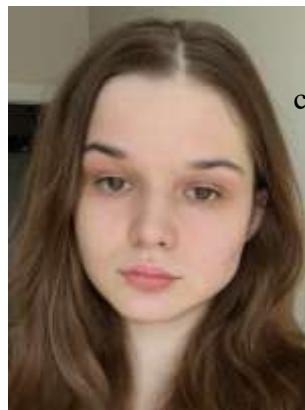
**ОЛЕКСАНДР
БУЛІН**
студент IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ГУДЕЙ
ДМИТРО**
студент IV курсу,
спеціальність
«право»,
Київський
фаховий коледж
туризму та
готельного
господарства

**АНГЕЛІНА
ГУК**
студентка IV курсу,
спеціальність «між-
народні відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**АЛІНА
ЗУБОВА**
студентка IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

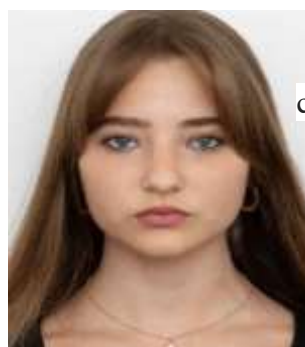
**ВАЛЕРІЯ
ДОНЕЦЬ**
студентка IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ЯНА
КОНЮШЕНКО**
студентка IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ДЕНІС
ЗЕЙНАЛОВ**
студент IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ДІАНА
КРЮЧКОВА**
студентка IV курсу
спеціальність
«міжнародні
відносини»
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ІРИНА
ЗНАХАРЕНКО**
студентка IV курсу,
спеціальність
«політологія»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ВІКТОРІЯ
МАЛЬОВАНА**
студентка IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**КРИСТІНА
МАРТИНЮК**
студентка IV курсу,
спеціальність «між-
народні відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ЕДУАРД
ПАШАЛИ**
студент III курсу,
спеціальність
«Міжнародні
економічні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**АНАСТАСІЯ
МИХАЙЛЕНКО**
студентка IV курсу,
спеціальність «між-
народні відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ДАР'Я
ПЕТРИЧЕНКО**
студентка I курсу,
спеціальність
«політологія»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**АНАСТАСІЯ
МОРОЗ**
студентка I курсу
магістратури,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**АНДРІЙ
ПЛОХОТНЮК**
студент IV курсу,
спеціальність «між-
народні відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**СОФІЯ
МОТРЕЧКО**
студентка I курсу
магістартури,
спеціальності «між-
народні відносини»
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**СТАНІСЛАВА
РОБІНКОВА**
студентка IV
курс,
спеціальність
«політологія»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ВІКТОРІЯ
РУНСЄВА**
студентка I курсу
магістратури,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**МИКОЛА
СКОРОБОГАТЬКО**
студент IV курсу,
спеціальність
«політологія»
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

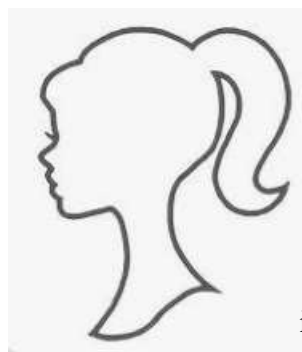
**СЕРГІЙ
РЯПОЛОВ,**
студент I курсу
магістратури, спеці-
альність
«міжнародні відно-
сини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ДІАНА
СУРСУ**
студентка II курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ВІКТОРІЯ
СБІТНЄВА**
студентка IV курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**МАРІЯ
ТКАЧЕНКО**
студентка III курсу,
спеціальність
«міжнародні
економічні
відносини»,
ОНУ
імені І. І. Мечникова

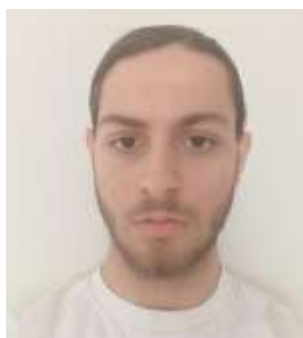
**МИХАЙЛО
СІЗОКРИЛОВ**
магістр,
спеціальність
«політологія»
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ВЕРОНІКА
УРДЕНКО**
студентка
IV курсу
спеціальності
«міжнародні
відносини»
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ЄЛІЗАВЕТА
ХОДОРОВСЬКА**
студентка III курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ГЕОРГІЙ
ЧЕРЕВАТИЙ**
студент II курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**ЄВГЕН
ЧЕРЕПЕНКО**
студент III курсу,
спеціальність
«міжнародні
відносини»,
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

**СОФІЯ
ЯЦЕНКО**
студентка IV курсу
спеціальність
«міжнародні
відносини»
ФМВПС ОНУ
імені
І. І. Мечникова

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Рукописи статей, які подаються в редакцію збірника «Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців», повинні бути оформлені відповідно вимогам щодо змісту та структури оформлення наукових публікацій:

- постановка проблеми і та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями;
- аналіз актуальних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, яким присвячується стаття;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- виклад матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

У редакцію надсилаються:

1. один примірник рукопису статті українською чи англійською мовами
2. файл у текстовому редакторі Word for Windows 6.0, 7.0. Статті повинні подаватись в окремому файлі (1 стаття – 1 файл). Ім'я файлу має відповідати прізвищу власника статті.
3. експертне заключення про можливість відкритої публікації.
4. фото автора 3/4 (портрет) формат jpg (за бажанням автора)

Текстові параметри:

1,5 інтервала, 14 кегль, шрифтом Times New Roman Суг / формат А4.

Текстові файли подають в форматі doc, графічні – в форматі. tiff, Wmf.

Об'єм рукопису статті (з урахуванням малюнків, таблиць і підписів до них, анотацій, резюме, списку використаних джерел) – не більше **12 000 знаків**.

Послідовність подання складових частин наукової статті:

1. УДК – ліворуч над назвою статті.
2. Прізвище й ініціали автора (авторів) мовою статті, вчений ступінь і посада. Для студентів – спеціальність, науковий керівник.
3. Назва наукової установи.

4. Назва статті. Вона повинна точно відображати зміст роботи (у межах 9 повнозначних слів), містити ключові слова.

5. Анотація мовою оригіналу тексту статті друкується перед початком статті. Анотація складає не менше **250 слів**. Слово «анотація» або Summary не пишеться.

6. Під анотацією «**Ключові слова**» і самі ключові слова (не більше п'яти).

8. Текст статті.

9. Список використаної літератури має складатись за абеткою з обов'язковим посиланням у тексті [1, с. 23].

Список друкується мовою оригіналу статті, оформляється згідно правил ДСТУ 8302:2017 (Див.: <https://www.slideshare.net/na ukmalibrary/83022015-2017> – вимоги оформлення списку джерел (2017 рік); Див.: <http://vak.in.ua/> – оформлення списку джерел за вимогами ВАК.

Після списку джерел вказується:

Стаття надійшла в редакцію дд.мм.рр.

Малюнки, таблиці та фотографії разом з підписами й поясненнями до них розміщуються в тексті статті. (Слово «Таблиця» пишеться з великої літери справа (без лапок), а її назва – по центру рядка). Підписи розміщуються під рисунками (мал. 1 – в тексті; Мал. 1. – в назві) і над таблицями. Назви рисунків і таблиць обов'язкові.

10. Наприкінці подаються **РЕЗЮМЕ** (англійською мовами для україномовних статей; українською – для англійськомовних).

Резюме оформлені так: прізвище й ініціали автора, назва наукової установи, назва статті, слово «Резюме» («Summary»), текст резюме не менше **250 СЛІВ**, назва «**Ключові слова**» («Key words») і самі ключові слова (4–6 слів).

Автори та їх наукові керівники (експерти) несуть відповідальність за зміст статті, точність і якість перекладу, відсутність копіпасту, гарантують перевірку робіт на ознаки плагіату. Обов'язковою є наявність рецензії наукового керівника!

Наукове видання

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ

ПРАЦІ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

2024 – № 8

Українською, англійською мовами

За редакцією авторів

Підп. до друку 14.06.2024. Формат 60x84/8.

Ум.-друк. арк. 25,46. Наклад 12 пр.

Зам. № 2797.

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua